

KUN ISTVÁN

A feláldozott Bereg

OSIRIS

Magyarország felfedezése

KUN ISTVÁN **A feláldozott Bereg**

KUN ISTVÁN

A feláldozott Bereg

OSIRIS KIADÓ
Budapest, 2004

A kötet megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,
a Bábolna Rt. és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes
írásbeli hozzájárulásához kötött.

© Kun István, 2004

© Osiris Kiadó, 2004

Osiris Kiadó, Budapest
(Az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja.)
www.osiriskiado.hu

Felelős kiadó Gyurgyák János
Szöveggondozó Tábori Zoltán
A sorozatot tervezte Szigligeti Mária
Tördelő Lipót Éva
Nyomta és kötötte az Eto-Print Kft., Budapest
Felelős vezető Balogh Mihály

ISBN 963 389 674 6
ISSN 0231–2611

Tartalom

Lectori salutem!	7
A Tisza meg a többiek	9
Küzdelmek a háttérben	67
Navigare, navigare!	135
A beregi Ínség-domb	175
A félig gyógyult seb	237
Felhasznált irodalom	267

Lectori salutem!

Bereg kicsit olyan, mint India. Aki egy napot eltölt a Beregben, lelken-dező levelet ír a csodákról a barátainak vagy a családjának, rosszabb esetben újságcikket közöl mély tapasztalatairól. Aki egy hétig, az már útikönyv összeállítására is képesnek érzi magát, és nem is minden ok nélkül. Aki viszont módszeresen megevett legalább egy kiló sót e vidé-ken, úgy érzi, hogy semmit sem ért az egészből.

Magam 37 éve jártam először errefelé, s ezt kéretik nem érdemnek tekinteni, hanem az élet – az életem – múlását jelző roppant sajnálatos ténynek. Azóta kapcsolatunk hol fölerősödött, hogy eljegelődött, ám ez az idő alkalmasnak bizonyult rá, hogy legalább felszínesen tájéko-zódjam a térség helyzetéről, és megérintsen a beregi viszonyok színe és visszája egyaránt. Mocsár Gábor, a méltatlanul elfeledett emlékü deb-receni-szegedi író-szociográfus egykoron Szabolcs megyét Magyaror-szág Szicíliájának nevezte, és mind akkor, mind most, évtizedek lepör-gése után is egészen pontosnak, változatlanul tárgyyszerűnek találom a meghatározását. A Bereg viszont bizonyosan Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Szicíliája. Vagyis még e megyének az átlagához képest is valósa-gosan csikorgó nyomorban, kilátástalanságban és reménytelenségben él.

Láttam én szándékokat évtizedeken át, hogy változtatni kellene. Szinte évente készültek koncepciók, tervek, jobb-rosszabb plánumok. Csakhogy kormányok sora bizonyult impotensnek. A megvalósítás esélyei naponta szálltak el. A tegnapi stratégiák mára elfeledődtek, igaz, pénz sosem támasztotta alá a felzárkóztatási programokat. Pedig azt sem állítanám, hogy nem kapott támogatást a térség. Kapott. Sót bőven kapott. Persze a töredékét annak, mint – mondjuk – a Balaton környéke. De valahogy kétbalkezesen, értelmetlenül, céltalanul. Mint-ha a mindenkori hatalom csupán a saját rossz lelkiismeretét csitíthatná vele.

És jött az árvíz. Minek tekintsük? Vis maiornak, természeti csapás-nak? Az volt, nyilván, az is. De ha lehámozzuk a külső héjat, akkor ki-derül, hogy az események mögött vegytiszta politika munkál pórén és kínosan. És ha tovább farigsálgjuk az almánkat, s eljutunk a magházig,

akkor fölfedezzük, hogy a katasztrófa nemcsak politikum, hanem egyenesen társadalmi jelenség, a maga megkönnyeztető csodáival, rút vitáival és hol nyílt, sportszerű, hol pedig alattomos harcaival, melyeknek eredménye az elkeserítő változatlanság.

Vagyis az, hogy a Bereg az újjáépítés után is félig gyógyult seb. Az árvíz óriásit lendített néhány település lakóinak életminőségén, s noha a jövőbeli gondjaikat nem tudta megoldani, fénycsóvát irányított a vidékre: ez is Magyarország.

Csak mintha egy másik földrészen lenne.

A Tisza meg a többiek

Már kétezer esztendeje Plinius római történész is megemlékezett róla. Nevét különféle formákban használták: Parsius, Pthirus, Pathissus, Tigas, Tisianus, Tysa alakokban, a latin nyelvű magyar krónikákban pedig hol Tisiaként, hol Tysiaként emlegették.

Jókai óta a Tiszát tartják a legmagyarabb folyónak. Trianonig szinte teljes egészében az ország területéhez kötődött, a Máramarosi-havasokban, 1800 méter magasan eredő Fehér- és Fekete-Tisza összefolyásából keletkezik, majd az országon végigballagva Titel alatt ömlik a Dunába. Amikor még szabályozatlan volt, 1420 kilométeren át kanyargott, és nagy területeket ölelt föl. Jelentősen változtatgatta a medrét, kígyózva (szakszóval: meanderezve) haladt át az Alföldön. Kanyarképződései és mederátvágásai 40-50 kilométeres sávot öleltek föl. E térségben szeszélyesen rombolt és épített, ám az Alföldön ő volt a legnagyobb úr. A haragjától féltő, ám az áldásaiból élő nép mesét költött a keletkezéséről:

„Már meg volt teremtvé a világon minden hegy és folyó, csak a Tisza állott nagy búsan az Úr zsámolyánál. Jézus Krisztus igazította el a dolgát. Aranyos ekét kerített, szamarat fogott elébe, és mondta a Tiszának, hogy csak menjen utána a barázdában. De a szamár éhes volt, kapkodott a szanaszét heverő finom cötkényekhez (szamárkórókhoz), nem haladt egyenesen, hanem rángatta az ekét. Amiért girbe-gurbán haladt, lett csivirgós-csavargós a Tisza folyása.”

A mellékfolyói sem voltak különbek, főleg a Tiszától keletre eső részen. Ezekről így ír Györfly István, a nagyszerű néprajzkutató:

„Nagyapáink, szépapáink nem voltak földműves emberek. Szántottak, vetettek ugyan, de csak annyit, amennyi kenyérnek éppen elég volt. Ha jó termés volt, a felesleget elvermelték, ha nem ütött be jó esztendő, éheztek, vagy jobban mondva kenyér nélkül ették a húst. Apáink elbeszéléséből tudjuk, hogy 1863-ban is így történt.

Nem volt érdemes gabonát termelni, mert nem volt mód a felesleget értékesíteni. Az utak rettenetes rosszak voltak. Az emberek lóháton jártak. Esők évadján az utak feláztak, a kénytelenségből járó szeke-

rek és a lovasok felvágták, s ha melegebb napok köszöntöttek be, az ilyen felvágott utakon a jármű az utasnak az agyvelejét rázta s a fakó szekér széthullott. Sarak idején istenkísértés volt teherrel útnak indulni. Más volt az időjárás. Gyakori volt az eső, a harmat délig nem száradt fel. A vizek szabályozatlanok voltak. A Tisza, a Hortobágy, Mirhó, Berettyó, Körös árvizei évről évre pontosan, néha többször, olykor egyszerre beköszöntöttek s a lakott helyeket elvágták egymástól, úgy, hogy hajón lehetett és kellett közlekedni.

Ilyen körülmények között nem volt érdemes termelni. De valamilyen mégiscsak élni kellett!

Éltek is, mégpedig jobban, mint most!” (A Györffy idézetek a következő műveiből valók: A szilaj pásztorok; A rétes emberek. In Györffy István: *Alföldi népelet*. Budapest, 1983, Gondolat. Válogatta és szerkesztette Selmeczi Kovács Attila.)

Először is: nem félték az árvizektől. Györffy példákat hoz:

„A kun városok régi protokollumaiban sohasem olvastam, hogy az árvizek miatt panaszkodtak volna, pedig sokszor a házakba is becsapott a szennyes víz. Sőt ellenkezőleg! A túrkevei tanács például 1780-ban úgy határoz, hogy »a víznek megtartásáért instálni kell, mivel a víz mingyárt el megyen, sok helyen alig vagyon térdig való víz és ha ez a kevés árvíz nem lett volna, a militia számára szénát sem lehetett volna kaszálni és barmaink most is egyedül ott élhetnek, ahol a víz a földeket megfutotta.« Nem sürgette a kun ember a belvizek lecsapolását soha. Ha rajta állott volna, ma is minden úgy lenne, mint régen volt. A vízi életbe hatszáz év alatt belenőtt, s most úgy érzi magát, mint a partra vetett hal. Megszámlálhatatlan jószágállománya eltűnt, csudaszép tájformái kivesztek. Lecsapolt földjeinek őseje pár évtized alatt kilobbant.”

Az ősrégi sárréti faluról, Komádiról idéz Györffy egy régi munkát. (K. Nagy Sándor: *Biharország*, 1888.) Komádi környékét 15 ezer hold nádas borította, és a faluból mindössze két helyen lehetett száraz földön kijutni. Még a halottaikat is csónakon hordták a temetőbe, és templomba is csónakon jártak. A házakat magas cölöpökre font vesszőből építették, melyhez sártapaszt használtak. Ha jött az árvíz, a holmijaikat felrakták a padlásra, és nyugodtan nézték, miként mossa ki a víz a ház falát. Tudták, hogy a cölöpök meg a vesszőfonás ott marad, csak a fal úszik el. Iszap meg marad bőven, úgyhogy lehet majd tapasztani.

És egy másik, ma már elképzelhetetlen tény idézete:

„Apámtól hallottam, hogy Karcagról Füzesgyarmatra – pedig jó harminchat kilométer távolság – a vásárra hajón járt. Sőt gyerekkor-

romban több városszéli udvaron magam is láttam hajót. Nem kell mindjárt valami balatoni vitorlásra gondolni! A mi hajóink csak afféle lélekvesztők voltak, de ha a rétes emberek kezükbe vették a csáklját, olyan hirtelen átlökték a hajót oda, ahová kellett, hogy a gyorsaság becsületére vált volna akár egy balatoni gőzösnek is.

Még akkor sem akadt fel a magyar ember, ha az árvíz apadni kezdett, s a hajó megfeneklett. Egyszerűen lovat fogott elébe, s azzal húzatta. Sőt olyan járművet is talált fel, amilyen a Sárréten kívül tán az egész világon sem volt: sárhajót, amit a sár fölött ló húzott.”

A mocsarakkal, lápokkal teli Alföldön két különleges emberfajta neveledett: a szilaj pásztor és a rétes ember. Mindkettő eltűnt már, habár például a rétes emberek utódaikban élnek tovább. (A szilajoknak nem volt családjuk, és a pásztorságnak az a módja is kihalt mára.)

Mivel foglalkozott a szilaj, más néven rideg pásztor? A csorda (tehenek), a csürhe (sertések) vagy a juhokkal a juhász reggel kihajtott, este hazatért. Volt szelíd gulya, szelíd konda, szelíd ménes – azt tavasszal kihajtották, ősszel pedig be: „szétverték”, tehát az állatok a telet nem is igazán istállókban, hanem az úgynevezett kertségekben húzták ki. A szilaj ménes, gulya, konda viszont a telet is a rétbén töltötte. Ha a gazdájának szüksége volt a jószágra, kiment érte, és a pásztorok kiszakították a már teljesen elvadult barmot. A gulya azonban sosem jött ki a rétből, és a pásztorok sem.

„A szilaj pásztorok életmódja nagyon egyszerű volt. Ha úgy mutatkozott, hogy a jószág hosszabb ideig helyben marad, s a környéken eleget éllel talál, a pásztorok kunyhót ültettek maguknak nádból. Hajdanában a vizek fénykorában nem olyan lelleges, hitvány nádak termettek, mint manapság, a javából való berettyófenéki nád a három ölet [öt és fél métert] is kiütötte. Ebből aztán takaros kunyhó készítség lehetett recscenteni. Ültettek is a ridegek akkora kerek nádkunyhót, hogy háznak is beillett volna. 50 kéve nád kellett egy kunyhóhoz, melyben négy ember kényelmesen elfért. Felül, ahol a kontyát széna-kötéllel körülcsavarták, volt a füstlyuk. A kontyon átdöfött kontyfárol csüngött a horgos gangó, a bogrács felakasztására. A fal tövén körül zombokból készült vackok voltak fekvésre, a tűz körül pedig ló- és marhakoponyák ülésre. A nádból rakott tűz szünet nélkül égett, de vigyázni kellett, hogy nagyon fel ne csapjon, mert különben a kunyhó – habár belől marhatrágyával ki volt tapasztva – hamar lángot lökött.”

Akadtt olyan szilaj, aki harminc esztendeig nem fordult meg a városban. Különleges életmódot folytattak, élelmezésükről, szokásaikról, de

még a gatyájukról is legendák éltek – Györffy István érdeme, hogy ezeket még idejében összegyűjtötte.

A rétes emberek nem állatokat őriztek – bár például rendszerint nagy számú méhcsaládjaik voltak valamelyik porongan –, ők a vizeket járták, azoknak voltak már-már tudós ismerői. Györffy így ír róluk:

„A rétes emberek halászó, vadászó honfoglaló őseink utódai voltak, akik a Sárréten, tehát annak a Kunságba átnyúló részében is mint halász, csikász, rákász, pákász, vadász, darvász, solymász, békász, méhészt és piócaszedő »élelmeskedtek«. Nem voltak ezek kizárólag egy foglalkozás úzói, egyik a másik mesterségébe belekontárkodott, de azért békésen megfértek egymással a lápon, sőt ha kellett, egymásnak segítségét nyújtottak. Vármegezés helyen földesúr alá nem tartoztak. Jobbágyi szolgáltatot nem teljesítettek, éppúgy, mint a pásztorok. Ősi soron szabad emberek voltak...

Tenyerüket kapa, kasza sohasem törte. Inkább éhen haltak volna, mintsem paraszti munkára adják a fejüket. A parasztot lenézték. Igaz, hogy az is őket.

A szabad természet szabad gyermekei voltak.”

A békászat magyarázatához: akkoriban az úri asztalokról nem hiányozhatott a „tekenős béka”. Azt rétes emberek fogták, az ínycsemege nagyobb gyönyörűségére.

A rétes emberek egykor volt léte némi magyarázat rá, hogy a legszegényebb vidékeken – így a Beregben is – mindmáig valósággal népi sport a pecázás. Vadászni? Az drága hobbi, átlagembernek is megfizethetetlen, hát még munkanélkülinek vagy postástáskából élőknek! A pecázás se olcsó – horgászjegy, tagdíj, miegyéb, meg még eszközök is keltenek hozzá, nehogy lenézzék az embert –, de arra azért tízezrek képesek a föld alól is pénzt keríteni. Akkor is, ha rá se bírnak nézni a sült márnára-kecskére, a rántott harcsára vagy a halászlére. Akkor is, ha a fogást visszadobják, vagy elajándékozzák. Daru már nincs, a kócsag néhol feltűnik, de megfoghatatlan, a békászatra nincs igény, a rákászatra se, a csík majdhogynem eltűnt, marad a hal. Holtág, morotva, folyóvíz meg van bőven, s mióta munka nincs, időmilliomosok lettek. Tíz- és tízezrek pecáznak hát. Ősi szenvedély ez, múltbéli örökség, tovább élő tüneményes atavizmus.

A lápokokat és mocsarakat jobbadán fölszámolta az 1845. évi nagy tiszai árvíz után megindult folyamszabályozás. 1890-ig elkészült 112 kanyarlevágás, és elkészültek mindkét oldalon a gátak. Kubikosok, kor-

délyosok tízezreinek adott munkát a védművek építése, de közben azért a folyó megmutatta félelmetes erejét: 1879-ben csaknem egész Szegedet romba döntötte.

A folyó a mai Ukrajna területén köves, de fölöttébb tiszta. (E sorok írója Husztnál fürdött benne. A meder alja öklömnyi kavicsokkal teszi próbára a talpakat, de azok a kavicsok legalább látszanak. A víz éppen tőlük lehet meleg nyáridőben, cáfolván a hegyi eredetet. A pecások részben lubickolnak benne, részben méretes süllőket fognak, amelyeket egyesek – például a mi baráti társaságunk is – helyben meg is sütnek.) A Tisza vízminősége egészen Vásárosnaményig első osztályú, ez csábít sokakat Tivadarra vagy a Bereg fővárosához tartozó (de állítólag válni készülő) Gergelyugornyára strandolni. Mindkét település kedvelt és egyre kedveltebb üdülőhely, az először idelátogatóknak megfelelő kiépültséggel.

Közben számos kisebb folyócska torkollik a Tiszába – a Visó, az Iza, a Tarac, a Talabor, a Nagyg –, olykor maga is több ágra szakad, míg aztán Tiszabecsnél át nem lépi a magyar határt. Már hazánk területén folyik bele a Túr folyócska. Illetve: általában folyócska, de néha!... A két folyó Nagyar község térségében találkozik. A nagyari hagyomány szerint itt írta Petőfi Sándor A Tisza című versét. (A vers jegyzése szerint Pesten.) Bárhogyan történt, a jókora tölgyfa alatt alkalmasint megpihenhetett Petőfi, és a hely – mint irodalmi emlék – az általános iskolások rendszeres kirándulóhelye volt, és nemcsak a szabolcsiaknak, hanem a határos megyékben élőknek is. Gyerekkoromban magam is jártam ott, és kellő áhítattal néztem/néztük a hajdan a költőnek árnyékot adó fát. A kilencvenes évek elején azonban a fa már a végelgyengülés jeleit mutatta, szinte csak a háncs és a támasztékok tartották össze. Megmentésére több kezdeményezés is történt, még a Svéd–Magyar Baráti Társaság egyik kiváló szakembere is kidolgozott egy cementálási módszert. Végül a fa kiégett. Torzó maradt belőle. Lehullott makkjából viszont új fa nőtt, és másik is. A mezőtúri mezőgazdasági szakközépiskola diákjai innen vittek makkot, fácskát neveltek belőle, és egy másik kirándulásuk alkalmával elültették.

Kár, hogy ez a szinte Petőfi-zarándokhellyé nőtt picike facsoport fölöttébb elhanyagolt, kietlen, és csak mérsékeltén alkalmas a kirándulók fogadására.

A Túr nevét az összsláv őstulok főnévből (jelentése: „őstulok patakja”) származtatják. A folyócska az erdélyi Avas hegységben ered, s a Tiszába való beömléséig 146,5 kilométer hosszú. Áradásai igen hevesek,

gyorsak. Az 1970-es árvíz után közszájon forgott a legenda egy Túr menti gátőr vízmércejelentéséről. A főnöke nem akart hinni neki:

– Feküdj vissza, és aludd ki magad! Sokat ihattál az este...

– Nem ittam én! De a víz úgy áll... Úgy áll... Már az asztal tetejéről telefonálok, mert a házba is betört!

Vásárosnamény és Olcsvaapáti között ömlik a Tiszába a Szamos. A római korban Samumként emlegették, Anonymus „fluvius Zombus”-nak nevezte, a nevének eredetét vagy jelentését nem ismerjük. A folyó az erdélyi Désnél összeolvadó kisebb ágak egyesülése után halad a síkságon át a Tiszáig. Hossza 465 kilométer, a magyar szakaszáé 51,5 kilométer. A Szamos Magyarország leghordalékosabb folyója: durva homokot hoz, és úgy elszínezi az addig szinte kéklő Tiszát, hogy a Szamos torkolatától már joggal nevezik szőke folyónak.

Az Ecsedi-lápot is tápláló Kraszna a 19. század végéig a Szamosba torkollott, akkor azonban áthelyezték az alsó szakaszát, és ma Vásárosnamény alatt ömlik – ömlik? ez általában túlzás, az év nagyobb részében inkább csak csordogál – a Tiszába. A 193 kilométer hosszú folyócska legnagyobb mellékvíze a Homoród, mellette több, a belvizeket levezető csatorna vizét fogadja magába.

A 19. században még vízi világ volt ez a javából! A Tiszaháton és az Erdőháton – más terminológiával: a Beregi- és a Szatmári-síkságon – kisebb-nagyobb folyók, vízfolyások, csatornák, lápok tömege húzódott, akárcsak az Alföld délebbre eső részein, és ezekből a szabályozás után is sok emlék megmaradt. Ősgyepek, mocsarak, lápok, tölgyerdők, fás ligetek hektárjainak ezrei jelzik az egykori viszonyokat. És a hozzájuk idomult életmódot. Csupán két műemléket említék, kisebb csoda a maga nemében mindegyik: Túristvándiban van egy vízimalom, kihasználván a folyócska energiáját. Tarpán más megoldást választottak: ott szárazmalmot üzemeltettek, amelyet lovak (vagy olykor ökrök?) forgattak. Ez utóbbi helyi (!) ácsok mestermunkája, ami munka manapság megismételhetetlen lenne, akárcsak az errefelé szokásosan megépített haranglábak. Ha ezekbe egyetlen vasszög belekerült volna, a mestere bizonyosan világgá bujdosik. Nem véletlen, hogy a szentendrei skanzenba éppen erről a vidékről vittek el egy haranglábát. Mindehhez prima tölgyerdők kellett, és hihetetlenül nagy tudású ácsok. (Kitérő: Talán évtizede lehet, hogy egy nyíregyházi építőmérnök megmutatott egy 19. század végéről vagy a 20. század elejéről származó tanulmányt, amelyet az iparostanoncoknak adtak ki. Az ábrákból természetesen semmit sem értettem, de a mérnök elmagyarázta, hogy ezek

csapolások, amelyeket akkoriban az ácsinasoknak meg kellett tanulniuk. Megjegyezte, hogy a mi ipari tanulóink még ötödét sem tanulják ezeknek. Nemcsak azért, mert ma már nincs értelme, hanem azért is, mert a mostani oktatásban képtelenség lenne bármelyikkel elsajátíttatni a bonyolult, vagy olykor csalafinta kötéseket. Ez a szakma az idők folyamán visszafejlődött!)

A keleti végeken – az egészen kicsiket, a Batárt, a Csarondát nem említve – vannak tehát négyen: a Túr, a Szamos, a Kraszna és a valamennyiüket befogadó Tisza. Ha úgy adódik, sok galibát képesek okozni: áradásaik hevesek, gyorsak, a hegyekből lerohanó vizeket semmi sem képes lassítani. Az árvizeik vagy kora tavasszal, vagy kora nyáron jelentkeznek. A tavaszi a Kárpátok hirtelen hóolvadásából keletkezik, és rendszerint egybeesik a Duna tetőzésével, amikor a Tisza vizét a Duna medre képtelen befogadni. Ez okozta a szegedi nagy árvizet.

A kora nyári tiszai áradások nem találkoznak dunaival, viszont a Tiszának és mellékfolyóinak tetőzése egyszerre következik be, mert ez esőzésekből keletkezik, és azok érintik valamennyi vízgyűjtőt. Északon az áradás robbanásszerű, de gyorsan levonul, a Közép- és Alsó-Tiszán lassúbb, de hosszabban tartó. Mindkettő veszélyes, de a veszélyek jellege más. A Felső-Tiszán alig marad idő védekezésre, olykor napok, ritkábban órák döntik el, mi történik. Lejjebb viszont a néha heteken át tartó magas vízállás átáztatja a gátakat, és azok ellenállása így csökken, vagy ha nem észlelik a vészt idejében, akkor meg is törhet. A folyó szélsőséges vízjárására jellemző, hogy Szolnoknál árvízkor ötvenháromszor annyi vizet szállít, mint kisvíz idején. (Kisvízkor $72 \text{ m}^3/\text{sec}$, árvízkor $3800 \text{ m}^3/\text{sec}$).

Az érintett falvak

A 2001-es árvíz által érintett települések elhelyezkedésére jól illenek Móricz Zsigmond szavai: tatárhordák országútján... Vagy a Váci Mihályéi: bal oldala ez a hazának, és a haza botlásai itt jobban fájnak. Trianon kettévágta a Bereget: egy részét Kárpátaljához csatolta Beregszász városával az élen, s előbb csehszlovák fennhatóság alá került, rövid ideig magyar, aztán szovjet fennhatóság alá, majd az ukrán állam része lett. Mindezt 73 év alatt.

A tiszaháti árvizes települések életére erőteljesen rányomta bélyegét az az állapot, hogy világvégi sorba süppedtek. Ha végignézem a 20.

század demográfiai folyamatait, akkor egyértelműen kitűnik ennek lényege. Az alábbi összeállításban e helységeket veszem sorra, összehasonlítva az 1910-es lakosságszámot a 2000. évvel. (Amelyik községnél zárójeles évszámot közlök, annál az 1910-es adatok helyett azt kell érteni.)

	A helybeli lakosság létszáma	
	1910-ben	2000-ben
Kisar	1018	1017
Tivadar (1920)	286	224
Csaroda (1960)	1000	635
Tákos (1960)	690	421
Hetefejércse (1960)	660	278
Vámosatya (1960)	1170	644
Gelénes (1960)	850	617
Kislónya	677	
Nagylónya	2063	
Lónya		812
Tiszabecs (1920)	1393	1027
Tiszaszalka (1920)	1096	845
Jánd	1003	1021
Tarpa (1920)	3692	2183
Mátyus	590	334
Tiszkerecseny (1920)	1462	950
Tiszaadony (1920)	857	734
Tiszavid (1920)	572	545
Gergelyugornya (1941)	1658	
Vásárosnamény (1920)	2393	8853

(Kislónya és Nagylónya 1934-ben egyesült és Lónya néven szerepel. Gergelyi és Ugornya 1939-ben egyesültek, és ma Vásárosnamény egyik kerületének számítanak.)

A fentiekből kitűnik, hogy három stagnáló lakosságszámú község – Kisar, Jánd, Tiszavid – kivételével a térség ereje képtelen legalább szinten tartani a lakosság létszámát. Ez még Vásárosnaményra is vonatkozik, amelynek lakossága 1997-ről 2000-re 221 fővel csökkent. A csökkenés amúgy más szabolcsi városokra is érvényes, 2000-ben például tizennégyre, a legnagyobb mértékben Mátészalkára (411 fős lakóné-

pesség-csökkenés), továbbá Nyíregyházára, ahol ez a szám 370 fő. Gyapodott Nagykálló (120 fő), Baktalórántháza (8 fő), Nyírbátor (8 fő), Záhony (44 fő) és Ibrány lakossága (12 fő). A lakónépesség változásának összetevői: a természetes fogyás vagy növekedés, továbbá a vándorlási különbözet. A természetes növekedés – több születés, mint halálozás – még a nyolcvanas években is a megye jellemzője volt. Ma már nem az. A stagnálás után 1999-ben 517-tel többen haltak meg, mint amennyien születtek; 2000-ben ez a szám 295.

A beregi öblözet viszonyait nem igazán a természetes fogyás határozza meg, hanem a fokozatos, nem lökésszerű, de állandósult sorvadás. Mint a víz eróziója. Kezdetben nem látszik a kártétel, talán éveken át nem, ám egyre mélyebbre hatol, egyre több réteget érint, és kitartóan rombol évtizedeken vagy évszázadokon át. Itt ez történt. Nem újdonság, hanem legalább fél évszázados – jóllehet a korábbiak sem mutattak más tendenciákat –, hogy a társadalmi lét a beregi tájakon krónikus bajokkal küzd. Előfordul, hogy e bajok hirtelenjében akuttá válnak – ilyen történt az 1959–1962-es tévészervezések idején, amikor a lakosság a fiatalokat menekíteni kívánta a térségből –, de a huzamos ideje tartó beregi depresszió az elvándorlást lassú fölmorzsoló tényezővé tette. A demográfiai mozgások jól jelzik ezt, és a 2001. évi ár- víz csak felszínre hozta a szinte elfeledett vagy látókörbe nem eső csikorgó gondokat.

Jellemző a térségre az óvodások és általános iskolások (középiskola csak Vásárosnaményban van), továbbá a munkanélküliek jövedelem- pótló támogatásában részesülők száma:

	Óvodások	Általános iskolások	Jövedelempótló támogatásban részesülők
Csaroda	46	131	34
Gulács	46	118	65
Jánd	41	126	65
Gelénes	19	93	58
Hetefejércse	–	–	30
Kisar	60	203	30
Lónya	21	81	73
Mátyus	–	–	20
Tiszkerecseny	56	114	43

	Óvodások	Általános iskolások	Jövedelempótló támogatásban részesülők
Tiszaadony	27	81	36
Tiszaszalka	62	181	34
Tiszavid	–	–	28
Tiszabecs	56	204	75
Tákos	–	–	24
Tarpa	81	218	105
Tivadar	–	–	7
Vámosatya	15	40	28
Vásárosnamény	367	744	196

Az óvodára és iskolára vonatkozó adatok 1999., a jövedelempótló támogatásban részesültekre vonatkozóak pedig 2000. évek.

Könyvtár csaknem minden településen van, kivéve Mátyust, Tiszaadonyt és Tiszavidet, és ezek 4-6 ezer egységgel (könyvvvel) működnek. Kisarban a könyvtár mindössze ezeregységes, és ugyanilyen a tivadari is, ahol iskola nincs ugyan, de egy kicsi könyvtár működik.

Ahol iskola van, általában napközi is van, kivéve Gelénest. Meg kell jegyezni, hogy Vámosatyán az iskola csak az alsó tagozatra terjed ki (1–4. osztály), ahol pedig egyáltalán nincs iskola, ott a gyerekek a környező településekre járnak.

A jövedelempótló támogatásban részesülők száma a jéghegy csúcsa. A magyar statisztika csupán a valamiképpen regisztrált munkanélkülieket veszi számba, ezért fordul elő az a bűvészmutatvány, hogy miközben a foglalkoztatottak száma csökken, csökken a munkanélküliek száma is. Aki kikerül a különféle munkanélküli-ellátásokból, az kippotyban a statisztikánkból is. Ezért mondhatta a 644 lakosú Vámosatya polgármestere, hogy a munkanélküliség a községben 90 százalékos – tehát körülbelül 250 embert érint –, de csak 28 fő kap ellátást. A munkanélküli-járadék pedig – amely a munkahely elvesztése után legfeljebb néhány hónapig járhat – olyan ritka errefelé, hogy számon se tartják. Mindezek következménye: százazrekről nem tudjuk, hogy miből élnek. Se munkahelyük, se nyugdíjuk, se munkanélküli-ellátásuk nincs, de még csak nem is östermelők. E populáció létszáma egyesek szerint 500, másik szerint 600 ezer körül van. A beregi öblözet települése in a „láthatatlan emberekből” az átlagosnál jóval több vegetál.

Életmódra és törekvésekre jellemző adatokat a vállalkozások, a gépkocsik, és a távbeszélő fővonalak számából nyerhetünk:

	Működő vállalkozások	Ebből egyéni	Személy gépkocsik	Távbeszélő fővonalak
Csaroda	26	21	123	148
Gelénés	12	12	75	130
Gulács	20	19	130	220
Hetefejércse	12	11	30	67
Jánd	40	32	121	182
Kisar	63	50	168	228
Lónya	18	15	116	186
Mátyus	7	6	36	67
Tarpa	83	63	390	493
Tákos	20	19	77	108
Tiszabecs	44	30	221	262
Tiszaadony	29	24	84	130
Tiszakerecseny	47	36	142	208
Tiszaszalka	46	32	180	243
Tiszavid	16	12	65	90
Tivadar	8	8	35	58
Vámosatya	19	18	105	133
Vásárosnamény	690	515	2154	2587

A térségben sok az apró vállalkozás, arányaiban is túlzott az egyéni vállalkozások száma. Ezek gyakorlatilag egyszemélyesek, alkalmazottat nem foglalkoztatnak, tehát legfőljebb a vállalkozónak teremtenek munkahelyet, de gyakran még annak sem. (Például, ha az illető nyugdíjas.)

A gépkocsik számaránya alighanem a Beregben a legalacsonyabb az országban, ami különösen azért érdekes, mert itt a járművek jókora hányada egyszerűen megélhetést, más néven csempészetet szolgál. Vannak, akik ötödére teszik a régi csotrogányok arányát, azokét, amelyeknek legalább hatvan vagy inkább hetven, de olykor – némi bütyköléssel – a nyolcvan litert is eléri az üzemanyagtartályuk térfogata. (Üzemanyagot külföldről vámmentesen „importálni” csak beépített üzemanyagtartályban lehet, kannákban például tilos.) Kárpátaljáról bejára-

tott útvonalon hozzák át a benzint és a gázolajat, az örökösen kötekedők szerint a határőrök és a vámósok tudtával, olykor segítségével. A csempészők legtöbbször nem állnak sorba a mindig tömött átkelőknél, hanem olykor a szó szoros értelmében átszáguldanak azokon, megta-
karítva még az útlevelek ellenőrzését és pecsételését is. Valószínűleg sok az ismerősük a hivatalosok között, ezért nem fakszniznak velük. Bizonyosnak látszik, hogy a környék mezőgazdasági erőgépeinek döntő többségét ellátják gázolajjal, és az itt többségben lévő régi Ladákat, Skodákat, Trabantokat és Wartburgokat is benzinnel. Még akkor is, ha a vámósok gyakorta vesznek mintát a járművek tankjaiból, azzal a fenyegetéssel, hogy ha csempésgázolajat találhatnak, akkor elkobozzák a tehergépkocsit vagy a traktort. A nyugati gépkocsik tulajdonosai csak viszonylag ritkán tankolnak „olcsó ukránt”, mert féltik a drága motorokat, és nem ok nélkül. Elég sok dugattyú besült errefelé a megbízhatatlan minőségű benzin miatt, és a szerelők csak akkor hajlandók garanciát vállalni a javításért, ha Kárpátaljáról származó benzint nem használ többé a tulajdonos.

Ami a telefonokat illeti: a kurbli telefonoknak végképp lejárt az idejük, pedig egy évtizede még szinte minden településen uralkodóak voltak. És kevesek rendelkezettek olyannal is. Jó, hogy így van, jó, hogy felszámolódtott a csaknem évszázados hátrány. Az optikai kábelek lefektetése és a központok korszerűsítése után bárki kaphat fővonalat, aki kéri. A vállalkozások fejlesztésének tehát a telefonhiány már nem akadály.

Ez az egy megszűnt. Ez az egy.

A katasztrófavédelem

Gyönyörű kifejezés! Miért akarja valaki védeni a katasztrófát? Nem jobb lenne elhárítani? Az egységes szervezet létrehozásának gondolata indokolt, a neve azonban mást jelent, mint amit a kiötlői mondani szerettek volna vele.

Lényegében a polgári védelem és a tűzoltóság egységes parancsnokság alá helyezéséről van szó, azzal, hogy tényleges katasztrófák esetén operatív törzset hoznak létre országos irányítók-szervezetek bevonásával. Megyei szinten megyei védelmi bizottságok működnek, ezek feladata a védelem összehangolása mindhárom fázisban, a felkészülésben, a védekezésben és a helyreállításban. Települési szinten a polgármester hatáskörébe tartoznak ugyanezek a feladatok.

A polgármesterek tevékenysége a rendszer legérzékenyebb része. Ők találkoznak testközelből a válsághelyezettel, ők jelentik a kapcsolatot a lakosság és a katasztrófavédelmi szervek között. Döntésüktől, mozgósító erejüktől függhet a település és lakosainak sorsa. Mindenki segíti őket – az országos szervek, a megyei védelmi bizottság –, de e segítségük egyszerűen nem pótolhatják az egyéni helytállást.

Pedig azzal tömérdek gond támadt a Beregben. Alig található olyan polgármester a falvak sorában, aki valóban képes volt betölteni a rá háruló szerepet.

Már a kitelepítéssel kezdődtek a bajok. Az érintett településeken a megyei védelmi bizottság elrendelte a lakosság kimenekítését, de ez csaknem mindenütt megoldhatatlan feladat elé állította a polgármestereket is, a kitelepítőket is. Bebizonyosodott, hogy az emberek veszélyérzékenysége minimális, talán jobban féltették az éveken-évtizedeken át összegyűjtött javaikat, mint a saját életüket. A kimenekítésre vonatkozó jogszabályok azonban nem egyértelműek. Valójában erőszakot alkalmazni – éppen a katasztrófavédelmisek szerint – nem lehetséges, viszont a rábeszélés az esetek nagy százalékában nem éri el a kívánt célt. Mi történjen ilyenkor? Hagyni sorsára az ellenkező embert, vagy akár bilincsbe verve is buszra ültetni?

Régi áradások

A 2001-es beregi árvíz nem előzmények nélkül való. A Tisza az elmúlt évtizedekben többször megmutatta félelmetes erejét, jóllehet nem rombolt minden esetben. A térség korábbi legszörnyűbb árvize 1970 nyarán pusztított, azonban az nem a folyó jobb, hanem a bal partján következett be, és nem is a Tisza, hanem a Szamos volt a vétkes. Az akkori károk a beregi öblözetet lényegében nem érintették.

Érintették viszont 1948-ban.

Pontosabban azt az árvizet nem mindenki arra az évre teszi, hanem egyesek 1947-re, mivel Tarpa és Gulács között – istenkém, már akkor is ott! – december 28-án, vasárnap átszakadt a gát. Tarpát nyúlógáttal vették körül, így a házak zömét sikerült megmenteni, ám így is összedőlt néhány a község szélén. Gulácsot azonban elöntötte a víz. A lakosság a település legmagasabb részébe, a kastélyba és az iskolába menekült.

A Tiszán följebb még csak ezután okozott bajokat az áradat. Tisza-becsen adatok vannak rá, hogy óránként 15, majd 20 centis emelkedett.

dést mutatott a vízszint, a december 30-ról Szilveszter napjára virradó éjszaka pedig kereken öt métert. A falu apraja-nagyja a gátakon dolgozott, nyúlógátat építettek minden olyan eszközből, ami csak rendelkezésükre állott. Délután három órára azonban már ez sem segített, a víz betört a faluba. A harangokat félreverték, mindenki menekült, ahogyan csak tudott. Illetve menekült volna, de például egyetlen csónak sem állt rendelkezésre. Sokan a téglaházak padlására húzódtak. Egy beteg asszonyt két férfi ágyastól vitt biztonságos helyre – hasig érő vízben. Elképesztő küzdelem ez a januári jéghideg áradatban!

A Tisza másik oldalán, a már szovjet területre eső Tiszaújlakon (Vilokon) a hírek szerint emeletes házak is összedőltek az árvízben.

A nyíregyházi Nemzeti Segély petróleumot és húsz mázsa gabonát vitt Mándokra, azzal a céllal, hogy ott osztják ki az árvízkárosultaknak. Eközben a Segély is, mások is felhívással fordultak a lakossághoz, hogy segítsenek a bajbajutottakon.

A Tisza egy-két nap alatt lecsendesedett. A szakemberek is azt hitték, hogy megszűnt a veszély. Nyilatkozataik szerint az árvíztől eztán nem kell tartani.

A megyében megszervezték a gyűjtést az árvízkárosultaknak. Az általános szegénység azonban leküzdhetetlen akadállyal bizonyult. Nyíregyháza például mindössze 500 forintot volt képes adni, miközben egyetlen ház újjáépítése akkoriban nyolcezer forintba került, és vélhetőleg máris több száz épület omlott össze. Fazekas János polgármester szerint a városnak „nem mozdult meg a szíve”. Jellemző az is, hogy a Hangya Szövetkezet három mázsa só és ugyanennyi hagymát, továbbá húsz zsákot ajánlott fel az akcióban.

Az viszont nyomban látszott, hogy a háborúban kivérzett, végletesen lerongyolódott ország legszegényebb vidékén rombolt a Tisza. Itt karitatív gyűjtéssel lehetetlen normalizálni az életet, miközben télvíz idején ezek vannak fedél nélkül. (A közigazgatás annyira nem működött, hogy a valós károkat képtelenség volt még csak megbecsülni is.) Ezért került napok alatt a Gazdasági Főtanács elé az árvízkárok ügye, s az meg is szavazott 150 ezer forint gyorssegélyt, jelezve, hogy ezzel az állami segítség forrása ki is merült. Közben olyan hírek terjedtek, hogy ezer ház dőlt össze (nem volt igaz), és hatezer ember vált földönfutóvá – ez a szám is túlzottnak bizonyult.

A folyammérnöki hivatal főtisztje január 7-én ismételten bejelenti, hogy újabb árvíztől nem kell tartani. Igaza volt – két teljes napig. Január 9-én 24 óra alatt 350 centimétert emelkedett a Tisza. A gyors áradás

miatt kiürítették Tiszabecset, Milotát, Tizsakóródot, Tivadart és Gulácsot. Az asszonyokat, öregeket, gyerekeket elmenekítették, a férfiak pedig a gátakon dolgoztak. Befogadó településnek Sonkádót, Kölcsét, Fülesdet és Fehérgyarmatot jelölték ki, és ezek lakossága önfeláldozóan segített is a vendégeken. Jándot és Gergelyugornyt nem evakuálták, e két települést körgátakkal védték. Szerencsére a Tisza apadni kezdett, január 12-ig 320 centit.

Közben a Szovjetunió felajánlotta, hogy árvíz esetén segítséget nyújt. (A tényleges segítségnek semmiféle nyomát nem találtam. A bejelentés minden bizonnyal pártpolitikai jellegű lehetett, habár semmi sem utalt rá az egykori krónikákban, hogy kitől származik az információ.)

A bizakodás nem tartott sokáig, ugyanis január 15-re virradóra ismét kiöntött a Tisza. Gulács újra teljesen víz alá került (kivéve a kastélyt), s innen a víz Hete felé áramlott. Most már kiürítették Tákost is. Egyes becslések szerint – megjegyzem: az ilyen becsléseket kellő kételkedéssel célszerű fogadni – 100 ezer holdat (60 ezer hektárt) borított akkor már a víz.

Darvas József építési és közmunkaügyi miniszter döntött:

- az árvíz sújtotta lakosságot fölmentik a közmunkaváltság fizetése alól;

- építőanyagot szállítanak a gátak és a házak újjáépítésére;

- az építési kölcsönökkel elsőnek az itteni lakosság kéréseit elégítik ki.

A Gazdasági Főtanács újabb 100 ezer forint segélyt szavazott meg.

Még ott a víz – de mennyire ott! –, még hömpölyög Jánd felé, Gulácson még omlanak össze a házak, amikor a közvéleményben fölvetődik a gátszakadásokért való felelősség kérdése. A gátőrök szerint a védműveket úgy összerágták az egerek, pockok és az ürgék, mintha sajt lett volna. Egyesek szerint a kiutalt hárommillió forintot nem árvédekezésre költötték. Követelték, hogy a Földművelésügyi Minisztérium indítson ügyben vizsgálatot. (Akkor ez a minisztérium volt az árvédelem felügyelője.)

Január 17-re a szatmári részek helyzete javult, a beregi öblözetben viszont egyre romlott. Hetét, Fejércsét és Tákost az áradat elzárta a külvilágtól. (Elterjedt a híre, hogy itt vagy ott a templom is összedőlt. Nem volt igaz.) Egyre nagyobb területre terjed ki a vízborítás, halad Ugornya felé, és nyomában az Omsóstanya épületei összeomlanak. Közben pedig Gulácson még mindig emelkedik!

Aztán, hogy a baj még nagyobb legyen: e napon Jánd térségében is átszakadt a gát. A község nagy részét elöntötte a Tisza.

Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács titkára körutat tett a Beregben. Hamarjában kiutalt százezer forintot a lakosság ellátására, s kétenyit a takarmányínség enyhítésére. Vizsgálta a felelősséget, és felfüggesztette állásából a fehérgyarmati Árvízmentesítő Társulat vezetőit. Felhívta telefonon Rajk László belügyminisztert, és terepjárókat kért. Rajk azonnal útnak indított a térségbe négy terepjárót és három dzsipet.

Itt álljunk meg. Húsz nap telt el az első gátszakadás óta. Vas Zoltán volt az első kormányzati vezető, aki személyesen tájékozódott a helyzetről. (Vas Zoltán egyébként azt mondta, amikor 1953-ban leváltották a Tervhivatal éléről, hogy ha őt az Operaház pénztárába ültetnék, akkor onnan irányítanák a népgazdaságot. Lehetett valami igaza, mert Komlóra küldték bányavezérnek – és akkor a szénbányászat határozta meg az ország gazdasági teljesítményét. Élén, persze, Komlóval.) Elképesztő, hogy három hétig közlekedési gondok is meghatározóak egy megyényi térségben, például azért, mert nincsenek nehéz terepen is működő gépkocsik. (Amolyanok is csak éppen...) Elképesztő, hogy egy kormány ne vegye észre: itt ezreknek elúszott mindene, élelme, ruhája, bútora, szobája, konyhája, elpusztultak az állatai, vagy amelyek megmaradtak, azok éheznek – és ne próbáljon teljes erőből segíteni.

A felelősség pedig érdekes ügy. Tény, hogy a Bereget ekkor már öt éve kemény aszály sújtja. A lakosságra mégis kiszabták az évenként és holdanként(!) fizetendő ötförintos árvédelmi díjat, amelyet az Ármentesítő Társulatnak kellett lepöngetniük, vagy közadók módjára behajtották. Nagy pénz volt az akkor! Érthető, hogy kutakodnak: ugyan hová lett a befizetés?

Közben a fővárosból rohambrigádokat alkotva hatvan fiatal megindult a térségbe, és az ország több részéből csatlakoztak hozzájuk. Végül 240 főt búcsúztattak január 18-án a nyíregyházi MÁV-állomáson (vagy ami a bombázásból még állomásként megmaradt). A rohambrigádokat a Magyar Ifjúság Országos Tanácsa (MIOT) szervezte, és a búcsúztatás fő szónoka Non György országgyűlési képviselő, a MIOT főtitkára volt. (Beszéde közben ütemes kiáltások hangzanak: „Éljen Non! Éljen Non!”)

Január 20-án a 190 méteres tivadari gátszakadáson dolgozik a rohambrigád, továbbá 150 tűzoltó és 1200 környékbeli férfi. A becslések szerint ekkor már 250 millió köbméter víz ömlött a beregi öblözetbe. (A becslés valószínűleg túlzott.)

Vas Zoltán nem lacafacázik a szavazásokkal, hanem e napon újabb 250 ezres gyorssegélyt utal ki, és kijelenti, hogy súlyos vádakat merültek fel az ármentesítő társulatok vezetőivel szemben.

A következő napon Rajk László jelentéstételre fölrendelte a főispánt, és kiutalt 500 ezer forint gyorssegélyt.

A Gazdasági Főtanács – no, azért mégsem egyedül Vas Zoltán! – államosította az árvízvédelmet, és nyolcmillió segélyt szavazott meg. Ez az első olyan tétel, amely már komolyabban segíthetett a károsultak bajain.

Darvas József építés- és közmunkaügyi miniszter felhívással fordul az ország lakosságához, hogy segítsék az újjáépítést. Ennek hatására tesznek vállalásokat, így:

- Budapest főváros tíz,
- a fővárosi üzemek tizenöt,
- a Nemzeti Parasztpárt öt,
- a Szabad Szó (a Nemzeti Parasztpárt lapja) kettő,
- a Magyar Kommunista Párt tíz,
- az Országos Szövetkezeti Hitelintézet öt,
- a Friss Ujság pedig egy ház újjáépítését vállalta, másokkal együtt összesen 69 darabot.

A következő napokban a MIOT-brigád hatvan fővel növekszik, a Tisza apad, és újabb vállalásokkal 122 ház újjáépítése látszik biztosítottnak. Olt Károly népjóléti miniszter gyűjtése nyomán 400 ezer forint érkezik a károsultak segítésére.

Az ország figyelme kezd másfelé fordulni, például arra, hogy a napi alap-kenyérfejadagot húsz dekáról huszonöt dekára emelik.

A felelősséget azonban tovább firtatják, és – a kor „szokásainak” megfelelően – a trehányiságból máris összeesküvés lesz. Február elején letartóztatják a Beregi Ármentesítő Társulat igazgatóját: szabotázzsal vádolják. Van persze más is: az árvízvédelemre fölvert összeg felét sem használta fel – vajon miért nem? Vas Zoltán szerint a társulatok almaltertyéskedéssel foglalkoztak a gátak karbantartása helyett. (Tény, hogy januárban még mindig jelentős mennyiségű betárolt almával rendelkeztek.)

Néhány nap múlva letartóztatják a Tisza–Szamos menti Ármentesítő Társulat főmérnökét is, ugyancsak szabotázs vádjával. Tanúvallomások sokasága bizonyítja, hogy a tiszai gátakat tizenöt évvel azelőtt vizsgálták fölül, magyarul: nem érdekelte a vezetést, hogy közben milyen károsodások keletkeztek bennük. Emellett más tényeket is említettek, például olyat, hogy gátóri állást a főmérnöktől csak akkor lehetett elnyerni, ha egy-két kövér disznót ajándékoztak neki.

Míndeaz igaz lehet. De az sem téved nagyot, aki tisztában van vele,

hogyan az idő tájt minden baj mögött szabotázst kerestek, és szent meggyőződéssel vélték is fölfedezni, mert – úgymond – a demokratikus kormány nem hibázhat. (Ekkor még létezett a többpártrendszer.) Az nem vádolható hanyagsággal. És vétkeket kellett felmutatni a szenvedő alanyok előtt, bármi áron, bármilyen szinten. Megjegyzem, hogy nem találtam nyomát, hogy az ármentesítő társulatok vezetőire milyen büntetést szabtak ki. A legsúlyosabbat aligha, mert annak nyoma maradt volna. Összességében alighanem gondatlanok, hanyagok lehettek, de csaknem kizárt, hogy megtervelten okozták volna a gátszakadásokat, vagyis szabotázst aligha követtek el.

A Népjóléti Minisztérium február közepén az árvizes területen háromezer ember ételmezéséről gondoskodott. A Nemzeti Segéllyel karöltve négyszáz gyereket napközi otthonokban helyeztek el, ezeröttszázat pedig Pestre szállítottak nevelőszülőkhöz, és bejelentik, hogy újabb ezeröttszázat helyeznek el hasonlóképpen. A minisztérium ezer ember felruházását vállalta, mert az ár elvitte a ruhaneműiket is, és ezer lakos bútorzatát pótolják.

Közben a megyei gyűjtés eredményeit is összegezik. Adományokból összejött 32 700 forint – kiemelkedő Ramocsaháza segítsége: ebből az alig ezerlelkes faluból 450 forintot ajánlottak meg és fizettek be! –, valamint tizenöt súlyvagon élelem. Ebből 18 tonna a burgonya, további 4,5 tonna a napraforgómag. (A napraforgómag az idő tájt fontos élelmi cikk, ugyanis a házi sertésvágások után be kellett szolgáltatni a zsiradék zömét, hiszen az országban ez hiányzott. A napraforgómagokból a kis olajütők finom hidegen sajtolt olajat készítettek – a maradék pogácsát állati takarmánnyként használták, de az emberi fogyasztásra is alkalmas volt. Magam is ettem, és ettem olajos kenyeret, amely a mai finomított – színtelen, szagtalan, íztelen – étolajokból elképzelhetetlen, a hidegen sajtolt napraforgóolajból viszont kifejezetten jóízűnek találtattott.)

A segítséggel aztán úgy-ahogy újjáépültek a romba döntött házak, az árvíz három halálos áldozatát eltemették, és lassanként az élet visszatért a korántsem vidám, ám megszokott kerékvágásba. Igazából alig figyelt valaki a károsultakra, hiszen nagy horderejű események következtek a politikában: Tildy Zoltán köztársasági elnök lemondása, a szocdemek és a kommunisták pártegyesülése, a jugoszláv anatómia meg mindaz, ami ezekből következett. Ugyan kinek jutott volna eszébe a Bereg, ahol összedőlt egy csomó vályogház?

Az áradások a hatvanas évek minden évében jelentkeztek, hol kisebb, hol nagyobb riadalmat okozva. Többnek, többször magam is

helyszíni tanúja voltam. A legemlékezetesebb eset 1967. március 6-án Tunyogmatolcson esett meg.

Mátészalka után hullámozni kezdett az út, képlékennyé vált a súlyos tehergépkocsik, dömperek alatt. Úgy tűnt, mintha nem biztos alapokra építették, vagy mintha már az alapja is átázott volna. És bizony sok helyen átázott! Kétoldalt, a mély árkokban a padkáig ért a víz. Tunyogmatolcs felé közeledve egyre gyakrabban láttam a gépkocsik szélvédőjén a piros betűs feliratot: ÁRVÍZVÉDELEM. Homokért indultak a szembejövők, a velem egy irányba haladók pedig a veszélyeztetett szakaszra szállították.

Győrtelek és Tunyogmatolcs között rendőr állított meg, és besorolt egy gépkocsisor mögé. Várni kellett, itt az úton már csak egyenként lehetett hajtani.

Megnéztem a Szamos holtágát. Katonák, civilek ültek a bokrok mellett. Beszélgettek, nem dolgoztak. Az út jobb oldalán száraz lábbal végigmehettem. Homokzsákokon. De a víz itt jóval magasabban állt, mint az aszfalt szintje. Lakóházat nem veszélyeztetett volna, de ha az utat ellepi, megállhat a szállítás. A gátakon fényszórók jelezték, hogy éjjel is ügyeltek. Egy mérnök megjegyezte, hogy a víz állandóan mozgásban van, a helyzet örökké változik, néha óránként, máskor percenként, készenlétben kell lenni, nehogy meglepetést okozzon.

Tunyogmatolcson aztán olyan kép fogadott, mintha kisasszonynapi búcsú lenne. Csupa élénkség, csupa zibongás! Az emberek – szinte valamennyien! – álldogáltak az utcákon és beszélgettek. Szörnyülködtek, hogy ilyen magasán még sosem állt a víz a Holt-Szamosban. Az iskolában nem volt – és még napokig nem lesz – tanítás, az udvarán füstöltek a tábori konyha tüzei.

E vasárnap délutánján a község válságos állapotba került. A Holt-Szamos vizétől két lépcsőben védték gátak a települést, azok azonban átszakadtak, és a közbenső tározók – a „gödrök” – is megteltek vízzel. Az utolsó holtág a házakig nyúlik, és olyan magas volt a víz benne, amilyen magasán csak a templom tornya van a községben. A gát bírta, ameddig bírta, de amikor kiszakadt, akkor kitört a pánik. Az asszonyok visítva rohantak hazafelé, azt hívén, hogy a falut már nem lehet megmenteni az árvíztől.

De meg lehetett. Kicsit körülményesen, de sikerült.

Még az előző gátat erősítették – erősítették volna –, és pátrialemezeken egyensúlyozva, csúszkálva próbálták elhelyezni a homokzsákokat, amikor a nagyhalászi illetőségű Hagymási Károly örvezető belezu-

hant a vízbe. A törzsőrmestere húzta ki, hogy aztán derékszíjával tartva dolgozzon tovább a sodrás közepén. A víz nulla fokos, néhol kisebb jégdarabok is úszkáltak rajta. A védvonal tartása nem sikerült, Hagymásinak pedig megparancsolták, hogy menjen hátra, szárítkozzon, hiszen vizes a ruhája.

Ő mégsem távozott, hanem a gát közelében szárítkozott a tűznél.

Közben azonban zajlott az „élet”. A gátban fölfedeztek egy rókalyukat. Betömték, de csak-csak nem sikerült, mert áttört rajta a víz. A róka is akkor ugrott meg belőle, addig lapult. Az áttöréshez dobálták befelé a homokzsákokat, azonban a sodrás pillanatok alatt elröpítette azokat.

Ekkor tört ki a pánik. A lerohanó áradatot semmi nem állíthatja meg, pedig az annyi vizet hoz, hogy a faluból semmi nem marad.

Végül Hagymási beugrott ismét a vízbe, két karjával kitámasztotta magát az akkor még keskeny szakadáson a maradék töltésben, és intett, hogy a mellére dobálják a homokzsákokat. Azok röpködtek rá, ő leengedte maga előtt, aztán rájuk állt, így a víz nem bírta elvinni azokat. Lassanként megépült, és egészen biztonságossá vált település fölött a gátszakadás tömítése, és éjjel egy órára elmúlt a veszély. Mármint a közvetlen veszély.

Tunyogmatolcs megmenekült. Még három évig... Akkor elöntötte a Szamos.

Pedig már 1967-ben is kegyetlen idők jártak a Szatmári-síkságon. Csegöldön például 45 családot e napokban kiköltöztettek, főleg az Árpád utcán, és a nyári konyhák, istállók nagyobb része kezdett összeomlani. Ha a vályogházak falát megnyomtam, már akadálytalanul hatolt bele az ujjam. Mint a gyurma... Puha, képlékeny. Napok kérdése, és kidőlnek a tető alól. De Csegöldön annak is örültek, hogy apadt a víz, és nem kellett csónakot használni.

Évente jöttek a vizet árasztó tavaszi szelek, csupán az volt a kérdés az Erdőháton és a Tiszaháton, hogy melyik település kerül veszélybe. A vidék szinte minden tavaszon úgy nézett ki, mintha beltenger lenne. Így ment ez egészen 1970-ig, amikor az áradás már nem válogatott. Sordort el mindent, ami az útjába került.

Május 13-án, szerdán, híre sem jött az árvíznek. (Jönnie kellett volna, ha román testvéreink legalább jelzik, hogy ott mi a helyzet, és mi várható itt.) Másnap azonban a Túr szinte szökőárszerűen pukkantotta szét a gátját, és árasztotta el elsőnek Garbolcot. A község Rákóczi utcájának házai egy-másfél méteres vízben állottak. Olyan gyors volt a

folyócska támadása – talán ez a gátőr asztalról leadott jelentésének magyarázata, vagyis lehetséges, hogy nemcsak legenda az egész –, hogy a pánik megbénította a mentést. (Védekezésről egyszerűen nem lehetett beszélni.) Az emberek a hátukon, vállukon hordták, olykor hasig érő vízben a bútoraikat, ruháikat, értékeiket. Határőrök, gépkocsivezetők, a kitelepítésre érkező rendőrök segítettek nekik, de ők is kevesen voltak. Aztán másnap víz alá került a két szomszédos falvacska, Nagyhódos és Kishódos is.

A helyzet másutt sem volt vigasztalóbb. A Szamos vízszintje hirtelenjében 140 cm-rel haladta meg az addig mért legmagasabb vízszintet. Erre a védművek természetesen nem voltak felkészülve, és a folyó jobb partján, Komlódtótfalunál át is szakadt a gát. A víz sebesen áramlott Komlódtótfalu és Nagygéc irányába. Az említett falvakon kívül kiűrtést rendeltek el Csengersima, Csegöld, Jánkmajtis, Szamossályi, Szamosújlak, Szamosbecs és Szamostatárfalva lakói számára. A kitelepítés nyomban megindult.

Közben a Tisza sem tétlenkedett, óriási víztömeget hozott le, már ezen a napon III. fokúra emelték az árvízvédelmi készültséget. Városnaménynál ennek ellenére veszélyhelyzet alakult ki, és csak megfeszített munkával sikerült túljutni az áradás válságán. Uszván nyolc szomszédos település lakói is a védekezésben serénykedtek, a víz mégis átszapott a gáton. Becsületükre legyen mondván, másnap megfékeztek.

Meg kell adni, az egész országból azonnal érkezett az anyagi és technikai segítség. (Ez azért többszörösen nem érthető. Az köztudomású, hogy az Erdőháton és a Tiszaháton nincs idő a felkészülésre, a folyók áradása robbanásszerű, ráadásul a szomszédainktól sem kaptuk meg soha a szükséges információkat – akkor miért nem itt tárolták az árvízvédelemhez szükséges eszközöket?) Tény, hogy ilyen korábban nem történt: egyszerre támadott a Tisza, a Szamos és a Túr.

Így kezdődött. Péntekre (május 15.) virradóra immár 16 községet menekítettek el, csak árvízi mentő ezeröttszáz dolgozott az éjszaka folyamán. Közben Nagygécet, Szamosbecset és Császlót teljesen elárasztotta a Szamos, a településeket elvágtá a külvilágtól. Az ott maradtakat menteni kellett, és több száz emberletről volt szó! Zuhogó esőben katonai helikopterek (Mi-8 típusúak) érkeztek. Porcsalmán rendeztek be számukra repülőteret, oda szállították felszállásonként a 18-20 ki-menekített utasukat. Délután szovjet katonai gépek is érkeztek, és már 18 helikopter röpködött az áradat fölött.

Közben a baj növekedett. A Szamos Romániából már nemcsak gá-

tak között folyt – mit folyt?! tombolva rohant! –, hanem a gáton kívül is, méghozzá 4-500 méter szélesen, ember magasságú hullámokat gerjesztve, hatalmas víztömeggel. Odaát is átszakadt a gát, vagy átszakították. A helyi hírek szerint – mert országosan aztán rossz szót nem szabadott szólni a testvéri Romániára – román oldalon átvágták a védműveket. Vagy átvagdosták. Állítólag tizenegy helyen, hogy rájuk ne nehezedjen akkora nyomás. Talán azért is, hogy Szatmárnémetit mentesítsék. Magam a szándékos romániai átvágásokról azokban a napokban Simon Pétertől, a csengeri Lenin Tsz elnökétől hallottam. Ő telefonos kapcsolatban volt az odaáti szövetkezeti vezetőkkel.

(Kitérő: Különös sorsú, de annál sikeresebb ember volt Simon Péter. Eredetileg juhászkodott. A fáma szerint azért választották meg a téeszben elnöknek, mert ha valaki a közös gazdaságra rosszat mondott a kocsmában, annak alaposan meggyúlt a baja a korántsem óriás, de hihetetlen erejű Simonnal. Képes volt az utcára szórni az úri közönséget. Elnökként szívesen látott mindenkit, és kínált, főként a messze földön híres szatmári szilvapálinkájával. Annnyit ihatott a vendége, amennyit akart. De ha berúgott, Péter nem állt többé szóba vele. Újságíróval se. Később már meggyeszerzte Lenin Péterként emlegették, és a téesz virágzott a keze alatt. Építettek itt sertés- meg tehenészeti szakosított telepet... Mások szinte belerokkantak, a csengeriek föl se veték. Volt gazdasági erejük. Aztán a pártbizottságiak addig erőltették, amíg juhászati szakosított telepet is létre kellett hozni. Péter ismerte a juhokat, tudta, hogy se a drága épületet, se a betont nem viselik el, ezért idejében távozott az elnökségből. Igaza lett. Ismét juhászkodott, és olykor három meg négy napokig mulatott a debreceni Arany Bikában. Aztán amikor félmilliós adócsalással vádolták – Lenin ide vagy Lenin oda –, Péter áttette a székhelyét a hírek szerint Svájcba. Emléke mégis tisztelegve megőrzendő: egy elementáris paraszti őstehetség, aki néhány település sok száz családjának évtizeden át valóságos jólétet teremtet. És ez nem akármilyen!)

Az árvíz most már a járási székhely Fehérgyarmatot is elöntötte. A gátakat szinte szítává lyukasztgatta, a Szamos mégsem apadt. A csengeri híd alatt alig fért át a hatalmas víztömeg. A máskor szelíd folyócska most kétharmadnyi Tiszává duzzadt. A tajtékzó áradatban tehenek százai érkeztek, némelyik úszva, többen elpusztulva. És sertések, juhek, baromfiak szívzorító tömegben.

A Szamos Tunyogmatolcsnál átszakította az addig érintetlen bal parti gátját, és elöntötte a falut.

Pénteken délután megérkeztek vasúton a katonai kétélűiek.

Szombaton már 28 községből 32 ezer embert telepítettek ki, és ez még folytatódott: a kitelepítettek teljes száma meghaladta a 35 ezer főt. A fél megye az erdőháti bajbajutottak elszállásolásán, étellemezésén, egyáltalán: ellátásán dolgozott. Az étellemezés megszervezésében nem volt zökkenő.

Május 19-én látogat az első politikus az árvizes területre: Fehér Lajos miniszterelnök-helyettes tájékozódik. A folyók apadni kezdenek.

Május 20-án a gátakon robbantott kapukkal segítik a víz visszavonulását. Olcsvaapátnál 250 méter széles a kapu. Naponta tízmillió köbméter víz áramlik vissza. A Tiszán azért továbbra is nehéz a helyzet, s az általa visszaduzzasztott Lónyai-csatornán is.

Május 25-én Fock Jenő miniszterelnök és Biszku Béla KB-titkár vizsgálódik az árvíz sújtotta Szatmárban. (Biszku – lévén márokpapi születésű – a megye első számú országgyűlési képviselője.) Látogatásuk után formálódik a helyreállítás anyagi háttere. Terv készül rá, hogy kamatmentes hitelt nyújtanak a lerombolt házak újjáépítésére. Az elképzelés szerint ebből legfőljebb kétszobás ház építhető.

Feksz István megyei tanácselnök először összegezi a károkat. Szerinte az árvíz olyan váratlan, meglepetésszerű és nagyméretű volt, hogy ahhoz hasonlót a vízügyesek se tudtak elképzelni. A negyven faluban keletkezett károk óriásiak, az épületrombolást még föl se lehetett mérni. Elpusztult 815 szarvasmarha, 2500 sertés, 29 ló, 6250 juh, de az erdőkben még mindig rengeteg elhullott állatot találnak. Akkori árakon egymilliárdra tehető a kárösszeg.

Itt álljunk meg. Az idő tájt 120-130 ezer forintból volt felépíthető egy kétszobás, általában 70-80 négyzetméteres ház. 2001-ben ezt a százszorosából építették föl a Beregben. Később kiderült, hogy a víz alá került negyven községben 5200 lakóépület teljesen, további kétezer pedig részben megsemmisült. A Tisza és a Szamos között 350, a Szamos és a Kraszna között 87 négyzetkilométernyi terület került víz alá.

Áldozatokról egyébként nem esett szó, legalábbis nyilvánosan nem. Ha rákérdezett valaki, soha senki nem mondott mást, mint hogy nem tud halálesetről. Jómagam egy eléggé megbízható forrásból három, egy másiktól öt halálos áldozatról hallottam, de úgy, hogy ezeket se igazolni, se cáfolni nem tudnám. Meg kell azonban jegyezni, hogy informátoraim szerint a hivatalosságok nemigen tehetnek a halálesetekről. A rendőrök, de főként a munkásőrök házról házra jártak a kitelepítés elrendelésekor, és vagy rábeszéltek az engedelmességre, vagy a szó szo-

ros értelmében erőszakkal föltették a teherautóra, autóbuszra az ellenkező embereket. Igen ám, csak hogy voltak, akik elbújtak, mert semmiképpen sem akartak távozni a lakhelyükről. Ők később vagy a háztetőn, vagy a fák koronájában várakoztak a fölmentő kételtűekre. A halottakra viszont ráomlott a ház.

Már június elején megkezdődött az újjáépítés. Napi ezer vagon építőanyag érkezett a térségbe, alig bírták lerakni. Tízezer fiatal utazott a szamosközi helyreállítás segítésére, mégis kevés volt az ember. És a gép is! Az utak szinte mind tönkrementek.

Pedig a folyók még mindig nem nyugodtak meg. Június 12-től zöldár kezdődött, ezúttal nem három, hanem négy helyen: immár a Krasznán is. A gátszakadások gyors betömésével és a szükséges nyúlgátak létrehozásával most már károkozás nélkül sikerült levezetni az újabb áradást.

Június 20-ra példátlanul nagy összeg gyűlt össze az árvizes csekk-számlán: 156 millió forint! (Ugyanez 2001-ben: 180 millió forint. De nem egy hónap alatt, hanem egész évben!) Emellett rendkívül sok természetbeni adomány is, amelyek közül kiemelkedett az ENSZ élelmezésszügyi szervezetének, a FAO-nak 1,25 millió dollár értékű juttatása. A kormány döntött: tíz faluban soron kívül vízművet építenek.

Az OTP a kölcsönigénylések gyors intézéséhez a károsult falvakba kirendeltségeket telepített. Rendkívül szervezeten, gyorsan pörgött minden, júniusban az első házak már tető alá kerültek.

Kérdés: Miért lehetett 1970-ben kamatmentes kölcsönökkel újjáépíteni a szatmári síkság árvízkárosultjainak házait, és miért nem lehetett ugyanezt megismételni 2001-ben a beregi öblözetben? Mert bizony nem lehetett. A beregi öblözet lakói semmiféle saját erővel nem rendelkeztek, ráadásul a túlnyomó többség aligha bizonyult volna hitelképesnek. Nem volt, nincs olyan jövedelme, amely reményteljessé tenne bármilyen kölcsön visszafizetését.

1970-ben azonban a Tisza-Szamos-közben másként állt a helyzet. Kétségtelen, hogy sokan utaztak hetente vagy kéthetente távoli vidékekre az akkortájt elhíresült fekete vonatokon. Rendelkeztek viszont rendszeres havi jövedelemmel. A helyben – zömmel a térségekben – dolgozók úgyszintén, ekkoriban a munkaegységes elszámolás már elég ritka. Jól éltek? Nem éltek jól. Szegényesen, bajokkal, különösen az ingázók. A távollét családok ezreinél okozott néha megoldhatatlan gondokat. De megéltek. A rendszerváltozás azonban menthetetlenül megkongatta a harangot az ingázók fölött. Elsőnek nekik mondtak föl.

Hazatértek, de már otthon sem találtak munkát. És azóta sem. Tévesz alig maradt, a maradék is csökkentett fordulatszámon pörögnek. Nem ritkaság, hogy évtized múltán sokan vélekednek úgy, hogy a retardált térségekben – és mind a Tiszahát, mind az Erdőhát ilyen – az államnak akár áldozatok árán is meg kellett volna tartania a falvak egyetlen mentségét, a téeszt. Késő bánat...

Az árvíz tanulságait levonva 1973 végéig lokalizációs töltés épült a Szamos és a Túr között a határ vonalát nagyjából követve, továbbá a Túr és a Sár-Éger között. Ennek kimondott célja, hogy ha ismét a gáton kívül is jön a Szamos vize, akkor föltartsa, vagyis ne a Szatmári-síkság falvait öntse el, hanem maradjon román testvéreinknél. A lokalizációs töltés és a határ közé eső településeken – Komlódtótfalu, Nagygéc, Garbolc, Kishódos és Nagyhódos területén – építési tilalmat rendeltek el. E döntést sokan szándékos falurombolásnak tekintették. E falvakban alig maradt néhány lakó, Nagygécen például talán öten.

Az építési tilalmat 1993-ban a kormány feloldotta. Megkötés annyi, hogy ki kell üríteni a falvakat, ha a Túron Garbolcnál 570 cm a vízállás, vagy ha a Szamoson Csengernél 800 cm. A magam részéről nem hiszek benne, hogy az építési tilalom feloldása értelmes cselekedet volt, mert láttam e falvakat az 1970-es árvíz pusztítása közben – a hirtelen berántott haditudósító szakasz katonájaként –, és utána is. És az öregek szerint ahol egyszer víz volt, ott megint lesz víz.

A sorozatos árvizek azonban tanulságokkal szolgálnak.

Veszélyes folyóink a környező országok hegyeiben erednek. Az elmúlt évtizedek bizonyították, hogy sem Románia, sem Ukrajna nem képes és nem is kíván gondoskodni a Felső-Tisza vidékének lakosságának védelméről, a Szamos és a Túr mentén úgyszintén nem. Ez országok mindmáig képtelenek voltak megoldani a védekezés elemi feladatait. Ráadásul a gátak kiépítése csupán egy nagyon fontos, de nem elégséges lépés, mert az áradások megelőzése nélkül nem sokat ér. A hegyekben legsürgősebben erdőtelepítésekre, másutt víztározók létesítésére lenne szükség, hogy a víz lefutását lassítani lehessen. Valószínűleg nemzetközi segítségre lenne szükség mindkét országban – hatalmas összegekről van ám szó! –, hogy a helyzet javuljon. A 2001-es árvíz a Kárpátján emberéleteket követelt, miként a korábbiak is. Segítség nélkül viszont újra és újra tragédiák következnek.

Mert a szükséges védekezési munkálatok legfőbb kezdődgettek. A magyar segítség kimerült a segélyek átjuttatásában, és az ukrán hatóságok sokszor még ezt is megnehezítették. Magyarországnak kezde-

ményezően kell föllépnie, mert a Kárpát-medence természetes földrajzi egység, viszont kizárólag nálunk veszélyeztetik az ország területének, lakosságának és éves bruttó termelésének negyedét a hegyekből lezúduló folyók.

Zúgva, bőgve...

A folyók gátja némiképp hasonlatos az úthoz. Ez utóbbiról mondják a szakértők, hogy költségei fölvetődnek, akár megépítik azt, akár nem. A gátra is mondhatnák, azzal a különbséggel, hogy az elmulasztott védműépítések nyomán a többszöröséért kell a zsebbe nyúlni, mert a folyó megbünteti a resteket. A beregi árvíz bekövetkezése törvényszerűnek tekinthető, csupán az lehetett kérdéses, hogy mikor pusztít majd.

Az 1998. novemberi nagy víz – Kárpátalján árvíz, ideát ijesztően megáradott Tisza – jelezte, hogy itt, északkeleten az évszázados gátak elöregedtek, gyöngék, az ürgehadak át- meg átfurkálták őket, egy esetleges komoly terhelést nem bírnak ki. A víz többféle módon támadhat. Például úgy, hogy magasabb lesz a szintje, mint a védmű: „meghágja a koronát”. Másrészt a hét-nyolc méteres víznek az oldalnyomása is óriási. Magam láttam 1970-ben Tunyogmatolcs környékén egy körülbelül 25 vagy 30 méteres, egyben maradott gátszakaszt, csupán az volt feltűnő, hogy a Szamos partjától nagyjából húszméternyire állhatott, csaknem derékszöget bezárva a többivel. Odébb lökte a víz.

A gátakat tehát részben magasítani, részben erősíteni szükséges, mert mind nagyobb a víztömeg. Különösen élesen jelentkezett ez immár másodszor 2000 tavaszán, mivel a hirtelen bekövetkező meleg rohamtempóban olvasztotta az ukrainai és romániai Kárpátok köbkilométereket kitevő hómennyeiségét. Való igaz, mindkét szomszédunknál rablógazdálkodás folyt az erdőkkel, hegyoldalak sokaságát tarolták kopaszra. Ott aztán semmi sem állja útját a hólének, a lezúduló víznek, főként nem a még fagyott földmaradvány vagy az erózió lecsupaszította sziklák.

Okos meglátása volt a környezetvédelmi miniszternek, hogy a nagy vizeknek ökológiai okai vannak. Erdők kellenének a Tisza vízgyűjtő területén a hegyoldalakra. Kellenének, az biztos. Csakhogy a tömeges újratelepítésnek egyelőre semmiféle realitása nincs. Se facsemete, se pénz, se szándék. Az erdő a magántőkét akkor érdekli, ha már kiter-

melhető, még a tisztítás vagy a növértérbővítő gyérítés sem igazán. A lakosságnak erre fordítható pénze gyakorlatilag egyik szomszédunknál sincsen, az állami gondok pedig sokkal akutabbak, semmint hogy 30-40 évre tervezzenek. De mi történne, ha mégis erdőket ültetnének? Nálunk a famagoncok 70 százalékos eredése – talajban! – már jónak minősül; akkor képzeljük el, milyen lehet az eredés sziklákon. Mert ott alig-alig talál kapaszkodót a gyökérke, vizet sem, csak követ meg követ. Szegény tölgy- vagy fenyőcsemetének a puszta létéért kellene küzdeni éveken át, és csak tíz év múltán vagy még annál is később lehetne hatással a környezetére. Már persze, ha megmarad. Az eszement erdőirtásokkal óriási ökológiai károk keletkeztek. A Tisza, a Túr, a Batár – hallotta már valaki ez átlábolható folyócska nevét? –, a Szamos meg a Kraszna vízgyűjtőjéről máról holnapra hatalmas áradat zúdulhat a nyakunkba. A folyók pedig hozzák a jókora hordaléktömeget, és a sík vidékre érve lerakodják, fokozatosan feltöltve a medret.

Hozzáértők többen is – köztük legélesebben Zágoni Miklós fizikus-filozófus, köszönet neki érte – figyelmeztettek: nem véletlen, hogy a Tiszának és mellékfolyóinak vízszintje évről évre rekordokat dönt. Ez összefüggésben lehet a Föld fölmelegedésével, az üvegházhatással is. Különös, hogy az eddigi uralkodó északkeleti szélirány e térségben délnyugatira fordult, és ma már – állíthatom – sokkal gyakoribb az utóbbi. Ez a szél azonban nem az orosz sztyeppékről hírt hozó jeges fuvallat, hanem fónszerű, néha valósággal forró. A köbkilométeres mennyiségű havak villámgyors elolvadására máskor is számítani kell, a 2000. tavasz nem volt kivétel.

Mondták ők. A környezet avatott figyelő. És a gátak – csodák csodája! – állták az irtatlan mennyiségű víz támadását, jóllehet keményen védekezni kellett, de megúsztuk. Az 1998. novemberi után újabb figyelmeztetést kapott a Kárpát-medence, hogy itt sorozatosan nagy vihek várhatók. Nem eredménytelenül. Fölmérés készült róla, hogy a Duna vidékén 60 százalékan megfelelnek a védművek, a Tisza környékén azonban ez az arány mindössze 50 százalék körül van. A legveszélyeztetettebbnek a Felső-Tisza – e meghatározáson Tiszabecstől Záhonyon át Tokajig értendő a folyó –, és a kisebb mellékágak látszottak, főként az Erdőháton „ballagó” Túr és a környékükön lévő települések. Itt 115 kilométer gátat részben magasítani, részben erősíteni kellett, ez már az 1998-as áradás után egyértelművé vált.

A fölmérés után Orbán Viktor kormányfő úgy nyilatkozott, hogy a védműrendszer egyidejű kiépítése óriási összegekbe kerülne, és azzal

járna, hogy az országnak le kellene mondania a bér- és nyugdíjmelésről, a családtámogatásokról, az autópálya-építésről és a Széchenyi-tervről. A szakemberek csupán halkán, szinte szégyenkezve említették meg, hogy a komplett munka maximum 160-170 milliárd forintba kerülne, nem is kapott nagyobb hangsúlyt az egész, talán nem akartak élesen cáfolni. A kormányfő ugyanis nem mondott igazat. Az országnak volt pénze akár a védművek teljes kiépítésére is – anélkül, hogy a miniszterelnök által említett és fontos társadalmi célok csorbát szenvedtek volna –, azt a pénzt azonban nem életbe vágó ügyekre költötték, nem a védelemre, nem hazánkfiainak élet- és vagyonbiztonságára. Mintha ez egyáltalán számítana. Különösen fáj ez egy olyan gyámoltalan, elesett vidék esetében, mint amilyen a Bereg és az Erdőhát, ahol a lakosság többnyire postástáskából él, és javarészt önhibáján kívül került megalázó szegénységbe.

A munkák meg is kezdődtek, és 2000 vége felé, tehát két év alatt elkészült a Beregben és az Erdőháton 36 kilométernyi gát megerősítése. 2000 decemberében Orbán kormányfő nagy csinnadrattával avatta Tarpán a befejezett építést, és melldöngetve nyugtatta az embereket, hogy most már biztonságban vannak, semmitől, tehát árvízről sem kell félniük. Amíg a nemzetiszín szalagot átvágta, a hallgatóság bizonyosan így is gondolta, hiszen olyan jó volt elhinni e szavakat.

Ígazából a „közbeszéd tematizálása” nem foglalkozott azzal, hogy 79 kilométer hosszan ürgék által szinte szitává fúrogtatott gátak védik – védik? – a lakosságot. Érthetetlen a baloldali ellenzék tohonyasága, teszetoszasága, hogy e botrányt nem olvasta a kormányosok fejére, méghozzá hangosan. (Valós érv, hogy a magyar választó nemigen kedveli a veszekedős pártokat, de az is, hogy nehezen tűri, ha az ország eminens érdekeit felrúgják a kormányzók. Alighanem későn került sor az MSZP-ben egy határozottabb, keményebb, a hazai valóság alaposabb ismeretével felvértezett frakcióvezető megválasztására. Azért a frakció – mint később szóba kerül – a régi maradt.) Nem igaz, hogy nem ismerték a valós helyzetet. Nem látták a veszélyt? Nem érzékelték a fenyegetettséget? Miért nem verték a tamtamot?

A 36 kilométeres gáterősítés költségeiről egészen vad számok hangzottak el – főként a kormányosok részéről –, amelyek egyszerűen túlzottaknak tekinthetők, és mentegetődzésből eredtek. Azt próbálták elhíttetni, hogy mindent megtettek az árvízvédelem érdekében, amit csak megtehettek, többre egyszerűen nem futotta. Úgy állították be, hogy csupán azért ennyi, s nem több a megerősített gát, mert tavaly

ősszel eddig jutottak el, a további munkákat a tél nehezítette. Túl azon, hogy 2000-ben a télnek nevezett hónapokra az óceáni időjárás volt jellemző, komoly hideget nem hozott, ez megint csak kormolásnak tekinthető, hátha elhiszi a plebsz.

Bodnár Gáspár, a Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság főmérnöke ugyanis még januárban – a MOSZ azóta sajnálatosan megszűnt *Számadás* című lapjának január 18-i számában – úgy nyilatkozott, hogy az összes költség addig hárommilliárdra rúgott, ami hihető, hiszen így is 83 ezret költöttek a gát minden egyes méterére, ami nem éppen csekély összeg. Az építés kőből-földből történik, amit fel kell rakodni járművekre, oda kell szállítani és be kell dolgozni. Jóllehet a gépi munka órája egyáltalán nem olcsó, azért e szám tízszerese mégiscsak túlzás lehet, vagy inkább PR-akció a háborgás lecsöndesítésére. Ez a kormány ugyanis nem mindig ragaszkodott tételesen a tényekhez, sem statisztikában (például a MEH), sem adatközlésben.

Magam Bodnár főmérnöknek hiszek. A továbbiakat is ő cáfolta – cáfolta? honnan tudhatta volna, hogy két hónap se múlik el, és máris teli lesz a média Orbánék felelősséget elhárító-lerázó nyilatkozataival? – például azt, hogy a tél beállta akasztotta meg a gáterősítést. Nem az. A folytatás tervei ekkorra készültek el, és a főmérnök elújságolta, hogy immár kiírták a közbeszerzési pályázatokat – tehát olyanok korábban nem voltak –, és tavasszal ismét megkezdődhet a munka. Az is nyilvánosságra került, hogy a kétéves költségvetés e tájékon évente három-, összesen hatmilliárd forintot irányoz elő a védművek biztonságos kiépítésére. A szakemberek előre szóltak, hogy ez kevés. Az idén ennyi pénzből már csak szűk 15 kilométernyi gátat lehetett volna megerősíteni.

Miért nem készült el a 115 kilométer teljes hosszában? Nem lett volna rá kapacitás? Dehogynem! Nemhogy két év alatt, hanem egyetlen nyáron képes lett volna a keleti térségben, a gátépítésben járatos vállalkozások hada elvégezni a komplett munkát. Hát akkor miért nem végezték el? Mert nem kaptak állami megrendelést. Nem bocsátottak elegendő pénzt a lebonyolító szervezetek részére, így csak annyi munka fejeződött be, amennyit a költségek hagytak. Az a bárgyú szöveg, hogy az ország teherbírása ennyit viselt el, egyszerűen komolytalan. Nem vehető komolyan, mivel az Országimázs Központ nagyobb összeget költöttek egyetlen év alatt, mint két esztendőn át az itteni védművek megerősítésére. Kedvenc háztáji bankjaik – Postabank, MFB – a sokszorosát nyelték el annak, mint amennyi az itteni biztonsághoz föltétlenül szükséges lett volna. A hitélet támogatására egyet-

len év alatt 17 milliárdot irányoztak elő, csaknem a hatszorosát a gát-építésre szántnak. (A hívek helyett lassanként a kormány fizeti az egyházadót.) A Bereg és az Erdőhát védelmére nem jutott az elszórt százmilliárdoknak a morzsája sem, nem jutott tízmilliárd, nem volt fontos e harmincezer ember a nemzetiszín maskarát húzott eleinknek. Mert az csak maskara, álarc, propaganda, s nem valódi érzés!

A kormány föltehetően úgy vélte, hogy két vízszintrekord következett be tizenhét hónap alatt, most tehát nyugodtabb évek várhatók. (Nem olvasták Zágonyi Miklós tanulmányait, vagy nem vették komolyan.) Tudta a kormányfő, föltétlenül tudnia kellett, hogy ez a vidék védtelen egy új áradással szemben, a 79 kilométer régi gát képtelen lesz ellenállni a folyó nyomásának, ha az igazán megmérgesedik. Tudta, hogy óriási a kockázat, mégsem cselekedett két éven át. Ha jön az ár, hát jön, majd csak lesz valami. Ez már nem gondatlanság, hanem a szándékosság egy formája, amit jogi terminus technicusszal eventuais, vagyis eshetőlegesen szándéknak neveznek.

A kormány leírta a Bereget, az Erdőhátat.

Az eset egy felelősnek titulált kormány bizonyíthatóan hatalmas felelőtlensége.

.....

Szombatra virradóra – 2001. március 3-án – nagy intenzitással zuhogni kezdett az eső. Magam a Kárpátoktól vagy kétszáz kilométerre hétfő délelőttig 85 millimétert mértem, de keletebbre néhol elérte a 100, másutt a 150 millimétert is. Az eső meleggel jött, a hegyekben olvadozott a hó, és együtt zúdult az esővíz meg a hólé a völgyek felé. A még fagyos föld szinte gyorsította a vizek mozgását, fékezni semmiképpen sem tudta.

A Tisza előbb Kárpátalján kezdett pusztítani. Elsőnek a Nagyszőlősi járásban lévő Tiszabökenynél bukott át a gáton vagy fél kilométernyi hosszán, épp ott, ahol az 1998-as gátszakadás történt. (Egyesek szerint rosszul építették meg az új gátat.) Tiszabökenyből menekültek az emberek. Vasárnap azonban már hét településen kerültek házak víz alá. Válságra fordult Mezővári helyzete, és a visszaduzzasztott Börzsa gátjainál lévő községeké. Husztot a Nagyág (Huszt) fenyegette, Nagyszőlős felől már meg sem lehetett közelíteni, mert a Tisza Veresmartnál elöntötte az országot.

Vasárnap estétől itthon is készülődtek a nagy víz fogadására. Előbb Kispalád került veszélybe, a máskor jelentéktelen Palád patak határon

túl kiömlött vize árasztotta el a falut, aztán a legbékésebb magyar folyó, a Batár is átszakította a gátat: ki kellett telepíteni a lakosságot. Kisplád soha nem volt még víz alatt, az egész vidéket letaroló hetvenes árvíz is elkerülte. Most változott a helyzet. Elöntésre senki sem számított, olyannyira nem, hogy végül már a buszokhoz is pótkocsikon kellett odaszállítani az embereket. Kölcsére menekítették őket.

Másfél nap alatt hét métert emelkedett a folyó vízszintje Tiszabecsnél. Várható volt, hogy megdől az 1998-as rekord. Hétfőn félmillió homokzsákot indítottak a térségbe, a vasárnapi 250 ezer után. Gőzerővel védekeztek.

Helmeczy László, a megyei közgyűlés elnöke így nyilatkozott a Kélet-Magyarországnak:

– Az már biztosnak látszik, hogy tartós védekezésre kell felkészülni. Pánikra azonban semmi ok, a szakemberek urai a helyzetnek.

A lap március 6-án, kedden kora reggel megjelent, a Tisza pedig Tarpánál 13 óra 30 perckor két helyen átszakította a gátat. Iszonyú erővel ömlött kifelé a folyó vize. Esély sem lehetett rá, hogy megfogják. A gátszakadás háromszáz méterre volt attól a ponttól, ahol a kormányfő a sikeresnek minősített gáterősítést ünnepelte, és átvágta a kérkedés szalagját. A Tisza így vitázott az alaptalanul dicsekvővel. Gulácson órákon belül méteres víz hömpölygött. Eközben a Túr mentén is veszélyhelyzet alakult ki. A kis folyó Sonkádánál húsz centiméterrel meghaladta az 1970-es szintet.

A gátszakadás nyomában a beregi öblözetből újabb nyolc településről ki kellett telepíteni a lakókat. Ezek: Tarpa, Gulács, Jánd, Tivadar, Hetefejércse, Tákos, Csaroda, Márokpapi. Itt jelentkezett az első szervezési gond: Vásárosnamény befogadó településként szerepelt a katasztrófavédelmi tervben, de ebből semmi nem lett, mert éppen hogy a katasztrófavédelmi osztagokat kellett elszállásolnia. Főként Gyulaházára, Rohodra, Nyírmadára, Ilkre és Gemzsére vitték az embereket, de kisebb csoportok más falvakba is kerültek, sőt jelentős számban más településekre, rokonokhoz húzódtak. És persze reszkettek: mi lehet otthon?

Csakhogy a 41-es út – ez a szakasza Vásárosnaménytől Beregsurányig vezet, átvágva a naményiak Gergelyugornya nevű városrészét, odébb Tákost és Csarodát – nem bírta föltartani az irdatlan tömegű vizet. Az út maga általában másfél méterrel emelkedik ki a környezetéből, másutt ez eléri a két métert is. Természetes lokalizációs gátnak tekinthetnénk, ha valakik így döntenek róla. Ráadásul járművekkel ki-

tűnően járható – ellentétben az elázott, mély saras, és – bizony, bizony – olykor mozgó, hullámzó gáaktól. Kérdés, hogy mit döntenek. Felfogják-e az út különleges gátjával az ár özönlését, avagy átengedik a vizet. Állítólag a vízgyesek szerint a már elöntött beregi öblözetben 80 millió köbméter víz fér el, oda azonban rövid órákon belül 140 millió köbméter ömlik, tehát csaknem felének nincs helye. (Fazekas László, a Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság igazgatója erről nem nyilatkozott, én legalábbis nem tudok róla. Szándékosan nem kérdeztem meg. Őt van szerencsém 1955 óta ismerni, és hallatlanul komoly, megfontolt és minden áldozatra kész vezetőnek tartom.)

Helmeczy László döntött: két helyen átvágják az utat.

A döntést hangosan vagy nagyokat nyelve családok ezrei vitatják. De erről majd később.

Ezután elrendelték az úttól északra fekvő, addig még el nem öntött települések kiürítését is. Lónya, Mátyus és Tizakercesny azért került előre, mert ha a víz elönti a hozzájuk vezető utat, akkor csak Kárpátalja felé menekülhettek volna. Rajtuk kívül Beregdaróc, Beregsurány, Gelénes, Vámosatya, Tiszaadony Tiszaszalka és Tiszavid lakosságát – inkább csak az időseket, nőket és gyerekeket – szállították el a buszok. A kedvelt tiszai stranddal és üdülőteleppel rendelkező Gergelyugor-nya is veszélybe került.

Szerdán este Tákosnál már félméteres magasságban csapott át az úton a víz. Az utat azonban még mindig meg lehetett volna védeni. Átvágással csökkenthetett a vízszint, ez igaz, de veszélybe kerülnek újabb falvak. Ám az akcióval ismét szervezési zúrók támadtak. Előbb robbantásra gondoltak, bár – lévén ez az út a Horthy-korszakban épült hadiút, amelynek az alapja 30 centiméteres beton, s aszfalttal csak a hatvanas évek vége felé borították – ez a megoldás csak látszatra volt kézenfekvő. Nem könnyű azokba a régi betonokba lyukat fúrni. Ráadásul robbanóanyag se volt elegendő (!) a térségben, ezért munkagépekkel álltak neki, és sikerült is az átvágás.

Helmeczy László immár védekezett. Kénytelen volt saját lelkiismeretére hivatkozni az útvágásokkal kapcsolatban, hogy jobb döntést nem lehetett hozni. Ilyen helyzetek előfordulhatnak, sőt az is megtörténhet, hogy túl sok idő sincs a megfontolásra, tehát azonnal kell határozni. A döntés indokoltságát azonban a környék lakossága nemigen fogadja el. Szerintük az átereszek, a csatornák és a Csaronda folyócska – ha lassabban is – elvezették volna a beregi öblözetbe zúdult vizet. Az ott lévő településeket ért károk akkor sem lettek volna lényegesen na-

gyobbak Tarpán és környékén, viszont nem terjesztik ki a vészhelyzetet kétszer akkora térségre.

Olyan hangok is hallatszottak, hogy az itteniek megszokták az árvíz-
zet. Egy gulácsi ember szerint ilyet csak az állíthat, akinek még soha
nem volt kockára téve egy kutyaólja sem. Megszokni? Együtt élni a ve-
széllyel? Egykedvűen hallgatni az összeomló házak gerendáinak ször-
nyű recsegését? Tudomásul venni a tyúkudvar, a sertésól meg az állatok
pusztulását? Hogy itt a húsvét, és se tojás nem lesz, se hely, ahol az ün-
nepi sütemény megsüljön? Hogy a füstölt sonkát is elvitte a víz? És meg-
lehet-e szokni, hogy nincs nappal, és nincs éjszaka, csak a fáklyák van-
nak, s a homokzsákok? Meg lehet-e szokni, hogy valahol egy iskolában
fekszünk, de nem jön az álom, mert mi lehet otthon?

.....

Tarpa mindmáig kuruc.

A tarpai ember nem alattvaló, és nem vazallus. Ha az ország népe szót-
lan beletörődéssel tudomásul veszi is akár a legszemérmetlenebb poli-
tikai szélhámiát, ha még tapsol is az ígéretek inflációjának, ha némán
tűri is a kormányosok vétkeit, Tarpa akkor is kitart, akkor is kuruc. A leg-
tisztelretelméletőbb értelemben az. Esze Tamás népe – máig sok Esze él
itt! – szívós, kemény és akaratos. A felsőbbbségnek nem könnyű vele
bánni, mert az itteniek sosem voltak hajbókolók. De ez legyen a fel-
sőbbbség gondja. Itt egyetlen igazi tekintélyt tartanak számon: a Feje-
delmet. Az emléket is istenként.

Az árvízzel kapcsolatban Tarpán két vélekedés tapasztalható.

Az első az, hogy szándékosan nem készült el a gát megerősítése és
magasítása, vagyis erősen föltételezik, hogy a kormány – és a vízügyi
szakma – előre számolt a Tisza kiöntésével, továbbá azzal, hogy a térsé-
get elárasztják. A vélekedésüket erősíti az a tervzet, amelyet faxon
megkaptak. (Készült a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Központi
Vízrajzi Intézetében, földmérési, topográfiai térképek és vízügyi adatok
alapján.)

Hogy mi lehetett? Védekezési terv? Meglehet. Elöntési terv, amely
a Bereget víztározóként „használja”? Talán. Inkább ez. Erre mutat,
hogy Gulácsnak még lokalizációs védvonal sem jutott, pedig az a falu
errefelé a legmélyebben fekvő település.

Hogy az elöntéssel számoltak, azt a két lokalizációs vonal megterve-
zése egyértelműen igazolja. Az 1. számú a Tarpán átvezető, úgyneve-
zett almaút nyomát követi. Az utat az idő tájt erősítették meg és

aszfaltozták simára, amikor a boldog almatermesztők száz meg ezer súlyvagonokat szállítottak szovjet exportra, ám a rossz úton rázkódva a gyümölcs minősége erősen romlott volna. Onnan az almaút név. A 2. számú lokalizációs vonal pedig a 41-es utat követi Gergelyugornytól Csarodáig. Bár a gátszakadások nem a feltételezett, vastag nyilakkal jelzett helyeken következtek be, azért nagyjából reálisnak tekinthető az előjelzés. (A faxot 2001. március 6. napján délután 4 óra 46 perckor adták le, 3 óra 16 perccel az első gátszakadás után. Ám nyilván nem akkor készült, hanem hamarabb.)

A Tisza persze nem tudott a tervezetről, és jóval nagyobb galibát okozott.

A beregiek – tehát nemcsak a tarpaiak – vélekedése szerint a tájat azért dobták oda vízáldozatnak, hogy megmentseék Záhonyt, Tokajt, Szolnokot. Közzájon forog, hogy a Közép-Tiszán nem lehet árvíz. Már a feltételezés is ijesztő, így nem csoda, hogy az emberek – a vámosatyai pedagógus, Beregi Tibor halk megfogalmazása szerint, de mások véleménye sem eltérő – maguk között elmondják ugyan a meglátásaikat, de kifelé nem nyilatkoznak. Félnek. Micsoda erők működhetnek itt?! És micsoda érdekek mozgatják az eseményeket?!

Bármilyen célja a tervezetnek, a léte maga – vád. Vád a kormány ellen.

A tarpaiak másik komoly szemrehányása az, hogy fejtetlenül és célszerűtlenül folyt a védekezés. Gulácsot menthetetlennek tartották, azt szinte lesöpörte a térképről az örült erejű, betonkerítéseket is kidöntő áradat – mi maradhatott a vályogházakból? –, de Tarpán nem volt törvényszerű a víz betörése.

– Hétfőn délután, tehát a gátszakadás előtt egy nappal felhívott Tiszaadonyból Lakatos Jóska, az ottani polgármester – mondja Sipos László tarpai alpolgármester. – Ő vízügyi szakember. Elmondta, hogy megismerte a csapadékatokat, és figyelmeztetett, hogy nagy bajt várhatunk. Másfél napunk lett volna a védekezésre, hiszen a gátszakadás után elsőnek nem Tarpa úszott, ide csak később érkezett el, amikor már a medence részben feltöltődött. Körtöltéssel – ahogyan például Tiszaadonyban is – egyszerűen szárazon tarthattuk volna a települést. Nem volt itt akkora víz.

Tiszaadonyban rekordot döntöttek: hirtelen emelt gátakkal másfél méteres áradattal szemben védekeztek sikeresen. Láttam, milyen egyszerű módszereket alkalmaztak: bulldózerekkel méternyi magas földgátat túrtak össze, azt letakarták végig fóliával, nehogy átsorogjon rajta a víz, majd még a tetején homokzsákokkal magasították. Kala-

pot kell emelnünk a teljesítményük előtt! Célszerűség, ötletesség, elszántság!

A fejetlenség azonban Tarpát büntette.

Igazából nem tudható, ki lenne ezért a felelős. A vízügyesek március 6-án, kedden, közvetlenül dél után a gáton dolgoztak, amikor a folyó lelökte a gát koronáját, és ömleni kezdett a víz kifelé. Menekülniük kellett. Helyzetüket meg kell érteni. Akinek a talpa alatt mozgott már a gát – nem szakadt az, csak mintha hullámozott volna –, aki érezte már így a folyó félelmetes erejét (és e sorok írója közéjük tartozik), az tudja, miért sápadtak ők, s miért veri ki homlokukat a hideg veríték. A vízügyesek tehát menekültek, csakhogy ezt kizárólag a folyón fölfelé tehették. A folyással szemben. Aztán néhány perc múlva ott se bírta a nyomást a gát. Szakadt. A Tisza bekerítette őket. Életveszélyben voltak, akár tudatosult ez bennük, akár nem. Menteni kellett őket, éspedig sürgősen, mert ki tudja, mi történhet még, mikor omlik össze alattuk az ürgék járta földszivacs.

A védekezés szervezetlensége főképpen az első napokban volt tapasztalható. Olyan vélemények is elhangzottak, hogy ez Helmecky László lelkén szárad, aki hivatalból volt a védekezés legfőbb vezetője. A megyei közgyűlés elnöke korábban ügyvédként dolgozott, amely munka nem igazán az a típusú, ahol tízezres tömegek tevékenységét kellene irányítani. Az árvédelem azonban ilyen. Illendő lenne tudomásul venni végre, hogy a szervezés nem tűri az amatőrséget. Az mesteriség, szakma és tudomány egyszerre. A szakszerűtlenség milliárdos veszteségeket okozhat. Másrészt nem tudható, milyen volt a viszony a vízügy és a védelem politikai vezetése között. Nem tudható, de föltétlenül érzékelhető, hogy ez utóbbi nem mindig hallgathatott a szakszerű tanácsokra. A szakma pedig mintha visszahúzódott volna.

A szervezési hiányosságok másutt sem számítottak ritkaságnak. A Túr mentén vagy Jándon is panaszkodtak ilyesmire, habár általában elismerik: átgondoltabb munkával csak a károkat lehetett volna csökkenteni.

Tarpát, az itteni lakosságot tehát telepítették kifelé. Nem körtöltés, nem körkörös védelem, hanem buszok. Csakhogy most kurucokkal volt dolguk a katasztrófavédelmiseknek, nem könnyen kezelhető, parancsot alázatosan teljesítő mamelukokkal. A lakosságnak csaknem fele, körülbelül ezer ember nem szállt buszra, hanem a szőlőhegyre húzódott a víz elől. És az állataikat is oda hajtották (a rendőrök viszont mind egy szálíg eltűntek, úgy kellett később visszakönyörögni őket).

Hanem az a szőlőhegy csodálatos! A tarpai Nagy-hegy!

Hegy? Két jókora dombot jelent. 217 épület van rajta, ezek aztán mindenfélék. Akár családi ház, akár szerszámkamra, akár hétvégi pihenő, akár prэшáz, akár hobbikertész telke... Egyszerű emberek a gazdái, az biztos, nem egykori káderdűlő, és nem is újgazdagok hivalkodó, kimárványozott pihenőhelye. Ötven ház lehet nem tarpai illetőségűnek a tulajdonában. A kertekbe azonban nem egyedül szőlőt ültettek, hanem mindenféle gyümölcsfát is, és ránézésre azok olykor piacra is teremhetnek, nemcsak családi fogyasztásra, befőzésre.

A „hegy” tetején földmérési létesítmények. A derékig érő betontuskóba erősítve pingponglabdányi acél félgömb. Ez a tengerszint fölötti 154 méteres magasságot jelzi. A másik tizenöt méternyi magas lehet, két méter átmérőjű betoncső, csúszószaluzással építve, trehány munkával, a legvisszataszítóbb szocreál stílusban. A táj megejtő szépsége azonban e stupid merényletről mintha tudomást sem venne. Itt a tetőn vadrózsák rügyei bontakoznak a korai tavaszban, kökénybokrok fehér bimbói készülnek valamiféle ünnepi virágzásra, vadcseresznye fák integetnek a vadalmának, vadkörtenének. Lenn a mélyben a kőbánya elhagyott katlana. Andezittufát bányásztak itt még a hetvenes években is, akkor azonban megszüntették ezt a tevékenységet. Kő Tarpán? Igen. Idelátszanak a távoli hegyek, a barabási meg az odaáti kaszonyi. De a tudósok szerint a tarpai andezittufa nem ezeknek a testvére, hanem a zempléni hegyek nyúlványa.

A katlan szinte királyi vár! Főnségesen zord. Minden oldalról 25-30 méteres függőleges kőfal határolja, kivéve a barátságos lejtésű felhajtótutat. Nem lehetett ez meredek, mert a megrakott teherautók nem tudtak volna felkapatni rajta. A katlan óriási szolgálatot tett a tarpaiaknak: ide hajtották az állataikat. Sok száz állatot! De még több is elfért volna. A családok egy csoportban tartották jószágjaikat, ott etették, itatták. Vízet lajttal hoztak Beregsurányból, gyakran keresgélve az áradat borította utat. Ám semmi baj nem történt.

A nem tarpaiak sorra telefonáltak, hogy nyugodtan verjék le a lakatot a szőlőhegyi házacskájukról, bárki meghúzhatja magát benne. Szabad tűzön főztek sokan, friss tavaszi levegő fűszerezte ízesre az étkeket. Csakhogy fogyott az élelem. Hozni kellett volna otthonról, annál is inkább, mert az áram nélkül maradt falu fagyasztóiban megbűdösödött az étel. (A hegyen volt áram.) Az ám, de a visszatért rendőrök nem engedték be a községbe az embereket, olyan durva hangon zavarták vissza őket, hogy örülhetett, akit pusztán lebűdösparasztotak. Volt

keltetős, aki csupán az aggregátorjába akart benzint önteni, de nem mehetett be a községbe. A kelőfélben lévő 8-10 ezer csirke elpusztult – oktanul. Sipos alpolgármestert is atrocitás érte („Ne pofázz!”), kommandósfenyegetéssel. Nem posztos rendőr követte el, hanem parancsnok. A magyar rendőr már csak így intézkedik. Így polgárbarát, és így férfias. És ezért ki is tüntetik!... Mert kitüntették, persze.

Jó, jó, itt ez a csodálatos azilum, embernek, állatnak. De mi lehet Huszti Sanyival? Tíz éve nem láttam... Talán le is fogyott. Neki biojellegű állatfarmja van. Nem abból él, mert pénzt nemigen látott belőle, jóllehet milliókat fektetett bele, hanem építőanyag-kereskedésből. Most aztán lesz forgalma! A jószágtartása ma még egy óriási hobbi, egy csakis állatbolondok által érthető szerelem. (A szerző töredelmes beismerő vallomást tesz: az állatbolondok szektájának törzsökös tagja.)

Az a boldog farm! Csavart szarvú rackajuhok, kecskék, ló és csikó, bivaly (!), sertések fajtagyűjteménye: mangalica, fehér hússertés, duroc (ez vörhenyes szőrű, kétcentisnél vastagabb szalonnát sosem hízó), vietnami is kettő, meg még három őzike. Újmódi Noé bárkája? De mindez semmi a száz körüli szürkemarha-állományhoz képest! Közük a csodaszép – s méltán kitűnőnek minősített – kormosfejű bika! A tinók! És a borjak! Minden állat kicsinye aranyos, de a szürke marha bocikája valamennyit megelőzné. Az ember legszívesebben ölbe kapná, talán még az orrát is hozzányomná az ő csillogóan fekete szutyakjához, csak hát ahhoz bátorság kellene. Az anyjának túlságosan fenyegető a tekintete, és túlságosan hosszú a szarva. A karámjukba se mer belépni az idegen, a félsőbbek kívül is reszketnek.

De hát a szürke marhát a hegyre hajtani? Nahát, csak az kéne még! Nem unatkoznának!

Huszti Sándorban ez az ötlet föl sem vetődött. A malacokat pótkocsikra rakták, a nagyobbak elviselték a bokáig érő vizet, kivéve a bivalyt, az valósággal táncolt örömeiben, mert ő épp ezt szereti. A tehének?... Az istállóban jókora mélyalmot terítettek alájuk szénából, talán méter vastag is lehetett, abban álltak. Bokájukig ért a víz. Csak hát a marha aludni is szeret, és álltában arra képtelen, nem ló az. A tehének is lefeküdtek. De hogyan? Hanyatt, kérem, hanyatt! Nem sokan láthattak ilyet, és talán én sem hinném, ha nem Huszti Sanyi mondaná! A tehén az oldalán fekszik, ha pihen, és nem a gerincén. De ezek? Miért vettek föl ilyen pózt? Mert nem akarták, hogy a tőgyük elszennyeződjön. A szürke marha nem szokott hozzá, hogy mossák a tőgyét, netán mindenféle szerekekkel fertőtlenítsék, a szürke marha inkább

arról nevezetes, hogy a borját minden körülmények között megvédi. Ha ehhez az kell, hogy a szarvasmarhától teljesen idegen testhelyzetet vegyen föl, akkor megteszi, és hanyatt fekszik. Micsoda ősi ösztön munkált ebben a behemót jószágban? Hány ezer év tapasztalata? Vagy hány millióé?

Husztai Sanyit kiverte a hideg veríték, mikor meglátta a hanyatt fekvő állatokat. Elpusztultak? Betegek? Aztán rájött, hogy semmi baj. Idegességét azonban csupán egyfajta medicinával gyógyíthatta: jóféle silberborral. Ám az elfogyott, hazamenni meg újért? A vízen át?

Mielőtt elkészöntünk volna Husztai Sanyitól, megkínált az ő speciálisan füstölt biosonkájával. (Egyéb titkok mellett a paraziták fűrészporra kukoricadarát hint.) Hol legyen ilyen, ha nem egy kizárólag természetes takarmányokat etető biofarmon? Falatonként világosodik, hogy ha a gazda netán le akarna fogyni, akkor se lenne képes rá. Ilyen megejtően finom sonka mellett?

.....

A vámosatyai polgármesteri hivatal előszobájában a nézelődőt két kikasztott papír tájékoztatja. Az egyik az árvízi helyzet napi jelentése (másodlagos frissességű), a másik a *Népszabadság*ból kifénymásolt tudósítás, négy helyen sorok aláhúzva, s mellé glosszázva: NEM IGAZ! A glosszákat kalligrafikus betűkkel írták, az illető vagy betűmetsző volt – e művészet ritkaság errefelé –, vagy műszaki rajzban jeleskedő. Maga az írás Jakus Györgynek, az Országos Vízügyi Főigazgatóság műszaki ügyeleetének információit taglalja, jelesül azt, hogy mi indokolta a 41-es út átvágását. Az aláhúzott sorokban ezek állnak:

A művelet szükséges volt, „mert az emelkedő víz amúgy is átbukott volna a főúton, így pedig sikerült a településektől távolabb eső területre irányítani, és szabályozottan elvezetni az áradatot.” NEM IGAZ!

„A művelet hajnali három órára fejeződött be, a víz pedig a lakott területektől távolabbi térségbe ömlött át.” NEM IGAZ!

„A szakember hozzátette: a beregi öblözetben lévő településeket kisebb, lokalizációs töltésekkel védik meg a víztől.” NEM IGAZ!

„Jakus György azt mondta, arra számítanak, hogy a szabályozott elvezetés következtében a legmélyebben fekvő területeken sem lesz átlagosan 50-80 centiméternél magasabb a vízszint.” NEM IGAZ!

Az utóbbira még visszatérünk.

– Az út átvágása hibás szakmai vagy emberi döntés volt – mondja Szász József, Vámosatya fideszes polgármestere. – Feláldozták a települ-

lésünket, pedig a szakmának tudnia kellett, hogy a víz a mélyebben fekvő részek felé folyik. Vállalom a felelősséget a kitűzött fénymásolat-ra írott megjegyzésekért.

Vámosatya ugyanis így, az út átvágások következtében került víz alá – legalábbis a falunak mintegy 70 százaléka. Nem akármilyen település ez. Először a nagyváradi káptalan irataiban említik 1289-ben. Az 1334-es pápai tizedjegyzék arról tanúskodik, hogy módos és népes helység lehetett. Egy 1341-es oklevél ír a már meglévő kőtemplomról, melyen mindmostanáig csak kisebb átalakításokat végeztek. A kora gót stílusú épületet a Gutkeled nemzetség Acsa családja építtette. Őket számítják a falu névadóinak is, személynevükből képződött a helynév. A templom berendezése 1769-ben készült, ez az évszám található a táblás mennyezet úgynevezett koporsórészen is. Ódon, fából készült ajtaja arasznyi kulccsal nyílik.

– Ülésrend?... Padrend?... Megvan még? – kérdezem Kődöböz Béláné gondnokot, Boriskát, aki egy idegenvezető tudásával és egy lo-kálpatrióta lelkesedésével sugárzik a múltunknak e valóban fontos üzenetéről. Részben arra céloztam, hogy a templom katolikus korában a szentélybe csak a kegyúr léphetett be, részben emlékeztem egykori szerkesztőm és atyai barátom, a feledésbe merült író, Sipkay Barna novellájára. Az arról szólt, hogy a templomokban mindenkinek megvolt a szigorúan meghatározott helye: a vagyona alapján.

– Volt olyan... De ma már mindenki oda ül, ahová akar.

A templom mellett az 1691-ben épült torony. Vámosatyai mesterek készítették, olyan szinte hihetetlen tudással, amilyenről a mai ácsok csak álmodhatnak. A négy fiatornyas, erdélyi stílusú harangláb ugyanis nem tartalmaz mást, csak fát. Szeg, ácskapocs, egyéb – nincs. Alapanyagát kifaragva a faluhoz tartozó Bockereki-erdőből megszámozottan szállították ide. A fecskefarkas gerendakötések csodaszámba mennek, és a csapolások többségét sem oktatják manapság. Túl nehezek. Zsindelyteteje ugyancsak építői bravúr! Mind a templom, mind a torony kisebb dombocskán áll, amelynek lábánál egy vízzel teli, valószínűleg elhagyott patakmeder jelzi, mi történt itt. A harangláb az ázott talajon picikét megdőlt, de talán nem lesz baja. A toronyból újnak látszó kötél lóg lefelé, de megjegyzésemre a gondnok legyint: elektromos harangot használnak már itt is.

– Félre lehet azt verni? – kétkedem. Falvakban egykor a félrevert harang jelezte a katasztrófa közeledtét.

– Nem lehet – ingatja a fejét Boriska.

A 660 lakosú község gazdagsága azonban a múlté. Ma az aktív korúak 90 százaléka munkanélküli. Sok a magányos öreg, főként nők.

– A Beregben a férfiak hamar halnak – mondja Beregi Tibor képviselő-testületi tag.

Károsodott 271 lakóépület. Összedőlt, vagy össze fog dőlni 44. Ebből 14 lakatlan. Lakatlan még 8 épen maradt is. Ez az egész Beregre jellemző: egyre több az elhagyott ház. Vevő nincs rá, eladni lehetetlen. Itt évek óta nincs ingatlanforgalom. Épületkár 180 millió forint keletkezett, a teljes helyreállítás a mezőgazdasági károkkal 441 millióba kerülhet. 32 családot kellett elhelyezni, összesen 66 főt, közülük 24 fő bérelt lakásban kapott helyet, hét fő szociális intézményben, a többi rokonoknál, ismerősöknél.

– A helyreállításhoz a lakosság milyen saját erővel képes hozzájárulni? – kérdezem a polgármestert.

– Szegény település ez. Semmilyen anyagi erőforrás nincs.

Hogyan hal meg egy ház?

Először mintha csak a lábazatnál vedlené le a meszelést. Kivillan alóla az átnedvesedett vályog. Aztán repedezni kezdenek a falak. Később szinte térdre buknak, kidőlnek a tetőzet alól. A gerendák halálsikolya a vég. Onnan már csak a markológép munkája van hátra. Ha viszont érdemes megmenteni a cserepeket vagy a szarufákat, akkor azt meg kell próbálni. A bontás azonban rendkívül veszélyes művelet akkor is, ha nem agonizáló épületről van szó, a bármikor összedőlhető esetben pedig tízszeresen az. S a tűzoltóknak is az!

Cséke Józsefné házát néztem meg belülről. A tornác zsalugáterére figyelmeztető papírt tűztek: ÉLETVESZÉLYES! A gazdája azért az unokával együtt be-bemegy, hasznosítható holmi után kutatva. Az utcai szoba közepére kihúzva a felnyitott heverő: a faforgácslapok rothadófélben, a kárpitozáson vastagon a penész. A gáz fűtőtesteket már leszerelték, csupán a vezeték csonkja emlékeztet rá, hogy ebben a harmincas évekbeli házban is haladt az élet. S a vízvezeték! Aknájában még mindig ott a mocskos lé. A mamának nincs egészen 30 ezer forint nyugdíja. Egy feltalált gumicsizmáról kapargatja a sárgásbarna hordalékot, amely talán a máramarosi hegyek küldeménye.

Hogy a kárt fölmérték-e, arról sem a mama, sem az unokája nem tud.

Ám nemcsak totálkáros épületek vannak. Liba Jánosék az udvaron jókora szőnyegetek szárítanak.

– Hogyan takarították meg a hordaléktól?

– Slaggal.

Lehet, hogy sikerült, lehet, hogy nem. Jándon találkoztam olyan asszonnyal, aki szerint a lesúrolt, lefertőtlenített, majd megszáradt konyhai edényeken is kiütött a tiszai iszap nyoma. Vámosatyán szerencsére süt a nap, talán hoz annyi meleget ez a korai tavasz, hogy megszáradnak a szőnyegek. A házukon egyébként kívülről nem látszik károsodás. Az épület alját feltöltötték, és a lakószint méternyi magasan lehet a kert szintje fölött. A nyolcvanas évekbeli épület téglából, kőből, betonból készült, ezzel aligha bír meg a víz. Az áradat azonban alattomosabb, mint hinnénk. Az utcai szobába betérve mintha ruganyos lenne a parketta. Aztán megmutatják: a padlószint mintegy tíz centit süllyedt, kimosta alóla a víz a feltöltést. Kemény munka s drága mulatság lesz, mire helyrehozzák!

A volt télesztelep egyik istállója előtt fiatalember ül. (Az istállók egyébként üresek.) Favályuk állnak sorban, alacsonyak, kitalálható, hogy itt juhászat működik. Emberünk int, hogy a gazda otthon van. Később derül ki, hogy ő Tóth Balázs, aki állami gondozott volt, és a gazda – Koncz Sándor nyugdíjas iskolaigazgató – patronáltja. A fiatalember házat azonban összedőlés fenyegeti. Tóth Balázs eredetileg üvegfüvő volt a vásárosnaményi ólomüveggyárban, de a karja nem bírta.

Jóllehet az ötszáz anyabirka meg a körülbelül háromszáz bárány komoly, sőt nagy érték, jövedelmet nem igazán produkál. A gazdája rendkívül szerény körülmények között él, különösen most, hogy a felesége eltörte a nyakcsigolyáját, és a fiánál gyógyulgat Gergelyugornynán. Két fiukat azonban taníttatták, az egyik állatorvos, a másik állattenyésztési főiskolát végzett Hódmezővásárhelyen. Igazából ők a juhászat irányítói.

Csak éppen... Mit ér a juhászat puli nélkül? Márpedig Koncz Sándor háza tornácán két apró korcs idétlenkedik.

– Őt pulinkat lőttek le mostanában a vadőrök. Különösen az utolsó... Nagyon jó kutya volt.

Az olaszok a száj- és körömfájás miatt az állatokra beviteli tilalmat rendeltek el március 27-ig, aztán ezt meghosszabbították egy héttel. Az intézkedés a magyar juhászatnak milliárdos kárt okozott, mert a húsvétibárány-üzlet gyakorlatilag megghiúsult, márpedig az adja az ágazat éves bevételeinek csaknem felét. Konczék március végén adtak le 70 bárányt, bizonyára a Hortobágyon vágják le azokat. Lehet, hogy majd görögök veszik meg, de az is megtörténhet, hogy az olaszok, mert csak az élő állatok bevitelét tiltották meg. A vágott bárány ára meg kevesebb az élőénél! (A taljánok amúgy szinte minden húsvét előtt cir-

kuszolnak, aminek károsultja a magyar juhászat. Kell nekik a bárány, de szeretnék minél olcsóbban megszerezni.)

– Önök is a barabási hegyre hajtották az állatokat?

– Nem. Mi az istálló padlására vittük fel.

Amikor hallották az áradat hírért, pótkocsiból, állatfelhajtó szerkezetből összeállítottak egy állványzatot, hogy azon juttassák föl a padlásra az állatokat. Nem oktalan gondolat. Az istálló téveszűskori stílusban épült teheneknek, de el lehet képzelni, milyen szilárd lehet a mennyezete, ha például a betonjászlakat szinte szétverni sem lehet. Az épületet magtárpadlásosra tervezték, hogy fönt terményt lehessen tárolni. Nem nyolcszáz birkát, hanem akár száz tonna búzát is tartana baj nélkül. Az épület ma is masszív, a padlója vígan elbírja az állatokat.

Csakhogy a birka az istennek se akar fölmenni oda.

Voltak ők az akcióhoz vagy tízen. A fiúk a barátaikkal, aztán szomszédok... Először a meddő anyákat hajtották föl, ami önmagában sem volt egyszerű, mert a meredek állványról vissza-visszaestek. Aztán folytatták a fiasokkal.

– Még sehol se tartottunk, amikor megjött a karhatalom. Hogy el kell hagynunk a falut. Magyaráztuk, hogy jó, csak előbb biztonságba helyezzük a birkákat... Először elmentek, de csak visszajöttek. Két embernek is rátették a bilincset a kezére... Akkor az állatorvos fiam mondta nekik, hogy tudjuk, mi az érdekünk, és elmegyünk mi bilincs nélkül is.

Így kerültek Konczék Naményba, ahol a menyé könyvtáros. Ott töltötték az éjszakát, vagy annak nagyobb részét. Másnap hajnalban ugyanis visszaszöktek Vámosatyára.

– Még sötét volt... A régi Kraszna-hídon szóktunk el... Ott még nem voltak őrcök. Aztán lettek csak... Tiszaszalka felé jöttünk.

És Vámosatyán örültek, hogy a víz még nem vette körbe, nem árasztotta el az istállókat. Újabb küzdelemmel felhordták a kicsi bárányokat, az anyák meg mentek utánuk. A padláson, tehát biztonságban volt az állomány!

Az ám, csakhogy az állatot etetni és itatni kell, napjában legalább kétszer. Körül meg addigra a szennyes áradat... Felhordták a vályúkat, ez eddig egyszerű. Traktorral kádakban a még működő vezetékes vízből hoztak reggel-este 3000 litert, és adogatták föl vödörben kézből kézbe. Istentelen munka! De nem maradtak egyedül. Kődöböcz József a gépével, saját kádjával segített, aztán Laczkó Sándor, Kató Ferenc, Mándi Zoltán...

– Sokszor kicsordult a könny a szememből... – mondja Koncz Sándor.

Így ment egy hétig. Mindennap kétszer etetni, itatni. Lehajtani már könnyebb volt a nyáját. Mindössze 27 bárány hullott el. Megfáztak.

A faluban 10-15 ember tartózkodott ekkor. Vagy nem hagyta el a házát, vagy – miként Koncz Sándorék – visszazökött. Nem unatkoztak. Akiket kimenekítettek – mert Vámosatyáról nem kitelepítették az embereket, hanem kimenekítették, és ezt az apró disztinkciót végtelesen komolyan kell venni –, telefonáltak, kérve, hogy lássák el az ott-honi állataikat. Baromfit, disznót, kutyt, lovat...

– A ló a kapuban várt. Valaki elengedte. Megsebezte ugyan a lábát, de komoly baja nem esett. Körülbelül egy hétig gondoztam. Egy fajkutyát nem fogadta el az első nap az eleséget. Második nap már igen.

– Miből tetszett a lovat itatni? – kérdezem, mert árvízkor az ivóvíz igen nagy kincs.

– Volt kút az udvarukon, abba nem csorgott bele a szennyezett víz.

A templom közelében, Kassai Jánosnál két csoportban aludtak. Közösen főztek, meg-meghívták egymást. Voltak azért ijesztő esetek.

– Kődöböcz Jóska hordókból kötözött össze tutajt, deszkákat tett rá, azzal próbált eljutni az apósa házához. Az víz alatt állt. Olyan erős volt azonban a sodrás, hogy elragadta a tutajt. Szerencsére egy kerítésben fennakadt vele... Meg is fulladhatott volna.

A víz erejével még a kiválóan úszó kacsák sem bírtak. Elvitte őket. Ha élnek is, ki tudja, hol. Koncz Sándor 16 kaptárjából kettőben talán megmaradnak, a többit felborította a víz, és megölte a méhecskéket. (Az árvíz óriási pusztítást végzett a méhészetekben. Valahol Tiszadony környékén láttam egy porongon hat-hét kaptarat, amelyek károsodás nélkül átvészelhették a nagy vizet. Máskor tavaszelon szinte az egész Bereg zümmög.)

A juhállományban a legnagyobb gond a takarmány. Nem két marék abrakról van szó, hiszen a Konczék nyája naponta három nagybála – majdnem egy pótkocsi – szénát eszik meg. Volt takarmányuk, elegendőnek is látszott újig, a Bockereki-erdő szomszédságában, a Kosárszeget tárolták. A víz azt tönkretette. Kaptak azonban 20-25 nagybála szénát. Az eléggé gyöngye minőségű volt, de gyors segítségként mégis aranyat ért. Hoztak utána kisbálás lucernát, az kiváló. Tudni kell a birkáról, hogy ha a fű nő, szénára akkor is szüksége van, mert ha csak legeltetik, a tavaszi zsenge fűtől hasmenést kap, és azzal vége. Szénahordásig pedig – május vége – még sokszor fölkel a nap.

A környékről egyébként a barabási szőlőhegyre hajtották a juhokat. Összesen talán nyolcezerre rúgott az árvíz ott átvészelt birkák állományának száma. És tehenek, kecskék... Azokat etetni, itatni!... Habár a juhászembernél leleményesebb, sőt csalafintább takarmánykereső nem él a Kárpát-medencében. A falugazdászok – minden érdekelt elismerése szerint – lelkiismeretes munkát végeztek, sokat segítettek az állattartóknak. Az FVM-hivatal is észnél volt, és megnyitott egy 30 milliós számlát a takarmánygyorssegélyre.

A barabási hegyre nem mentem el, mert új piros Behajtani tilos! tábla zárta el az utat. (Más kérdés, hogy a hajónyi Mercedesekkel, Audikkal, Ford Sierrákkal söpörtek a barabási határátkelő felől és felé mindazok, akikre a közlekedés szabályai csak akkor vonatkoznak, ha ők föltétlenül be akarják azokat tartani.) Tudni kell a hegyről, hogy ott mesés királyleányka bor termett. A Nyírmadai Állami Gazdaság és a Barabás-Gelénés-Vámosatya községeket összefogó téesz művelte a szőlőket. Tudtommal az állami gazdaság a mustot a Tokaji Borkombinátnak szállította el, már ami saját reprezentációs keretéhez nem kellett. A termelőszövetkezet meg az állami gazdaság azóta már csak egykori dolgozóik emlékeiben él. A szőlőt privatizálták, és az nagyobbrészt tönkrement.

Koncz Sándor házába nem tört be az áradat, a kertjében azonban ott hömpölygött. A tyúkjai megmenekültek: először itt láttam tyúkot a Beregben.

– Amikor a legnagyobb kétségek között voltam, kedves levelet kaptam Tizsaszőlősről, a barátomtól. Segítségként mindent felajánlott, bútortól a méhekgig... Ő is nyugdíjas pedagógus. Minden évben találkozunk: a debreceni kollégium öreg diákjai...

A bilincs használatát Szász József polgármester jogosnak tartja. Úgy véli, ha parancs jött, hogy ki kell menekíteni az embereket a faluból, akkor azt mindenképpen végre kell hajtani.

– Jogszerű-e az erőszakos kitelepítés? – kérdem.

– Volt, aki tudomásul vette, hogy nagy a baj, és volt, aki nem. Nyomatékosan végre kellett hajtani a kimenekítést. Pár óra alatt kellett kipucolni a falut.

– Apró gond csupán, hogy a katasztrófavédelmisek szerint törvényes alapja nincsen az erőszakos kitelepítésnek, aki nem akar menni, azt erőszakkal nem lehet erre kényszeríteni.

– Szerintem van törvényes alap – válaszol. – Én polgármesterként kaptam a parancsot. És végre is hajtottuk.

Áttérünk a pénzre.

– Ismereteim szerint a kormány első ütemben kiutalásra már a katasztrófa elején ötmilliárdot irányzott elő az önkormányzatok részére.

– Más számokat ismerek – igazít ki Szász József. – Ez az összeg tizenötmilliárd, másodszorra majd lesz több. Úgy hallottam, hogy huszonöt-milliárd.

– Lehetséges. Ma március harmincadik napja vagyon. Mennyit kaptak eddig?

– Mi még egy fillért se.

.....

Gergelyiugornyán ott tarkállnak a sikertelen védekezésben fölhasznált homokzsákok tízezrei, hol fehéren, hol iszapszínben. Ez a valamikori falu ma a beregi főváros, Vásárosnamény kerülete. Idegenforgalma jelentős, és ha nem vetekszik is a Velencei-tóéval vagy akár a Nyíregyháza mellett viruló Sóstóéval sem, azért meglátszik áldásos nyoma a településen. A legkeletibb megyében az itteni életmód egyértelműen gazdagságnak tekintendő. Lónya felé haladva a jobb oldalt nem tudták megvédeni a víz betörésétől – a 41-es úttól délre eső részeket sem, ahová a fürdőzők útjai vezetnek –, itt mégsem váltak hajléktalanná annyian, mint az elázott községekben. Bizonyos azonban, hogy a talpra állás Gergelyiugornyán lesz a leggyorsabb, s az első bizsergető napokon már vendégeket fogad majd a tiszai strand is, a medencés is. És kinyitnak a büfések, sül a hurka, s fogy a behűtött sör. Mintha mi sem történt volna. És ez így van jól.

Innen északra minden falut fenyegetett a víz, és minden falu szárazon maradt. Pedig!...

Lehet vitázni rajta, hogy melyik térség mostohább gyereke a hazának, melyikkel bánik ridegebben, kevesebb szeretettel vagy teljesen anélkül. Hogy melyik az elesettebb, a gyámoltalanabb, a Tiszahát-é, az Erdőhát-é, vagy a Bereg. Kétségtelen, minden településen él pár jó módú család, viszont a túlnyomó többség az ország számára nehezen felfogható szűkösségekben, csikorgó gondok közepette tengődik. És öregsznek, irtózatos tempóban öregsznek a falvak! Mindenütt sok a lakatlan ház, a fiatalabbak, a mozgékonyabbak megélhetés után vándorolnak boldogabb tájak felé. Meddig képes megújulni ez a vidék? Vagy elnéptelenedik teljesen? Mi lesz, ha már életképes munkaerőt sem bír kiállítani? Újkori betelepítésre lesz szükség? És mire telepítsünk, kérem? Milyen jövőt ígérhetnénk itt?

Bénultság, reményt vesztett várakozás, megkeseredettség... Évtizedek óta. Rendszertől függetlenül. És szegénység. Hol takargatott, hol nyersen szembeszökő.

Nos, ezt a szegénységet védték valami iszonyú erővel, valami emberfölötti elszántsággal.

A gazdag úgy lehet vele, hogy könnyen jött, s könnyen jöhet újabb. De mindenki másnak egy élet munkája testesül meg a lakóházában, a Trabantban vagy a Ladában, s ha a szekrénySORA szétrohadna, újat soha többé nem lenne képes venni. Neki nem lesz egyben három-négyszáz-ezer forintja, míg a világ világ. Hitelt neki nem nyújtanak, de jobb is tán, mert nem tudná törleszteni. És hányan mondták az elöntött falvakban: – Mindenünk odaveszett...

A verőfényes kora tavasz örömeiket ígér, életkedvet, áldott újrakezdést, s mintha feledtetni akarná a tényeket. Az elhagyott állattartó telepek gyom felverte udvarát... Teheneket hiába váró édes fűvű legelőket... Gémüket vesztett csordakutakat... Betört üvegszemekkel vakláló uradalmi magtárakat... A beszögezett ajtókat a házakon... A deszkával vakított ablakokat... A néptelen téeszmajorokat... Az üres tiszaszalkai üzemcsarnokokat, ahol a Magyar Acélban egykor százak és százak boldogultak...

Itt mintha minden az enyészeté lenne!

S a kivétel oly fájóan kevés! Egy-egy kisüzem... A Suller Só... Kis vasszerkezet-készítő vállalkozás... Kis fűrészüzem... És ahol búza virul, az még istenes akkor is, ha az áradat nyomán foltosan kipállott. Többségét érdemes lesz learatni, mert helyette úgysem tudna mihez kezdeni a gazdája. A szántások fényesek, víz április elején már alig van rajtuk. Hanem az a fényesség! Az itteni talajokat a paraszti nyelv perctalajoknak nevezi. A meghatározás azt jelenti, hogy minden évben van olyan egy perc, amikor meg lehet művelni. Egyetlen perc – több nem! Ha nedves, mint most, akkor térdig süllyed benne az ember, a traktor meg nyomban elásná magát. Amikor megszárad, akkor meg akár a szikla. Ha a Rába-Steiger még meg is tudná szántani, minek? Vetőágyat abban nem lehet készíteni, a rögöket nem verné szét a legokosabb talajművelő gép sem. Rögök? Dézsányiak! Ellenük egyedül a tél a fegyver, a fagy, a hó, az olvadás és az ismétlődő jegesedés. Az ősszel szántott talaj tavaszra kellően aprómorzsássá válik, s lehet vetni. Általában. Most vetés nemigen lesz. Ritka szerencsés lesz a gazda, ha hasznosítani képes a Tisza-látta földjét.

Falvak sorjában... Tiszaszalka, Tiszavid, Tiszaadony, Tiszakerecseny,

Mátyus, Lónya... Megannyi végvár. Körben rajtuk a várfal, a földből, homokzsákból épült bástyák. Különös gonddal figyeltek az átereszekre, az árkokra, mert ha ők nem, akkor az alamuszi víz biztosan megtárlja azokat. Őrület munkát végeztek itt! 30-40 kilométer védvonalat kellett kiépíteni napok alatt! A helyi lakosság munkára fogható része, aztán katonák százai, vízügyesek s tűzoltók mindenfelől, erőgépek, buldózerek, markolók... Szinte az egész ország összefogott, hogy segítsen, legalább e vidék katasztrófája ne terhelje a kormány lelkiismeretét. Mert a többi!...

És az ország megtette a magáét.

Tiszaadonyt emlegetik, hogy rekordot döntött: másfél méteres vízzel szemben eddig még – állítólag – sehol sem sikerült ideiglenes töltéssel szembeszállani. Itt igen. Csakhogy a többi településen is hasonló volt az áradat nyomása, bár némelyik magasabban fekszik – csupán centiméterekről van szó –, és például Lónyán is ijesztő volt a veszély. És ott tartott a legtovább. Másutt már apadt, ott még kitarzott.

Lónya... Ez a település jelképezi legjobban a magyar ellentmondásokat, a nyomorúság és a procc úri világ szánalmas együttélését. Még be sem ér a faluba az ember, már figyelnie kell. Egy fiatalos erdő mellett betonút vezet jobbra, ám egy tábla meglehetősen leharcolt pirosa tiltja a plebsz számára a behajtást. Távolabb épületet fedezhetünk föl. Egy vadászkastély! Talán a legszebb, legpazarlóbb, legkomfortosabb hazai vadászkastély. A nyolcvanas években építették, de nem bárók és nem hercegek. A beruházó – ha jól emlékszem – a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Egyetértés nevű vadásztársasága volt. Kizártnak tartható, hogy az akkor is háromszázmillió forintos árú létesítésbe bárki saját bugyellárisából egyetlen buznyákot is beletett volna. Köz-pénzből ment az!

A néhány fős kiszolgáló személyzet természetesen munkát talált, de épp az idő tájt Lónyának az volt a gondja, hogy pár milliót tudjon szerezni valamiféle szociális foglalkoztató létesítéséhez. Mondanom sem kell, hogy a vadászkastélynak egyedül a betonozott parkolója a hiányzó összeg többszörösebe kóstált... (Akkor is ott volt a tiltó tábla, de beszöktem körülnézni. Az épületbe persze nem sikerült bejutnom.)

Szociális foglalkoztató meg nem lett.

Azt nem tudom, hogy az Egyetértés vadásztársaság tagjai használták-e a hatalmas kastélyt, és lőttek-e errefelé akár egy nyúlfiat is, azt azonban egészen pontosan számon tartotta a krónika, hogy mikor melyik politikai bizottsági tag pihente itt ki az országlás szörnyű fára-

dalmait. Rendszerint egyedül. A hatalmas kastélyban... Királyi érzés lehetett! Később az állami erdészet kapta meg – ez máig változatlan –, és szállodaként bárki igénybe vehette. Csupán az nem tudható, miért maradt ott a behajtást tiltó tábla. Semmi nem jelzi, mi várja a vándort az utacska végén. Egy tisztességes hotel reklámoz, hirdet, megállító táblát akaszt ki – itt mindez nincs. Nyilván értelmetlen lenne, hiszen rejtélyek övezik a benn zajló életet. És a hívatlan bókászót inkább eltanácsolják. A kastély ma – erről a polgármester informált – vadászati turisztikai célt szolgál. De hogy a külföldieken kívül ki bírja megfizetni az itteni taksát, egyáltalán: igénybe veszi-e valaki, az nyilván üzleti titok.

– A kastélynak nincs szoros kapcsolata a faluval – mondja Szabó Árpád polgármester. – Adót fizetnek. Ennyi.

A kastélyt most jobbadán körbevette a víz, de kárt nem okozott benne.

A nyolcszáz fős községben 45 ház lakatlan. Víz- és gázvezeték is működik. Az ár elleni küzdelem hetében az áramot nem kapcsolták ki, a gáz ellenben nagyon hiányzott, különösen a faluban maradt védkezőknek. Bizony fáztak! Hazamentek – a család Nyírmadán szorong, reszkette az otthonáért és hozzátartozóiért –, és gyakran erő nem maradt a befűtéshez, ha kályhájuk lett volna is hozzá.

Lónyát kétszáz katona, százötven vízügyes és tűzoltó s a helyi munkaképes lakosság védte, az utolsó héten még további százötven katona, meg még két napra átkönyörögtek harminc ukrán katonát munkagépestől, járművestől, mikor már az ország belsejéből nemigen juthatott el ide felmentő segélycsapat. Onnan a falu megközelíthetetlenné vált. A katonák ellátták magukat, a többieknek – vízügyeseknek és az ukránoknak – azonban jókora üstökben az iskola udvarán főztek. Négy szakács és két pedagógus. Az utóbbiak közül egyik Szabó Andrásné volt, ami azért érdekes, mert nő léte a veszélyeztetett településen maradt. (Az öregek és a gyerekek mellett általában mindenhol kimenekítették a nőket is.) A helybelieknek egyébként nem főztek az iskolában.

A lakosság kezdetben kételkedett a veszélyben, mert ide sose jött el a víz, hetvenben sem. Jóllehet a Tisza gátjának tövében élnek, még vészhelyzet sem alakult ki. Most viszont öt kilométer hosszú gátat kellett hallatlanul rövid idő alatt összerakni, méghozzá úgy, hogy másfél méteres víznek is ellenálljon. (Mindez a tarpaiak vádjait igazolja. Ott ötöde ellen kellett volna nyúlgátat építeni, és a falu száraz marad.) Március 8-án – másfél nappal a gátszakadás után – reggel bejöttek a

buszok, még érkezett kenyér, azonban csak annyira futotta, hogy a buszok visszatérjenek Vásárosnaményba. Ez a nap csütörtök volt. Pénteken és szombaton nem volt kenyér a faluban, addigra már körülzárták őket a mind jobban emelkedő áradat. Vasárnap kaptak először helikopteren, addig talán el is feledkeztek róluk.

– És mit főztek, kedves Lenke?

– Ami a napközi konyhájának a készletén volt. Babgulyást, gulyást, kolbászt krumplival...

– Volt elég hús, vagy a falubeliectől vásároltak?

– Nem vásároltunk, de elfogyott a tartalék, és volt húsproblémánk. Később kaptunk, amikor motorcsónakon lehetett hozni Tiszamogyorósról.

– És a víz?

– Egy darabig iható volt... Aztán azt is szállítani kellett. Végül a segélycsomagokból kaptunk tejet, kávét, és teát is. Mindenre szükség volt, mert nyugodtan, megfontoltan, de igazán keményen dolgoztak ám a gátnál. Az ukránok is... Ők is a mi üstjeinkből kaptak enni. Egyszer két-éltű tetején vittem nekik. Tenger! Félelmetes volt. Én én féltam is.

Lónyának egyébként igen szép iskolája van évtizedek óta – érdekes amúgy, hogy a Beregben az iskolák viszonylag újak és egyértelműen nagyon szépek, a vámosatjai négyosztályost is de sokan megirigyelnek! –, és régről gyönyörű óvodája. Az utóbbi működésének van egy olyan jellegzetessége is, amelyről föltétlenül szót kell ejteni.

Nem akartam az árvizes megpróbáltatásainkat a cigányok helyzetével súlyosbítani, noha a legtöbb településen éppen ők kerültek a leg-szorultabb helyzetbe. Az árvíz azonban közös bajunk, közös gondunk, cigányé, nem cigányé egyaránt: nem romaprobléma. Csupán az óvodába járásról meg a romaoktatásról kérdezem Szabó Andrásné.

– Nálunk járnak a cigány gyerekek is óvodába – válaszolja. – Az itteni cigány családok törekvők. Dolgoznak, amit csak lehet. Hasonló a helyzet Mátyuson is. Az ottaniak vagy ide hordják óvodába a gyerekeket, vagy Tiszakerecsenybe.

A lónyai iskolába jár ugyanis 12 mátyusi, néhány kárpátaljai, összesen 82 nebuló.

– Nálunk nincs lemorzsolódás, nincs korai felmentés cigány gyerekek esetében sem. A mátyusiak is fölzárkóznak az itteni szintre. Ne feledjem: minden cigány gyerekünk tovább tanul!

Most éppen Menyu Árpád folytatja. Tavaly érettségizett a kisvárdai Bessenyei Gimnáziumban, de nehéz anyagi körülményei miatt a felvé-

telire sem mert elmenni. Az idén – a pedagógusok biztatására – újból beadta a jelentkezési lapját az egri tanárképző főiskolára, egyszakos testnevelési tagozatra. A nyíregyházi Egészségügyi Szakközépiskolában júniusban érettségiző mátyusi Oláh Mária Soros-ösztöndíjas. Vagy egészségügyi főiskolán, vagy jogon szeretné folytatni a tanulmányait – az ösztöndíjat továbbra is folyósítják.

Szabó Andrásné hozzáteszi:

– És mi erre nagyon büszkék vagyunk!

Legfőljebb picit zavarja őket, hogy munkájukért jó szót se igen kapnak. Nyíregyházáról nem érdeklődnek felőlük, ami érthető. Részben undok módon messzire van onnan Lónya, kinek van kedve csupán odafelé 85 kilométert autózni. Meg hát ebben a megyében igen sok cigány él, és még az átlagnál is számosabb a pedagógiai kudarc, mit számít az, hogy mit művelnek ott fenn, a csücsökben.

No meg a helyi önkormányzat. Más, hasonló nagyságú iskolákban általában 13 pedagógus tanít – ennyi föltétlenül kell a tantárgyak lefedéséhez –, Lónyán mindössze tizenegyen voltak. Aztán a Beregi Iskolaszövetség szakmai ajánlása ellenére éppen itt csökkentette az önkormányzat a pedagóguslétszámot kilenc főre. Ők nyilván e döntésükre büszkék.

.....

A Kárpátalján most újra életeket követelt az áradat. Nálunk nem. Ismereteim szerint igazán közeli veszélyhelyzet kevésszer következett be, és e sorok írásakor reménykedhetünk, hogy a rogyadozó házaikat egyelőre semmiképpen elhagyni nem akarók is megússzák a felelőtlenségüket. A Beregben s az Erdőháton igazából az állatok életéért folyt a küzdelem, és e célért olykor – mint Vámosatyán – az emberek önmagukat is kockáztatták.

Az állatok védelme a Beregben törvény. Másutt is az lehet, itt azonban hangsúlyosan és különösen az. A jószágtartásnak kényszerítő hagyományai vannak. Töporódott nénikék, akik már a tojásért is alig-alig bírnak lehajolni, azért gondozgatnak hús-harminc tyúkot. Kevés baj van velük, viszont áldott életűek. Tojni akkor is fognak, ha tojtápot nem vesznek nekik. (Borzasztóan drága, és a márkás termékek kivételével lehetetlenül rossz minőségűek.) Kotlanak, érdemes őket megültetni, mert a keltetői csibe szinte megfizethetetlen, tyúkra viszont jövő tavasszal is szükség lesz. Végül a madár húslevese!... Az egész család összejöhét, még az unokák is. Mert az az igazi ünnep!

Az elöntött területekről szinte kipusztultak a tyúkok. A károkat felmérők valószínűleg nem tulajdonítottak e kotkodácsolók végzetes sorának különösebb jelentőséget, azért szerepel a kárstatisztikákban néhány ezres veszteséggel, pedig... Akinek itt kizárólag tyúkjá volt, annak ez pótolhatatlan. Jöhet segélycsomag, hozhat ásványvizes alamizsnát a kalapos pártelnök, hozhat két zacskó kekszes, szinte megalázó ajándékot a kisgazda pártvezér, és küldhet a Vöröskereszt öt, nyolc- vagy húsz éve lejárt szavatosságú konzervet (amiről – röhej! – azt se tudja, honnan származik), ha a tyúkok elpusztultak, abból lesz sokáig tartó baj. Akiiket ilyen fájó kár ért, azok ritkán tudnak hentesboltból húst venni.

És ami még nagyobb baj: az ólak is összeomlottak. Sok, nagyon sok. A ház körüli istállók, régi tyúkólak, fészerek, szénás színek, pajták... Állítólag – habár fogadjuk kétkedéssel e számokat – 500 millió kár keletkezett bennük, a helyreállításához meg egymilliárd 141 millió forint kellene... Kellene! Ahhoz itt pénz nemigen lesz!

A kormány előbb „segítséget” ígért a vízkárosultaknak, ami a korábbiak szerint azt jelentette, hogy az újjáépítéshez hozzájárul, ám a károsultaknak maguknak is részt kell abból vállalniuk. Elháríthatatlan elemi csapás esetén ez az eljárás nem kifogásolható, és az nem lehet cél, hogy az ország olyan totális biztonságot teremtsen némely vidék lakosságának, amikor már a biztosítási szerződést is fölöslegesnek véli a honpolgár. Csakhogy a Beregben nem vis maior okozta az árvizet, még csak nem is elhárítható elemi csapás, hanem szándékosan elmulasztott védműépítés. A kormány gyalázatosan cserbenhagyta a Bereget – tehát nem „segítséget” kell adnia a bajban, hanem meg kell térítenie az általa okozott kárt. Ehhez képest a „segítség” ígérete vegytiszta cinizmus.

Korántsem mondható ízlésesnek az sem, ahogyan és amikor a kormányzókhöz közel álló államfő adományokért könyörgött honfitársainkhoz. Tette mindezt akkor, amikor az egy szál kabátban, kézi motyóval kimenekített családok ezreinek a fiskus még egyetlen fillért sem tervezett nyújtani, noha a túlnyomó többség pénztelenül vagy néhány forinttal a bukszában érkezett az oly sokakat befogadó Nyírmadára, Nyírbogátra, Gyulaházára vagy más településekre. A kimenekítésre a postai kifizetések – családi pótlék, bérpótló támogatás, munkanélküli-járadék, közmunkások bére, nyugdíjak, rendszeres szociális támogatások és járadékok kifizetése – előtt került sor. Jóllehet ellátást kaptak, de arcpirító az a helyzet, ha még egy telefonra se futja. Nem beszélve az értetlen kölyökről, aki kólát inná, csokoládét vagy fagylaltot enne.

A biztosítók már segélyeket fizettek az ügyfeleknek, a kormány még bambán bámulta a pénztelen tömeget, és nem értette, miért duruzsolnak dühösen az asszonyok. Az államfő pedig biztathatta volna barátait: könyörögj, de előbb önökön a sor, miniszterialis urak!

Meg kell mondani: a társadalom erején felül próbált segíteni. Le a kalappal! Nem így egyes – főként egyházi – karitatív szervezetek. Magam láttam, hogy hiába érkezett Vámosatyára egy traktoros pótkocsi használt ruha az óvoda udvarára, még csak érdeklődő sem volt. Úgy vitték el egészben. A zsákokat se bontották meg. Ez a jelenet csaknem minden településen lejátszódott. Nem használt ruha kellett ide! Rongyokból bősséges a helyi ellátás!

A társadalmi nyomás meghátrálásra készítette a Fidesz-kormányt, ami azért érdekes, mert ilyenre előtte két és fél év alatt nem találunk példát. A miniszterelnök meghirdette a 100 százalékos kártérítést az árvíz okozta károkért. Hamarosan megszületett a március 20-i kormányhatározat. Ebben a kormány felelősséget vállal arra, hogy „az elpusztult vagy megrongálódott lakásokat legalább a veszélyhelyzet bekövetkeztét megelőző minőség- és komfortfokozata szerint újjáépíti. Ennek 100 százalékos fedezetét a központi költségvetésből biztosítja.” Komoly változás! De ni csak! Mi az, hogy a veszélyhelyzet bekövetkeztét megelőző minőség- és komfortfokozat? Új vályogházakat építenek?! Ugyanis az összeomló házak túlnyomó többsége vályogból épült.

A határozatot sokan megismerték a beregi öblözetben. Faramuci fogalmazása teljes káoszt eredményezett a fejekben. Senki nem tudta, mi következik. Senki sem értette, hogy a 25 milliárdos várható helyreállítási költségnek miért csak körülbelül a felét vállalja „százszázalékos propagandával” a kormány.

A határozatból kiviláglott, hogy a lakóépületek újjáépítésén túl – az önkormányzatok kárain kívül – a honpolgárnak semmi mást nem térítene a büdzsé. A 100 százalékos kártérítés hazug kormolásnak minősíthető, a valós helyzet leplezésének, mert kimaradt a bő hatmilliárdos mezőgazdasági kár, kimaradt a lakások melléképületeinek kára, de még az életveszélyessé nyilvánított épületek nem kevésbé életveszélyes bontásának költségei is kifelejtődtek, hogy például a sérült műemlékek helyreállítását már ne is emlegessük. És ezek csak a dologi jellegű veszteségek!

A kormány azonban további hátrálásra kényszerült. Nem a baloldali ellenzék nyomására tette ezt. A parlamentben felszólalt a térség MSZP-s országgyűlési képviselője, Kiss Gábor, és beszédének lényege,

hogy senki ne politizáljon a katasztrófáról. Most összefogásra van szükség. E teljesen érthetetlen ellenzéki hozzáállás hallatán Orbán kormányfőt mintha hájjal kengették volna. Fordított esetben – MSZP-s kormányzás esetén – az ellenzéki Fidesz rájuk borította volna az asztalt. Kiss Gábor felszólalása azért is megdöbbenítő, mert a beregi árvíz tömény politika, a gátépítés elmulasztásától az, s a helyreállítás befejeztéig az lesz. A kormányzat felelőtlenségéről szól, s arról, hogy ennek következményeit a társadalomnak az utolsó vonásig be kell hajtania a hatalmat gyakorlókon. A beszéd e célt – tehát a választók valóságos érdekeit – semmiképpen sem szolgálta.

A kormány újabb hátrálását az április 2-i határozata jelezte. Ennek értelmében a költségvetésből megtéríti az elhullott állatok, továbbá az elrothadt takarmányok teljes értékét. Nem tudom, mennyi lehet ilyen a 6,1 milliárdra becsült mezőgazdasági károkban, de túl sok aligha. Viszont a további mezőgazdasági – a híradások szerint a veteményekben esett – kár megtérítésére még mindig csak kétmilliárdot kap a tárca, ami a beregi gazdálkodók anyagi csődjét eredményezi. És ez törvényszerű. Az, hogy rengeteg búzamező tönkrement – világos. A megművelt, tavaszra fölszántott földeken se vetés, se termés nem lesz – és ez is kár, noha a mostani állapot szerint ezt minden gazda maga viseli. De megtörténhet, hogy a keret a kipusztult gyümölcsösök értékének fedezésére sem lesz elegendő. A gyümölcsfák gyökérzete nem bírja a vízborítást, s elpusztul a levegőtlen névált talajban. Márpedig itt csak az új telepítés több száz hektárra tehető! (Egy hektár almás elültetése körülbelül kétmillió forintba kerül, a korszerűbbek ennél is jóval többre.)

A felmérések szerint milliárdos újjáépítést igénylő állattartó épületekről viszont mindeddig szó sem esett. Pedig ezek nélkül a beregi ember istene, a ház körüli jószágnevelés megbénul. A keleti végeken az állat a megélhetés, a biztonság, a támasz, a jövő. Ha már végképp megszorul a család, akkor legyen mihez nyúlni. Másban – mezőgazdasági termelésben – nem reménykedhetnek, ahhoz termékenyebb környezeti viszonyokra volna szükség. Munkahelyről az itteniek nem álmodozhatnak. Az állat az egyetlen fogódzó.

Hát igen, főleg út kellene... A 41-es út virágzó tavaszokon és levélpirosító őszykőn – állítom – az ország leggyönyörűbb útja. Nyíregyházától Vásárosnaményig a településeket is elkerüli, onnan Beregsurányig már nem. Gyors, széles, mesés – de nem autópálya! Az M3-as autópálya terveiről viták folynak, ma még nem tudható, hogy Záhonynál, vagy Barabásnál lépi majd át az ukrán határt. A Beregnek

egyértelműen az utóbbi volna jobb, mert bekapcsolná az európai vérkeringésbe. Csakhogy az útéptítés – még gyorsforgalmi formájában is – sokára, rettentő sokára ér ide. Addig pedig lehet itt bármiféle adókedvezmény, lehet bármilyen csalogatás, tömeges munkahely-létesítésről nem szabad ábrándozni. Az elöregedés, az elvándorlás egyelőre megállíthatatlan, a vidéknek s az épített környezetének nincs értéke.

Marad a jószágtartás. Csakhogy ahhoz is több tőke kell, és addig kellene, amíg a ma még álló, de leromlófélben lévő egykori tévesztállók teljesen tönkre nem mennek. Erre ma nincs program, és negyedszázad óta – akkor azért próbálkoztak vele – nem is emlegetnek hasonlót. A beregi embert viszont az állatai éltetik. A jószágaiért mindenre képes volt, tíz körömmel védte azokat, gázolva a szennyes vizet, együtt szenvedve a mocsokban álló teheneivel, sertéseivel, legyűrve a mocsárszag okozta öklendezést, istent sem káromolva a csapásokért, helytállva az ősi törvény szabta kötelességért. Az állatokat meg kell menteni, mert az életük ránk nagyon bízva. Mi felelünk értük.

.....

Másutt nyíltak a kora tavasz csodái, a kék és sárga krókuszok, a nancscpártájú nárciszok, az illatozó jácintok – kivéve a vízlátta helyeket. Ha túléltek is az áradatot, a virágbimbóik rendszerint elpusztultak. Lehet véletlen, de mindössze Tarpán láttam egy ciklámenszínű jácintot. A tulipán viszont rá se hederített a levegőtleniségre, s a napsütést meghálálándó hamarosan tűzpirosan virított a korai Apeldoorn és szűzies fehéren a Purissima virága. Szükség is volt az életöröm eme jelképeire: a legsúlyosabb sérülést az emberi lelkek szenvedték el.

Kezdetben düh és a tehetetlen keserűség jellemezte Bereg és az Erdőhát hangulatát, amelyet március végére fölváltott a tanácstalanság és a félelem.

– Már egymást is bántjuk ebben a felfokozott lelkiállapotban – mondta Jándon a nyugdíjas pedagógus Asztalos Istvánné. – Nem tudunk éjjel aludni, rágódunk azon, amit nappal láttunk. Érzékenyek az emberek, és mindenre azok. Mi lesz eztán? A segélyek elosztása békétlenséget szül. Se felelőse, se szervezője az adományok eljuttatásának. Van szervezet, amelyik eljön ide, és ő maga osztja szét az adományokat. Ennek örülnek az emberek, és másoktól is elvárnák az alapvető tisztesség megtartását.

– A segélyek rossz elosztása a legnagyobb baj? Az okozza az érzékenységet?

– Nem az, hanem az, hogy mi lesz velünk. A félelem a jövőtől.

Az így jelzett gondok a legsúlyosabb károkat jelezték: a lelkek sérülését. Még hozzá tömegesen! Lábra kapott az egyébként sem nélkülözött irigység, a másik boldogulásának sanda figyelése, az egymással szembeni ellenségeskedés, az acsarkodás, a sértettség... A nélkülöző ember felfokozott módon reagál a veszteségeire. Sérültek a személyiségi jogok, amelyekről – egyelőre? – szó sincs, pedig lehetne. Itt tízezreket ért akkora – akkora?! százszor akkora! – trauma, amelyet Pintér belügyér soha nem érezhetett, akkor sem, amikor az olajbizottság elnöke elhamarkodva tájékoztatott az ülésen elhangzottakról, és ami miatt a miniszter milliós jóvátételt kért és kapott a bíróságtól. Itt családok ezreinek visszavonhatatlanul változott a társadalmi helyzete. Ha a beregiek, a fedél nélkül maradottak, az életüket felfordító események szenvedői, a tարpai hegyen vagy Nyírmadán reszketők meg többiek ezzel megindulnának, nekik mennyi nem anyagi jellegű – erkölcsi – kártérítés járna?

Erről (most még) szó sincs, noha aligha maradhat el, és talán lesz vagány ügyvéd, aki vállalja akár a perbeli a küzdelmet is. Ma a bizonytalanság uralja az itteni életet. De vajon miért érzik bizonytalannak a helyzetet? Hiszen a kormány mennyit ígért! Csakhogy a szavak és a tettek, az ígéretek és a tények nem fedték egymást. A kormánypropaganda szöges ellentétben állott a helyi valósággal.

El kell ismerni, hogy a hatalom oldaláról elsőnek – és e sorok írásakor még egyedülállóként – Helmeczy László megyei közgyűlési elnök fogalmazta meg, hogy „az árvízért az állam felelős”. Lehetne ez pontosabb is: a kormánykoalíció, a kormány, illetőleg az egyedüli felelősséggel bíró: Orbán Viktor miniszterelnök. Az általánosító pontatlanság azonban nem feledtetheti, hogy a kormányosok még ennyit sem ismeretek be, mert nekik nem szokásuk a hibáik vagy vétkeik meggyónása. Ugyanakkor Helmeczy az, aki az érthető és indokolt társadalmi nyomásnak hangot adott. Megfogalmazta, hogy a mezőgazdasági károkra (6,1 milliárd) kevés a megajánlott kétmilliárd. Megfogalmazta, hogy hiányzik a melléképületekben, továbbá az ingóságokban keletkezett károk megtérítésének szándéka. A kikapcsolt áramszolgáltatás mindenütt tönkretette a fagyasztókban tárolt, főként a téli disznóvágásokból félretett, még hónapokra beosztható húsneműt. A bútorkárok olyan súlyosak, és azok újjálagos megvételének költségei olyannyira az egekbe rúgnak, hogy azokat az itteni emberek sosem fogják tudni önerőből pótolni. Aki ezekről hallgat, aki ezeket negálja, annak nincs valóságismerete, az alkalmatlan a kormányzásra.

Szóval a „százszázalékos kártérítés” lehet talán a tényleges dologi károk esetében olyan 60, a személyiséget ért traumatikus károknak pedig a nulla százaléka. Ezt mindenki érzékeli, aki ott él. Megfogalmazni nemigen tudják, helyettük teszi Helmeczy László.

A helyiek érzékenységet növeli a segélyek elosztásában gyakorta tapasztalható – nemcsak Jándon volt így! –, falvanként változó részrehajlás, a hivatalok mazsolázgatása, a rokoni és más érdekeken alapuló osztogatás. És okozója a minden lépésen átsütő lakossági tájékozatlanság is, amely táptalaja a rémhíreknek, avagy a fals várakozásoknak. Az elektronikus médiából hallott híreket szinte családonként másként értelmezték, gyakran úgy, ahogyan szeretnék volna. Persze többnyire rosszul. Országos lapok alig járnak e falvakba, a nyomtatott sajtót csaknem egyedül a megyei *Kelet-Magyarország* képviseli. E lap osztrák tulajdonban van – miként a borsodi és a hajdúi is –, és ma már konkurenciája sincs Szabolcs-Szatmár-Beregben, mert a kiadó megvásárolta a gyakorta dadogva, de mégis közéleti orgánumot formázó *Új Keletet*. Azóta az itteni olvasó kilúgozott, senkivel szembe nem forduló, konfliktuskerülő, szórmentén író, a valós helyzetet lényegében elhallgató nyomdaterméket kap kézbe. Még a politikusok írásai érnek valamit, noha ők arról írnak, amiről szeretnének, egy felkészült újdondász meg olyasmiket kérdezne tőlük, amiről szívesen hallgatnának.

Az osztrák tulajdonos nemrég vásárolta meg a bihari lapokat Romániában, és jelezte, hogy ott nem kíván véleményformáló újságot látni. Itt ez már megvalósult. A jobb tollú szerzők távoztak, mert a kiadó favorizálja az olcsó újságírókat. A *Kelet-Magyarországot* a sportért, a tévéműsorért és a hirdetésekért vásárolják, és tízezrek hiszik, hogy újságot kapnak a pénzükért. De ez már rég nem az. Az árvíz során szenvtelenül közölte a potentátok nyilatkozatait, bizakodásról írt, miközben fortyogó düh és kába félelem uralkodott a károsult falvakban, és ezzel együtt magukra hagyta kétségeikkel a legkeservesebb helyzetben lévő beregieket. (Egy áprilisi cím az első oldalról: A kormány eddig 22 milliárd 840 millió forintot költött az árvízkárok felszámolására. Mire a beregiek: És hol van az a pénz? Ide nem jött! Igazuk van. A fals információ növeli a fejekben kialakult káoszt. És a kába félelmeket: Mindenki megkapta, csak én nem!)

Szociológusok munkájára vár, milyen hatással bír az ország politikai kultúrájára a külföldi tulajdonban lévő s a legnagyobb példányszámban eladott megyei lapokban a hírek szerint immár általánossá vált tendencia. Jellemzésül: a Happy End Kft. e lapokban tervezte elhelyez-

ni a Széchenyi-terv „grandiózus” sikereiről készített PR-riportjait. Tehát a gátlástalan kormánypropagandát. Ez a terep csak arra alkalmas.

Ám a potentátok dilettáns nyilatkozatai így is végighullámoztak a beregi öblözetben. Az április 2-i kormányülés után Pintér miniszter azt mondta, hogy nem lehet ismét oda építeni, ahol a belvíz újra károsíthat. A belvíz itt csaknem minden tavaszon megjelenik, néha valóban súlyos károkat okozva. Csakhogy még a vályogházak is kibírták eddig, noha évtizedekkel ezelőtt építették azokat (a hetvenes árvíz óta a vályogot errefelé nem tekintik lakóház falazó anyagának), miként Cséke mama harmincas években felhúzott vámosatyai házacska. Most nem belvíz, hanem árvíz károsított.

Ha a miniszter nem ismeri is a kettő között meglévő tényleges különbséget, azért a Beregben a szavai hatnak. Ámbár másképpen, mint ahogyan ő gondolja. Tömegesen hitték például, hogy családokat akar-nak Vásárosnaményba telepíteni, mert Namény kisváros, és növekedni szeretne, itt az alkalom. Ahol ez elterjedt, ijedséget, néhol egyenesen pánikot okozott, mert nem költözni akarnak, hanem maradni. Más hatása is volt a Pintér-nyilatkozatnak. Ha nem lehet az eredeti telekre építkezni, akkor biztosan újra el akarják árasztani a Bereget – mondták. Ez lesz a tiszai vészáró. Tokajtól lefelé nem lehet árvíz, csak a Bereg úszhat.

– Alapot ad erre, hogy a védekezés, amit most folytattak, a 98-as áradáshoz képest semmi nem volt – mondta Jándon Kalmár Sándor. – Úgy él az emberekben, hogy tudatosan megtervezték, hol szakadjon át a gát. Ez a hátsó gondolat.

Ha csak szótévesztésként hangzott el a belvíz emlegetése, akkor is súlyos hangulati következményekkel járt.

A gyerekek örülnek a zánkai táborozásnak – és nagyon várták! többségük még vonaton sem ült soha! –, de ez az egyetlen, amit a kormányzat megtett a lelki sebek gyógyítása ügyében. Ám jó, hogy megtette. Viszont lelkesebben fáradozhatott volna e tárgyban az egyház is a majdcsaknem tisztán református vidéken. Legalább annyit, mint az elismerésre méltó pénzbeli segélygyűjtésében. Ám az elcsigázott emberekbe lelket verni?... Sehol nem éreztem a papság segítő kezét, a helyi traumaoszlítás nemes szándékát. Ha volt is ilyen törekvés, mintha hatástalan, mintha észlelhetetlen lenne.

Jó látni, hogy megindult a munka. Március végén a sérült házaknak Gulácson már nem volt tetőzetük, bár ott a szikkadással újabb életveszélyes lakóépületeket fedeztek föl – igazából a fél falut újjá kell épí-

teni –, a tűzoltók Tákoson és Csarodán szedték a cserepeket s a szarufákat. Ahol végeztek, ott markolók követték őket, s döntötték össze a még álló vályogfalakat, és rakták a sitté rombolt anyagot billencsre. Az első felmérések szerint 2100 lakóház vált lakhatatlanná, de a szikkadással e szám minden bizonnyal növekszik, akár néhány százal is.

Jó volt hallani Lukovics Bertalan csarodai polgármester határozott hangú tiltakozását, hogy ők ott nem engedélyezik akármilyen hullámpala fedesű lakóház felépítését, mert e csodálatos műemlékkel – táblaképes mennyezetű templommal – rendelkező faluba ilyen nem való. És jó volt tudni, hogy ennek nyomán tizenhét építési tervet fogadott el az építész bizottság, bizonyára jó és szép terveket, amelyekből ki-kí választhat. Indokolt az a kormányzati törekvés is, hogy nyereszkesedésre senki ne használja a katasztrófát, és tizenöt évre olyan jelzőt jegyeznek be az épületre, amely ezt megakadályozza. Biztató, hogy körvonala-zódik az újjáépítés minden fázisa, előkészítik, és április végéig megkötik az építési szerződéseket. Május elejétől itt építeni szándékoznak.

Aggasztó viszont, hogy az ukrán és magyar kormányfő árvizek megelőzésének céljából összejött kárpátaljai tanácskozására nem hívták meg Helmečy Lászlót, és ungvári kollégáját sem. Rájuk nem tartozik? És még aggasztóbb Orbán miniszterelnök kijelentése, hogy a gátakat nem lehet az éégig emelni – noha szó szerint igaz. A szándékkal van a baj. E harmincezer embert meg kell védeni, és akkor is meg kell, ha ez nagyon sok pénzbe kerül. Az országnak és vezetőinek lerázhatatlan felelőssége ez. Ha az szükséges, akkor kotorni kell a Tisza s a Túr hordalékkal feltöltődő medrét, emelni a gátak koronaszintjét, meg is kell erősíteni azokat, vésztározókat kell kialakítani. Ha mindezek indokoltak, akkor mindet meg kell valósítani. Csak egy nem lehet: az, hogy Gulács, Jánd, Hetefejércse, Tákos, Sonkád, Kispalád vagy Vámosatya házai is e vésztározóban álljanak. És nem szabad öt évre halogatni a védművek létrehozását! Azonnal kell cselekedni! Új vízszintrekordok várhatók. És napok, és órák alatt alakulnak ki! Itt nincs idő homokszákos gáterősítésre!

A károk helyrehozását élénk figyelemmel kell kísérni a társadalomnak. Végig, őszig, beköltözésig. És tudatosítania kell a kormányosokkal, hogy nincs választás: minden kárt meg kell téríteniük. Ez olyan érdek, amely nemcsak az összeomló épületek tulajdonosait érinti, hanem valamennyi hazánkfiát. Különben holnap más térség lehet a vízázdozat.

(2001. március–április)

Küzdelmek a háttérben

Az árvízkárok fölszámolása már menet közben megkezdődött, és a folyamatot tovább segítette a kormány április 12-i határozata ennek kezeiről. A kormány döntését azonban számos bíráló érte. Ezek közül egyet adok közre, amelyet Lakatos András, a megyei agrárkamara elnöke írt dr. Helmezy László megyei közgyűlési elnöknek:

„Mint arról Ön is tudomással bír, kamaránk folyamatosan figyelemmel kíséri az árvízi eseményeket, az árvízzel sújtott térségben az agrárgazdálkodókat ért károk helyreállítását, a károk térítésének formáját, módját és mértékét.

Az első mezőgazdasági kárfelmérés során 7,2 milliárd Ft-os kárt becsültek, amit rövid időn belül 6,1 milliárd Ft-ra módosítottak, végül a mezőgazdasági károk mérséklésére az 1033/2001. (IV. 12.) Korm. határozat csak 1,525 Mrd Ft-ot irányzott elő.

A 38/2001. (V. 14.) FVM rendeletben került pontosan meghatározásra, hogy mely települések tekinthetők árvíz-sújtottnak, mely károk jelenthetők be a falugazdászok útján az FVM megyei hivatalának.

E rendelet áttanulmányozása, a térségben gazdálkodó kamarai tagjaink jelzései s a helyszíni tapasztalataink alapján sajnálattal tapasztaljuk, hogy a valós károk nem kerülnek megtérítésre, csak részleges kár-enyhítés történik. Több, tényleges kár egyáltalán nem kerül felmérésre, s így egyáltalán kártérítésre sem.

Megállapításaink a következők:

– A rendelet nem tér ki a gazdasági épületekben, erő- és munkagépekben, műszaki berendezésekben keletkezett károkra. Illusztrálva: Erőgép kipufogóján folyt be a víz, tehát az teljes javításra szorul. [Az erőgépek kipufogója nem lenn, a föld felszíne körül található, hanem a motor fölött, olykor kétméteres magasságban. – K. I.]

– Nem igényelhető kártérítés az elpusztult, tönkrement készletek, elsősorban takarmányok után sem... Akinek akár kereskedelmi mennyiségű takarmánykészlete volt, akár állománynövelési szándékkal készletezett takarmányt, ilyen címen támogatást nem igényelhet.

– Az állatok pusztulása miatt keletkezett károk enyhítésére csak ál-

latvásárlás esetén van lehetőség. Aki tehát állatának elpusztulása miatt más állatfajjal kíván foglalkozni, avagy elkeseredésében ez irányú tevékenységét megszünteti, az kártérítésre nem számíthat. [Az árvíz tömérdek melléképületet, istállót, ólat elpusztított. Ezekre kártérítés nem járt, és a központi újjáépítésből is kizárták. Gyakran előfordult, hogy a gazdálkodó létesítmény hiányában nem tudta például a tehéntartást folytatni, és e kényszerhelyzetben át akart állani más állat hizlálására vagy nevelésére. Ő nem kaphatott kártérítést. – K. I.]

– Az ültetvényekben keletkezett károk enyhítésére az igénybe vehető támogatás maximum 500 ezer Ft/ha, ami a helyreállítás vagy újratelepítés költségeit csak részben fedezi. Illusztrálva: A jelenlegi pályázati rendszer hektáronként 1,5-2,5 millió forintot elismer, s ahhoz általában 50 százalékos támogatás van. [A pályázati rendszer az ültetvénytelepítésekre vonatkozik, tehát új gyümölcsösök létrehozására. – K. I.]

– A védekezési és mentési munkálatok során a szántóterületben, az ültetvényekben okozott károk megtérítéséről a rendelet nem intézkedik. Illusztrálva: A konkrétan vízzel nem borított, de a védekezési munkák során érintett területeken a nagyteljesítményű gépek olyan taposási károkat okoztak az altalajig, amelyek csak meliorációs beavatkozással állíthatók helyre.

Tisztelt Helmecky Úr!

Az FVM megyei hivatalával konzultálva, úgy érzékeljük, hogy megállapításaink általuk is ismertek, ugyanakkor a falugazdászok ezen károkat még informálisan sem mérik fel. Kérjük, szíveskedjen jelezni a Tárcaközi Bizottságnál az árvízkárok során tapasztalt anomáliákat, és kezdeményezni a tényleges mezőgazdasági károk megtérítését, mert ennek hiányában az érintett jelentős számú agrártermelő újramezésének esélye sem teremődik meg.”

Májusban levelet írtam dr. Kiss Gábornak, a Bereg MSZP-s országgyűlési képviselőjének, amelyben leírtam, hogy nem igazán jó a véleményem a parlamenti hozzászólásáról, emellett továbbiakról kérdezősködtem, többek között arról, hogy milyen védelmi jövő várható. Orbán miniszterelnök ugyanis fennen hangoztatta, hogy a gátakat nem lehet az égig emelni, mások pedig fölvetették annak lehetőségét, hogy a Tisza mellett vésztározókat hozzanak létre, és egyik ilyen vésztározó lenne a beregi öblözet is. Magam nem elleneztem csípőből ezt a tervet, de csak akkor, ha alaposan fölkészül rá a vidék, például a települések megfelelő körgéttel védenék.

Kiss Gábor sokáig nem válaszolt, aztán kiderült, hogy a levelét el-

küldte, viszont én nem kaptam meg. Ez 1999 tavasza óta jó pár alkalommal megtörtént, különösen, ha a feladó kíváncsiságot keltett némelyekben. Az is megtörtént, hogy leveleimet kézbesítés előtt felbontották, s az is, hogy a *Népszabadság* borítékjában küldött, amúgy jól védett mágneslemezt használhatatlanná tették. Azóta gyakorlatiá vált, hogy fontos leveleim megérkezéséről megkapjam a címzett információját, mert bizony az „elveszés” esélye olykor ténnyé változott. Kiss Gábor végül ajánlva ismételte meg levelét, amelyet itt csaknem egészében nyilvánosságra hozok:

„Ami a körgát ügyét illeti, ennek lehetőségét egy részletes vízgazdálkodási terv alapján, valamint a szatmár-beregi síkság agrárgazdálkodásának lehetséges átalakításával a miniszterelnök úrhoz intézett beszédemben magam is szóvá tettem. A gondolatot nem hogy nem ellenzem, ellenkezőleg, támogatandónak tartanám. Ami engem igazán aggaszt, az a tény, hogy a hangos, nyilvános beszédeken túlmenően, valóságosan semmi sem történt. A környezetvédelmi bizottság ülésén is csupán teoretikus megfogalmazást kapott a Vásárhelyi-terv és annak ez az eleme. Június 24-re Áder János házelnök hívott össze tanácskozást a térség érintett polgármestereinek részvételével, ez azonban nem sokat jelent. Ha ezt a tanácskozást is úgy szervezik, mint az említett bizottsági ülést, ahol a meghívott öt polgármester szószólója öt perccel kaphatott véleményének kifejtésére, akkor kevés a valószínűség annak, hogy bármiféle elmozdulás történik.

Amint azt a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszterhez intézett azonnali kérdésemben is szóvá tettem, az Ön szíves tájékoztatására elmondhatom, hogy még a kormánydöntés értelmében mobilizálható különböző célú pénzeszközök sem találták meg a károsultakat, lett legyen szó akár a vállalkozások újraindítási segélyéről, akár a külterületi mezőgazdasági károk enyhítéséről. Tudomásom szerint a térség agrárgazdálkodásának átalakítására vonatkozóan is készült egy impozáns tervzet, de ennek megvalósítására eddig egyetlen fillér költségvetési pénz nem áll rendelkezésre. Arról nem is szólva, hogy az érdekeltekkel, a beregi lakossággal senki, semmilyen értelemben nem találkozott.

Az árvízi védekezés napjaiban sok szó esett róla, hogy a helyreállításnál túl a térségben gazdaságélénkítő és fejlesztési beruházásokat is kell végezni. Magam is eljártam különböző szakminisztériumokban, és ott egyetértésre jutottunk abban, hogy ez a feladat halaszthatatlan. Úgy látszik azonban, hogy halasztható a címzett pénzforrások gyors helyszínre juttatása. A települések fejlesztésére fordítandó összeg is –

500 millió forint – meglehetősen kevésnek látszik, ha azt vesszük számításba, hogy az érintett települések száma húsz körül van.

Azt is beszédesnek tartom, hogy a helyreállítási kormányhatározatban jóváhagyott 25 milliárd forint körüli összeget – ami a becsült kárértéknek mintegy a fele – nem a költségvetési tartalékból, s nem a költségvetési pluszbevételekből, hanem javarészt a tárcák költségvetési pénzeszközeinek átcsoportosításából szándékszik fedezni a kormány.

Meglehetősen kevés helyismeretről tanúskodik a helyreállítási kormányhatározatnak az a része, amely sem a belterületi mezőgazdasági károkat nem veszi tekintetbe a kárenyhítésnél, sem az állattartás szempontjából különösen jelentős melléképületekben esett károkat. Holott ebben a térségben az állattartáson kívül más kereseti lehetőség alig-alig kínálkozik.

Mindezen tapasztalatok alapján fenntartásaim vannak a Vásárhelyi-tervet illetően is, mert ennek egyelőre az operacionalizálható részei sem világosak.

Megyebeli képviselőtársaimmal egyetértésre jutottunk a leglényegesebb problémákat illetően, együttes állásfoglalásunkat eljuttattuk a kormányhoz. Helmezy elnök úrral együtt tettünk javaslatot arra is, hogy a helyreállítási munkák ellenőrzésére különbizottság jöjjön létre. Ennek rendkívüli üléseit is kezdeményeztük Veres János kollégámmal, és itt néhány kérdésben sikerült egyetértésre jutnunk. Ilyen például az alvállalkozók foglalkoztatása, a helyi lakosság bevonása, az építési engedélyek és az építkezések meggyorsítása.

Ami az árvízzel kapcsolatos parlamenti felszólalásomat illeti, ennek megítélésében a vélemények eltérőek. Magam továbbra is helyesnek tartom, hogy a kritikai észrevételek mellett a segítség tényét elismerem. Úgy gondolom, hogy az ügynek nem használt volna, ha szükségtelenül keménykedni próbálok. Így a miniszterelnök, aki arra számított, hogy heves támadásokban részesül, némi zavart érezhetett, és kénytelen volt megszólalásommal részletesen foglalkozni. És maga sem üthet meg a szokása szerint visszautasító hangot.

A felszólalás pedig részletesen kitért némely vezető politikus súlyos visszatetszést kiváltó magatartására, a kormányelnök mosolygós felszínességére, és megpróbálta részletezni az elvégzendő feladatokat a térség árvízvédelmének teljes újragondolásától a katasztrófavédelmi törvény módosításán keresztül egészen a védekező eszközök térségi depónálásáig. Ugyancsak szóvá tettem a súlyos munkanélküliség miatt szükséges fejlesztési beruházásokat, a 41-es út korszerűsítésétől a be-

regsurányi határátkelő teljes rekonstrukciójáig. Kitértem arra is, hogy a közpénzek odaítélésében milyen súlyos anomáliák, korrupciós jelenségek tapasztalhatóak, és megfogalmaztam azt is, hogy a területfejlesztési törvény átalakításával a kormány a térséget magánemberi önkényeskedésnek szolgáltatta ki.

A felszólalásnak ez az eleme természetesen nem kapott publicitást. Egyetlen eredménye mégis volt: A jelenlegi szokásokkal ellentétben én – mint ellenzéki képviselő – semelyik kormány szervnél sem találok olyan egyenes elutasításra, mint amilyent a korábbiakban elszenvedni voltam kénytelen.

Említette még a BM költségvetésében összegyűjtött mintegy 300 milliós lakossági segítséget. [Kezdetben ennyi forgott a köztudatban, később kiderült, hogy ennél jóval kevesebb pénzbeli adomány gyűlt össze. – K. I.] Továbbra is az az álláspontom, hogy az adakozók ezt a pénzt nem a kormány támogatására ajánlották fel, éppen ezért ezzel nem a kormányzati segélyösszeget kell csökkenteni, hanem közvetlenül a lakosoknak kell például az ingóságokban esett károk megtérítésére odaítélni.

Ismételten köszönöm, hogy kérdéseivel megtisztelt, a továbbiakban is állok rendelkezésére bármely időpontban. Üdvözlettel: Kiss Gábor.”

A két dokumentum – továbbá a később közzétett Helmeczy-interjú – jelzi, hogy az árvíz pusztításának felszámolása politikai harc kérdése volt, és korántsem a kormány jó szívének pregnáns megnyilvánulása. Hosszú útba tellett, míg Varga pénzügyminiszter első nyilatkozatától – melyben a „tárca” segítségét ígérte, tehát csupán segítséget – elérkezőnk az elpusztult lakóházak helyére építendő újakra vonatkozó építési engedélyek kiadásának felgyorsításához. És a Bereget alaposan ismerő Kiss Gábor minden alkalommal fölveti: távlatokban kellene gondolkodni a Beregről, mert ha föl is építjük a romos házakat, azzal még a térség elemi gondjai nem oldódtak meg.

Mindezzel semmi sem fejeződik be.

Az első jelzés dr. Helmeczy Lászlónak, a megyei Területfejlesztési Tanács elnökének május 30-i levele (száma: 2387-2/2001) dr. Bakondi György főigazgató (BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság) részére, amelyben a tanács javaslatokat tesz az árvízzel sújtott települések újjáépítéséhez biztosított környezetvédelmi célú támogatás felhasználására. Ebben a Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság, valamint a megyei Környezetvédelmi Felügyelőség munkatársaival egyeztetve több javaslatot is tesz, elsőnek több kistelepülés szennyvízkezelésének megoldá-

sára. Például a határ mentén elhelyezkedő négy tiszaháti falu – Uszka, Magosliget, Kispalád, továbbá Botpalád – ügyében megállapítja, hogy a népesség teljesen elöregedett, jelentős a roma származásúak aránya, és igen nagy a munkanélküliség. E települések nem tudtak csatlakozni egyetlen térségi szennyvízrendszerhez sem, a nagytérségi regionális hálózathoz való csatlakozás gazdaságtalan. Az érintett népesség száma 1550 fő. Botpaládon és Kispaládon néhány alapfokú intézmény található.

Célszerű lenne itt – továbbá Olcsvaapátiban – támogatást adni a szennyvízkezelés megoldásához, továbbá a szilárdhulladék-lerakók felszámolására is. Ez utóbbit az indokolja, hogy a települések nagy része nem tudja vállalni a szemétszállítás költségeit, ezért a hulladékot „egy falu – egy lerakó” rendszerben tárolták, minden külön védelem nélkül. Van egy megfelelő szigeteleléssel ellátott lerakó – Barabáson –, és erre alapozza a megye kommunális hulladék kezelési koncepciója a térségbeli gondok megoldását. Az árvíz előntötte a községek spontán szemétlereköit, ezeknek felszámolása és rekultivációja tehát sürgős. Ugyanakkor támogatásra van szükség a településeken a hulladékgyűjtő edények és a tömörítővel ellátott járművek beszerzéséhez. Ezek elengedhetetlenül szükségesek, és a Bereg lakói nem rendelkeznek annyi saját erővel, hogy ezeket a feladatokat megoldják.

A levél mellett érdemes áttekinteni, milyen a szennyvízcsatornázás helyzete a térségben.

	Csatornahossz (km)	Hálózatba kapcsolt lakás	Százalék
Tarpa	11,8	258	21
Városnaény	43,3	2378	63

(Forrás: KSH 2000)

Vásárosnaményhoz tartozik Gergelyiugornya, amelyet ugyancsak előntött a gátszakadás nyomán az öblözetbe zúduló víz. A többi – két tucatonál is több! – településen egyáltalán nem volt csatornázás! A házaknál lévő emésztőket „átmosta” az ár, ami óriási járvány- és fertőzésveszélyt jelentett. A lakosság visszatelepülését rendkívül körületekintően oldották meg, hatalmas összegeket költöttek az alapos fertőtlenítésre, irdatlan mennyiségű szert használtak fel, így szerencsére a helyzet közvetlen emberáldozatokat nem követelt, de az még a gondos utómunkák mellett is bekövetkezhett volna.

A Területfejlesztési Tanács levele megpróbál egy szennyvízprogramot indítani a térségben, és ehhez kísérel meg támogatást szerezni. Ennek során célszerűnek látja a meglévő szennyvíztelepek – Tarpa és Gergelyiugornya – környezetvédelmi és gazdasági hatékonyságát növelő fejlesztései mellett új tisztítótelepek építését.

Az árvédelemben a következőket javasolja:

„A beregi települések jelentős része nem szenvedett volna ekkora károkat, ha a települések határában sikerült volna a kiáradt vizet eltéríteni, elterelni. A legtöbb település határában korábban meg is voltak ezek a töltések, földhalmok, terelőők, amelyek a környezetbe szervesen beilleszkedtek. A települések zöme az árvízből okulva szeretné vissza-telepíteni ezeket a tudatosan elhelyezett környezeti elemeket. Példa-, illetve mintaértékű lehet, ha a legegyszerűbb, jogilag tiszta fejlesztések megvalósítását segíthetjük. Javaslat:

Gelénes község határában néhány tíz méter hosszúságú, 1,5 m magas mesterséges domb létesítése, amely megvédheti a település mélyebben fekvő részeit. Hasonlóan egyszerűen megvalósítható az a mintegy 3200 m hosszúságú, 1–1,8 m magas mesterséges domb Gergelyiugornya és Jánd községek határában, amely biztosíthatja a két település védelmét. Ezekhez a munkálatokhoz jelentős közmunka társulhatna, amit a Területfejlesztési Tanács is tudna támogatni.”

Az a tény, hogy a települések zöme egyedi védelmet szeretne önmagának egy újabb áradás ellen, mutatja, hogy mennyire bíznak a kormányzatban e falvak lakói, mennyire hisznek benne, hogy ezentúl biztonságos lesz a tiszai árvízvédelem. Az elgondolás egyáltalán nem oktalan, hanem indokolt és célszerű. Magam úgy hiszem, hogy újabb vízszintrekordok születnek a jövőben, és ezek ellen nem képes a szakma megfelelően védekezni a gátak magasításával. (Arra is szükség van, hogy csak a valóban elháríthatatlan áradás nyomán öntse el az öblözetet a Tisza.)

A Bereg teli van holt medrekkel – állítólag itt a legsűrűbben az egész országban –, amelyek részben a folyók régi spontán irányváltásai nyomán alakultak ki, részben és főként pedig a folyamszabályozások következtében. Ezekről is említést tesz a levél:

„A Beregben és a Tisza–Szamosközben több település belterületén vannak holt medrek, amelyek az árvíz levonulásának fő irányába estek, s részben megrongálódtak. Ezek rendezetlenek, időnként kiszáradnak, gazzal benőttek, sok esetben szemétkerakó helynek használják őket.”

Tény, hogy ezekkel valamit kezdeni kell. Amikor magántulajdonba került némelyik, akkor ötletes munkával horgásztavakká alakította az új tulajdonos. A pecázásért e helyeken fizetni kell, viszont e csodálatos szenvedély sok embernél akkora, hogy ha sörre nem telik is, a horgászásra mindenképpen. Az árvíz a legtöbb ilyen tavacsskát úgy kitakarította a gyakran drága pénzen telepített halállománytól, hogy a víz levonulása után kezdődhetett újra a halasítás. Nem mellékes az sem: a tulajdonosok semmiféle kártalanításban nem részesültek.

A Területfejlesztési Tanács levele számba veszi a minisztériumok és tanács – mint a megyei fejlesztési folyamatok tervezője – között létrejött megállapodásokat, ezek eredményességét, de a források koordinálása érdekében szerencsésnek tartaná a célok, a konkrét beruházási programok (projektek) tartalmának, megvalósításának és finanszírozásának összehangolását.

– Választ kaptatok erre a levélre? – kérdezem Gazda Lászlót, a megyei településfejlesztési ügynökség (a tanács munkaszervezete) igazgatóját.

– Nem kaptunk.

– A javasolt programokból megvalósult valami?

– Amit a környezetvédelem megvalósított, arról készítették egy összeállítást, és holnap lefaxolják. A többi javaslatunkból semmi nem valósult meg.

Másnap valóban megkaptam a faxot. Eszerint a Környezetvédelmi Minisztérium költségvetési fejezetéből a beregi újjáépítésre 270 millió forint jutott. 75 millió forintot a térség településein meglévő szilárdhulladék-lerakó telepek rekultivációjára fordítottak, a megyei környezetvédelmi felügyelőség felügyeletével. A minisztérium további 30 millió forintot kíván közvetlenül az önkormányzatok részére juttatni ugyanezen célra. A programba bevonható településeket 2002-ben választják ki.

Mivel a térség jelentős része természetvédelmi terület – a Hortobágyi Nemzeti Park része –, a minisztériumi pénz javát a nemzeti park kapta a védett területekben keletkezett károk felszámolására. A 165 milliós munkában szerepel erdősítés, őshonos gyepergenerálása, vízelátó rendszerek műszaki létesítményeinek javítása vagy újjáépítése, épületek, építmények helyreállítása, illetőleg az árvizes területeken élő védett fajok felmérése s legalább részben pótlása. A munkák 2001-ben el is készültek. Jellemző, hogy például csupán az árvíz által a természetvédelmi területen széthordott hulladékok összegyűjtése tízmillió forintba került.

A munkák egy részét azonban az árvíztől függetlenül is el kellett volna végezni. Erre példa a Csaroda és Márokpapi területén lévő tőzegmoha-lápok védőövezetének fásítása (27 millió), vagy a beregi lápok vízellátásához szükséges műszaki létesítmény rekonstrukciója Beregdaróc és Csaroda térségében (35 millió).

A szilárdhulladék-lerakó telepek gondja viszont már nemcsak a városok környékén okoz galibát. Az életmódváltás környezetkárosítása a beregi falvakban is érezhető. Jó okkal készülnek megfelelően szigetelt szilárdhulladék-lerakók szerte az országban, ahová több településről érkezik a szemét. Ezeket a lerakókat a legelsőők között kellett volna megépíteni olyan katasztrófaveszélyes helyeken, mint a Bereg vagy a Körös-vidék. Ha elvárható előrelátással történik, akkor a Tisza kiöntése után is kisebb lett volna a veszély, és nem terül szét a falvak szemete ezer és ezer hektárra. Így szétterült. Utólag legalább változni fog, s remélhetően legalább a veszélyek elhárítása megtörténik.

Csak hogy ez mindössze az első lépés! Figyelembe kell vennünk, amit Jócsik Lajos írt negyed századdal ezelőtt: „Szerves anyag termelése – elhalása – elbontása – szerves anyag (újra) termelése, ez a fennmaradás és megmaradás törvénye az összes életformák számára. Ezt a törvényt mindig és folytonosan, folyamatosan teljesíteni kell. Evvel szemben a világ tele van szervesanyag-pocsékolással. A szerves anyag építő elemeit az ember nem képes elpusztítani. Annál inkább képes elpocsékolni az elemeket, vagyis kitéríteni a körforgásból, az újrafelhasználásból. Amortizálja az építőelemeket. Csak hogy a bioszférában nincsen amortizáció.”

Jócsik Lajos a szó szoros értelmében harcolt azért, hogy a kommunális hulladékot szétválasszák, a szerves anyagokat komposztálják (hogy most a többinek újrahasznosításáról ne legyen szó), és ekként juttassák vissza a természet örök körforgásába. Ezt az elvet számos gazdag nyugati ország követi. Valóságos iparág lett a szemét feldolgozása (üveg, műanyag, vas, színesfém, szerves anyag meg a többi alkotórészre), hiszen végül is mindet hasznosítani lehet, illetve a környezetszennyezés elkerülésére ártalmatlanítani kell valamiképpen. Tudtommal nálunk hasznosításról csupán a guberálók gondoskodnak; ha valahol mégis működne szervezett osztályozás, azok megtervezőitől és végrehajtóitól elnézést kérek. Ám faluhelyen a guberálás sem olyan kézenfekvő.

Hogyan néz ki viszont nálunk egy frissen épített szemétklerakó? A demecseri nincs két éves. Hogy szigetelésben milyen megoldást választottak, azt nem tudom, tény viszont, hogy bekerítették a körülbelül tíz-

hektáros területet drótfonattal. Kapu is van. Benn pedig immár szélirány kérdése, hogy mennyire terül szét a sok műanyag fólia, de általánosnak tekinthető az az állapot, hogy ezzel szinte be van almozva az egész lerakó. Osztályozó? Az nincs. Az újrahasznosításnak semmi jele. A fóliát például célszerű lenne összehpréselni, hiszen ismereteim szerint például Ukrajnában zsáküzem működik a műanyagok feldolgozására.

Jócsik Lajos intelmei ma is érvényesek: „A körforgás... példái úgy állítják elénk a bioszférát és ökoszisztémát, mint az örökmozgó szervezethez, hatalmas perpetuum mobilét, melynek lénye(ge) – s ez a léte –, hogy nem áll meg, folytonos mozgásban van, ez tartja fenn, és ez a mozgás az élet szakadatlanságát jelenti. A körforgás bármilyen kikapcsolása valahol a szerves létformák halálát jelenti, a teljes mozgás nélküliség kihalt bolygóvá tenné az egész földet.”

De még azt is szerencsésnek kell tartanunk, ha a szemét egy ilyen lerakóba kerül. Mert csak a töredéke jut oda. Miért? Mert a szeméttelpeken fizetni kell a behajtásért. Kényelmesebb hát a teherautóval befordulni egy nehezen belátható dűlőre, és ott leborítani a hulladékot. Ez pedig egyre tömegesebb. A megye, és tisztelet a kivételnek, az egész ország teli van szeméttel. Az sem használ, ha az értékes erdőbe vezető allét sorompóval, lakattal zárják le. Számos lakatot levertek erre felé, és megy a fólia, papírdoboz, építési sít sok-sok köbmétere a fák közé. A kirándulók is szemetelnek, azonban ők kisüzemi módon, a teherautók viszont köbméterekben mérhetően.

De nemcsak a szilárd hulladékkal van baj. A szennyvízcsatornázás szerencsére a végeken is erőteljesen terjed. Hozzá kell tenni: drága multság. Drága az adófizetőknek (az állam hozzájárul, de az állam mi vagyunk), drága az önkormányzatoknak, és drága a családoknak. Bizony a legszegényebb magyar megyében ez egyelőre megoldhatatlan a települések sokaságában, noha az uniótagság és a saját jól felfogott érdekünk is egyre sürgeti a szennyvízkezelést. Straub F. Brunó akadémikusnak volt az az álláspontja, hogy ahol megépül a vízvezeték, ott azonnal csatornázni is szükséges. Vízvezeték ma már a beregi falvakban is van, csatorna meg alig. A vizet bevezették szinte minden udvarra, a házak túlnyomó többségébe is, azonban a szennyvizet szikkasztókban, emésztőkben tárolják, és a szippantós iparosokkal távolíttatják el onnan. Ez kezdetben ritka beavatkozás, később egyre gyakoribb. Elvileg a szikkasztókat zárt módon kell megépíteni. Így is csinálják. A műszaki ellenőr átveszi a létesítményt, noha látja, hogy a betonozás oldalában sörsüvegek alja csillog. Olykor húszat, harmincat is beépítenek. Tudja

azt is, hogy az átvétel után az üvegek alját szét fogják verni, hogy a szennyvíz távozhasson a talajba. Tudja, hogy ez szabálytalan, mégis átveszi a munkát, mert az átvétel pillanatában a póce tényleg zárt volt.

A szippantósoknak szigorú előírásuk, hogy a szennyvíztisztítóba kell üríteniük a tartályukat. Tiszteletem azon keveseknek, akik ezt végre is hajtják. A telepeken ugyanis fizetni kell a személerakókhoz hasonlóan. A legtöbb szippantósnak az általa ismert falvakban megvannak azon helyei, ahol titokban kiengedi a fekáliát. Némelyiknek két ilyen helye is van, hogy a szélirányt figyelembe vehesse. (Ha a bűz elárasztaná valamelyik települést, bizonyára akadna valami elvetemült ember, aki bejelentést tenne. Bár az ilyen bejelentések vizsgálata a hivatalok számára nyűg, azért az is elképzelhető, hogy egyszer mégis megbírságnak valakit.) A munkájának árát a szippantós persze vastagon elkéri, hiszen hivatkozhat a szennyvíztisztító magas áraira is, amit majd neki kell kifizetnie.

Keserves a kommunális szemét és szennyvíz sorsa ezen a vidéken. Akárcsak az embereké.

.....

Dr. Helmeczy László aláírásával 2001. június 22-én a Megyei Területfejlesztési Tanács ismét dr. Bakondi Györgyhöz fordult, ezúttal mint a Helyreállítási és Újjáépítési Tárcaközi Bizottság elnökéhez. Mivel rendkívül fontos, és az alapvető kormányzati magatartást jellemző észrevételről van szó – vagyis arról, hogy a kormány a kiírt pályázatokkal sem az általa benyújtott és elfogadtatott törvényt, sem a saját kormányrendeletét nem kívánta megtartani, ráadásul olyan pályázati rendszert írt ki, amely végrehajthatatlan –, ezért teljes egészében közlöm:

„A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye árvíz sújtotta önkormányzatainak településfejlesztésére a tárcaközi bizottság által közzétett pályázati felhívással kapcsolatban az alábbi észrevételt tesszük:

A pályázati felhívásban megfogalmazott célokkal minden tekintetben egyet tudunk érteni, ám a pályázati rendszer tervezett lebonyolításával, illetve annak bizonyos feltételeivel kapcsolatban problémákat látunk.

A felhívásban megjelölt benyújtási határidőig véleményünk szerint komoly beruházási program – beleértve a tervezett fejlesztések engedélyes terveinek elkészítését, a szükséges szakhatósági egyeztetéseket, az engedélyeztetést – nem készíthető el. Az önkormányzatok egyes településfejlesztési feladatainak összhangban kell lenniük a kistérség és a

megye fejlesztési elképzeléseivel, elfogadott fejlesztési koncepciójával. Csak így biztosítható, hogy a fejlesztésre szánt pénzek valóban szakmailag indokolt, megalapozott, előkészített beruházások megvalósítását segítsék, illetve tegyék lehetővé. Nem vitatva a pályázatok elbírálását végző bizottságok ágazati-szakmai hozzáértését, a bizottság tervezett összetételében azonban nem látjuk annak garanciáját, hogy a benyújtott pályázatokat a térség fejlődését szolgáló elvek alapján képes lesz megfelelően elbírálni. Mindenképpen hiányoljuk a megyei területfejlesztési tanács részvételét, annál is inkább, mert az 1999. évi XCII. törvénnyel módosított – a területfejlesztésről és területrendezésről szóló – 1996. évi XXI. törvény e grémium feladatául határozza meg a »kormányzat, a helyi önkormányzatok, azok területfejlesztési társulásai és egyéb gazdasági szervezetek fejlesztési elképzeléseinek« összehangolását, illetve a »megyében kialakult válsághelyzetek kezelését«. Véleményünk szerint felelőtlenség nem figyelembe venni a területfejlesztési tanács, annak munkaszervezete, illetve a tanács mellett működő ágazati szakmai stratégiai bizottságok, szakértők e téren szerzett többszörfős tapasztalatát.

A pályázati felhívás II. 3. pontjában megjelölt feltételek pedig a tanács számára értelmezhetetlenek, jelen formájukban végrehajthatatlanok. A területfejlesztési tanács – amely a vonatkozó törvényi előírásoknak minden tekintetben megfelelő pályázati rendszert működtet a rendelkezésre álló források leghatékonyabb felhasználása érdekében – legkorábban október hónapban dönt a rendelkezésre álló támogatás odaítéléséről, így csak utólag tud támogatást biztosítani az általa fontosnak ítélt, a megyei és térségi fejlesztési koncepció elképzeléseihez illeszkedő beruházások támogatására.

A területfejlesztési tanács a vonatkozó rendeletek – illetve a pályázati felhívásban is említett 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet – értelmében megkezdett beruházáshoz támogatást nem adhat.

Annak érdekében, hogy a források ténylegesen a szakmailag indokolt, megalapozott beruházások megvalósítását segítsék, a jelen pályázat, és a tanács pályázati rendszereinek sokkal jobb összehangolására van szükség. A tanács munkaszervezete a megyei HUB [Helyreállítási és Újjáépítési Bizottság – K. I.] felkérésére már korábban elkészítette és el is juttatta azt az elképzelését, amely ezt lehetővé teszi. Az elképzelés lényege, hogy első ütemben tanulmánytervek alapján kerüljön kiválasztásra az a néhány projekt, amelyhez aztán az önkormányzatok részletesen kidolgozott beruházási program alapján nyújtanak be pályázatot.

Véleményünk szerint a fejlesztési forrásokat minden esetben feladatokhoz, az adott feladat megvalósítását leginkább szolgáló beruházásokhoz kell rendelni olyan mértékben, amely lehetővé teszi az elképzelés teljes mértékű megvalósítását. Minden más elven elosztott forrás, megítélt támogatás pazarlás, és nem szolgálja sem a térség, sem a települések, sem a kormányzat érdekeit.”

Eddig a levél. Következményeiről – miként a többi hatásáról is – Gazda Lászlót kérdezem, a megyei területfejlesztési tanács munkaszervezetének igazgatóját.

– Milyen választ kaptatok erre a levélre?

– Semmilyen.

– De az észrevételeiteket csak figyelembe vették, nem?

– Nem vették figyelembe. Semmiféle kontaktus nem alakult ki a fővárosi központok és a megye között. De ez nem rajtunk múlott.

Végül még egy levél a háttérbeli küzdelmekről, amelyet ismét dr. Helmezy László írt alá, a megyei területfejlesztési tanács elnökeként, ezúttal dr. Matolcsy György gazdasági miniszternek. E levélben a beregi térségben működő mikro- és kisvállalkozások fejlesztésének támogatására kiírt pályázati felhívással kapcsolatban teszi meg a tanács az észrevételeit:

„A pályázati felhívásban megfogalmazott célokkal minden tekintetben egyet tudunk érteni, igen nagy szükség lenne a beregi térségben működő mikro- és kisvállalkozások fejlődési pályára állításának előmozdítására, a térség versenyképességének javítására, ám a jó célhoz rendelt 200 millió forinttól ezen a területen látványos eredményt nem lehet várni. Mégis előfordulhat, hogy nem érkezik elégséges pályázat a keret felhasználására, mert a pályázat egyéb feltételei komoly korlátot jelentenek az érintettek számára.

A beregi térségben működő vállalkozások szinte mindegyike közvetlen kapcsolatban van a mezőgazdasággal, tevékenységük, ezáltal jövedelmük jelentős része a mezőgazdaságból származik. (Kivétel ez alól csak az a néhány kiskereskedés, kizárólagosan vendéglátásra – kocsmá, étterem stb. – berendezkedett mikrovállalkozás vagy a térség központjában, Vásárosnaményban működő szolgáltató jellegű vállalkozás jelent.) Nem tartjuk szerencsésnek tehát a pályázati kiírás 3. pontjában megfogalmazott feltétel szigorú alkalmazását. A térségben nagyon sok alapvetően mezőgazdasági vállalkozás működik, amely kiegészítésként foglalkozik falusi turizmussal, s ezt általában állami támogatással helyreállított, hangulatos öreg házakban végzi. Az árvíz nem kímélte e léte-

sítményeket sem, és jelen formájában ez a pályázat nem ad lehetőséget ezeknek a vállalkozásoknak a támogatás igénybevételére.

...A legnehezebb helyzetben a térségben éppen az ilyen vállalkozások vannak, amelyeknek a vállalkozás működtetéséhez szükséges épülete, munkaeszköze sérült meg, ment tönkre, és éppen ezért nem tud eleget tenni korábban szerződésben vállalt kötelezettségeinek. A pályázati kiírás 4. pontja második bekezdésében rögzített feltétel nagyon sok – korábban jól működő – vállalkozást foszt meg a támogatás igénybevételének lehetőségétől.

Azzal szakmailag teljes mértékben egyetértünk, hogy ezeknek a szabályoknak a betartására általában szükség van, ám tekintettel az árvíz következtében kialakult sajátos helyzetre, szerencsésebb lett volna a pályázatot a specifikumok figyelembevételével kiírni.

...Véleményünk szerint felelőtlenség nem figyelembe venni a területfejlesztési tanács, annak munkaszervezete, illetve a tanács mellett működő ágazati szakmai stratégiai bizottságok, szakértők e téren szerzett többszertendős tapasztalatát.”

A levél kínosan precíz. Bármilyen feltételt határoznak is meg a kifogásoltak, azért jelzik, milyen érzéketlenséggel, felkészületlenséggel készült a minisztériumban ez a pályázati kiírás. Érdekes összecsapás: a megye felkészült területfejlesztési csapata küzd a miniszteriális baklövések ellen. Ehhez persze kellett egy Helmeczy, aki elnökként vállalta e gyakran kilátástalan harcokat. És aki őszintén feltárja a háttérbeli küzdelmekben szereplők tevékenységét.

– Milyen válasz érkezett e a levélre? – kérdezem tovább Gazda Lászlót.

– Semmilyen válasz nem érkezett. Erre sem. Minden javaslatunk süket fülekre talált.

– Együttműködés sem alakult ki a minisztériummal?

– Nem. A Gazdasági Minisztérium saját elképzelései szerint osztotta el a 200 milliót, és a Környezetvédelmi Minisztérium sem tekintette partnernak a megyei fejlesztési csapatot.

– Mi volt ennek az oka?

– Büntették a megyét.

– Helmeczy és a Fidesz kapcsolata miatt?

– Amiatt is, meg amiatt, hogy Helmeczy gerincesen viselkedett, és minden módon igyekezett megvédeni a megye lakosságának érdekeit.

– Tehát nem tett lakatot a szájára...

– Többek között.

Ilyen eredménnyel jár, ha egy kormány – és a mögötte lévő politikai erő – csak lözungként használja a polgár szót, ám ha valóban öntudatos polgárral kerül szembe, akkor megsértődik, mert valójában ő gazsuláló alattvalókat szeretne látni, az önálló véleménnyel és a közösségi érdekérvényesítéssel nem tud mit kezdeni. Vagy éppen tud: bünteti.

Az iránytű nélküli falu

Az árvizek mindenütt megírják a maguk történetét.

Gulácson 2001 tavaszán-nyarán jó néhányszor áthaladtam, de sosem álltam meg. Az látszott, hogy a legsúlyosabb pusztítást itt szenvedte el a lakosság. Összeomlott házak tömege... Markolók döntötték a még álló falakat, majd szórták a porzó vagy éppen sárrá pépesedett vályogot teherautókra, tűzoltók csáklýázták a tetőkön a még ágaskodó szarvafákat és gerendákat. S az emberek? Álldogáltak az utcán, csoportokban, tehetetlenül. Keserves tekintettel nézték eddigi életük romjait. A többségük biztató szót várhatott a szomszédtól, rokontól, egyesek pedig teljesen céltalan módon tettek-vettek a kihalt, máskor tyúkok kotkodácsolásától hangos hátsó udvarokban. Akkorának látszott a reménytelenség, hogy értelmét veszítette volna minden beszélgetés. (Érdekes módon az errefelé járkáló újságírók is hasonlóképpen gondolkodhattak: ismereteim szerint ez idő tájt kizárólag Siket Sándor polgármestertől érdeklődtek a helyreállítás kilátásairól. A polgármester szerint gyakorlatilag csak mondatainak első felét jegyezték fel, amitől aztán megváltozott az egésznek az értelme. Ma is bosszús miatta.)

2001. március 5-én hihetetlennek látszott a veszély.

– Reggel Tivadarban egy autó ment végig a falun, és hangosbemondó közölte, hogy mindenki pakoljon, jön az árvíz – mondja Vass Albert, aki családjával Tivadarhoz, vállalkozásával Gulácshoz kötődik, de gulácsi lakos. – Megnéztem a Tiszát: a medrében folyt. Semmiféle veszély nem látszott. Megnyugodtan elmentem Nyíregyházára, és csak délután jöttem vissza. Akkor már Vásárosnaménynál tele volt a meder. Éjjel homokzsákokat raktunk. Gépekkel mentem én is segíteni. Délután a tarpai szakaszon videóra vettem a gát elolvadását. Megjegyzem: számomra úgy tűnt, hogy ha Tarpán nem tör ki a folyó a gátak közül, akkor itt Gulács határában történik mindez. A négy magasan rakott homokzsákkal nem bírta volna megtartani a víz nyomását. A zsákok közötti réseken már úgy spriccelt kifelé, mintha locsolóból öntötték

volna. Idő kérdése volt, mikor sodorja el a Tisza a szépen összerakott, ám kevésbé stabil nyúlágat.

A víz tehát jött. Végére is fölkészülhetett hasonló helyzetre a falu, van helyi polgárvédelmi terv, sokakat kiképeztek a teendőkre – Istenes Sándor megyei parancsnok tart legtöbbször gyakorlatot –, a csapat ismerhette a feladatát.

Csakhogya a víz közeledtére mindenki elment. Minden kiképzett, minden illetékes. (A polgármester gyors távozása miatt azóta is sokan morognak.) És elsietett a református tiszteletes asszony is – mondják mások –, akiről most hívek sora tartja, hogy cserbenhagyta a falut. (Az adományok szétosztásában tevékenykedett – állítja például Siket Sándor polgármester –, de a lelki segítségét nem lehetett észrevenni az óriási trauma hatása alatt álló lakosságon.) A parókia dombon áll, oda be lehetett volna fogadni embereket, állatokat, de így mégsem... A templom mellett lévő művelődési házba költöztek be a katasztrófavédelmisek, teherautókkal, csónakokkal, nagyon célszerűen felszerelve. Még ide se ért a baj, már ők is eltűntek onnan. Egy csónakot se hagytak. Az 1100 lelkes faluban száz ember se maradt. Nekik kellett ellátniuk a teheneket, a disznókat, a vissza- és megmaradt juhokat, mert se idő, se lehetőség nem maradt azokat is evakuálni.

Estefelé pedig kezdtek összedőlni a házak. A víz nőtt és nőtt, olyan helyeket is elárasztott, amelyek az öregek szerint még az 1948-as nagy árvízkor is szárazon maradtak. Vass Albert felhívta telefonon a Rohodra menekült polgármestert, hogy engedélyezze a tűzoltószertár lakatjának feltörését, mert abban tárolnak egy csónakformát. Most jól jönne. Mindössze konyhaasztalnyi, de legalább mozogni lehetne vele. Az engedélyt megkapta, és páran nekiláttak végigjárni a falut a lélekvesztőn, hogy a roskadozó vagy veszélyeztetett házakban nem maradt-e valaki, akin segíteni kellene. Maradt itt-ott, de segíteni nem mindig tudtak. Egy ablakban például gyertya égett, és mellette cica nézett kifelé a víztől sejtelmesen sötétlő utcára. Ajtó, kapu zárva. Kiabáltak befelé, hogy van-e ott valaki, de válasz nem érkezett. Később kiderült, hogy öreg néni ült az ágya szélén, a lába már vízben volt, az ágyé meg az övé egyaránt, de nem mert kimenni. Talán rablóktól félhetett. Csakhogya maradni veszélyes is volt, dermesztő is. Mégis hangtalanul kuksolt. Miben reménykedhetett? Talán a református hitben, hogy az fog történni, amit megírtak a sors könyvében. Szerencséje volt, túlélte.

Vass Alberték pedig járták az utcákat a dereglyével. Megjelent fő-

löttük egy helikopter, rájuk világított, talán a szándékaikat latolgatva. Lopni akarnak? Mit mászkálnak ezek itt?

Viszont két napig senki nem jött a faluba. Akkor P. Kiss Zsuzsa rádiós merészkedett ide, fölmérni, hogy milyen a helyzet. Följegyzi az ilyesmit a helyi hagyomány! Azt a fél megye, fél ország tudta, hogy az egész beregi öblözetben Gulácson a legnagyobb a baj, segítség mégsem érkezett, csak nagy sokára, ennivalót is a gátszakadás után négy-öt nap múlva hoztak.

– Akkor mit ettek?

– Van egy élelmiszerboltom itt a saroknál – mondja az egyébként nem akármilyen gazdasággal rendelkező Vass Albert. – Onnan ettünk, amíg volt benne élelem. Megoldottam a darálást is, adtam a saját takarmányomból mindenkinek, akinek állatai voltak. Villany semmi, noha fejni is kellett. Rám is várt tizenkét tehén – naponta száz vödör vizet hordtam ezeknek meg a sertéseknek –, a fejőgépet a traktor kompresszorának szívó ágával működtettem. Mások is ezt használták.

– És a tejjel mi lett?

– Volt, aki megitta, a többi meg a malacok... Vagy kiöntöttük a földre.

Közben csütörtökön, két nappal a katasztrófa bekövetkezte után jött a rémhír, hogy Jándnál is átszakadt a gát, és szemből méteres víz áramlik a beregi medence alján fekvő Gulács felé. Az egyébként türelmesen várakozó emberek között akkor kitört a pánik. A faluban lévő állatok több mint felét áthordták traktorplatókon, teherautókon Kisarba, az embereket pedig helikoptereken menekítették: egyik fölszedte az „utasokat”, szállt le a másik, mint az amerikai akciófilmekben. De hamar kiderült, hogy az egész jándi gátszakadás vaklárma, sőt a 41-es út átvágása után a víz apadni kezdett. Ekkor már jött segítség – például a híres Mancs kutya meg gumicsónak az állatok mentéséhez. Erre szükség is volt, mert több mint ötven sertés elhullott, több száz birka – márciusban még rajtuk a gyapjú, amely magába szívja a vizet, ráadásul ezek az oktondik úszni mulyák –, de még jókora kondára való malacot élve találtak. Az állatok összesedése sem volt egyszerű, mert a legtöbb helyen a távozók bezártak ajtót, kaput, a jószágot meg nem engedték el, aztán valahol a víz alatt kellett keresni a kötél kioldhatatlanság háttárára duzzadt csomóját, hogy az egyébként bepánikolt tehén vagy ló kiszabaduljon. Az állatokat a művelődési ház udvarára gyűjtötték, több száz jött ott össze. Hány ilyen Noé-bárka született akkoriban a Beregben, de hány!

– Telefonon adtam a helyzetjelentéseket a Rohodra telepítetteknek. Csakhogy mivel nem volt áram, a mobilom hamar elhallgatott. Megpróbáltam akkumulátorról tölteni – le is merítettem hármat –, így sikerült.

Rohodon már ekkor is terjengtek a hírek a házak összeborulásáról. Elképzelhető, milyen hangulat uralkodott! Az aztán a kétségbeesésig fokozódott, amikor hazatérhettek. Az óriási károk láttán az is a zavarodottság határára került, akinek a saját hajléka valamiképpen átvészelte a vizet. Egyértelműnek tekinthette az egész faluközösség, hogy a település lakói saját erejükből képtelenek lesznek talpra állni. Még segítséggel se nagyon. Ahhoz itt semmiféle önerő nincs. Lassanként azonban nyugtató hírek érkeztek az újjáépítésről (és mellékesen rémisztgetések sorozata is), s e hírek tompították a tömeges lelki sokkot. Javította a hangulatot, hogy a tűzoltók meg a markolók kezdték bontani a romokat.

.....

És jöttek az adományok. Az ország összefogott, küldtek mindent, amire csak szüksége lehet a károsultaknak. Hozták a ruhát, takarót, élelmiszert, takarító- és fertőtlenítőszert, hozták a vállalkozások, hozták a szeretetszolgálatok, hozta – főként – a református egyház. Pénzt is gyűjtöttek, nem is keveset. Tudok olyan, egyébként csöppnyi, koldusszegény faluról, ahol 40 ezer forintnál többet gyűjtött össze a református presbitérium. (A település nevének nyilvánosságra hozatalához nem járultak hozzá.) A civil társadalom együttérzése és segítőkészsége akár könnyekig meghathatja az embert, azé a civil társadalomé, amelyik sem a beregi állapotokról, sem az árvízkatasztrófa bekövetkezéséről egyáltalán nem tehetett. Főlemelő volt, csodálatos, tüneményes. Az egyébként aggódo állampolgár ilyenkor kezd bízni a nemzet jövőjében.

Csupán az a kár, hogy a fölfénylő arcot néhány bibircsók csúfítja.

Ismereteim szerint az adományok, segélyek szétosztása sehol, egyetlen településen sem sikerült torzsalkodás nélkül. Gulácson is temérdek civakodással járt. Még visszaélésekről is beszélnek, miként csaknem mindenütt, azonban ennek bizonyítása nagyon nehéz. Nemigen hallani róla, hogy a rendőrség bárhol megpróbálkozott volna vele, noha egyes helyeken – például Jándon – a lakosság egészen pontosan számon tartja a szétosztók gazdagodását is, ki vett és miből éppen új autót, meg hát az állítólagosan az eltűnt adományokat is. A jó szándékú adakozók aligha készíttetek szigorú számadású leltárt az ajándékaikról, a

tanúk pedig hallgatnak, vagy csupán név nélkül mernek megszólalni. De tanúk sem nagyon vannak, mert akik megtudtak ezt-azt, azok kaptak is valamit a hallgatásért. Szinte minden károsult településen közbeszéd tárgya a kapottak elosztása (de azért olyan ember nincs, aki magnóra mondaná), és a helyi szentek keze állását – mármint hogy maguk felé hajlását – például Helmeczy László megyei közgyűlési elnök is tényként említi. Veszedelmes tényként. Valószínűleg nem marad nyomtalanul a helyi emlékezetben, és az önkormányzati választások még érdekes fejleményeket hozhatnak.

Az adományok elosztása alighanem sokaknak megőszítette a haját. Az ingóságokon rendszerint torzsalkodtak, kinek jut több pulóver, vagy kié jobb, máskor meg sorsot húztak, hogy a kapott tíz automata mosógép kié legyen...

– Állandó volt az elégedetlenség – mondja Siket Sándor polgármester. – Nagyon sok adomány jött ide főként Pest megyéből. Ingóságok is, pénz is... Amikor látták az emberek, hogy milyen sok pénzt kapnak, akkor sem csöndesedett a vita. Ez így tartott hónapokon át... Talán június közepén csillapodtak a kedélyek, habár még utána is föl-föllángolt a civakodás.

Igazából most sincs másképpen. Az 1970-es árvizet – abból a Bereg nem kapott, innen délre, délkeletre pusztított – az egykori fehérgyarmati meg csengeri járásbeliek aranyvíznek nevezték, és voltaképpen joggal, mert óriásit javított az ott lakók életén. (Csak tudnám, hogy miért kell ennek az istene hagyott vidéknek mindig katasztrófa az életminőség javításához?) Most némely gulácsiak akként fogalmaznak, hogy ez egyeseknek nem is aranyvíz volt, hanem gyémántvíz – és ők tudják kire, kikre gondolnak, s hogy miért.

Egyedül a mezőgazdasági károk felszámolásából nem keletkeztek súlyosabb viták. Vass Albert számos céggel volt és van kapcsolatban, felhívta őket, és kérte, hogy segítsenek. A Pioneer és a Novartis adott vető kukoricát. Amikor Vass Albert hazatérhetett Tivadarra, odaült a számítógép mellé, és leveleket írt a partnervállalkozásoknak, főleg növényvédő szereket kérve. Jött a tavasz, bomlottak a rügyek a hatalmas almafákon, permetezni kellett volna, de térdig érő iszap borította a kerteket, oda traktorral bemenni a gép kockáztatása nélkül nem lehetett. Hívta helikopteres ismerőst, ő pedig Gulácsra repült a gépével.

– Akkor telefonáltam, hogy van helikopterünk, de nincs permet-szer, meg pénzünk sincs, segítsenek, ha tudnak. Tudtak. Kétszer így permeteztük le az almásokat.

Később sikerült 30 százalékos árengedménnyel gyomirtó szert is venniük. A közös gondok megoldására gazdakört alakítottak, így nagyobb cirkuszok nélkül vészelték át a gazdálkodóknak szóló adományok szétosztását, továbbá a károknak csupán egy részét fedező állami juttatást.

Végre megszületett a kormány áprilisi döntése a helyreállításról, vagyis arról, hogy a tönkrement lakóházakat költségvetési pénzből újjáépítik, s azt a károsultnak nem kell megtérítenie, csak akkor, ha tizenöt éven belül eladja. Biztosnak látszott, hogy az ígéretek nyugalmat hoznak.

Nem hoztak.

Kinek bontják a házát? Kiét kezdik? Miért nem amaszt? És ezt miért csak felújításra szánják? Miért nem bontják le? Nem látják, hogy megroggyant az alap? Hogy repedezik a fal? Ide nem is jöttek kárfelmérők, honnan tudják, mekkora a baj?

Panaszok százai! Ezek zömmel a megyei közgyűlés elnökénél, Helmecczy Lászlónál kötöttek ki, ő próbált intézkedni bennük, vagy amikor már nem tudott, akkor ügyvédet és peresítést javasolt. Az akkor még föl sem vetődött, hogy mikor lehet majd beköltözni. Jött a nyár. A napi gondok, a bizonytalan holnap még olyan távolinak mutatta az ősz eleji beköltözésre szóló ígéretet, azt még meg is kellett érni. És hogy jöhet hideg, jöhet tél? A sátrakban a júliusi éjszakák is vacogtatóak, de a fagyok még igencsak távoli lehetőségnek tűntek.

Érdemes áttekinteni, milyen eredménnyel járt ebben az alig ezer lakosú faluban a 2001-es tiszai árvíz:

	Házak száma
Lebontottak	220
Újjáépítettek helyben	152
Újjáépítettek másutt	2
Vásároltak másutt	40
Kártérítést kapott vagy kaphat	30

Kártérítésben az részesült – vagy részesül –, akinek a tulajdonában álló ház tönkrement, lebontották, de nem építik újjá, mert az épület lakatlan volt. Minden beregi településnek nehezen elhagyható koloncot jelent, hogy egy csomó ház lakatlan, eladni pedig nem lehetett őket. Az elmúlt években akár 10-20-30 ezer forintokért is odaadták volna erre-

felé a tulajdonosok az elhagyott házat – igazából a telek a sokszorosát érné –, de így sem kellett senkinek. Természetesen öreg parasztházakról van szó, a komfort teljes hiányával, de mégis... A Beregben évtizedek óta szinte egyáltalán nincs ingatlanforgalom, lakóházat nemigen vesz senki. Gulácson 2000-ben építeni is mindössze kettőt építettek (KSH-adat). Most megszabadultak a lakatlan házaktól, helyükön üres telkek sora várná a vevőt – egyébként kincstári tulajdonban. A potenciális vevők attól félnek, hogy a kincstár majd fölveri a telkek árát. Ez egyelőre elméleti kérdés, az viszont gyakorlati, hogy a bontás során csak a törmelék nagyját takarították el, és 2002 tavaszán ez üres porták úgy néznek ki, mintha tájfun söpört volna végig rajtuk. Meg az utcák is. Az úttest és az árok között az összetúrt sirt száz és száz köbmétere várja az elszállítást.

Bármilyen meglepő, 2002 tavaszán még nem lehet pontosan tudni, mik lesznek a valós számok, mert folyamatban vannak elintézetlen ügyek, és – fájdalom – immár perek is. A lakosságnak mintegy negyede cigány, de nem az ő házaik sérültek leginkább, azokat csak ki kellett javítani. Nyugodtan állítható, hogy Gulácson az újjáépítésnek szikrája sem minősíthető cigánykérdésnek. (Más a helyzet például a szomszédos Jándon, az országosan nagy port verő Virág utca sorsa, ahol kizárólag cigányok laktak.)

Hanem a házak! Igazuk lehet azoknak, akik állítják: az összedőlt lakóépületeknek legalább a felének csupán a kegyelemdőfést adta meg a Tisza. Jobb azoknak, hogy összedőltek. Most meg? Szinte palotát kaptak helyette a lakói. Az új épületek valóban szépek, és könnyen fölismerhetők. Ajtajaik, ablakaik, a tornác könyöklői a világos dohánylevéltre hajazóan barnák, kissé rötesebbek talán, így pácolták azokat. És mindenütt benn a víz és a gáz. Szennyvízcsatorna nincs a faluban, és ez még komoly gondokat okozhat.

Valamennyi értékelés szerint az újjáépítéssel nagyot javult a Beregben az élet minősége. Ez föltétlenül igaz, ám volt is minek javulnia. Pedig Gulács korábban sem tartozott a legelesettebb települések közé Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, habár az utóbbi évtizedek folyamatos sorvadását akár tetten is érhetjük.

A lakónépességről föllelhető százados adatok megtekinthetők a következő táblázatban.

1910	1372 fő
1941	1464 fő
1960	1600 fő
2000	1051 fő

(Az első két adat forrása: Szabó István: A Tisza menti települések adattára. In *Jászkunság*, 2000. Július–szeptember, a harmadiké: *Új magyar lexikon*, a negyediké: KSH Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei évkönyve, 2000.)

2000-ben újabb 30 fővel csökkent a gulácsi lakosok száma, ekként:

Élveszületések száma	12
Halálozás	23
Természetes fogyás	–11
Vándorlási különbözet	–19
Összes változás	–30

(Forrás: KSH 2000)

Hol van már az az idő, amikor a legkeletibb megye természetes szaporulata meghaladta a halálozásokat? Gulácson az elvándorlás sem 2000-ben kezdődött, hiszen négy évtized alatt lakosságának harmadát veszítette el a település. Az árvíz hatására azonban újabb hullám távozott, igaz, főként idősebbek, a gyerekeik után. És azt is számon tartja a helyi köztudat, hogy az elköltözöttek hazavágyának. Ha visszalátogatnak – mert jönnek lelkesen –, állandóan emlegetik. Ebben a faluban is, miként szinte valamennyi tiszaháti, erdőháti községben, van valami olyan vonzó erő, amely másutt kevésbé tapasztalható, valami kaptármeleg, mézillat, s talán az összebújás öröme is. (Kitérő: nemrég egy nyírségi falu tanyáján – errefelé a tanya házcsoportot, tanyabokrot jelent – panaszkodott egy asszony, hogy az önkormányzat értékesítette a vadásztársaságnak azt az épületet, amelyben laktak. A kúriát ismertem: a tanács csaknem három évtizede adta oda nekik lakásra – és a földműves-szövetkezetnek vegyesbolt céljára – azzal, hogy hozzák rendbe maguknak. Ez megtörtént, de bérleti szerződés nem született. Most pár hét alatt el kellett költözniük, és a tanya egyik üres házát vették meg – méregdrágán. Miért nem legalább a faluban? Ott van víz, gáz, szennyvízcsatorna... És a házak talán még olcsóbbak is. Ez meg egy pusztulóban lévő házcsoport. – Igaz, nagyon igaz – felelte az asszony –, de itt szeretünk élni.)

Gulácson már a tiszai árvíz előtt volt vízi közmű és vezetékes gáz. A vizet a háztartások 71,2 százalékába vezették be, a gázt pedig éppen felébe. Az élet minőségét azonban ez önmagában nem mutatja, szükséges némi összehasonlítás. Ebben kizárólag a hasonló nagyságú megyei településeket vehetjük számba, mert csak így kaphatunk reális képet. Megjegyzendő, hogy az összevetésben szereplő többi település sem az a Krózus voltáról elhíresült falu. Sőt. Az összehasonlítás alapja a háztartások energiahasználat. (Itt termelő üzemekről, önkormányzati intézményekről nincs szó.)

	Villamos energiát fogyasztó háztartás	Felhasznált villamos energia (MWh)	Gázt használó háztartás	Értékesített gáz (1000 m ³)
Gulács	451	653	224	185
Kisar	393	961	181	200
Kisvarsány	408	881	250	314
Nábrád	385	1240	233	335
Sényő	476	1101	308	462
Tiborszállás	399	749	205	202
Újkenéz	367	778	179	207

(Forrás: KSH 2000)

Az összevetésben szereplő, Gulácsot követő települések közül az első három ugyanabban a beregi tájegységben található, mint Gulács, közülük Kisar és Nábrád bizonyosan rosszabb fekvésben is, mert tőlük még távolabb találhatók a piaci központok. A következő három község nyírségi, délről északra haladva. Végül mindegyikről elmondható, hogy a gazdasága gyöngye lábakon áll, ez alól talán egy kicsit – de csak egészen picikét! – kivétel Sényő és Kisvarsány.

Mit mutat ez a statisztika? Többek között azt, hogy a gulácsi lakosság lényegesen kevesebb villamos energiát használ fel, mint a hasonló nagyságú és helyzetű többi településé, és ennek egyetlen oka lehet: hogy a háztartások gépesítettsége az átlaghoz képest gyöngye. Ez önmagában is jellemző egy bizonyos életnívóra, egészen pontosan a szegénységi szintre. A felsorolt adatok legalább annyit mondanak egy falu életéről, mint például az, hogy hányan kaptak éves átlagban (2000-ben) munkanélkülieknek adható jövedelem pótló támogatást. Az elso-

rolt települések közül ebben Gulács vezet 65 fővel, a többi hat meg sem közelíti. (Tiborszállás például 42, Újkenéz 18, Sényő 50, Nábrád 42, Kisvarsány 32, Kisar pedig 30 fő.) Pedig tényleges munkanélküli jóval több él a faluban. Ez magyarázat a gázhasználat csekély voltára is, hiszen addig sokan eljutottak, hogy azzal főznek, némelyek egy-két helyiséget azzal is fűtenek (ha nincs más lehetőség), de inkább ezt is mellőzik, mert a gázzal való fűtés kényelmes ugyan, de drága, a pénz meg nagyon kevés.

Ha azt mondtuk, hogy az árvíz nem természeti katasztrófa, nem istencsapása, hanem tömény politika, s egyben társadalmi jelenség is, akkor meg kell kísérelnünk a választ arra a kérdésre, hogy miért van így mindez. Miért hatalmasodott el a szklerózis Gulácson? (Korántsem kivételesen a beregi öblözet települései közül. Két kivételt azért van: Gergelyugornya, amely Vásárosnamény város része, továbbá Tivadar, mindkettő felkapott üdülőhely.) Mekkora részük van benne az elmúlt évtizedek kormányainak, és vajon a falu lakossága megtett-e mindent azért, hogy segítsen önmagán?

A válaszok azonban sem nem kézenfekvőek, sem nem fájdalommentesek.

.....

A beregi iskolák mind gyönyörűek. Talán az ország rossz lelkiismerete szólt meg, amikor ezek fölépültek – a legrégebbiek sem öregebbek két évtizednél –, mondván, legalább ezt nyújtjuk az elfelejtett keleti végeknek. A gulácsi iskola azonban igazából nem szép. Nem vagyok sem építész, sem építéskritikus, számomra kívülről ez a dísztelen, csaknem sivár épület inkább egy kaszárnýára emlékeztet, s nem tanintézményre. Csakhogy van előtte – és a művelődési ház előtt – egy körülbelül ötvenméteres, pácolt fából ácsolt árkád, amely szinte az egész környezetet földobja, emberi léptékűvé emeli. Magát az iskolát 1997-ben építették, hat tantermét most bővítik újabb kettővel és tornacsarnokkal.

Belül azonban egészen más kép fogadja a tanulót s a látogatót egyaránt. Gonddal díszített, tiszta és szinte lakályos, öröm lehet benne tanulni és tanítani. Szerencsére az árvíz sem tett benne sok kárt. A templom, a művelődési ház és az iskola dombon épült, ez utóbbiba nem tört be a víz, csak a pincét árasztotta el. Ott irattár van, raktárak, és kisebb felújítással megújízták. Az iratok sem károsodtak.

Az iskolába 110 tanuló jár, és a cigány gyerekek aránya 38 százalék. Napközibe a létszám 12-13 százaléka iratkozik be, ám a tanulóknak

csaknem harmada ebédel és tízórazik. Iskolatejet kapnak a gyerekek, költségeit az önkormányzat meg az állami költségvetés állja. Ha a családban három vagy több gyerek nevelkedik, a napköziért csak fél pénzt kell fizetni, kevesebb gyereknél pedig a térítési díj 80 százalékát. (Teljes összeget senki nem fizet.)

– Nem tapasztaltuk, hogy éheznének a gyerekek – mondja Mutka Jánosné igazgatónő. – Az viszont általános, hogy reggeli nélkül jönnek. Megmondják őszintén, és mi kérdezni is szoktuk. Tízórait viszont rendszerint hoznak.

Óvoda működik Gulácson – 2000-ben 40 férőhelyen 46 gyerek –, ezért óvatosan rákérdezek:

– A cigány gyerekek járnak óvodába?

– Kevesen. Egyrészt nem tudják fizetni a térítési díjat, másrészt hat éves korig nem kötelező.

– Pedagógusok értékelése szerint azon cigány gyerekek, akik nem jártak óvodába, hátrányos helyzetből indulnak, olyannyira, hogy azt a hátrányt később le sem tudják dolgozni.

– Nem egészen így van – mondja az igazgatónő. – Habár akik nem jártak óvodába, azok valóban hátrányosabb helyzetből indulnak, kudarcokkal küszködnek, de őket kitartó munkával fel lehet zárkóztatni. Vannak jó képességű gyerekek is közöttük, akik tovább tanulnak. Kevesebben középiskolában, inkább szakmunkásképzőben. De bizony azt már nem mindegyik fejezi be. Elkezdi, aztán abbahagyja. Egy-kettő azért le is érettségizett mostanában. Úgy tudom, egy rendőr lett, de azt már nem hallottam, hogy elvégezte-e a főiskolát.

– Az iskolai oktatásuk itt tehát sikeres?

– Jobbadán. A cigányok esetében a legnagyobb hibát abban látom, hogy a szülő nem mindig a pedagógust segíti. A gyerekeket sosem bántják, és mindent elhisznek nekik. Náluk a szeretet és a gyereknevelés abban merül ki, hogy ruhát és élelmet vesznek nekik. Tanítani, oktatni? Nem foglalkoznak velük. Úgy látom, hogy magukkal szemben és a gyerekeikkel szemben is igénytelenek.

– Milyen törekvéseket tapasztal a cigány szülők körében?

– Nemigen vannak törekvéseik. Elfogadják, amiben élnek. Hogy nincs munkahely, nem kell utánajárni, s nem kell tanulni sem. Mert minnek.

Februárban Válaszút címmel tanácskozást tartottak Nyíregyházán, amelynek során a cigányok gimnáziumi beiskolázása is téma volt. Értethető: a megye az ország többi vidékéhez képest hátrányos helyzetben

van, tehát az átlagosnál is nagyobb figyelemmel kell ügyelnie e nehéz helyzetben lévő társadalom még súlyosabb gondokkal küzdő rétegeire. A megye a 2001/2002-es tanévben több mint 350 cigány fiatal gimnáziumi beiskolázását segítette (országos mintaprogram keretében). Ez nyilvánvalóan az első lépés, hiszen a Nyíregyházi Főiskola sokezeres hallgatóságából mindössze öt fő a cigány! A roma népesség megfelelő korosztályából mindössze 1 (egy) százaléka szerez érettségi bizonyítványt, miközben a többi magyar 70 százaléka. Különös arány, hogy a magyar lakosság az Európai Unió lakosságának 2–2,3 százalékát fogja majd kitenni, a magyar cigányság viszont az unió cigány lakosságának a nyolcadát(!). A közös munka segítésére megalakult a Roma Kisebbségi Kerekasztal, amely a megyei önkormányzat döntéseihez igyekszik föltérképezni a legsürgetőbb megoldásra váró gondokat.

A konferencia jelentőségét mutatja, hogy azon felszólalt Nancy Goodman Brinker, az Egyesült Államok magyarországi nagykövete. Ő a civil mozgalmak segítségét hangsúlyozta. A civil kezdeményezés erejére példaként elmondta, hogy nővére 1980-as halála nyomán létrehozott egy alapítványt a rákbetegség megelőzésére. Két évtized alatt az alapítvány 400 millió dollár adományt tudott összegyűjteni erre célra. Igaz, nem szabolcsi, nem is magyarországi környezetben. A tétlenségre ez persze nem mentség.

– És a többi gyerek? – kérdezem tovább az igazgatónőt.

– Közülük sokan eljutottak főiskolára, egyetemre, de nagy részük nem kerül ide vissza. Van közöttük jegyző, orvos... Itt nem tudnának állást találni, pedig például pedagógus kellene. Tizenketten vagyunk, közülünk négyen helyiek. A többiek Fehérgyarmatról, Tivadarból, Tarpáról, Vásárosnaményból járnak át... Ha kell, mindegyikük marad délutánra is – ezt elfogadják, tehát nem ez a baj. Az a baj, hogy Gulácson nagyon kevés a tanult ember.

– A gazdaságtalanul működtethető falusi iskolák megszűnését azzal ellenzik némelyek, hogy ha nincs többé iskola, akkor helyben megszűnik a falusi értelmiség is. Itt működik az iskola, de valahogy mégis...

– Az iskola megszűnése valóban nem lenne jó, mert ha nincs iskola, nincs élet – mondja az igazgatónő. – Hétvégeken például szinte kihalt a falu.

– Falun viszont az értelmiségi lét nem olcsó mulatság...

– Nem bizony! A pedagógusoknak jól jött a szakkönyvvásárlási lehetőség, hogy ahhoz kapnak évente tizennégyezer forintot. Ez nem fedezi a szükségletet, de segít. A minimálbér ötvenezer forint lett, egy

kezdő pedagógus fizetése viszont alig több ennél. Nem a minimálbért sokallom, hanem azt mondom, hogy már megint leértékelték a tudást.

– Márpedig mintha a tudás folyamatosan leértékelődne... Kiderült, hogy olvasni ugyan sokan tudnak; a népességnek talán csak (csak?) harmada lehet tényleges avagy potencióális analfabéta, de érdekes módon az olvasni tudók is szövegértelmezési gondokkal küzdenek. Vagyis nemigen értik, hogy mi van leírva. Emiatt aztán – kényszerből talán, de helyesen – bevezetik például azt, hogy a szövegértelmezés érettségi feladat lesz. Gulácson hogyan állnak az olvasással?

– Nem valami fényesen. Az már az alsóban előjön, hogy az olvasott szöveget nem tudják értelmezni. Ehhez hozzájárul, hogy a gyerek nem olvas. Otthon nincs mit, a könyvtárból lehetne kölcsönözni, de hát... Ez a tévé rossz hatása, amiatt nem olvasnak, amiatt szorult háttérbe a könyv. Ezért aztán nehezen tanulnak. Az hallomásból nem megy, vagy csak rendkívül keveseknek. Ahhoz, hogy tájékozott legyen a világ dolgaiban, olvasni kell. Nem a lexikális tudás a lényeg, de például az igen, hogy a lexikont tudja használni.

Nem teszem hozzá: ha van lexikon. És azt sem, hogy a kevésbé tehetősebb keleti településeken mind lehangolóbb a helyzet. Nem szegény községekről van szó – azokban az állapotok még rosszabbak –, hanem egyébként frissen várossá avatott (kinevezett) településekről. Könyvesboltok sora szűnt meg, könyvet legföljebb egy-egy bolt árul, az egészen könnyed választékból. Újság pedig, folyóirat pedig? Mérvadó országos lap alig jár a térségbe – például a város Baktalórántházára naponta kilenc *Népszabadság* –, a folyóiratokat pedig a tömegek nem is ismerik. Ez alól a pedagógusok sem kivételek.

– Olvasni nehéz, fárasztó, és munkát adna az agynak – morfondírozott egy újságárus Nyíregyházán. – És ki az, aki szeret dolgozni?

.....

Jándot elhagyva egy jókora morotván akad meg a szem, amelyet a Tisza már csak áradásaikor tölt fel, különben holtág. Paradicsoma viszont a horgászoknak! (Kitérő: a megyében különöst imádják az emberek a damiláztatást, és azért jókora áldozatokat is hoznak. A Beregben különösen sok a morotva, talán országosan itt a legnagyobb a sűrűségük, mégis mesterséges horgásztavak sokaságát alakították ki, és általában minden víz mellett ülnék, néha valósággal az egymás szákja mellett. E tavacsák azonban nem igazi víztározók. Egy régebbi vízügyi igazgató – dr. Szeifert Gyula – máig érvényes tanulmányt írt arról, hogy hol és

milyen víztározót lehetne kialakítani a legkeletibb országrészben. És sokat lehetne.)

A jándi horgásziparadicsom azonban túlzott bizakodásra csak a javíthatatlan álmodozók körében adhat okot, mert a közvetlen szomszédságában szórták le a teherautók az összeomlott vagy helyrehozhatatlan házak bontási törmelékét, és az legalább két-három hektárt elfoglal. Törmelék téglá, szétroncsolt betonfödém – de mennyi! –, korhadó fa, homok, elhullott tyúk lengedező szárnytollai és vályog, vályog, vályog, egyben, szétesve, elmorzsolódva... Mindezt élénkíti a téglagyári raklapokra zsugorított piros fóliák tömege. Nem tudható, ki találta ki szittrakodónak éppen ezt a helyet, de főhajtást aligha érdemel érte. Kedvező széljárás esetén a gyászolók egyenesen szidhatják, hiszen az út másik oldalán ott a temető, és a málladozó vályog köbméterének ezrei még hosszú évtizedekre elegendő pormunícióval rendelkeznek.

Ami a bontások nyomán történő takarítást illeti, Gulács sem sokkal szerencsésebb. Az újjá nem épített házak maradványai szinte fölös mennyiségben maradtak a portákon, az árvíz után egy évvel is hadiállapotokat idézve. Aztán a sitt! Több helyre hordták ki, de aki a környezet állapotát egy szikrányit is a szíven viseli, aszerint ész nélkül történt a lerakodás. A temető környéki törmelékdepóhoz nem mentem el, a Dessewffy-kúria háta mögött lévőhöz azonban igen, és a tapasztalat azt mondatja, hogy az akadékoskodók nem a levegőbe beszéltek.

Maga a kúria kívülről jól mutat, gondozottnak látszik. Korábban iskola és napközi működött benne, az árvízkor pedig tömegszállásként használták. (Hallottam olyan véleményt is, hogy a tetőszerkezet felújításra szorul, mert beázik. Bizonyos vagyok benne, hogy az önkormányzat e munkákra pénzt kerít a föld alól is. Egy ilyen szép létesítmény érték a település számára, méghozzá olyan érték, amelyet az utódoknak kutya kötelességük megőrizni.) Az utcai fronton tetőig tartóan oszlopos és itt kastélynak nevezett épület már aligha emlékeztet a múltra. A Dessewffyeken kívül még két földbirtokos gazdálkodott itt, az ősi földjükön a Gulácsyak, továbbá jelentős volt a Szarka-uradalom is, ennek a kisebb kúriájában van a polgármesteri hivatal.

No igen, a Dessewffy-kúria... Elöl játszóter, tágas futkározó, a hátsó traktus mögött azonban szinte összeszorult a kert. A talajszint ott enyhé lejtésben egy tavacskához vezetett, vagy mit is mondok, aszályos időben az kiszáradt, vizes években meg pecázhattak benne a kalandokra vágó gulácsi srácok. Ez volt az árvíz előtt. Manapság? A lejtőt tör-

melékek ezer köbmétereivel töltötték föl. Anyaghiányban szemlátomást nem szenvedtek, erről a Tisza szorgosan gondoskodott. Az aszályos tavaszban ez a hely a kopár meddőhányó és a köves sivatag keresztezésére emlékeztet, de az első kiadós zápor után gumicsizmát marasztaló, mély sárrá alakul majd. Mindez itt, a beregi öblözet alján, amely falu esős idő esetén sárosabb bármelyik szomszédjánál. Pedig azok se panaszkodhatnak.

– Ész nélkül borogatták ide – mutat a lehetetlen terepre egy helyi ember. – Most páran arról beszélnek, hogy az egészet vissza kellene csinálni, el kellene innen hordani a törmeléket.

A kúria mellett csöppnyi átjáró vezet az újjáépítés e kősvatagi csodájához, azon haladhattak a billencsek szívszorító terhükkel, az átjáró túlsó oldalán viszont fűrészüzem működik. Már ha működik, mert gyakran áll. E terület volt a Dessewffyek uradalmi majorsága, amelyből aztán gépjavító bázis lett az átkosban (két ilyen bázis volt a Beregben, a másik Tiszaszalkán), annak a színjei ma is megvannak, többnyire ép-ségben. De van más épület is még ezeken kívül a majorban, volt, amelyik a szétválás után – erről a szétválásról még szólok – téeszirodaként szolgált, portásfülkéként, raktárként, vagy ki tudja, miként. Az egészen látszik, hogy hol toldottak a meglévőkhöz, hol pedig elbontottak belőle. Mindez nem baj, igazából az ipari üzemek létesítésének szépségeit mégsem e tájról fogják elterjeszteni a világban.

Hanem a tulajdonviszonyok! A majorságnak most hat tulajdonosa van. Megosztották a birtokot szépen. A belső utat például mindenki használhatja, de az már szigorúan számon van tartva, hogy a szélén ki meddig rakodhat. Található ott békebeli Tátra teherautó, és találhatók egészen új munkagépek, kombájnra való napraforgó-betakarító adapter, vetőágykészítő kombinátor, miegyéb. Az egyik szín alatt nem éppen tejfogú Mercedes személykocsi áll, és mintha fél lábon tenné, mert éppen javítaná a gazdája, ha itt volna.

Az épületeken látszik a kor, a major hétköznapi déltájt is kihalt, néptelen, mégis ez az objektum az, ami a téesz létének négy évtizedéből a gulácsiakra maradt, és amit valamiképpen mégiscsak hasznosítanak.

Pedig volna más is.

Ha elhagyjuk a hatalmas kanyart, és elindulunk vissza, Jánd felé, a fagyöngyök ezreitől megszállott jegenyék felé, a falu végétől nem messzire felfagyásoktól kavicsos betonút vezet az egykori téesztelepre. Az út végén sorompó, láncsal és lakattal, figyelmeztető táblával, hogy ez magánterület, amelyet kutyával őriznek. Csaholó öröknek nyomuk

sincs ugyan, de azért nem árt az óvatosság, amikor megkerülve a sorompót behatolunk a tilosba.

Rögvest egy kitűnő állapotban lévő transzformátor fogadja a hívatlan vendéget, csupán az zavaró kissé, hogy az oszlop mellett elvágott drótkötelet (villamosvezeték) találunk, és a trafóból sincs útja tovább az áramnak. Odébb egy tetőcserepek nélküli, szarufákat tartó, csontvázszerű épület rejteget egy kürtös kéményt, amelynek már éppúgy nincsen vakolata, mint az épület falának. Vályogból készült, de micsoda időtálló vályog lehetett az új korában! Az állítólag legalább százéves lógondozói pihenő és kovácsműhely fala se eső ellen, se árvíz ellen nincs védve (a lábazata hetekig vízben állt 2001-ben), a falakon még sincs nyoma sem a repedésnek, és összedőlni se akar magától.

Odébb két lóistálló áll még valameddig, immár leszedett cserepekkel vagy megroggyant tetővel. Feltűnő, hogy az egykori kerítésről csak a drótfonat távozott élelmesebb emberek portáira, a betonoszlopok zöme a helyén maradt. A környező legelő sem változott, csupán egy csíkon szántott bele valaki. Az út túlsó oldalán nagybálás szalmahengerek várakoznak fölöttébb megszürkülten, megbarnultan, emlékeztetve rá, hogy egykor itt pezsgő élet folyt.

Bizony, pezsgő élet. Ezekben a lóistállókban három évtizede kétszáz lovat tartott a téesz. Ötven kettes lófogat (az elképzelhetetlennek számított, hogy szövetkezetben egy lóval induljon ki a kocsis) dolgozott naponta. És a bakra legalább egy hajtó kellett, de a kihasználásához nem ártott még egy rakodót is rendszeresíteni, úgy nagyobb teljesítményre volt képes a két paci. A munkájukra föltétlenül szükség is lehetett, mert a szomszédos tehenészeti telepre takarmányt kellett hordani, almot kellett hordani, onnan a trágyát el kellett vinni, és sáros időben – ami Gulácson az évnek nagyjából a felét jelenti – a ló erre alkalmasabbnak és biztonságosabbnak mutatkozott, mint a gépkocsi vagy a traktor.

Márpedig itt munka volt bőven. A tehenészeti telepen hatszáz tehén várta kora hajnaltól a silót, az abrakot meg a szénát, továbbá e tehének szaporulata, amely másik hatszáznak tekinthető, borjúként, növendék üszőként, hízóbikaként.

De hol vannak már a tehének? És hol a borjak, üszők, bikák? A telep ma néptelen. Az istállók között a kora tavaszi fűben friss birkaszart találunk, valamelyik juhász errefelé legeltet.

Hm, az istállók... A hatvanas évek végén vagy a hetvenes évek elején épültek e szakosított telepek, és akkor világszínvonalat képvisel-

tek. (Manapság már kicsinek bizonyulnának, hiszen amerikai mintára, a munka termelékenységének maximális megnövelésére legalább ezer tehenet kell tartani egy tejgazdaságban, legföljebb négy gondozóval, akik mellékesen az állatok takarmányát is megtermelik.) Az egykori épületek színvonala vegyes ugyan, az uradalmakban használatos mintákat őrzőtől a betonelemekből összerakott, kitűnően fertőtleníthető istállóig, ahová akár kétszáz tehenet is kényelmesen beköthettek. A szép múlt ma is átsüt a rogyadozó mennyezeten, az ajtótlan bejáraton, a félig levert csempéjű tejházon a rozsdásodó traverzekig mindegyütt. Egykor hatvan embernek adott munkát ez a telep, és ennek nyomán kenyeret.

Ma pedig mindent esz a fene.

Először is a mozdítható dolgokat ellopták. Meg a nem mozdíthatókat is. Van itt olyan bitumennel átitatott, kétágú villanyoszlop, amelyet a betonlábazat fölött kifűrészeltek, és rejtély, hogy az elborult fát miért hagyták ott. Biztosan gerendának akarta használni a fűrészes, és valami okból lemondott róla. Egy istállónak a tetejéről úgy szedték le két méter szélesen a cserepet, hogy az a hiány az országútról nem látszik. De nem kicsi tételt kell elképzelni: a hiányzó csík lehet vagy száz méter hosszú. A betonjászlakból kiálló és a tehenek bekötését szolgáló acélcsövek egy részét úgy vitték el, hogy áramfejlesztő aggregátort hoztak, aztán sarokcsiszolóval (flexszel) levagdalták a csöveket a helyükről. A vezetékes vizet szolgáltató, amúgy méregdrága hidroglobusz lábazatáról gondosan lefejtették az alumíniumlemezeket. Tovább nem, csak ameddig fölérték.

Nem sorolom. A pusztulatnak olyan tömény élménye csapja meg az embert, amelyet csak vesztes háború után érezhet a túlélő. Mi történt itt? Mi változtathatta meg a magyar parasztember évszázadok alatt kialakult tulajdonságát, s miért felejtette el a „van” becsületét? Vajon mit érezhettek azok, akik megkoplalták ennek a tehenészetnek a fölépítését és benépesítését – mert hiába volt állami támogatás, minden szövetkezetben iszonyúan megkoplalták azt –, s akik látták, hogy mekkora érték meg tönkre a kezük alatt?

Hogy miért ide, ebbe a mindössze ezerhektárnyi szántóval rendelkező szövetkezetbe jelölte ki a vásárosnaményi pártbizottság annak idején a tehenészeti telepet, azt talán ma már senki sem tudja, vagy ha igen, akkor hallgat róla. Mert a tervszámokat a pártbizottságok bontották le, és azok ellen nemigen lehetett apelláta. Az viszont biztos, hogy ezernyi lábasjóság takarmányozásához ennyi földterület csak akkor

elengő, ha az a föld kiváló minőségű, és azon maximálisan intenzív termelést folytatnak. Ebből már az első feltétel is hiányzott – az itteni öntéstalajok jobbak a nyírségi futóhomoknál, habár rendkívül nehezen művelhetők –, a második feltételhez pedig olyan forgóeszköz-állományra van (lett volna) szükség, ami a környéken sehol nem jött össze. Gondoskodni kellett tehát róla, hogy a szarvasmarhák éhenhalás helyett adjanak sok tejet, a szaporulat pedig gyarapodjék. Kapóra jöhetett a hetvenes évek elején az egész mezőgazdaságunkon átsöprő egyesítési hullám, amelyet olykor ésszerűen használtak, többnyire azonban a célszerűség és az értelem abszolút mellőzésével, ám az erőszakoskodás számos formáját a szó szoros értelmében bevetve próbáltak keresztülvinni – ugyancsak a pártbizottságok.

Volt ennek a hullámnak indoka? Bizony volt. A kisebb üzemek, ha jól gazdálkodtak is, képtelenek voltak annyi fejlesztési eszközt felhalmozni, amennyit az egyre drágább technológiák igényeltek volna. Ezek nélkül tovább korszerűsíteni a gazdálkodást már nem lehetett. És persze voltak harmatgyöngye gazdaságok is, ezernyi bajjal. A politikai irányítás mindezen úgy próbált segíteni – az ország egyes helyein kialakult és máig hatóan élenjáró üzemek mintájára –, hogy megpróbálta a kisebb szövetkezeteket egy nagyobb egészbe összevonni. Ez sem volt diadalmenet. A jobban gazdálkodók – ahol a tagság jobban élt – nemigen akartak egyesülni a szegényebb szomszédokkal, az önállóságukat is féltették, a vezetők a megszerzett pozícióikat, s a tagok is megalapozottan próbáltak kitérni a nyomás elől. Miért? Mert látták a sikertelenségeket. Látták, hogy az egyesítés után elviszik a legjobb gépeiket, a régi traktorosok helyett a szomszédok kapják használatra (mivel ezekkel jól lehetett keresni), elviszik az eszközeiket, és nemritkán munka nélkül maradnak az egyesített szövetkezetben, vagy ha ez nem következik is be, akkor a jövedelmük csökken.

Az egyesítésekről írja Pütkösti Árpád: „Az, hogy az elnökök nézete az egyesülésről független a hektárak számától, azt a szakemberek által ismert tényt igazolja, hogy a nagyság nem mérhető hektárban, hogy a kis területű térség is lehet nagy, bonyolult, áttekinthetetlen, és viszont. Csak semmi sablont! A teljesen indokolt és a reményeket maradéktalanul beváltó egyesületek elnökei közül tizennégyen is úgy vélekedtek, hogy más módon még a jónál is jobb eredményeket lehetett volna elérni.” (Az idézet a *Kiválasztottak* című szociográfiából való, 110. oldal.)

Aha, erről van hát szó! A térszélelők jobbjik része ismert már a világból egyet s mást, és tudta, hogy a fejlődésnek ezernyi útja van, mind

járható, amelyet a humán erőforrásokkal, a rendelkezésre álló emberi szorgalommal és tudással meg lehet valósítani. Többen olvasták Boldi-zsár Ivánnak a háború előtt megjelent tüneményes dán szociográfiáját, és közvetlenül az egyesítési hullám felborzolóódása előtt jelent meg Komló László csodálatos francia útirajza, amelyben leírja a modern termelés-szervezési formákat, a vertikális integrációt, s amelyből itthon már egész ágazatok tanultak: a legtöbbet a baromfisok. Ezekből kiderült, hogy a szövetkezesek óriási lehetőségeket rejtenek magukban, s nem kell ahhoz egy karámba hajtani mindenkit, hogy közös célokat legyenek képesek önmaguk elé tűzni. Csakhogy ez idő tájt még merev volt a politika, a közös vállalatok létrehozása is majdcsaknem szentségtörés jellegűnek minősíthető (pedig azok esetében az alapítók megtartották önállóságukat), s minden ilyesmi sanda tekinteteket indukált. M. Lajos például, aki akkortájt a szabolcsi defterdárók főnöke volt, így fakadt ki:

– Miféle hülyeség ez a polgári jogi társaság? Kapitalizmust építgünk, kispajtások?

A hetvenes évek első felében – érződött az erőn felüli beruházás, a szakosított tehenészeti telep építésének pénzügyi utóhatása – Gulácson az állandó dolgozók még csak-csak boldogultak valahogy, korántsem fényesen, keresetük még a tisztességest is ritkán érte el, a többiek viszont... És ők voltak sokan.

– 1971-től dolgoztam a dohányban – mondja Török Endréné. – Később terményt rakodtam. Évi 10-12 ezer forintot kerestem.

– Évente?!

– Évente. A fejőlányok jobban, sőt akkoriban jól kerestek, meg a többi állandó dolgozó is. Például a fogatosok.

Törökék szemben laknak az egykori tehenészettel. A házukat körülvette az áradat, és sok bajt okozott, de a házat csak felújításra jelölték ki, habár az ablakon folyt be a víz. A sertésekben esett kárra 200 ezret, a baromfiakban esettre 83 ezret, kukoricában, eszközökben történt pusztításra 93 ezret kaptak, majd az önkormányzattól 27 ezer forint segítyt, és további 80 ezres utalványt bútorra, mivel minden tönkrement.

– Nekem ne fájna, amit most ott látok? – int a tehenészeti telep felé. – Nekünk kellett az abrakot norma szerint kiadni, néha ezerötszáz állatnak. Mégis virágoskertet ültettünk a raktár elé, olyat, hogy a nyíregyházi felügyelőségtől is megcsodálták, és minden ki lett meszelve évente! Most meg? Előbb pénz nem volt, most meg gazdája nincs!...

A keresetek tehát messze alulról nézték az országos éhbéreket, mégis ragaszkodtak volna a helyi, a saját szövetkezethez, azonban ez mit sem ért az erőszakkal szemben. A pártbizottságiak szava döntött, nem az értelemé. 1974-ben közös lett a gazdaság a tarpaival, s hozzájuk még a tivadariakkal. Itt is megtörtént a „szokásos koncentráció”. Például a lovakat hamarosan átvitték Tarpára. Reggelente a fogatos busszal átment oda, befogott, a bakon visszatért a tehenészetbe – ahogy Gulácson mondják: a tanyára –, ellátta a dolgát, aztán este megint vissza a lovakkal, kocsival. Mondjuk, önmagában is nehezen indokolható az emberi és az állati energia fölösleges pazarlása – hogy az időről már szó se essék –, de nagyjából alkalmas a módszer arra, hogy megtanítsa az embereket, hol is lakik az úristen. Hogy honnan parancsolnak. Ma Gulácson azt mondják – és ennek képtelenség utánajárni –, hogy a három faluban gazdálkodó közös téesz minden vezetője tarpai volt.

A gulácsi nép a téeszek összevonásakor – mert csak a politikai eufemizmus nevezhette egyesítésnek – rossz döntést hozott, amikor azt megszavazta. Az önállóság elvesztésével nem javult a sorsuk, hanem romlott. De miért hajtott fejet a számára is világosan kirajzolódó, kerserves jövőt ígérő javaslat előtt? Két okból. Egyrészt maga képtelen volt egységes álláspontra helyezkedni, és amellet kitartani. Ennek indoka minden bizonnyal a saját szocializációjában keresendő. Korábban itt három uradalomban dolgoztak, és az azt jelenti, hogy mindig megmondták nekik, mit kell tenniük, s az ő dolguk csupán az volt, hogy azt végrehajtsák. (Ez az attitűd máig hat.) Nos, ilyenkor szükséges a segítség. A falu akkori vezetésétől – tanácsiaktól, MSZMP-szervezetétől – nem várhatta ezt, mert a párthatározatnak nevezett összevonási tervet ezen testületek tagjainak is támogatniuk kellett. Más helyeken – mert voltak ilyenek – hallgattak, ám ez a hallgatás is sokat jelentett. Nagyon sokat! Ha... Ha volt olyan réteg, amely beszélt. Ha volt a település sorsáért felelős, bátor értelmiség.

Hát ez Gulácson hiányzott!

Egy falu iránytű nélkül... Ez az állapot azóta is kísért. (Hogy azelőtt mi történt a településen, arról nincsen tudomásom. Siket Sándor polgármester szerint a község történetével nem foglalkozik komolyan senki.) A gulácsi átlag a sorsának alakulásával kapcsolatban rendszerint hosszú távon tévesnek bizonyuló döntéseket hoz, mert önmagára maradt, nincs olyan helyi értelmiségi rétege, amely a helyes válaszok kialakításában segítené, és amely rétegre a helyi populáció hallgatna is. A magam részéről ezt nagyon nagy bajnak tartom, hiszen évtizedekre

képes meghatározni egy település sorsát, és sajnos, egyáltalán nem a pozitív irányba.

Mert a téeszek eszement összevonása sem volt törvényszerű. Csupán a megyében majdhogynem tucatnyi alkalommal hiúsította meg valamelyik tagság a pártbizottsági terveket, közülük a nyílt harcot is vállalta némelyik, például Ramocsaháza. Miért? Mert volt legalább egy ember, aki tanácsokat adott nekik – ez esetben például Kovács István, akkori MÉM-főosztályvezető –, és akire hallgattak, így sosem sikerült a ramocsaháziakat beterelni a baktalórántházi karámba. Ha valahol ez az egyetlen, a folyamatokat átlátó természetes vezető is hiányzott, vagy nem ismerték föl annak igazságait (mert ilyen is előfordult, de hány!), azért bizony borsos árat kellett fizetni. És nemcsak a szövetkezeti tagságnak, hanem az egész falunak. A téesz nem egy vállalkozás volt a legtöbb magyar településen, hanem rendszerint a mindenes, amely számos olyan funkciót is ellátott, a szociális gondoskodástól a háztáji seretések és hízóbikák felvásárlásán s a tejcsarnok üzemeltetésén át a sporttámogatásig, amelyek csak akkor csapatták a tenyereket csattanósan a homlokokhoz, amikor már hiányoztak.

Gulácson is fontos tételt jelentett a téesz, hiszen 2-300 embert foglalkoztatott, és valamilyen jövedelmet mégiscsak nyújtott. Ám amikor a pártbizottságokat elsodorta az idő, újra szétváltak a tarpaiakkal az útjaik. Gulács önállósodott. Csakhogy ez ismét legalábbis megkérdőjelezhető döntés volt, de inkább az mondható róla, hogy baklövés. Elhihető, mennyi indulat, keserűség, sérelem gyűlt össze két évtized alatt a parancsnoklással szemben, bizonyára indokolt is volt azoknak zöme (mert ilyenkor egy csomó felnagyított, máskor megalapozatlan vádat is emlegetnek), a megoldás mégsem a babaruha összetépeése. Föltehetően lehetett volna tárgyalásokat folytatni a hátrányos intézkedések megszüntetésére, a gazdálkodás ésszerűbbé tételére, a változtatásokra is, ha lett volna kinek tárgyalni, és ha lett volna olyan, akit okos szóval közös jövőépítésre lehetett volna bírni. Nem volt se itt, se ott! A tömeg ismét nem kapott segítséget a helyes döntéshez, önmaga pedig arra képtelen volt. És számos hangadónak – itt és ott – a téesz felőrlése volt a célja.

Az erőszakkal közös karámba terelt szövetkezetek közül sok kibírta a megőrült politika csapásait, hogy szántszándékkal szét akarta verni a téeszeket, kibírta a támogatások megvonását („Majd a magángazdaság, annak nem kell dotáció!” Nem a fenét!), meg az összes többi sunyi lélek- és kútmérgezést. Mert az összevont vagyont és annak 1974-től

húsz év alatt bekövetkezett módosulásait sokféleképpen el lehetett volna osztani, csak egyféleképpen nem: igazságosan. Mindenki számára megnyugtatóan. Egy házassági vagyoni közösség megszüntetése is nehéz, a sok összevont nagyközség (orbitális hibái máig hatnak az aprófalvas keleti térségben) szétválása is kemény marakodásokkal járt, s a megosztási perek sem hiányoztak (holott például az elmaradt fejlesztéseket a társközségek ma is nyögik), akkor mit várhattunk a téészek évtizedes múlt után valóban összegabalyodott vagyonának szétmérésétől?

Ezt Gulácson nem mérte föl a többség. Pontosabban: ott sem, és sok más községben sem. El kellett volna kerülni, inkább az immár közös nagygazdaságot megmenteni, vagy megmenteni belőle azt, amit még meg lehet. Az osztozkodás legkisebb baja itt is a civakodás volt... A siló, meg a többi takarmány Tarpán maradt, Gulácson a szó szoros értelmében éheztek a tehenek. Egészen addig, amíg legelőre nem hajthatták őket. Lovat alig kaptak vissza. Hol volt már akkor a ménesnyi állomány! Gázolaj, kenőolaj híján el sem tudták indítani az erőgépeket, otthonról hozott pénzekből vettek valamennyit, aztán Nábrádról kértek kölcsön. Kényszerből eladtak egy teherautónyi növendék marhát, de annyira alacsony volt az állatok ára, hogy az értük kapott pénzből a traktorokba alig egy hétig tankolhattak.

A gazdálkodással azonban egyre nagyobb gondok támadtak, növekedett az adósság, növekedtek a terhek, az addigi krajcáros támogatás is megszűnt, az eladható vagyontárgyak mind jobban fogytak, a kereset meg egyre bizonytalanabbá vált. Sokan a munkanélküli-ellátásban reménykedtek, és arrafelé húztak.

– Nem volt annyi kitartás az emberekben, hogy átvészeljék e boldond időket?

– Mi, laikus emberek nem értünk hozzá, hogy mit kellett volna tenni – mondja Balla Ferencné. – A vagyonból annyit láttam, mint maga. Most van juhunk, ott legeltetjük a tehenészeti telepen, megegyezve az olasz tulajdonossal, így legalább felügyeljük valamennyire. Mindennap járok ott: siralmas az a tanya.

Ballák tehát juhászcodnak. Az árvízkor a férje és a fiai kétélűvel mentették az állatokat, de 42 anya és 35 kisbárány így is elpusztult. 1,4 millió forint kártérítést kaptak, azért is, mert az anyák közvetlenül ellés előtt álltak. A többi elléséből is sok bárány megdöglött: a stressz nem éppen a hasas jószágnak való.

A téészbeli kudarcoknak nyilván számos összetevője van. Egyet azért még megemlítenék. Azt, hogy alkalmatlan embert választottak

vezetőnek, megszámlálhatatlanul sokat lehetett hallani az elmúlt négy évtizedben mindenfelé. Olyan is szép számmal került, hogy a választást a megitatott kortespálinka mennyisége döntötte el, és nem a rátermettség. De a magamfajta, a bornírtságok hallatán már nemcsak edzett, hanem sajnálatos módon szinte immúnisnak tekinthető régi motorosnak is meghökkentő, ha egy téeszbe elnöknek választanak egy olyan hölgyet, aki korábban strandpénztáros volt, képzettségére nézve pedig gyógypedagógus.

Nos, Gulácson ez történt.

– Ki jött volna ide? – kérdezi Balláné. – A régi téeszelnök Kisvarsányba való volt, úgy elment, hogy köszönni is elfelejtett, mert akkor már elmenni volt a könnyebb.

A többi hamar kiszámítható.

Libanevelésbe kezdtek, amely csak a takarmányát fizette vissza, a munkabért nem. Gombát termesztettek, amit Kecskemétre kellett szállítani: érdekesmód a hosszú úton a termelvény egy része elveszett. Eltérítették. Volt egy kombájnjuk, amellyel béraratást végeztek, és az éves bevételéből 100 ezer forint folyt be a téesz kasszájába. Az idő tájt cirka 15 hektárt arattak le ennyiért, ami maximum kétnapi munka. De ennek a sokszorosát dolgozta le, csak a munkadíja tévedt el.

Végül bebizonyosodott, hogy nincs tovább. A téesz felszámolása három éve kezdődött, és talán az idén – 2002-ben – véget is ér. A tehenészeti telepet egy olasz vette meg pár éve ötmillióért, de még semmibe sem kezdett vele, állítólag pályázati lehetőségekre vár. Olyan hírek is terjengenek, hogy egy részéből, nyilván az állóképesebb és kevésbé tönkrement istállókból sertéshizlaló telepet szeretne kialakítani, amilyenhez hasonló már van neki a környéken. E telepeken a tevékenységet az etetéstől a takarításig számítógép irányítja. A munkafázisok automatizálva vannak, így hatalmas állományok kezelésére is elegendő négy ember, két ór és két másik dolgozó. Őket a tapasztalat szerint tisztességesen meg szokta fizetni. Hogy itt is így lesz-e, és ha igen, mikor, arra csak a következő évek adnak választ.

.....

Az árvíz után következő hónapokban több szám is napvilágra került, hogy a vállalkozások és az állampolgárok mennyi pénzt fizettek be az árvízkárosultak központi számlájára, amelyet a Belügyminisztérium vezetett és őrzött. Az utóbbi időben szokásos kormányzati titkolódzás odáig vezetett, hogy nyár elején a megye szocialista képviselőinek tilta-

kozniuk kellett, mert úgy vélték – és ez korántsem volt alaptalan –, hogy a kormány az adományozott összegekkel a költségvetés kiadásait szeretné csökkenteni. Azt pedig nem azért adta, aki adta. Akkor a képviselők 300 milliós zároltan kezelt summáról beszéltek, amely számot – ismereteim szerint – a BM nem cáfolta meg. Jóllehet ez csöppnek tekinthető a tényleges árvízkárok akkor már 59 milliárdra becsült tengerében, azonban a tiltakozás sem tekinthető oktalannak. A kormány által elrendelt kártérítés kereteiből egy sereg tétel kimaradt, például szinte véglegesen a melléképületekben (istállókban, terménýtárolókban, kamrákban, színekben), továbbá az ingóságokban (főként szétázott bútorokban, megpenészedett paplanokban és párnákban, ronggyá silányult ruhaneműben) esettek. A kimaradtak csaknem minden ott lakót fölöttébb érzékenyen érintettek, mert ezek szerves részét képezték az életüknek, és újjáépítésük vagy ismételt beszerzésük olyanmire meghaladhatta az erejüket, hogy 2001 nyarán ez reménytelennek látszott.

Később kiderült, hogy az adományok csupán 180 millió forint körüliek, amelyek 2002 tavaszára további 20 millió forinttal nőttek. Időközben heves viták voltak a Helyreállítási és Újjáépítési Bizottságban, hogy ki döntsön az adományok elosztásáról. A bizottság megállapodott a Szatmár Bútorkonzorciummal – mivel azt tapasztalták, hogy a távolabbi szállítók nem voltak szemérmesek az árak megállapításánál –, és már 2001 őszén csináltattak 160 millió forintért bútort, amelyet a Magyar Karitászfőlmérése alapján ki is osztottak a károsultak között.

A megyei bizottság azt szerette volna elérni, hogy ezen adományok után ne kelljen áfát fizetni, vagyis a magyar társadalom által összegyűjtött 200 millió forintból a költségvetés ne nyúljon le 40 milliót, ha már egyszer szűkre szabta az árvízi károk megtérítésének kereteit. Ehhez a Belügyminisztérium ellenjegyzése volt (lett volna) szükséges. A vita folyt, mint rendesen, lassan, ráérősen, akár a Duna, közben azonban a bútorgyártók még 2002. április közepén sem láttak egy huncut vasat sem az általuk több mint fél évvel korábban legyártott és átadott termékek után. Végül a BM megtagadta az ellenjegyzést, tehát az adományokból az Orbán-kormány szépen elvett 40 milliót, ami törvényes ugyan, vagyis jogszabályt nem sértenek vele, de erkölcsileg elfogadhatatlan. Magyarán úgy erkölcstelen, ahogy van.

Gulácson önkéntesként dolgozott a demecseri Karaffa Ferencné is.

– Tulajdonképpen hogyan hívják ezt a szervezetet? Azért kérdezem, mert ahány említést látok, annyiféleképpen nevezik.

– Ez a Magyar Karitás. A Karitás országos szervezet, itt a debreceni egyházmegyéhez tartozik. Demecserben a Szent Teréz karitás-csoport működik. Ez a csoport 1994 júniusában alakult meg, és most húsz fővel dolgozik.

Azóta változott a neve: Katolikus Karitásnak hívják.

– Ismereteim szerint jártak Gulácson is.

– 2001. április 5-én, és később májusban ötfős csoport saját gépkocsival csatlakozott az országos csoporthoz. Saját költségükön, önkéntesen, szabadságuk terhére.

– Ami azt illeti, az ottani misszió kemény munka lehetett, nemigen értem, hogy az egyébként anyagiakkal bőven ellátott katolikus egyház legalább a költségeiket miért nem fedezte.

– A Karitás valóban a katolikus egyházhoz kötődik, de a segítségnyújtást felekezeti hovatartozásra tekintet nélkül végezzük. A költségek fedezéséről pedig nem esett szó.

– Az azért meglepő, hogy e színreformátus vidéken a katolikus egyházhoz kötődő jótékonyági szervezet dolgozik a térségben. Mi ennek az oka?

– Úgy tudom, a református egyháznak nincs hasonló szervezete. De irántunk is bizalommal voltak az emberek.

– Miből állt a tevékenységük?

– Az első napon adományok szortírozásával és szétosztásával foglalkoztunk. Akkor még annyira közel volt a pusztítás, hogy másról szinte nem is lehetett szó.

– És a második alkalommal?

– Kettesével kerestük föl a családokat. Meghallgattuk a panaszait, kikérdeztük őket, hogy mi az elképzelésük, mire lenne leginkább szükségük. Sokszor: ha majd újjáépül a házuk... A körülmények ekkor is borzalmasak voltak. Melléképületekben húzták meg magukat, már ha az nem omlott össze, vagy sátrakban... Kerítésen száradtak az ágyneműk, paplanok... Nagy volt az elkeseredés, de örültek neki, hogy valakik órákat szántak rá, hogy meghallgassák a bánatukat. Jó volt elmondaniuk valakinek... Talán éppen az hiányzott a legjobban, hogy kiönthessék a lelküket.

– Milyen tapasztalataik voltak e hosszú beszélgetések során? Bizakodtak az emberek?

– Látták, hogy jön a segítség, s nem hagyták őket a vészben magukra. De a beszélgetések során előjött az emberi gyöngeség, az irigység is. Az látszott, hogy a megye egyéb részeihez képest jelentős a lemaradásuk...

– Hogyan? Gondolkodásban? Életminőségben?
– Életminőségben, s ez határozza meg a mentalitásukat is. Gyakran találkozunk igénytelenséggel, de reményt is láttunk a szemükben.

A mackós termetű ifjú orvos tíz éve került Gulácsra. Dr. Tárnok Árpád Békés megyébe, Gesztre való – Tisza István Gyula mellett lévő falujába –, a felesége vásárosnaményi, innen az idepályázás oka. A község mellett Tivadaron is orvos, Gulácson mindennap van rendelés, odaát csak hetente kétszer. Gulácson egy asszisztens segíti a fekvő betegek ellátásában, Tivadaron házi betegápoló.

A rendelőjét önmaga átlagosnak minősíti, azzal, hogy van egy-két extra, noha azok inkább csak apróságok, a napi munkát megkönnyítő dolgok. Öt éve működtet egy kézi gyógyszerértéktárat is, hogy a betegek helyben megvehessék a gyógyszereket. Nincs központi ügyelet, így hétfő reggeltől szombat reggelig helyhez van kötve családostól.

Az árvízet kissé kalandos úton vészelté át. A kitelepítés hírére a feleségével összepakolták az értékesebb és mozgítható műszereket, és amit csak lehetett, elvitték. A dokumentációt felrakták a szekrények tetejére. A családot a doktor anyósáékhoz, Vásárosnaményba telepítette, miközben a község lakosságát Rohodra költöztették. Ezután Tárnok doktor ingajáratban volt a települések között. Délelőtt mindig elment Rohodra, megnézte a tömegszállást, és ha valakinek volt valami baja, azt kezelte. (Rohod nincs messze Vásárosnaménytől, olyan tizenöt kilométer lehet.) Délután irány Gulács, mert nemcsak a sárban tesz jót a terepjáró, hanem a vízben is.

– Elég sokan a faluban maradtak, és azokat is ápolgatni kellett egy kicsit – mondja.

Két nappal a gátszakadás után helikopterrel átvitték Tarpára, és beszervezték a katasztrófavédelmi csoportba. Aki beteg lett, azt megnézték, gyógyszereket osztottak. Amikor az ÁNTSZ-től megkapták az oltóanyagot, összevadászták a csellengőket, és beadogatták a védőoltásokat. A rohodi tömegszálláson lévőket egy nap alatt leoltotta, Gulácson pedig ahogyan jöttek vissza, azokat folyamatosan. Aki még nem kapott, az jelentkezett. Egy hétig ment a szurkálás.

Közben kiderült, hogy a rendelő épületében okozott az áradat némi kárt, a hűtőgép áram hiányában persze nem ment, az oltóanyag, az inzulin megromlott. Ez eléggé jelentős kárnak bizonyult.

– Nem jutott eszembe, hogy ezeket elvigyem. Szerencsére biztosítva volt, így a biztosító kifizette.

Megkezdődött a fertőtlenítés.

– Azt tőlünk teljesen függetlenül az ÁNTSZ-esek intézték. Ők hozták a fertőtlenítő szereket, ők végezték, és ők ellenőrizték, hogy megtörtént-e. Nem tudom, mennyi szert szórhattak ki, de amikor tartálykocsiból locsolják a hypót, azért az elég.

Víz sokára lett a faluban, talán három hét is beletelt. Sorozatban vették a mintát, és amíg nem lett egészen tiszta a víz, addig a tisztiorvos nem engedte beindítani a vízművet. Ekkor ásványvizet használtak inni és főzni. Azt mondták, hogy a vezetékes vízben fürödni se lehetne.

Az életmódról, a nyugdíjasokról kérdezem.

– Ez a falu nagyon el van öregedve. Sok a nyugdíjas, a hatvan éven felüli ember. A fiatalok? Aki csak teheti, elvándorol. Nagyon sok a rokkantnyugdíjas is, illetőleg a rendszeres szociális járadékos. Náluk ötvenszázalékos munkaképesség-csökkenést állapított meg az orvosi bizottság. Az utóbbi időben már tendenciának hat, hogy emberek így próbálnak bevételi forráshoz jutni. Egyre többen, és egyre fiatalabbak. Nem nehéz. Fáj a dereka, depressziós...

A rendszeres szociális járadék – amely olyan óhajtott cél lett – ez idő tájt alig haladta meg a 16 ezer forintot. Havonta, persze.

– Egyébként milyen az általános egészségügyi helyzet?

– Az árvíz előtt sok krónikus betegem volt, főként érrendszeri és cukorbeteg. Ezeknek száma különféle okok miatt eléggé lecsökkent mostanára. Sokan elköltöztek a betegeim közül, illetőleg sokan meg is haltak. 2001-ben annyi halottunk volt, mint korábban soha. Nem tartom kizártnak, hogy ebbe a nomád életmód is közrejátszott, a fáskamrában, a nyári konyhában vagy az istállóban való, hónapokig tartó meghúzó-dás. Az árvíz után közvetlenül 18-20 halottat temettünk.

– A férfiak átlagéletkora a Beregben a legalacsonyabb az országban. Itt korán halnak – mondják. Ön szerint mire vezethető ez vissza?

– Ez nálunk is jellemző. Biztosan több oka van, mint amennyit én fel tudok sorolni. És lehet, hogy nem is ezek az okok. Elsőnek említém, hogy a férfiak túlnyomó többsége nehéz fizikai munkával biztosítja a megélhetését. A fizikai munkásokról pedig abszolút nem mondható, hogy egészséges életmódot élnek. Se étkezésben, se más vonatkozásban. A korai halálokban nagyon nagy szerepe van a beregi szilvapálinkának. Rengeteg az alkoholistá, és nemcsak férfiak, hanem nők is. És egyre fiatalabb korban kezdik a masszív alkoholizálást. Temérdek a dohányos, tehát nagyon sok a légúti megbetegedés.

– Az elsoroltak önmagukban is komoly okok a korai halálra. A cigá-

nyok helyzetét nem említette. Ők nem okoznak nehézségeket az egészségügyben?

– Nehézséget azt okoznak, persze hogy okoznak. Eleve sokkal rosszabb körülmények között élnek a többségnél. Némelyikük nem is táplálkozik rendszeren. Gyakorlatilag majdnem mindegyikük dohányzik. Sok gyerek van, azokkal sok a baj. A szülők idegesek, rendszeresek a családi perpatvarok, a veszekedések. Szép számmal vannak szellemileg visszamaradott, fogyatékosok is, főként gyerekek. Gyakori a szív- és lelki betegség, a neurózis, és a pszichoszomatikus eredetűek. Olyan túl nagy eredményt nem lehet velük elérni, legalábbis én nem tudtam még eddig. Náluk a kezelés kimerül a gyógyszer szedésében, tehát ők se az életmódjukon, se egyéb dolgokon nem akarnak változtatni. Vagy nem tudnak. Ez lemérhető azon is, hogy az elmúlt tíz évben még egyetlenegy embert nem sikerült meggyőzőnöm közülük, hogy szokjon le a dohányzásról. Az teljesen mindegy, hogy asztmás, vagy hörghuruttal, né tán tüdőtágulattal kezelem. A cigaretta! Az feltétlenül szükséges.

– A depresszió?

– Az árvíz óta jelentősen megsaporodott. Főleg a nyár végén és ősszel okozott elég súlyos gondot, amikor a házépítések kezdtek befejeződni. Akkor tört ki az embereken. Hirtelen jelentősen megnőtt az antidepresszánt szedők száma is, meg azoké is, akik pszichiáterhez kerültek.

– Az alkoholizmus?

– Nagyon súlyos probléma. Komoly hagyományai vannak a szilvapálinka-ivásnak. A tavalyi rossz szilvatermés ellenére is! Kisüstit főznek, jó erőset, és egy idő után ez elég rendes kárt tud okozni az emberben. Mert nemcsak egy-két féldecit isznak meg, hanem fél litert vagy egy egész litert is napjában. A kocsmákban elücsörögnek, beszélgetnek, sörözgetnek, de a háznál kimért pálinka is népszerűségnek örvend. Összeszámolni nem tudom, hány alkoholista lehet a faluban, de a lakosság 10-15 százalékát biztosan eléri.

– Mit tud tenni az alkoholizmus ellen?

– Gyakorlatilag semmit. Meggyőzéssel semmiképpen, mert az alkoholistát lehetetlen meggyőzni róla, hogy ő beteg, és hogy kezeltesse magát. Legalábbis nagyon ritkán sikerül. Törvényi eszköze nincs az embernek, hogy elvonókúrára elvitesse.

– A tiszteletes asszony nem kapható rá, hogy segítsen?

– Lehet, hogy kapható lenne, csak éppen kevesen járnak templomba. Ők is inkább nyugdíjasok. Tehát az a korosztály, amelyik a leginkább veszélyeztetett, az nagy ívben elkerüli a templomot.

– A reformátusoknak egyébként példás „megszabadító” és utógondozó hálózatuk van. Dömösön intézetet tart fenn a Kék Kereszt, a helyi tiszteletesek pedig rendszeres lelki segítséget nyújtanak a „megszabadultaknak”. Ez persze nem templomi munka, ám – tapasztalataim szerint – legalább annyira sikeres, mint az egészségügyben szokásos elvonókúra. Kétségtelenül teljes odaadást igényel a lelkipásztorok részéről, és ilyen utógondozó csoportok ebben a megyében is működnek. Itt Gulácson ennek nincs nyoma?

– Nincs. Biztosan jó lenne egyébként – mereng el Tárnok doktor.

– És a munkanélküliek?

– Elég sötét képem van róluk, mégpedig azért, mert sokuknak lenne alkalmuk elmenni dolgozni, és mégse megy. Ha a polgármesteri hivatalba fölveszik őket közhasznú munkásnak, akkor majdcsak rabszolghajcsárt kellene melléjük fogadni, hogy dolgozzanak is valamit, különben egész nap az árokparton ülnének.

– Úgy gondolom, elsősorban mentalitásbeli különbséggel állunk szemben. Egyes vélemények szerint a munkanélkülieknek legfőljebb negyede állítható ismét munkába – vetem közbe. – Egyetért ezzel, vagy más meglátása van?

– Még lehet, hogy kevesebb, mint 25 százalék a hadra fogható. Nagyon kevés az olyan, akiben mocorog valamiféle motiváció, hogy menjen dolgozni, és próbáljon kitörni a vegetálásból. Aki akart, az újjáépítés során dolgozhatott. Mégis voltak, akik egész nap a kocsmában ültek. Felnőtt, egészséges emberek...

– Most más lesz nehéz – figyelmeztet Berki Károly képviselő-testületi tag. – Felépültek az új házak, amelyeket fenn kell tartani.

A helyi fáma szerint furcsa esetek történtek. Például egy helyen beszélgetett három asszony – egyikük némileg spiccesen –, amikor jött a vízóra-leolvasó. A spicces csak nézi: – Mit keres az ott? A másik figyelmeztette:

– Most már nektek is van fürdőszobátok, folyik benn a víz, és azért fizetni kell.

– A Karitástól keresett két nő – elmélkedik Berki Károly. – A jövőképről kérdezgettek. Itt milyen jövőképről beszélhetnénk? Hiszen vannak olyan emberek, nem is kevesen, akik nem tudják, mit esznek holnap.

– És az egykor híres falusi kohézió?

– A faluközösségek ma már nem működnek. A téesz régen valami-

képpen összetartotta az embereket. Helyette ma semmi sincs. A helyi értelmiség pedig nem vegyül az emberek közé.

Az újjáépítés folyamata gazdaságilag mégis hozott Gulácsnak, és nemcsak szép házakat. Aki tudott – és főként: akart! – dolgozni, az munkát kaphatott, az átlagosnál sokkalta nagyobb bérért, a nyár derekától segéd munkásoknak is kifizettek akár 4-5 ezer forintos napszámot is, és ez a vállalt, egyre szorítóbb határidők közeledtével még nőtt is. Ismerősom szinte az egész évet végigmázolta, -pemzizte, -festette a Bereg falvaiban, azt állítva magáról, hogy szobafestő. (Nem az.) Mivel egészen tűrhetően végezte, nem a bizonyítványa után érdeklődtek, hanem azt kérdezték, hogy mikor érne rá, mert újabb munka lenne.

– Hallottam róla, hogy volt, aki ennyit keresett – mondja Siket Sándor polgármester. – Az azonban nem biztos, hogy a helyieknek is ennyit fizettek. Kevés gulácsi dolgozott segéd munkásként, és ők inkább csak kétezer forintos napszámot kaptak. Persze az is jól jött.

Gulácsról azért a mozgékonyabbak eljárnak dolgozni, ki Fehérgyarmatra – oda a Pappker konzervüzemébe zsúfolt busz szokta vinni az időn munkásokat –, ki Vásárosnaményba, de két emberrel egy kisbusz a fővárosba is fölmegy és visszajön velük hetente vagy kéthetente. Ők azonban kisebbségben vannak. Másvalakik kitértek rá: a helyiek egy részében bénultság tapasztalható, mintha beroszdásodott volna az életöztönük. Igényeiket mélyen leszállították, és csupán a postásra várnak, hogy az éppen esedékes juttatást meg hozza, önmaguk egyetlen lépést sem tesznek a boldogulásuk érdekében. A maximum a közmunka, mert attól juttatások függenek. Magam a Beregről, a népéről és a bajaikról szóló írásaimban igyekeztem a valósághoz ragaszkodni, és így fogalmaztam: „java részben önhibáján kívül elesett vidékről” van szó. Tehát java részben, de korántsem teljesen. Azt hiszem, hogy egy jókora populáció alapos szociológiai vizsgálatára volna szükség, azok vizsgálatára, akik immár évek óta vagy éppen évtizednél régebben munka nélkül léteznek. A fő kérdés, hogy van-e még remény a reaktiválásukra, vagy a személyiségük már oly mértékben deformálódott az eltelt túl hosszú idő alatt, hogy ez ma már lehetetlen.

A tét óriási. A tét – a jövő.

A humán erőforrások minősége felvirágoztathatja e vidéket, de illuzórikussá teheti a legjobb tervek megvalósítását is. Fontosságát a különféle stratégiai plánumok hangsúlyozzák, de legfőképpen annak vizsgálatáig terjednek, hogy milyen képzettségűek az emberek, mennyinek van szakmunkás-bizonyítványa, mennyien végeztek felső iskolát, és

ennyien vannak azok, akik képzetlenek. A kérdés azonban a bürokrata osztályozásnál sokkalta bonyolultabb. Emberi mentalitásról lenne szó, lelkiállapotról, készségekről és szándékokról. Megítélésem szerint ez olyan sötétkamra, amelybe pengevékony fénycsík se villantott be. Hogy mikor jut eszébe valami fejesnek: itt kellene elkezdni a munkát, arról fogalmam sincs, de arról van, hogy e gubancot sehol nem tulajdonították alapos tájékozódásra érdemesnek.

Az újjáépítésben részt vevő munkások többsége tehát idegen volt. (Kitérő: A szomszédos Tarpán állítólag munkaügyi ellenőrzést tartottak az építők körében, ami különös eredménnyel zárult: talán a dolgozók ti-zedének sem volt munkaszerződése, sem bejelentése. Máskor az ilyesmi rendőri intézkedéssel jár, hörgő sajtónyilatkozatokkal, továbbá hétszám-jegyű bírságokkal. Itt mindez elmaradt, csupán tájékoztatón ismertették a munkaadókkal, hogy mi lenne a teendőjük a dolgozók foglalkoztatá-sakor. Mintha azok nem tudták volna... Bár semmiféle hivatalosság nem akar emlékezni rá, ez az eset mégiscsak igaz, és a magyar foglalkoz-tatás irreális terheit mutatja. Ha itt a törvényeket pontról pontra meg-tartatták volna az építő cégekkel, akkor az újjáépítés elhúzódik még leg-alább két évig, és az árak körülbelül a mainak duplájába kerülnek.)

Az újjáépítés azonban véget ért. Gépek, közmunkások takarítgat-nak a 2002-es tavaszon a község főutcáján, de ez már csak utómunka. Visszatér az élet a régi medrébe, amikor az aktív korúaknak 50 százalé-ka munkanélküli, és ez az arány még igencsak jó(!) a térségben. Az 1051 fős lakosságból 450 nyugdíjas és rokkantnyugdíjas, 110 az általá-nos iskolai tanuló, 46 óvodás, még óvodáskor előttiék is vannak, s kö-zépiskolások is, de ténylegesen így is érint 150–200 főt az, hogy nincs munkahelye. A számsor eleve mutatja a térségbeli népesség erőteljes előregedését, amely minden terv megvalósításának komoly akadálya.

Am a regisztrált munkanélküli itt is kevesebb a valóságosnál. Ne a közzétett adatokat vizsgáljuk, mert azok a statisztika csodái. Kamu, kormolás! Csakis a magyar statisztikai rendszer képes kimutatni olyan alacsony munkanélküli-sereget, amelynek olvastán gazdag nyugati or-szágok vezető politikusai is eltáthatnák a szájukat és megnyálnák a tíz ujjukat. Németországban például négymillió munkanélkülit tartanak számon, az összes aktív korúnak csaknem tizedét. Nálunk a tényleges helyzet talán az lenne, hogy a mostani 200 ezret alig meghaladó regisz-trált mellé odatennénk még a 960 ezer őstermelő közül mintegy 6-700 ezret, továbbá azt az 500 ezer magyar állampolgárt is, akiről ma fogal-munk sincs, hogy miből élhet, hiszen se nyugdíja, se munkanélküli-já-

radéka, se keresete, de még csak rendszeres szociális támogatása vagy gyermekgondozási jövedelme sincs. A ténylegesen munkanélküliek valóságos aránya tehát az aktív korúak 30 százalékát is alighanem meghaladja. Országosan. A Beregben ez még nagyobb. Nem is titkolják sehol. A többiek terhei pedig ennek arányában nőnek, mind a munkaadónál, mind a munkavállalónál.

A kérdés, hogy Gulácson miként tovább. (A Beregre vonatkozó általános elképzeléseket ezúttal nem ismertetem, azok túlságosan hosszúak, ráadásul túlságosan általánosak ahhoz képest, hogy egy község profitálhasson belőlük.) Kezdődött azzal, hogy a kormány az árvíz után a vállalkozások kárait nem térítette meg, de a Széchenyi-tervből ezek kedvezményesen és gyorsan kaphattak akár 60-70 százalékos támogatást is, az új vagy újjáalakított vállalkozások pedig 50 százalékosat. A mezőgazdasághoz a Megyei Területfejlesztési Tanács keretéből adtak dotációt.

– Van itt négy vállalkozás, amely ezeket igénybe vette – mondja a polgármester. – Kereskedelmi, szolgáltató meg faipari... És egy mezőgazdasági. Ezek kisvállalkozások, egyszemélyesek, vagy egy-két főt alkalmaznak. Szerintem ipari vállalkozások felfutására nem is nagyon lehet számítani.

– És a falusi idegenforgalom? Mostanában sokat beszélnek róla, rek-lámozzák...

– Létrehoztunk egy turistaházat.

A falusi idegenforgalomról kérdeztem, aminek nem sok köze van turistaházakhoz.

– Egyszerű, 12-14 személyes – folytatja a polgármester. – Pár évig jöttek vendégek, például 1995 és 1997 között. Azóta nem jönnek. Egerszalókkal vagyunk jó viszonyban, csereüdülési megállapodásunk van, továbbá Szlovákiában egy faluval. A gyerekekkel jöhet a szülő is, így két-három hónap alatt idejön tíz-húsz család. Ez a valóság. Az ábrándozóknak megmondom: ne ringassák magukat a falusi idegenforgalomban. Ez álom. Nem lehet megvalósítani.

– Úgy értem a megvalósítást, hogy meg is lehessen élni belőle?

– Pontosan úgy.

No, igen. A falusi idegenforgalom sem pusztán annyi, hogy valami féle feltételét megteremtjük. Túlzottan komplex kérdés ahhoz, hogy akik az elmúlt években belelovalltak sokakat, azok fölmérték volna, hogy a beruházásokon túl még mi mindent igényelne ez az ágazat. És abból a mindenből alig született meg valami. Az pedig ténykérdés,

hogy a pár kilométerre lévő és Gulácsnál ezerszer jobb adottságokkal rendelkező Gergelyugornya mellett van-e esély idegenforgalmi bázis kiépítésére, hozzátéve mindehhez, hogy a másik szomszédos településen, Tivadarban pedig a Tisza-híd közelében, az ártéren olyan, gyakorta magas betoncölöpökön álló, üdülővároska létesült az elmúlt évtizedekben, hogy az ember csak bámul. És ott a magánházaknál szoba is van kiadó, nyilván azért, mert vendég is csak-csak kerül. Sem Gergelyugornyán, sem Tivadarban nem igazán falusias jellegű a turizmus, hanem inkább az itt még hallatlanul tiszta Tisza-vízre alapozott strandolás a cél, és ennek mind a feltételei, mind az infrastruktúrája már ezelőtt megteremtődött. Most beszállni a versenybe, szinte a nulláról indulva – fölöttébb kétséges eredménnyel kecsegtet.

– Más munkahelyteremtés? – kérdezem tovább a polgármestert.

– Ötlet lenne, csak pénz nincs. Például állattartásra... Kevés az állat. Tehén például talán száz darab lehet.

E beszélgetés idején még nem jártam az egykori tehenészeti telepen, mert biztosan emlegettem volna, hogy a „van”-t éppen a gulácsiak nem becsülték meg.

– Hetven tehen van a faluban – pontosítja a polgármester adatát Vass Albert, aki a Legeltetési Bizottság elnöke is. – A tavalyi pásztorbért a saját zsebemből fizettem ki, amiből a tehéntartók még mindig tartoznak százezer forinttal.

– Mi lesz a jövőben? – kérdezem a polgármestert. – Miből fognak megélni?

– Nem látok biztos fejlődést, biztos kilábalást. De küszködünk, nem adjuk föl. Vannak néhányan, akik így látják. A többiek? Tíz évig éltek segélyből, alkalmi munkából, most pedig csak az a cél, hogy túléljék valahogy az uniós csatlakozásig terjedő időt.

Hát igen, akadnak, akik nem adják föl, sőt. Ott van például Vass Albert.

– Vagyunk tízen a faluban, akiket képeseknek tartok az önálló munkára. A többieknél az a baj, hogy arra várnak: mondja meg nekik valaki, mit kell tenniük.

Az eredetileg gépész üzemmérnök Vass Albert gazdasága nem akármilyen. Nem agrármúzeumi gyűjtemény, bár egy kukorica-vetőgépről ő is tudja, hogy odaváló lenne, de egyelőre nem jött még össze egy jobbnak a hatmillió árá. Ám ami van, az nem semmi! Négyéves John Deere kombájn adapterekkel, egyéves, 155 lóerős ugyanilyen típusú traktor különféle extrákkal, többek között fedélzeti számítógéppel,

váltvaforogató ekével... A géppark árát le sem írom, mert áfa nélkül is nyolc számjegyű, ráadásul még csak nem is négyessel kezdődik. Ez nemcsak itt a Beregben, hanem az egész megyében nagyon komoly, megalapozott mezőgazdasági vállalkozásnak tekinthető, olyanak, amilyenből keleten igencsak kevés található. Vass Albert összesen 250 hektáron gazdálkodik, kizárólag búzát, kukoricát és napraforgót termel, vagyis mindent, ami gépesíthető. 2002-ben készül 19 hektár ipari alma telepítésére a vásárosnaményi almafeldolgozó Wink Kft.-vel karöltve – és azt is például rázógépes szüretre készíti föl. Tehát még onnan is ki akarja iktatni a kézi munkát.

– Itt úgynevezett pénzes növényeket, ipari paradicsomot vagy uborkát nem érdemes termelni, mert hiába nagy a munkanélküliség, a kézimunka-igényre egyszerűen nem kapnánk napszámot. A paradicsomnak, uborkának biztos piaca ugyan lenne, de az áruk azért igencsak nyomott, a napszámások teljesítménye viszont sok kívánnivalót hagy maga után, így kétezer forintnál többet nekik egy napra nem lehet kifizetni. Ezért viszont nem hajlandóak dolgozni, mert a közmunkán ugyan csak ezeröttszáz forintot kapnak naponta, de azért szinte elég a lapát nyelét támasztani. Elvesztette a munka a becsületét. A termelésemet bővíteni szeretném, de nincs hol. Ebben az ezerhektáros faluban a termőföld tulajdona rendezett, ám eladni senki nem akarja. Bármilyen meglepő, itt a kurucok földjén várják a labancokat, hogy ők vegyék meg a földjeiket.

– Akkor milyen jövő alakulhat itt?

– A tisztességes jövőhöz föl kell nőnie egy új generációnak.

Vass Albert meg fogja érni: mindössze 37 éves.

.....

A károk jobbadán megtérültek, a házakat fölépítették vagy renoválták, az adományok áramlottak, megkísérelvén pótolni a szétrohadt bútorokat, ágyneműt, ruhaféléket. A beregi emberek a segítség ezernyi momentumát tapasztalhatták, s azt, hogy a bajban nem maradtak támasz nélkül, a társadalom nem feledkezett meg róluk.

Ha ez a folyamat lezárul, márpedig hamarosan lezárul, akkor hátra van még egy másik, a nehezebb, a bonyolultabb, az összetettebb. Az elmúlt évtizedek politikája sorvasztotta e vidéket. Az országos s helyi egyaránt. A sorvasztás fölszámolásának meg kell kezdődnie. A Bereg még nem gyógyult meg, sőt szinte tetszhalott állapotba került. Nem az árvízről, hanem a politikai tévelygésektől. Föléledéséhez nem elegen-

dőek a milliárdok, noha azok sem megtakaríthatók, hanem az eddiginél sokkal több törődésre, értelmes tervezetekre s azok emberséges végrehajtására van szükség. Egy országrész sorsa függ ettől.

„Nincs tetű, csak serke!”

2001. április 17-én a polgármesteri hivatalból értesítettek, hogy jött számomra egy fax, és nyomban továbbították is. Előbb nemigen értettem, miért oda küldte a feladó az üzenetét, később aztán kitalálhattam. A szerkesztőségek, ha meg akarna keresni valaki, előbb megkérdezik, hogy vállalom-e a kapcsolatot, de semmiképp sem adják meg lakhelyemet, pláne nem az itteni polgármesteri hivatalt. A fax feladója a szolnoki Tisza 2000 Alapítvány, aláírója Egri Sándor, akit korábban nem ismertem, de mind kapcsolatunk hangneme, mind az ő egész tevékenysége maximálisan korrektnek tekinthető. Íme, a levél:

„Kedves István! Bizonyára egyetértünk abban, hogy a *Magyar Hírlap* március 13-i számában megjelent, A cserbenhagyott Bereg c. írás nagy visszhangot váltott ki pró és kontra egyaránt.

Ugyanazon lapszám, ugyanazon oldalán N. Sándor László a sajtószabadságról elmélkedik, utolsó bekezdésében Salman Rushdie-t idézve: »Egy ország akkor szabad, ha ott a gondolatok szabadon mérkőzhetnek egymással...«

Ennek jegyében kívánjuk meghívni egy eszmecsereére István mellett Varga Attilát, a *Magyar Nemzet* munkatársát, aki végig tudósított a mostani szerencsétlenségről, rajta kívül esetleg egy ottani polgármestert, egy-egy ottani és szolnoki vízügyest és a *Kárpáti Igaz Szó* egy munkatársát. (Hogy kit sikerül, az kiderül.) Funkcióban lévő politikust nem hívunk, a sajtót viszont igen.

Alapítványunk tavaly alakult, a cián után. Május végén egy konferenciát hoztunk össze Szolnokon, ökológusok, természetvédelmi szakemberek, hidrológusok részvételével.

Mostani témánk sokféle nézőpontból érdekes. Szakmailag igazolható vagy cáfolható a közvélekedés, amely szerint most Szolnok megmentése okán a Bereg szenvedett? Mi várható az elkövetkezőkben, hogyan élhetünk békében a Tiszával? Egyáltalán: rezsimektől függetlenül, miért ilyen mérhetetlenül gyenge az egész, »problémás« keleti országrész érdekérvényesítő képessége?

Tervezett időpont: május vége. Helyszín: Szolnok. Jelen helyze-

tünkben költségtérítést és egy ebédet (vacsorát) ajánlunk feleségének és Önnek, azaz tisztelettel meghívjuk egy – szándékaink szerint – másfél-két óra hosszú, szűk fél napnál nem hosszabb eszmecsere. Tisztelettel: Egri Sándor.”

Bevallom, nem tudtam, hogy Varga Attila távozott a *Népszabadságtól*, és a *Magyar Nemzet* munkatársa lett. A *Népszabadságnál* ő volt korábban a debreceni tudósító, hatókörében Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével is. Járt a településünkön egy korábbi, heves önkormányzati összecsapás alkalmával, amikor találkozott feleségemmel is, aki képviselő-testületi tag volt. A címünket, telefonunkat/faxunkat nem tudta, de a települést igen, másként csak a szerkesztőségből juthatott volna hozzá ezekhez.

Most vállalljam, vagy ne vállalljam a meghívást? Tudtam, miről, milyen meghívókról van szó, tapasztalataim is voltak hasonlókról – erre rögvest visszatérek –, de ha meghátrálok, akkor elszórakozgathatnak velem, talán mégiscsak jobb lenne fordítva... Vállaltam tehát az írott feltételekkel – egyik lányom szerint meg kellett volna kérnem az árát, de én mindig ilyen balek voltam –, csak azt kértem, hogy kissé későbbre tegyék az időpontot, részben elfoglaltságaim miatt, részben pedig azért, hogy a *Mozgó Világ* júniusi száma megjelenhessen, amelyben a tervezett szociográfiám várhatóan napvilágot lát. Továbbá:

„...Örülnék, ha valamiképpen eljutnának hozzám Varga Attila fontosabb árvízi tudósításai, mert én a lapját nem olvastam – és szokásommon eztán sem kívánok változtatni –, de legalább a konkurencia megmutatná ennenmagát. Ha meri.

Vitára készen állok – eszmecsere azért nem egészen –, várom a továbbiakat. Javaslom meghívni Zágoni Miklós fizikus-filozófust, hogy a természeti folyamatokat ne csak laikusok magyarázgassák. (A *Magyar Hírlap* biztosan megadja a címét.)”

Tudtam, hová hívnak, s tudtam, hogy miért.

A hatvanas években a *Kelet-Magyarország* szerkesztőségében dolgoztam újságíróként, és voltak tapasztalataim. Közülük a legmulatságosabb példa a közelmúltban elhunyt Végh Antal penészesleki riportja, továbbá a riport utóélete. Az írás a *Valóságban*, az akkor kitűnő társadalomkritikai folyóiratban jelent meg, és rendkívül szemléletesen mutatta be a településen tapasztalható, a kurzus állításaival és a mind javulóbb életszínvonalra hivatkozó politikájával szemben létező istenverte nyomort.

A megyei pártvezetés valósággal hörgött. Szégyent hozott a megyé-

re! Belepiskított a saját fészkébe! (Végh Antal jánkmajtisi, az Erdőhát-ról, a megye keleti részéről való.) Be kell bizonyítani, hogy hazudott!

No, ez a megyei lapra hárult. Ordas Nándor, a lap főszerkesztője fővárosi volt, pártmegbízasként került Nyíregyházára. Bármilyen meglepő, maximálisan értett a lapkészítéshez, és kitűnő újság lett a szabolcsi, méghozzá eléggé smirglisen közéleti. Ordas megtehetette: egyrészt elméletileg sokkal felkészültebbnek hatott, mint a megyei vezetők döntő többsége, másrészt – a fáma legalábbis így tudta – remek kapcsolatokkal rendelkezett a pártközpontban. Természetesen így is – vagy épp ezek miatt – szinte naponta jöttek a telefonok a Nagy Házból, reklamáltak, dühöngtek, a főszerkesztő vöröslő arccal gyűjtött egyik piros végű Velence cigarettáról a másikra, és közben a lehető legbarátságosabban magyarázva védte meg a támadott munkatársát. Nyájas mosolytalán még a telefonzsinór is közvetítette. De nemigen hátrált.

A penészeleki „ellenriport” követelése elől mégsem térhetett ki. Hogy mi történt a színpalak mögött, hogy kikkel beszélgetett, s ki nem vállalkozott ennek megírására, azt nem tudom – maga Ordas az ilyesmit gyónási titokként kezelte –, és hogy végül miért éppen G. N. Zoltánt bízta meg e fontos munkával, azt számomra jótékony homály borítja. Ám a megbízás aligha tekinthető véletlennek, inkább célzatosnak tűnik.

Akkoriban minden szerkesztőségben akadtak G. N. Zolihoz hasonló különös fazonok. Ha azt mondom, hogy nem számított absztinens módon antialkoholistának, akkor elnéző voltam, baráti és decens, noha jómagam – mások állításával ellentétben – soha nem láttam tökrészegnek, még akkor sem, ha abban az étteremben vacsoráztam, ahol Zoli felesége énekelt esténként magyar nótákat. (Korántsem kellemetlenül.) És soha nem láttam még erősen spiccesen sem. De reggelenként mellette ültem az értekezleteken, és nem csodálkoztam, hogy minden alkalommal átható rumszag terjengett körülötte, ráadásul az akkor divatba jött Corvina cigarettát szívta, amelynek kaparó füstje még nekem – az erős dohányosnak – is mellbevágó élményt jelentett.

Zolit valójában más baj emésztette: a grafománia. Ha nem tett az asztalomra egy délelőtti 7-8 flekket, akkor biztosan megbetegedett. De ilyen ritkán esett, napi 10-12 flekk viszont annál gyakrabban. Az első szűrőnek akkoriban – szerencsétlenségemre – engem talált meg a főnök. Ráadás mindezen irományok nem bizonyultak tökéletesen értéktelennek, Zoli ismerte a magyar helyesírás szabályait, rutinból egyeztetette az alanyt az állítmánnyal – ezekkel a rovatnak több tagja is

véres és kilátástalan harcot vívott –, de munkáinak azért legfölbőlbb töredékét használhatta a lap. Karcos dolgokra nem vállalkozott, ellenben pozitív töltésű írásai gyakran komoly gondokat okoztak még a Nagy Házban is. (Volt, aki állította, hogy valamelyik riportja egy demizson pálinkáért született, azért emelte a mennyekbe a téeszelnök tevékenységét. Tény, hogy az elnököt hamarosan letartóztatták, de az is, hogy a bíróság két év múlva fölmentette. Igaz, közben a téesz meg tönkrement.)

Néhányan, Zoli meg két-három másik újságíró, ez idő tájt találták ki a pozitív glossza műfaját. A glosszáról tudható, hogy rövid, csípős, lehetőleg csattanóval végződő bírálat, ám náluk éppen ez a lényeg fordult visszájára. A főszerkesztő nem habozott: „Akit te megbírálsz, az úgy érzi, hogy éppen nyalják a seggét!”

Ám mindez nem változtatott a lényegen: fölöttébb bohém újságírónak tartottam Zolit.

Nos, ő meg is írta az „ellenriportot”. Hogy közben milyen események történtek, arról kevés információ jutott napvilágra, de azért annyit tudtunk, hogy eléggé népes vendégereg érkezett a hányatott sorsú Penészekre, nemcsak Orosz Ferenc megyei első titkár és csapata, nemcsak Végh Antal és G. N. Zoli, hanem maga Darvas József, az Írószövetség elnöke is, aki az idő tájt tagja volt az MSZMP Központi Bizottságának. Ezt egy nagyon fontos fejleménynek tekintették e megyében, ahol a négyévenkénti pártkongresszusok legnagyobb kérdésének nem az bizonyult, hogy mit tervez az ország vezetése a következő időszakra, hanem az, hogy bekerül-e a KB-be valaki Szabolcsból vagy sem. S ha bekerült, azt komoly sikernek tartották. Ha egy KB-tag készülődött valahová, csutakolták a lovakat, söpörték a járdát, s néhol frissen aszfaltolták az utat. Micsoda vendég jön ide!

A látogatásokról hamarosan elkészült az „ellenriport”, amely bizonyítani kívánta, hogy Végh Antal nem írt igazat. A Végh-riportban írtakat fölöttébb körülményes lett volna cáfolni ugyan, Zoli azonban megkísérelte, és egy vonatkozásban sikerült is neki: „Nincs itt tetű, csak serke!”

Ez volt Zoli korszakos találmánya. „Nincs tetű, csak serke!” És a Nagy Házban sokan tapsoltak hozzá: Na ugye! Végh Antal hazudott!

De aztán a serkéről írottak szállóigévé nemesültek a megyében.

Darvas József az esetből színdarabot kerekített *A térképen nem található* címmel, amelyet Miskolcon játszottak, és amely igen pontosan jellemezte a megyei vezetést, de főként Zolit. Délutánonként a nyír-

egyházi állomáson – állítólag – pártbizottsági dolgozók figyelték, ki száll föl a miskolci vonatra. Végh Antal riportja pedig 1972-ben megjelent a Magyarország Felfedezése sorozatban *Erdőháton, Nyíren* címmel.

Volt tehát előzmény. És tudtam, mi vár Szolnokon. Abban a városban, ahol korábban Várhegyi Attila, a Fidesz-MPP országos választmányának az elnöke volt a polgármester, s amely város ezernyi más szállal is kötődik a kormányosokhoz.

De nézzük, mi váltotta ki ezt a heveny, leküzdhetetlen konferenciázhatnékot a jobboldaliakból! Mit tartalmazott „A cserbenhagyott Bereg” című publicisztika? Mivel kevesen vállalták az árvízi közelharcot a kormánnyal, habár úgy is mondhatnám, hogy senki az újságok írói közül, célszerűnek tartom teljes egészében idézni, annak ellenére, hogy az árvízi riportban e tételeket részben megismételtem. A megjelenés időpontja sem mindegy. Éppen egy héttel a gátszakadás után jelent meg a *Magyar Hírlap*ban, amikor a magamfajta partizánt más be sem engedték az árvizes területre, hiszen egy nyomorult újságírói igazolványa sincs. Tehát a publicisztika:

A kormányfő a veszélyeztetett Beregben megnyugtató szavakat mondott: a védekezéshez minden rendelkezésre áll, pénz, gép, ember. A miniszterek egymást váltották, mind biztatott. A pénzügyér még azt is megpendítette, hogy akinek nincs biztosítása, annak „a tárca segít”. (Igaz, ekkoriban a biztosítók már az előlegeket osztották, a fiskus erről mélyen hallgatott, pedig a családi pótlék, a jövedelempótló vagy a nyugdíjak folyósítása előtt kézi batyujukkal menekülni kényszerülőknek gyakorta kenyérre sem maradt pénzük.) A kormány vállalta az árvédekezés teljes költségét – ugyan ki vállalhatta volna más? –, és ígérte, hogy a kárenyhítésben részt fog venni.

Igazából gyönyörűen beszéltek mindannyian, az ember el is andalodhatott volna, ha nem látja az összeomló házakat a tévében, s ha nem rémlik föl emlékezetében a derekuk tört gerendák halálsikolya, amelyet még a hetvenes árvízkor élt meg.

És a napi jelentések a vízállásokról: itt ennyivel dőlt meg a százéves rekord, amott annyival, szinte jujgattak a hírhozók. És hogy milyen jól működött a közös előjelző rendszer. Micsoda szerencse! S a szakminiszter láthatóan sápadtan: a védekezés naponta már 150 millió... Hogy mégis milyen hirtelen tört ránk a nagy víz, amely minden eddiginél... Hogy ennek ökológiai okai vannak – mondta atyai hangon a környezetvédelmi miniszter, és hozzátette, hogy odaát a hegyoldalakba ismét

erdőt kellene telepíteni, mert azokat tarra vágták, s nincs, ami a vizek támadását lassítaná. Azok mind a nyakunkba ömlenek.

A hegyekben valóban rablógazdálkodás folyt a fával, mind az ukrainai, mind a romániai Kárpátokban. Hektárok tízezreit kellene ismét beültetni, ha nem százezreit. A telepítésre – ismereteim szerint – se facsemete, se szándék, se pénz nincs, és föltehetően egy darabig nem is lesz, mert a magántőkének ez nem terep, a szomszédos államok gondjai pedig sürgetőbbek, mintsem hogy 30-40-50 évre előre invesztáljanak. És ha tennék is. A most elültetett fiatalos tölgy vagy fenyő talán tíz év múlva válhatna ökológiai tényezővé. Addig nőnie kellene, erősödnie, megragadnia abban a talajban, ahol az erózió miatt már gyakran se humuszt, se vizet nem lelhet, csak követ és követ. A nem létező erdők felnövekedéséig mit kezdünk a lezúduló vizekkel? Imádkozunk, hogy ne jöjjön újabb kétnapos eső, mint március harmadikán reggeltől? És ha az imádság sem használ?

A baj persze istenverte nagy.

Az 1998. novemberi áradás után világossá vált, hogy a Felső-Tisza mentén a százéves gátak bírják még valameddig, már ha komolyabb áradás nem érkezik, de mintegy 115 kilométer hosszan javítani kell azokat, különben nem alkalmasak a haragos folyó megfékezésére. Két év alatt el is végeztek 36 kilométernyi gáterősítést, összesen hárommilliárdos költséggel. Az idén további 14,77 km hosszan készültek el a kiviteli tervek, és kiírták a közbeszerzési pályázatot is, így tavasszal a munka folytatódhat. (Bodnár Gáspárnak, a Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság főmérnökének tájékoztatását közli a *Számadás* 2001. január 18-i száma.) A legmagasabb vízállásnál egy méterrel magasabbra kiépülő gát biztonságossá teszi (majd, ha elkészül) a gátat a Tisza panyolai, kisari, nagyari, szatmárcsekei, milotai, tiszabecsi és tarpai szakaszán, Olcsva és Szamoszeg határát pedig a Kraszna és a Szamos áradásától védi.

Nem ismerősek mostanság e falvak nevei?

Kérdés, hogy két év alatt miért csupán 36 kilométer gátat erősítettek meg, és miért húzódik ez a munka ilyen sokáig. Ha 115 kilométert kellene felújítani, akkor az eddigi ütemmel ez tíz évbe tellene. Talán nem jelentkezett rá tervező apparátus? Gépi munka hiányzott? Teherautó, vagy a beépítendő föld? Ugyan már. A gátak megerősítését akár lovas kordékkal vagy kubikostalicákkal is el lehetett volna végezni. A kormányfő azonban úgy nyilatkozott, hogy a munka óriási összegekbe kerülne, a teljes védműrendszer – vajon mit érthetett ezen? – egy-

idejű kiépítése azzal járna, hogy az országnak le kellene mondania a bér- és nyugdíjemelésről, a családtámogatásokról, az autópálya-építésről és a Széchenyi-tervről. Az események tükrében a miniszterelnöki nyilatkozatot tekintsük – szigorúbb megítélés helyett – költői túlzásnak. (A következő két évre 3-3 milliárdot tervezett gátépítésre a fiskus.) Bármilyen legyen is, arra nem ad választ, vajon miért nem erősítettek meg a Beregben s az Erdőháton 79 kilométernyi gátat, vagy legalább a legrosszabb állapotban lévőkét. Bár ezek mind azok.

Letagadhatatlan: azért nem, mert a kormányzat a pénzt csak csöpögtette rá. Abban bízhatott, hogy olyan nagy vizek nem jönnek majd, mint amilyenekkel szemben védekezni kellett az elmúlt években. Dőre bizakodás volt ez! Zágoni Miklós fizikus azt bizonyítja (MH, március 8.), hogy törvényszerű a mind nagyobb vízszint. Attól tartok, igaza lehet. Évente dőlnek az árvízi rekordok. Korábbi figyelmeztetését nem hallotta meg a kormányzó elit, inkább bedugta a fülét, mert ha ezt nem teszi, akkor gyorsítania kellett volna a gátak megerősítését. Csak rajta múlt, csak a pénzen, csak a szándékon, csak az akaraton, s nem a kapacitásokon. Hogy miből kellett volna ide csoportosítania, azt eldönthették volna már két éve, csupán példálózva emlegetném az országimázst elárasztó milliárdokat vagy a hitélet támogatására zúdított 17 milliárdot, de mondhatnám a kormány kedvenc bankjait, vagy biztonsági szolgálatát is.

Az árvíz nem politizál – írja Szále László a *Magyar Hírlap*-ban. Igaz. Elemi csapás, kivédhetetlen vis maior. Kivéve a mostanit. A beregi árvíz ugyanis tömény politika. Igazolja, hogy a kormányzat gyalázatosan elfeledkezett egy végtelenül szegény, túlnyomó többségében postástás-kából élő, javarészen önhibáján kívül elesett vidékről. Nem számított neki. Miért lenne érdekes a keleti szegényház? Ha jön a nagy víz, hát jön. És jött. Valóságos beltenger alakult ki. Kár, hogy alatta életek vértékéből létesült házak, csudálatos műemlék templomok, fecskerakta falvak fuldokoltak.

Ami a Beregben történt, van akkora szégyene a Magyar Köztársaságnak, mint a zámolyi romák kálváriája, ha nem sokkalta arcpirítóbb. Mert itt egy kormány dobta oda áldozatul szándékosan – jogi terminus technicusszal: eventuais, eshetősleges szándékkal – lakosait a pusztító áradatnak. Tudhatta, vagy inkább mindenképpen tudnia kellett, hogy az a harmincezer ember, az a húsz település állandó veszélynek van immár kitéve. Zápornak, hóolvadásnak, zöldsárnak, jeges árnak, ami jön vagy jöhet. Túl korai volt decemberben Tarpán a miniszterelnök mell-

döngető beszéde, s a nemzetiszín szalag átvágása Schamschula-jelenségnek tekinthető, mikor azt hintette, hogy a gátak immár biztonságosak. Azok, persze. Néhol. Imitt-amott. Az ár viszont kitapogatja, hol gyöngye a védmű ellenállása, és ott szakít.

Segítség? Kárenyhítés? Miért nem kártérítésről ejtenek szót? Miféle cinizmus ez? Miféle módja tízezrek becsapásának? És az országénak? Miért akarnak újra és újra sikereket elhíttetni ott, ahol vétkes mulasztásai következményeit kellene fölszámolniuk?

Mert a károk óriásiak. Nemcsak az összeomló vagy megroggyant házak, nemcsak a bútorok szétrothadása, nemcsak a megélhetést némi képpen megtámasztó háziállatok s takarmányuk pusztulása meg más, pénzben mérhető veszteségek vannak itt, amelyeknek kormányzati megtérítése immár erkölcsi kötelesség – miniszterelnöki kiszólással: kutya kötelesség – lenne. Nem igaz az, hogy ez a lakosság hozzászokott az árvízhez, hozzászokott az enyészethez. Nem lehet ahhoz hozzászokni. A félrevert harang nem a toronyban kong, hanem az ember agyában. Annak is megdermed a szíve, aki távolról jött, segíteni, védekezni, hát akkor az mit érezhet, aki a sajátját látja mállani a tajtékzó vízben?

Ha a belügyminiszter milliós jóvátételt kért és kapott a meggondolatlanul tájékoztató képviselőtől, mert személyiségi jogai sérültek, akkor milyen nem anyagi (erkölcsi) kártérítést kérhet az, akit buszok szállítottak el egy összekapott szatyorral, gyerekestől az ágya mellől, aki a tarpai hegyen reszketett sötétben vaklálva a jövőtől, vagy aki majd konténerben tölti az évet a családjával? Vagy annak nem sérültek a személyiségi jogai, aki kényszerűségből félálultra dolgozta magát a gáton, mert védeni akarta magát s kaptárnyi faluját? Ha érezné, ha hihetné, hogy választott kormánya mindent megtett az ő biztonságáért, akkor bizonyára túrné élete végéig az orrába fészkelte átható mocsárbűzt. De nem érzi, és már nem hiszi. Sőt tudja, hogy ő egy cserbenhagyott áldozat, harmincezredmagával. Sajog a zsigereiben, hogy ő nem ér annyit se a fentiek szemében, mint a kormánypropaganda értéktelen országimázsos nyomtatványai.

Pör pedig nem lesz. Az a vétkeseknek még kellemes is lenne. Az események annál ezerszer botrányosabbak. Egy ország figyelni aggódva, mit nyújt kártérítés gyanánt a kormány. Itt és most ez a legeslegfelsőbb bíróság. Ítélete ellen az égiekhez sincs fellebbezési lehetőség.

.....

Sokáig nem tudtam, mit írt az „ellenpublicisztikában” Varga Attila, végül Egri Sándor találta meg, és küldte el. Néhány idézet a március 16-án Tisz(t)a vizünk című írásából:

„A könnyeket letörölni képtelenség, ami megtörtént, visszacsinálni nem lehet. Érthető minden érzelem, s talán a negatív megnyilatkozások egy része is. Dráma van most, s lesz még a Beregben egy darabig. A tényeket nézve viszont kritikával illetni az árvíz elleni védekezésben részt vevőket, koordináltságukat, hősiességüket aligha lehet. Tény, hogy az 1998. novemberi árvíz után felgyorsultak a gátrekonstrukciós munkálatok a Felső-Tisza mentén. Azt tudni lehet, hogy nem élünk annyira jóléti társadalomban, hogy néhány év alatt bepótoljuk a gátmagasítás és -szélesítés terén az elmúlt negyven év elmaradásait, akkoriban ugyanis fejlesztés jelszava alatt leginkább csak a gátak oldalát, a rézsút kaszáltatták az illetékesek.”

Ez a rész szép példája annak, miért nem olvasom a *Magyar Nemzetet*. Azt elismeri – még szép! –, hogy a bajt visszacsinálni nem lehet. Ha minden érzelmet érthetőnek talál, akkor kérdés, hogy a negatív megnyilatkozásoknak miért csak egy részét találja annak. Hogy az árvédekezésben részt vevőket ki bírálta, nem tudom, magam ilyent sem nem olvastam, sem nem tettem (még), és valószínűleg más sem – így Vargának ez az első csúsztatása. A második az, hogy jóllehet az 1998. novemberi áradás utánra teszi a gátrekonstrukciók felgyorsítását, ezt rögvest összekapcsolja negyven év mulasztásaival. Miért negyven év? Mondhatott volna ötvenhármát, hiszen az utolsó gátszakadás akkor történt ezen a vidéken. Inkább annyi, hogy ezt az átkos rendszer nyakába akarja varrni, és rutinból írt negyvenet, holott minden szám jó, csak épp ez nem.

A kormányzati tevékenység halált megvető bátorsággal történő dicserete után Varga hozzáteszi: „Akinek a háza összedőlt, az legyinthesz minderre. Cserbenhagyott Beregről beszélni – politikai szándékoktól vezéreltetve – viszont képtelenség. Ezt az tudja igazán, akinek segítő kezét nyújtottak helikopterről, csónakból vagy éppen traktorról.”

No, ez is járhatott néhány napot abban a térségben – gondoltam –, aztán vagy a serkével tagadta a tetűt, vagy nem akarta meglátni a valós tényeket. Meg hát mit ér egy publicisztika politikai szándékok nélkül? Talán a cserebogarak rajzásáról szeretne véleményt olvasni?

És indultam Szolnokra.

Egykori zsinagógában hirdették a vitát, amelyben örömmre tisztes néprajzi kiállítást bámulgathattam kezdésig. Akkorra összejöttünk

vagy harmincan, csaknem teljesen ismeretlen meghívottakból. A vita-indítót nekem szánták, abból a húsz percből nem ismételem meg, ami az írásokban egyébként szerepel – hiszen a felkérés így szólt: beszéljek az árvíz okairól és társadalmi hatásairól –, viszont részletesebben taglaltam, mit gondolok a felelősségről.

Elsőnek fölvetődik a politikai felelősség. Ez a fogalom a Fidesz-demokrácia alatt értelmezhetetlen.

Másodjára a büntetőjogi. A Btk. 259. paragrafusa így fogalmaz: „Aki árvíz okozásával... közveszélyt idéz elő, büntettet követ el... Öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés a büntetés, ha a bűncselekményt különösen nagy vagyoni hátrányt okozva követik el.” A büntettet csak szándékosan lehet elkövetni, amely ez esetben eshetőleges – eventuais – szándék. E felelősségnek akkor volna értelme, ha ügyészeink tanulmányozhatták volna a francia társszervezet munkáját, amely teljesen független a kormánytól, és e státusát olykor eléggé keményen érezteti is.

Végül a polgári jogi. A törvény így fogalmaz: „Aki másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni, kivéve, ha úgy járt el, ahogyan az általában elvárható.” Egy kormánytól általában elvárható, hogy megvédje az ország lakosságát mindazon károktól, amelyek elháríthatók. Ez az volt, ráadásul évekkel előbb fölmordult a természet.

A délelőtti moderátor Molnár István főiskolai főigazgató volt, aki a vitaindító után jelezte, hogy jogi vitát nem akarna, azt elismerte, hogy szerinte a büntetőjogi és polgárjogi felelősség megáll, de nem így. (Akkor hogyan?) A politikai felelősségről nem ejtett szót, az Magyarországon egy elhalt fogalom. Úgy tűnt, mintha föl sem ötlött volna benne.

– Ott voltam az árvíznél, és tapasztaltam az összefogást – mondta Varga Attila. – Nagy küzdelmet vívtak az emberek. Volt olyan vízűgyes, aki összeesett, mert három napja nem aludt. Biztos, hogy a gátakat meg kellett volna erősíteni, de egy év alatt nem lehetett. K. I. hall ezt-azt, megírja, de azok nem tényyszerűek. Nagy az írástudók felelőssége.

Zágoni Miklós fizikus-filozófus előbb elmagyarázta, hogy a klímatiskus változásoknál az okokat vizsgálja, amelyek megjelennek az okozatokban, és másként ítéli meg, más következtetéseket von le, mint például a meteorológusok. Az üvegházhatás okainak és következményeinek rövid áttekintése után megjegyezte, hogy a fölmelegedés okozója lett az árvíznek: az esőzés mellett a hőtömeg gyors elolvadása viharos áradással járt. Ezt évek óta jelezte a természet. 1999-ben eljuttatott egy anyagot a miniszterelnöknek, amelyben kutatásai alapján állította, hogy rendkívüli helyzetek, nagy áradások várhatók. Választ nem ka-

pott, a károk megelőzésében változás nem következett be. Most is állítja, hogy újabb, az eddiginél nagyobb árvizek várhatók, talán már 2002-ben. Lehetséges, hogy 100 milliárd forintba lesz szükség a károk elhárítására.

– Százmillióért megvalósult az előjelző rendszer, de az áradásra történő felkészülésre így is kevés az idő – mondta Domokos János, aki Helmezy László, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei közgyűlés elnöke helyett vett részt a konferencián. És miután áttekintette a gátszakadást megelőző napokat: – A 41-es út átvágása indokolt volt, a víz különben is átömlött volna rajta. Így a déli öblözetben nem okozott még a mostaninál is nagyobb károkat, az úttól északra pedig egy település került víz alá, a többi körgáttal megvédték. Az átvágással ukrán területen hat települést öntött el a víz. Viszont valóban nagyon gyakoriak az áradások, és mindegyik újabb vízszintrekordot hoz. Remélem, Zágoni Miklós előrejelzése nem hamarjában válik valóra, mert ezek a gátak tényleg nem bírják el a további árvizeket. A lakások újjáépítése folyik, de nagyon nagy probléma, hogy nem térítenek meg minden kárt. Ez egy rettentően elszegényedett vidék.

– Nem a kormányt védem, és elhiszem, hogy K. I. indulatos a visszasságok miatt, de sok mindennek nincs alapja – mondta egy Rakonczai nevű a szolnoki felsőoktatásból. Arra nem tért ki, hogy mi nek nincs alapja a sok mindenből. Bizonyára segített volna neki, ha a bírált írásaimból valamit mégiscsak elolvas. Zágoni Miklós kutatásait imígyen cáfolta: – Most nincs sok csapadék, szárazság van. A hegyvidéki erdőirtások viszont fontosak, már a Tisza szabályozásakor felveődtek. Ennek jobban utána kellett volna nézni.

Kár, hogy ezután elment, mert szerettem volna megkérdezni: A 19. században, a kézifűrészes favágótechnikával hogyan volt lehetséges akkora tarvágásokat végrehajtani hektárak százazein, amik már a környezetre is jelentős hatással bírtak volna? Akkor ennek semmiféle feltétele nem volt meg, sem maga az erdőmunka, sem a szállítás, sem a piac, sem a fa feldolgozása tekintetében. Ehhez a 20. század második felének modern technikája kellett, kezdve a motoros láncfűrészekkel. Ez persze nem tompította az előző három – Zágoni, Domokos, illetve jómagam – állításait, hogy itt előre látható katasztrófa következett be, aminek megelőzésére vajmi kevés történt.

– Az alapítvány nem politikai intézmény – mondta Molnár István moderátor, rögvest meg is indokolva föltétlen semlegességüket: – Amikor mi [ha nem politikai intézmény, akkor ki az a mi? – K. I.] hosszú

évtizedek mulasztásait nem kérjük számon, akkor ennek a pár évnek a mulasztásait sem kellene számonkérni.

– A hegyekben az elmúlt időszakban húszmillió köbméter fával termeltek ki többet, mint amennyit lehetett volna – mondta egy felszólaló, aki Milotán él. – Kárpátalján az 1998-as árvíz során több mint kétezer ház dőlt össze, az idei árvíz pedig a töltések előző helyreállításait is tönkretette. Itthon megmenekült a falu, ahol megerősítették a gátat. A 41-es út átvágását Kárpátalján óriási felháborodás követte. Ott arról beszéltek, hogy Helmeczy meg az ottani vezető megegyeztek, ezért történhetett így.

– Rakonczi szerint szárazság van – szólt újra Zágoni Miklós. – Jóllehet ez nem mezőgazdasági konferencia, megemlítem, hogy a statisztika nem ezt mutatja. A télen a Kárpátokban relatíve kevesebb volt a hó, de ez egy meleg hullám következtében két nap alatt elolvadt, és leszánkázott onnan.

Dr. Varga Miklós következett, az Országos Vízügyi Főigazgatóság (OVF) vezetője:

– K. I. írása nyomán a legfontosabb: hogyan kell megítélni a fejlesztési kérdéseket? Vajon korszerű-e, jó-e az árvízvédelmi rendszer? Ez a rendszer a harmincas években már készen volt. A töltések méretezésére vonatkozó tervezet 1996-ban készült el, az évben be is indult a munka 800 milliós költséggel. A gátak erősítése 1998 után felgyorsult. A Világbanktól is áttekintették a fejlesztési elképzeléseket, és szinte teljes mértékben jóváhagyták.

Beismerem, hogy erre később reagálnom kellett volna, de elmaradt, mert voltak ott vaskosabb falatok is. Mióta foglalkozik ilyesmivel a Világbank?

– Árvízveszély nemcsak a Felső-Tiszán van, hanem a Körösöknél is – folytatta dr. Varga Miklós. – Hogy miért kellett abbahagyni a fagyok előtt a gátépítést? A Körösnél fordult elő, hogy a fagyban épített gát tönkrement. Egy határidő után már nem szabad ilyen munkákat végezni, s ez az időpont november 15., melyet az időjárás alapján pár nappal meg lehet hosszabbítani. Mégsem lehet azt mondani, hogy cserbenhagyott Bereg... A gáterősítési munkákban a döntések nem politikaiak, hanem szakmaiak voltak. Az eddig elvégzett munkák jók, ezeket kell folytatni. Megbeszélések folytak nemrég víztározók létrehozásáról is, hiszen a többi folyó – a Bodrogtól a Körösökig – jelentős vízmennyiséget hoz le. A Tiszán még az eddigieknél is nagyobb árvizekre lehet számítani. Gondot okoz a medrek feltöltődése, továbbá az, hogy az emberek nem mennek el az árterekből.

A medrek feltöltődésével Szolnokon nem foglalkoztunk tovább, de erre később – a hajózás latolgatásánál – még visszatérek.

Dr. Bakonyi Péter, a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet (VITUKI) vezérigazgatója különféle grafikonokkal ábrázolta az elmúlt évek vízszintjét, az áradások okait, a mellékfolyók vízhozamát, a csapadékot, hóolvadást. Mindemellett bemutatott videofelvételeket a két tarpai gátszakadásról, amelyek nemcsak profi munkák voltak, hanem valóban remekek, bárki készítette azokat. Ez a felvétel volt a szolnoki konferencia messze legszínvonalasabb hozadéka.

– A grafikonok nem igazolják Zágoni Miklós feltevéseit – mondta dr. Bakonyi.

– Rémlátomások! – hangzott a nézőtérről, hogy a vaskosabb bekibálásokat elhagyjam.

– A mostani árvíznél ukrán területen kétszer annyi víz ömlött ki, mint itthon – folytatta dr. Bakonyi. – Ha ott jó a védelmi rendszer, akkor az a víz is idejön, és akkor itt nagyon nagy a baj.

Felkészített hozzászólók következtek, többnyire rosszul felkészítettek, akik ráadásul semmiféle írást nem olvastak azok közül, amelyekről így kezdték a hozzászólásukat: „Én nem akarok Kun úrral vitatkozni...” – aztán megnyerő eleganciával dicsérték Varga Attila tudósításait. (Mások is lekunuraztak, és noha ezt legalább annyira rühellem, mint a rózsaszín inget vagy a sós tejbegrízt, mégsem szóltam miatta, mert csak fölerősödött volna.) Volt olyan szolnoki vízügyes, aki állította, hogy rosszul esett nekik, amikor azt írtam, hogy a Bereg áldozat Szolnok megmeneküléséért. Közbekezdtem: Hol olvasta ezt? Azt nem tudta.

– A *Magyar Nemzet*nél sem káros – mondtam a válaszom kezdetén Varga Attilának –, ha a munkatársak legalább kettőig tudnak számolni. Nem egy év állt a kormány rendelkezésére, hanem legalább kettő. Két teljes esztendő. Ezalatt a 115 kilométer gátat meg lehetett volna végig erősíteni. Az írástudók felelőssége valóban nagy, ám aki közülük a kormányzat érdekeit a társadalmi érdekek fölé helyezi, az kiiratkozik e hivatás művelőinek kaszinójából.

Varga Attila ezután hamarosan elment, viszonválaszra nem került sor.

– Ha a döntések szakmaiak voltak, és e döntések Varga Miklós úr szerint tökéletesek, akkor csak az a gond, hogy a beregiek miért élnek ott, ahol; ha nem ott élnének, akkor nem öntötte volna ki őket a Tisza – folytattam. – A társadalmi érdek azonban az, és kiiktathatatlanul az, hogy az állampolgárainkat meg kell védenünk minden olyan veszedelemtől, amitől csak meg lehet őket védeni. Ha ezt (miként a kiváló

döntések mutatják) az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetői nem tartják fontosnak, akkor keresnünk kell olyan embereket a helyükre, akik igen, és akik képesek is eme társadalmi igényt érvényre juttatni. Sőt ha a kormány mást tervezne a politikájában, akkor figyelmeztetnék, s ennek esetleges eredménytelensége után pedig levonnák az egyetlen lehetséges következtetést. A kormány (és a szakma!) eleve számolt a Bereg előntésével, mert a gátak egy nagy vizet semmiképp sem bírtak el. – Bemutattam a VITUKI-nak a *Mozgó Világ*ban megjelent térképvázlatát. – Írásban még az olvasóra bízom, döntse el, mi ez, védekezési terv, vagy előntési terv. Ez a térkép azonban tényszerűen számolt a gátszakadásokkal három helyen, s azzal, hogy a beregi öblözet úszni fog. Mert miféle védekezési tervezet az, amelyik nem óvja a térség településeit, hanem az elárasztásukkal számol? Ezen Gulács, Hetefejércse, Jánd teljes egészében, Tarpa részben, Gergelyugornya, Tákos és Csaroda déli felével kiegészülve semmiféle védelemben nem részesül. – Bemutattam a Jakus Györggyel készített interjút, amelyet vámosatyaiak glosszáltak. – Erről Szász József fideszes polgármester (nehogy ellenzékieknek nézzük már!) magnóra mondta, hogy vállalja a megjegyzésekért a felelősséget. Az OVF ügyeletesének egy sereg állítására úgy reagáltak, hogy az nem igaz. Hasonló vélekedések szerte a Beregben tapasztalhatók. Úgy tűnik, a vízügyi szakma (és itt az országos irányításra értik, mert a helyieket becsülik) elveszítette a bizalmat. A glosszákkal lehet vitázni (nem tisztom a döntés), azonban érezni kell, hogy bármit mondjon egy OVF-es, nem hiszik el neki.

– Hogy én a rossz döntések miatt fölöslegessé válnék? – kérdezte Varga Miklós. – Kétségtelen, a 4200 kilométer hosszú védelemnek csak a 60%-a biztonságos. Az felelőtlenség, hogy egy megkapott faxot valaki elterjesszen a Beregben, és ebben szerepe volt K. I.-nak.

– Nem volt szerepem, sőt jól eltettem, nehogy más hozzájusson, mert én akartam közölni a *Mozgó Világ*ban – szoltam közbe.

– Ez nem előntési terv – mondta Bakonyi Péter. – Szó sem volt róla, hogy a Bereget feláldozzuk. Ezt a Beregben mondják, az újság is megírta. Meghívom K. I.-t a VITUKI-ba, hogy betekintést nyerjen az anyagba, amelynek egy része a faxon szereplő terv.

– Az idei feladat a tönkrement töltések helyrehozása, továbbá a magasítás és erősítés – mondta a nyíregyházi kiküldött, a Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság képviselője. – Meg kell mondani, a gátak nem voltak megfelelőek. Annyit erősítettünk meg, amennyire

pénz volt. Többre se megrendelés, se pénz, se terv, se közbeszerzési eljárás...

Mivel erre sem Varga Miklós, sem a két minisztérium megfigyelője – mert meg se mukkantak – nem reagált, a délutáni moderátor, Szabó László professzor berekesztette a konferenciát.

.....

Másnap levelet faxoltam dr. Bakonyi Péternek a VITUKI-ba:

„Ezúton köszönöm megtisztelő invitálását az Önök NB intézetébe. Úgy vélem azonban, hogy egy esetleges vitának más helyszínt kellene keresni. Jómagam ugyan autóztam 400 km-t egy olyan konferencia kedvéért, amelynek célját – »majd jól megleckéztetjük ezt a bamba firkaszt!« – fölismerhettem, pontosabban tudván tudtam, végül pedig már annak is örültem volna, ha akár egyetlen, általam leírt tényt cáfoltak volna Szolnokon, vagy egyetlen vallott véleménytételemmel vitáztak volna tárgyszerűen. Mindezeket azonban az ottani résztvevők sikeresen elkerülték. Összességében ez lehetett volna számomra a hozadéka a konferenciának, és úgy gondolom, ha ez ott elmaradt, akkor már végleg elmarad.

Ezekre való tekintettel úgy vélem, ha már vitázni szeretnénk erről a védekezési vagy előntési tervről, akkor tegyük ezt ott, ahol nem babra ment a játék. Javaslom, hogy a vitát Tarpán folytassuk, lehetőleg helyi és gulácsi meghívottakkal. A helyszín számomra költségtakarékos, Önöknek meg nem számít.

Javaslatomat bizonyára indokoltnak és ésszerűnek fogja majd találni.”

Egy bő hónapot vártam a válaszra:

„Levele nem töltött el örömmel, de – gondolom – nem is ez volt a célja. Az volt az érzésem, hogy Ön vagy nem értette meg, vagy nem akarta megérteni (ez lenne a rosszabb verzió) a mondanivalónkat. Ön az előadásában érzelmi alapon bírálta a kormányt. Erre mi nem tudunk válaszolni, mert a mi feladatunk, hogy a törvények által szabott keretek között, a legjobb tudásunk szerint védekezzünk az árvizek kártételei ellen, és erről informáljuk a közvéleményt. Ez utóbbi az, amit Szolnokon megkíséreltünk megtenni. Mi úgy érezzük, hogy válaszoltunk a nekünk címzett kérdésekre.

Mivel Ön másként élte meg, javasoltuk, hogy a Nyíregyházi Vízügyi Igazgatóságon vagy a VITUKI-ban ülünk le és tisztázzuk a nyitott kérdéseket. A fenti helyszíneket nem azért javasoltuk, mert félünk elmenni a Beregre (bár egy kocsmai vita nem feltétlenül legjobb alkalom a

nézeteltérések objektív tisztázására), hanem mert a fenti helyszíneken áll rendelkezésre az a dokumentáció, melyről beszélnünk kellene. Sőt a megbeszélés során felmerülő egyéb kérdések dokumentumanyaga is könnyen elővehető.

...Mindent megteszünk, hogy kielégítő válaszokat kapjon a kompetenciánkba eső kérdéseire.”

Hogy ki érti a helyzetet, vagy ki nem, arra megpróbáltam a válaszban kitérni, és ismételten konkretizálni a kérdéseket:

„Bár három évtizede nem léptem át kocsma küszöbét, az Ön kedvéért mégis megtettem volna, bár nem értem, Tarpán miért éppen kocsmái vitára gondolt az esetleges beregi összejövetel alkalmából. Magam Nyíregyházára nem megyek el – más miatt valószínűleg mégis –, hiszen az a »lokalizációs« terv nem az ő munkájuk, hanem az Önök NB társaságának elmeszüleménye, tehát a hozzá kapcsolódó kérdésekre nem nekik, hanem a VITUKI-nak kellene válaszolnia.

Azt írja, hogy Szolnokon én érzelmi alapon bíraltam a kormányt. Való igaz, nem hagy érzéketlenül az árvízért való felelősség és az árvíz következménye. Hivatásom szabályai szerint jártam el és járok el, attól függetlenül, hogy mások miként gyakorolják ezt. Úgy vélem, minden magyarok publicistája – bizonyos Ady Endre nevű – nemcsak leszedte volna a felelősökről a keresztvizet, hanem vissza is küldte volna őket Ázsiába, mert ő nálam sokkal forróbb indulatokkal vetette magát a közcsatákba. Figyelmébe ajánlom a disztinkciót: nem tudományos dolgozatot írtam, hanem politikai publicisztikát vagy a *Mozgó Világban* szociográfiát. Ezek más igényűek, ha hűvösen unalmasak lennének, a kutya sem olvasná őket. Az árvízről többtucatnyi írás jelent meg márciusban, a szolnoki jobbosainkat mégis csak az én felmordulásom ingerelte leküzdhetetlen konferenciaszervezésre.

De jó, vettem az »érzelmi« bírálatot. Csupán halkán kérdezem: Tények nem voltak a mögött? Árvíz nem volt? Gyatra gátak nem voltak? S ha valós tények nem voltak, miért nem vitatták azokat? Ha Önök tiltakoznak, hogy az általam bemutatott térképvázlat nem előntési, hanem védekezési terv volt, ezt én tudomásul veszem, de – már megbocsát – erős kételyekkel. Ezen túl érdemi megjegyzés a vázlatnál kapcsolatban nem hangzott el, hacsak az nem, hogy »jöjjön el a VITUKI-ba, majd ott megmutatjuk!«

Az érzelmi attitűdömmel szemben ott áll az Önök – és itt még Varga Miklós úrra célozok – indolens magatartása az árvíz bekövetkeztével kapcsolatban. Jött a nagy víz, szakadt a gát, hát istenem. Mindez körít-

ve azzal, hogy nem politikai, hanem szakmai döntések születtek a gát-erősítésekkel kapcsolatban, és azok tökéletesek voltak, mindenki a legjobb tudása szerint, mindenki a csúcson, csak csodálni szabad. Ezzel a szakmainak történő minősítéssel – megítélésem szerint oktanul – Önök át próbálták vállalni a kormány mulasztásait. Kezdetől közöltem – és írásaimban nem tettem vízügyet elmarasztaló véleményt –, hogy az árvíz nem vízügyi kérdés, hanem politikai, és ez változatlan. Oka a költségvetésben keresendő, amely koncentrált politika. Ha viszont valaki mentegetni próbálja a kormányzat cselekedeteit, az azonosul velük, tehát ne csodálkozzon, ha utóbb a felelősségben osztoznia kell.

A szemléletükben a gátak 50 százalékos állapota éppúgy nem számít, mint az árvíz sújtotta lakosság. A beregiek?... Nem fontos társaság. Huszadrangú állampolgárok.

Az állítása pedig Önök a valós helyzetről kezdetől fogva tájékoztatták a társadalmat, erős kételyeket, sőt szkepticizmust vált ki bennem. Ha valaki fölismerte a veszély nagyságát, annak – már amennyiben teljesíteni szándékozik hivatása fő törvényeit – akár a harangot is félre kell (ett volna) vernie. Ez azonban nem történt meg. A térkép-vázlat azt mutatja, hogy Önök tisztában voltak vele: egy áradást nem bírnak ki a gátak. Ám ennek megakadályozására vajmi keveset tettek.

Két maradandó emlékem van azért Szolnokról. Az egyik a gátszakadásokról (elolvadásokról) szóló remek videofelvétel. Nagyszerűnek láttam, megemelem a kalapomat a készítője előtt. A másik az Ön mondata: Ha Kárpátalján nem szakad át a gát, akkor itt nagyon nagy a baj. Hozzáteszem: Mi lesz, ha ott egyszer megelégedik az árvizeket?

Ha szükségesnek látja, akkor válaszol a következő kérdésekre, de azt is tudomásul veszem, ha nem teszi. Tehát:

Milyen célt szolgált a Szolnokon általam bemutatott térkép-vázlat?

Ha tudták, hogy szakadni fog a gát – magyarul: nem bírja majd a víz nyomását, és erre a vázlat határozott jelzést tartalmaz –, akkor miért nem tettek javaslatot a védművek megerősítésére? Ha tettek, akkor ki utasította el ezeket, és miért?

Ha a térkép-vázlat védekezési terv, akkor miért nem védi Gulács, Jánd, Hetefejércse településeket (ezeknél még lokalizációs védelem sem szerepel), és miért nem védi Gergelyugornya, Táros, Csaroda, továbbá Tarpa déli részeit?"

Most gyorsabban – augusztus elején – választ kaptam:

„Most már mindketten jól kimorogtuk magunkat. Ezután nekiláthatunk az érdemi munkának. Elküldök egy anyagot, mely bemutatja, mit végzett a VITUKI a lokalizációs tervek készítése során. Nevezetesen meghatározta az adott töltésszakadás esetén az elöntés alá kerülő ártéri területek nagyságát, és azt térképen ábrázolta.

A mellékelt anyag e térképsorozat bevezetőjét tartalmazza az akkor (1976-ban) alkalmazott megfontolások és módszertan ismertetésével együtt. Az anyag végén található az a táblázat, mely felsorolja az ország árvízvédelmi öblözeteit, melyek egy esetleges gátszakadás esetén elöntésre kerülhetnek. Az Ön által Szolnokon bemutatott térképvázlat egy ezek közül (ha jól emlékszem, akkor azon szerepeltek még a 41-es úton átfolyó, mért vízhozamok).

A térképvázlat célja az, hogy kijelölje az esetleges töltésszakadás (és néhány öblözetben – így a Beregben is – több szakadási helyet feltételeztünk) esetén veszélyeztetett területet. Az Ön által bemutatott térképvázlaton szereplő két nyíl [három van – K. I.] az 1977-ben feltételezett szakadási helyeket mutatja be. E térkép alapján a védelem (lokalizáció) vezetője eldöntheti, hogy milyen beavatkozásokkal tudja minimalizálni a károkat. Az (előre) tervezett beavatkozási lehetőségeket az ún. Öblözeti lokalizációs terv tartalmazza. Ezeket a terveket nem a VITUKI, hanem a területileg illetékes vízügyi igazgatóság készítette el (felhasználva a VITUKI térképeit is).

Ezért ajánlottam az OVF-t [nem ezt, hanem a VITUKI-t – K. I.], és a nyíregyházi VÍZIG-et, mert ebből csak náluk található egy-egy példány.

A további kérdéseire válaszolva:

1. Nem tudtuk, hogy szakadni fog a gát. Ha tudtuk volna, vagy nem bíztunk volna abban, hogy 1998-hoz hasonlóan meg tudjuk védeni a gátat, akkor elvezényeltük volna a védelmi erőket és az »Öblözeti lokalizációs terv«-ben foglalt eljárásnak megfelelően riasztottuk volna a megfelelő intézményeket. [Erre azért kíváncsi lettem volna, vagyis arra, hogy a katasztrófa helyzetben ki merészeli elvezényelni a védekező erőket a gátakról – K. I.]

2. A lokalizáció során, előre megtervezett módon, de ideiglenes (szükség)megoldásokkal igyekszünk a kitört víz szétterülését megakadályozni, vagy kormányozni a levonuló vizet, mint ahogy erre a Bereg esetében is sor került. Ilyen ideiglenes beavatkozás lehet az átereszek elzárása homokzsákokkal vagy (kör)gátak építése ugyancsak homokzsákból, esetleg a helyszínen talált földanyagból.

Ezeket az ideiglenes műveket csak szükség esetén építjük meg. Képzelse el Gergelyiugornya lakóit, amint 50 éven át egy »sánc« mögé zárva élük le az életüket. Nem szólnék a fenntartási költségekről, amelyek biztosan ablakon kiszórt pénznek tűntek volna az elmúlt 50 évben.

A beregi védekezés során a lokalizációval megbízott kollégáink megtervezték ezeket a terelőtöltéseket, és azok megjelentek a lokalizációs térképvázlaton. A térkép az OVF-ben megtalálható. [E tervek a 41-es úttól északra többnyire használtak a védekezésben – kivéve például Vámosatyát –, az úttól délre viszont arra sem volt idő, hogy a térképet elővegyék. – K. I.]

Remélem, sikerült kielégítő választ adnom a felmerülő kérdéseire (vagy azok egy részére)."

Hát inkább csak azok egy részére.

És hát: nincs tetű, csak serke.

Navigare, navigare!

Kialakulhatnak egészen furcsa helyzetek az életben, még az is, hogy a tudományos munkák nem előzik a valóságot, hanem lemaradnak mögötte. Ékes példája ennek az ukrán szervek 2001. ősz eleji bejelentése: a Tiszán teherkikötőt hoznak létre Csap térségében. Másik példa az a tény, hogy ugyanekkor az Alsó-Tiszán erősen megelégnék a teherhajózás Jugoszlávia irányába, mert e szállítási mód ötször olcsóbb a többinél. Ezekhez képest az MTA békéscsabai regionális kutatóközpontja kerek perec megállapítja, hogy a hajózás nem távlatos cél legészakkeletibb megyénkben (*Kitörési lehetőségek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében*, 2001. május). Egy másik tanulmány ugyanezen intézet keze munkájából (*A Tisza-vidék problémái és fejlesztési lehetőségei*, Kecskemét, 2001) egyetlen mondatban intézi el a tiszai hajózás ügyét, habár ez a mondat némileg bizakodóbb az előző tanulmány állításainál. Úgy tűnik azonban, hogy az intézetiek nem érzékelték: itt óriási gondról van szó, és e gubanc valósággal lebénítja a keleti térség némely gazdálkodási ágát.

Gyakori látvány, hogy a Záhonytól a 4. számú főúton haladó kamionokban vagy a Nyíregyháza felé haladó vasútvonal teherkocsijaiban fenyőörnköt, máskor gerendákat, deszkát, fűrészárut fuvaroznak. Hová tűnt az olcsó szállítás? Hová tűntek az évszázada használt ruszin tutajok? És hát tengelyen – fát?

Ma is jókora mennyiségben érkezik Oroszországból a záhonyi csomópontra fenyőfa, hogy haladjon tovább a piaci központokba, olykor változatlan állapotban, olykor feldolgozva. Ha vasúton vagy közúton viszik, akkor az a továbbítás nagyon drága. Természetesen más tömegárut is fogadnak, tonnák tízezreit, szénből, cementből, műtrágyából, miegyéből. Ezek egy része marad nálunk, más részét továbbítja a vasút (ki nem adná a kezéből), egy jókora hányad viszont valamiféle formában reexportra kerül. Közös bennük, hogy óriási súlyokról van szó. Az ukrán teherkikötő-építés terve átgondolt, valós szükségletet próbál kielégíteni, értelmes tervezet. Segítenünk kellene.

Ma Szabolcsból egy kiló almát körülbelül harminc forintért lehetne

elszállítani a Hanza-városokba, de természetesen ez csupán feltételezés, mert ilyen üzletek nem köttetnek, vagy csak kuriózumként. (Megjegyzvén: a kínai alma tízezer kilométerről töredéke áron jut oda. Hajón.) A szállítási költségek csökkentését az egyéb tömegáruknál – például a gabonánál – elemi erővel veti föl a gazdasági versengés, és nem először, hiszen pár éve állami támogatást kellett e célra adni a kereskedelmi cégeknek. (2000 szeptemberében a MOSZ, a mezőgazdasági termelők szervezete kért – abszolúte jogosan! – többmilliárdos minisztériumi dotációt a búza továbbításának vasúti költségeire.)

Hazánk keleti felének létérdeke a tiszai teherhajózás. De a hozzá kapcsolható részeké is, például a Hármas-Körösé vagy a Szamosé, föl egészen Csengerig. A folyami hajózás föllendülése rendkívül fontos lenne a Dunán is, a Tisza ügye azonban ma súlyosabb gond. És összetett. Például azért, mivel jelenleg nem nemzetközi vízi út, ezért csak magyar és jugoszláv hajók közlekedhetnek rajta. Éppen az ukrán szomszédok átgondolt és elismerendő érdekei miatt státusát mielőbb rendezni kellene. Nemzetközi vízi úttá kellene nyilvánítani – nem boszorkányság az –, s meg kellene szervezni a határokon való be- és kiléptetést is. E sorok írójának ismeretei szerint ilyen plánumok nem gyötrik a kormányt, mulasztásuk súlyát nemigen ismerték föl.

Tokajtól vagy inkább Dombrádtól lefelé nem gond a hajózás, addig azonban pillanatnyilag csak kisebb méretű – 4-600 tonna teherbírású, úgynevezett EGB II. osztályú – teherhajókkal lenne folytatható. A Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság igazgatójának, Fazekas Lászlónak közlése szerint vízgazdálkodási szempontból semmi akadály a északkeleti térségben a hajózásnak, bár lehetséges, hogy helyenként kotorni kellene a folyókat, másutt esetleg duzzasztani is ahhoz, hogy jó hatásokkal lehessen a vízen szállítani.

Amellett, hogy hajók nincsenek – kedvező lehetőségek megcsillanásával a tőke ezt gyorsan pótolná –, igen költséges a kikötői infrastruktúra megteremtése is. Most szinte végestelen-végig hiányzik a folyókon. A Tiszára legalább három korszerű kikötőt kellene építeni ahhoz, hogy ezek valóban kiszolgálhassák az itt élők igényeit. Természetesen sokba kerül, de még többbe az a veszteség, amely a drága szállítás miatt keletkezik, hiszen nincs a világon piac, amely elismerne ilyen többletköltségeket. E többlet ma a keleti országrész lakosainak jövedelmét csorbítja.

Szakemberek szerint a hajó 500 kilométeres szállítási távolságon túl szignifikánsan olcsóbb bármelyik versenytársánál – épp ennyire van

Kelet-Magyarországtól Bécs –, ettől függetlenül mi képesek vagyunk ezer kilométereken vasúti kocsikban vagy kamionokban továbbítani áruinkat, hogy majd Koperban, Fiumében vagy Constanzában behajózzuk azokat. Hozzá kell tenni, hogy innen akár Rotterdamig eljuthatnának a szállítmányok vízi úton, az Adriára ugyan nem, de Fekete-tengerhez minden további nélkül. Csak éppen föl kellene rá készülnünk, ami nem a gabonakereskedők és nem is a faimportőrök dolga.

Hogy a kép teljessé váljék, nem lehet elhallgatni a több mint száz éve tervezgetett – vagy inkább csak álmodgatott – Duna–Tisza-csatorna hiányát. Hatalmas könnyebbség lenne egy ilyen hajózható vízi út – kedvező ökológiai hatásait, a sivatagosodó Kiskunság frissítését nem említve –, hiszen nem kellene az uszályoknak két-három napos déli kerülőt tenniük. De csatorna nincs. A léte csupán ábránd. A füstbe ment terv – kormányok szégyene! Megannyi kormányé!

Kérdés, van-e manapság a csatorna megépítésének realitása. Belgiumban, 1930-ban hozták létre a Maas–Schelde-csatornát, az Albertkanalt, amely a liège-i iparvidéket köti össze a 152 kilométerre lévő Antwerppennel. Az építés idején nem volt akkora a belga GDP, mint a mai magyar. A csatornát ma is használják a szén szállítására, hiszen a fejlett világban mindenütt hajóznak, ahol húsz méter szélesen megcsillan a víz. A Duna–Tisza-csatornáról valamennyi érintett tudja, hogy nem holnap kellene, hanem már tegnapelőtt létszükséglet lett volna, ám ma még a gondolata is jobbadán eretnek jellegű. Vajh miért? Az új Vásárhelyi-terv miért csak az árvízi veszélyeket akarja elhárítani? A folyót tisztelni kell, ez kétségtelen, de az nemcsak átok, hanem áldás is. Mi ez utóbbiból csak keveset kérünk?

Miközben a gazdaságban a percek megnyerése a téma, a termelékenység észveszejtő növelése s a költségek erőteljes lefaragása, addig a kormányaink ebben vajmi keveset segítettek a keleti országrészen, már ami a termékek továbbítását illeti. Lassanként, sunyi politikai kanyarokkal, épülget ugyan az autópálya, ami rendkívül fontos, azonban csupán részmegoldás. Alapos programra van – már mióta! – szükség a szállítási költségek drasztikus csökkentése érdekében, mert a mai helyzet a gazdaság egy részére kilátástalanná teszi a versenyképes termelést. A terméket oda kell vinni a vevőhöz. S a piaci központok innen vannak a legtávolabb.

Hiába költ manapság a kormány milliárdokat saját dicsőségének reklámozására – ennyiből vígan megépíthették volna a tiszai kikötő-

ket –, a valódi országgép nem ezekből áll össze, hanem abból, ha lakosai boldogulnak. A jelek azonban azt mutatják, hogy keleten egyre nehezebb a boldogulás. A gondok sokrétűek, ám nem elhanyagolhatók a közlekedések sem. Végre át kellene tekinteni felelősségteljesen a helyzetet, a jövő várható hatásait, s azt, hogy a mai dermedtség miként oldható föl, milyen központi intézkedésekkel, milyen projektek megvalósításával, mennyibe kerülnek ezek – és mennyibe, ha elmaradnak. A keleti országrész nagy gabonatermő területei, konzervüzemei s más, tömegárut előállító vállalkozásai minden bizonnyal újra visszaszerzik régi rangjukat, de felvirágzásukhoz nélkülözhetetlen, hogy termékeik olcsón a piaci centrumokba vagy más vevőkhöz juthassanak.

Navigare necesse est – mondták immár több mint kétezer éve a rómaiak. Hajózni szükséges, hajózni kell, hajózni muszáj.

.....

Az írás megjelent. A mundér védelmében hamarosan válasz érkezett, amelyet dr. Csatári Bálint és Kiss János Péter regionális kutatók, az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete (Kecskemét és Békéscsaba) írtak, ekként:

„Kun István a kutatásainkat érintő »bombasztikus«, sommásan elítélő megjegyzéssel kezdi a cikkét (Navigare, navigare, február 15.). Szerinte lemaradtunk a valóság mögött, amikor az MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéről és a Tisza-vidék fejlesztéséről szóló munkáiban »nem érzékeljük« a tiszai hajózás ügyének fontosságát.

Az ország különböző térségeiben a területfejlesztési lehetőségek tudományos megalapozása, a területfejlesztési programok kidolgozása során gyakran találkozunk Kun Istvánéhoz hasonló felfogással és értékítéléssel. Természetesen nem vitatjuk el azt a jogát, hogy kiemelten fontosnak tekintse a Tisza és mellékfolyói hajózhatóságának ügyét. A területfejlesztéssel foglalkozó szakemberek, de akár a tájékozott, figyelmes laikusok számára is megmosolyogtató azonban az az állítás, hogy a tiszai hajózás hiánya az, ami »valósággal lebénítja a keleti országrész némely gazdálkodási ágát«. A keleti országrész nagy gabonatermő területei »és más tömegárut előállító vállalkozásai« számára aligha a tiszai hajózás a legfőbb probléma. Inkább a tőkehiány, a rossz közúti elérhetőség, a külföldi befektetők szerény érdeklődése, a piacok beszűkülése, a mindezek következtében előálló 10-20 százalékos mun-

kanélküliség, a profilváltás, illetve a minőségi termelésre való átállás nehézsége, a képzett fiatalok elvándorlása, az innováció lassúsága.

A keleti országrész gazdasági lemaradásának egyik (ha nem is a legfontosabb) oka valóban az, hogy a nyugati piacoktól való nagy távolság miatt magasabbak a szállítási költségek, de ezen a mégoly jól kiépített tiszai hajózás is csak néhány termék esetében segíthetne. Ráadásul – mint azt a Kun István által is idézett tanulmányunk megállapítja – a mezőgazdaság Szabolcs-Szatmár-Beregben sem lehet ma már »húzóágazat«, a gazdaság felemelkedésének az alapja, nem is szólva arról, hogy a megye élelmiszer-gazdaságának korábbi fő (szovjet) piacainak elérésében a tiszai vízi útnak nemigen juthat szerep.

Ezért helyeztünk előtérbe javaslataink során más tennivalókat a valóban igen elmaradott Tisza-vidék, illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fejlesztésében.

A Kun István által idézett tanulmányban felsoroltunk több olyan problémát, amely, a fenti megfontolásokon túlmenően is akadályozza a tiszai hajózás fejlesztését, különösen a Tokaj feletti szakaszon. Az ezek megoldásához szükséges beruházások forrásigénye olyan nagy, ami megfontolásra, legalábbis pontos számításokra késztet: arányban áll-e a költségekkel az elérhető forgalom? Az akadályok egy részét Kun István is ismeri (»helyenként kotorni, másutt pedig duzzasztani kellene«) »...hajók persze nincsenek«, »szinte végig hiányzik a kikötői infrastruktúra is«, de nagyvonalúan átsiklik rajtuk.

A tiszai kereskedelmi hajózás bármiféle fejlesztésének alfája és ómegája valóban a Tisza nemzetközi vízi úttá nyilvánítása, ezt mi is sürgetőnek ítéljük. Ezzel kapcsolatban azonban Kun István téves információt közöl: a magyar közlekedési miniszter ugyanis európai kollégáinak tavalyi, rotterdami konferenciáján hivatalosan kezdeményezte az erről szóló tárgyalások megkezdését. Reméljük, a kezdeményezés hamarosan sikerrel jár.

A várható forgalom becslése nem olyan egyszerű, mint azt Kun István véli. Igaz, a teherhajózás sokkal olcsóbb a többi szállítási módnál, s igaz az is, hogy az alsó-tiszai teherhajózás az utóbbi időben örvendetesen növekedett Jugoszlávia irányába. A vízi szállítás azonban olcsó volt öt, tíz évvel ezelőtt is, ám a két évtizede épült szegedi medencés kikötő, amely ma is az egyetlen, korszerűnek és teljesítőképnek mondható ilyen létesítmény a Tiszán, még két-három éve is teljesen kihasználatlan volt. A forgalomemelkedés jelentős részben azért következett be, mert a tiszai szállítással elkerülhetők a lebombázott újvidéki hidak le-

zárta Duna-szakasz. Egyelőre nem tudható biztosan, hogy ennek megszüntetése után hogyan alakul a forgalom, s az mekkora befektetés tesz rentábilissá. Úgy tűnik azonban, hogy a kikötőépítésnek is nagyobb a létjogosultsága Tokaj alatt, mint a szabolcs-szatmár-beregi szakaszokon. Nem beszélve arról, hogy a szóba jöhető nemzetközi áruforgalom összetétele jórészt megegyezik azzal, ami ma vasúton bonyolódik, az így is jelentős kapacitásfelesleggel rendelkező Záhonyon keresztül.

A fenti érvek alapján tehát továbbra is az a véleményünk, hogy a tiszai terhelőhajózás nem lehet a keleti országrész fejlődésének elsődleges eszköze, és a terület-, illetve a gazdaságfejlesztési forrásokat számos más területen nagyobb hatékonysággal lehetne felhasználni. (Ez persze nem jelenti azt, hogy ha a magántőke is üzletet lát a hajózás fejlesztésében, és vállalja az ehhez szükséges feltételek megteremtésének költségeit, akkor ehhez ne kellene megadni az elvi támogatást.)

Végezetül mi nem zárjuk ki, hogy következtetésünk helytelen, hiszen nem tartjuk magunkat sem csálthatatlannak. Nagyon jó lenne, ha ezt valamennyi közéleti szereplő így gondolná, és mások sem tévedhetlenségük tudatában vitáznának.”

.....

Ennyi. Mivel túlzottan röviden – egy-két flekken – nem lehetett mindezekre reagálni, csak annyit közöltem a szerkesztősséggel, hogy minden állításomat fenntartom. A „Kitörési lehetőségek”-re másutt még visszatérek, de e szerzők kizárólag azt fogadták volna el a tanulmányukkal kapcsolatban, ha hozsannát kapnak. Azért nem annyira egyszerű a helyzet. Egyetértek viszont teljes mértékben az utolsó bekezdésük első mondatával.

A keleti országrész gazdasága valóban ezer sebből vérzik, talán nem is elegendő mindazt felsorolni, amit a kutatók megtettek. A következő bekezdésben már elismerik, hogy a lemaradás egyik oka valóban az, hogy a nyugati piacoktól való távolság miatt magasabbak a szállítási költségek. Azt egyébként sem én nem mondtam, sem más, hogy ez lenne a legfontosabb oka a lemaradásnak, és azt sem, hogy a mezőgazdaság húzóágazat lenne. Nem az, de ebben az ágazatban irtatlan súlyokat kell megmozgatni. Ráadásul Szabolcsban még hosszú évtizedeken át tízezreknek kell megélni ebből az ágazatból, és az egész keleti ország-részben sem más a helyzet.

A volt szovjet tagállamok piacait elsőnek vissza kellene szerezni, ez

valós, ám ha ez megtörténne, ebben a relációban akkor sem lenne túlzottan nagy jelentősége a tiszai teherhajózásnak. Csakhogy keleten azért egészen komoly élelmiszer-feldolgozók működnek, amelyekben csupán konzervből súlyvagonok (egy súlyvagon: tíz tonna, mert egy vagonba rendszerint kétszer-négyszer ennyi fér) tízezrei készülnek és indulnak – kamionban vagy vagonban – a nyugati piacokra. Most tekintsünk el a hűtőipartól, mert az nem konténerekben, hanem főleg hűtőkamionban, kisebb részben hűtővagonban szállít, és ott a szállítás gyorsasága fontos. De Borsod, Szabolcs és Hajdú megyében azért hatalmas mennyiségű étkezési almát is megtermelnek, amelyek a drága szállítás miatt nem versenyképesek árban, vagy éppen ez az utóbbi csökkenti a termelők és forgalmazók jövedelmét. Mindezek mellett gabonatonnáknak milliói várnak elszállításra a keleti térségből, és ezeknek az ára mindig olyan nyomott, hogy a tengelyen való továbbítás költségei csak nehezen elviselhetők.

Mindehhez hozzájön a térségben növekvő vas- és acélszerkezetgyártás, a FÁK-államokkal folytatott kereskedések – például műtrágya, cement, rönkfa, szén, miegyéb – havonta számított tonnatízezrei. A vonaton érkező árukra olyan megállapodás volt – és tudtommal van is – érvényben, hogy azokat a MÁV átrakja, de kizárólag ő továbbíthatja. Nos, ez az, ami nem tartható az idők végtelenségéig, mármint a versenytársak kizárása. (Amúgy a kutatók mintha csöppet elfogultak lennének a kapacitásfelesleggel bajlódó MÁV-val és Záhonnnyal.) Ennek tudható be az ukrán szándék is a Csapon létesítendő teherkikötőre vonatkozóan. A MÁV monopóliuma előbb-utóbb lejár, mert le kell járnia.

Az igaz, hogy a keleti országrész fejlődése összefügg például az autópálya építésének elhanyagolásával is, hiszen az Orbán-kormány alatt erről két évig elfeledkeztek, a másik kettőben pedig nem sikerült egyetlen méterrel sem közelebb kerülni a leginkább rászoruló végekhez. Hogy a hajózás feltételeinek megteremtése sokba kerülne? Bizony sokba. Hogy a medrek kotrása drága? Az, biztosan az. Elsőként azonban felhívnám a figyelmet, hogy a kotrás hajózás nélkül is elkerülhetetlen, mert beregi vízügyesek szerint a medrek feltöltődése szignifikánsan csökkenti az átbocsátó képességüket, és ezzel növeli az árvízvesztélyt. Pénzkérdés ez is, miként a többi is, de azért föltennék néhány pimasz kérdést: Hogyan képzei az ország: évtizedek mulasztásáért nem kell egyszer megfizetni? Hogyan képzelik e tudományos kutatók, hogy olcsón meg lehet úszni a keleti országrész növekvő nyomorát? Hogyan

képzeli a társadalom, hogy abban a megyében, ahol most nagyjából 12 százalékos a cigány népesség aránya, és egy-másfél évtized múltán 25 százalékos lesz, a falvak tucatjaiból valóságos romagettók válnak, miből fognak megélni? Hogy továbbra sem törődünk e retardált vidékekkel? Hogy púp a hátunkon? Hová vezet ez a sorozatosan ismétlődő társadalmi indolencia?!

De nyugodtan vizsgálódhatunk Borsod-Abaúj-Zemplén megye sorvadó kistelepülésein is, ugyanez a helyzet. Ráadásul valamennyi térség közül a legnyomorultabb a legtávolabbi, a Bereg. Vizsgálódásaim során számtalanszor föl kellett tennem a kérdést: megfordítható-e még a szklerózis, avagy a folyamat immár irreverzibilis? És nem vagyok biztos a bizakodó válaszban. Tudni kellene Békéscsabán is, Kecskeméten is, Budapesten is, hogy az utolsó órákban vagyunk! Vagy képesek leszünk e vidékeket föllendülő gazdasággal életképes térségekké dinamizálni, vagy tudomásul kell vennünk, hogy százvezrek képtelenek önmagukat eltartani, és ha a társadalom nem akarja, hogy akár éhen pusztuljanak, akár föllázadjanak a sorsuk ellen, akkor az eltartásról a nagy zsebből kell gondoskodni.

Számtalan feltétel hiányzik a dinamizáláshoz, azokat igazából jól sorolják Csatári Bálinték. Ám a tiszai teherhajózás lehetőségét e feltételek közül kizárni nem lehet, nem szabad. És az sem megoldás – vagy kissé narodnyik jellegű –, hogy ha ebben a vállalkozók fantáziát látnak, akkor teremtsék meg a feltételeit. Vállalkozóktól ez nem várható. Az infrastruktúra kiépítése egyértelműen állami feladat, de talán még az is, ha a hajók beszerzése során gyakori lízingeléshez állami garancia is járulna. Meglepő változások zajlanának le, és Szegedtől elindulva szépen kúszna fölfelé a teherhajózás a mindennapokban. (Ha meg a Csatári Bálinték által nem említett Duna–Tisza-csatornát is létrehoznák, akkor pláne.) Záhonyig gyorsan eljutnának a hajók, és ha ott kikötő van, már az is nagy segítség.

Csatári Bálintéknak az az érve, hogy a teherhajózás öt-tíz éve is olcsó volt, és mégsem..., arra mutat, hogy a gazdasági folyamatokból nem sokat értenek. Minél közelebb kerülünk az uniós tagsághoz, a kihívások annál nagyobbak és erősebbek, s a hazai vállalkozások annál élesebb versenyhelyzetbe kerülnek. A termelés és forgalmazás során egyre fontosabbá válnak a fillérek is, ha a vállalkozások ebben a kemény küzdelemben talpon szeretnének maradni. Aki hajón képes és tud szállítani, és ennek feltételei megteremtődtek, s van teherhajózási kínálat, az nem választja sem a vasutat, sem az országutakat.

Ugyanakkor levelet kaptam Búza Bélától is (Budapest, Zsolna utca 7.), aki a hajózás további vizsgálatára biztatott. Leírta, hogy mind a folyami, mind a tengeri hajózást tönkretették hazánkban; miközben a fél világ ezen a szállítási módon gazdagodik meg, mi még a hajóinkat is dob-ra vertük.

Istene hagyott vidék

Az árvízi kártérítések intézése a magyar hivatalok évtizedek óta ismeretlen intenzitású erőpróbája volt.

A magyar tévében ment a sikerpropaganda: kitűzték az első ház helyét Tákoson. Felépült az első ház Csarodán. Szerződéseket kötöttek az újjáépítésre. Mindenkinnek fedél lesz a feje fölött szeptember végére.

Ami azt illeti, ez utóbbi igaz lett. Csupán az volt a kérdés, milyen az a fedél a fej fölött. A felszíni sikerekkel az országos kormánypropagandában a szó szoros értelmében elfedték ugyan azon mély sebeket, amelyek fájdalmát a végeken kisemberek ezrei viselték. Helmeczy László megyei közgyűlési elnöknek külön irodát kellett létrehoznia, úgy áradtak a panaszok. Természetesen nem mindegyikről mondható el, hogy jogos és megalapozott volt, de a többség igen, és ahogy telt az idő, úgy vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy a beregi rehabilitáció lebonyolítása meghaladja a magyar hivatalok erejét.

Nem volt ez törvényszerű. Igazából nem értem, hogy egy pár száz fős vagy alig ezer lelkes településen miért kell főállású polgármester, és miért működik önálló polgármesteri hivatal. (Ha körjegyzőség működne, azzal a falu önkormányzatának önállósága megmaradna, viszont az adminisztratív költségek töredékére csökkennének.) Nem indok az, hogy 8-10 embernek így munkahelyet lehet nyújtani. Különösen pengeélen egyensúlyozó helyzetben derül ki, hogy nem elég az invesztitúra, a hozzáértés is fontos (lenne). És nemcsak a falvakban! Meg – néhol, némelyik ügyintézőnél – a korrektség. A megbízhatóság. A kimon-dott szó szentsége (noha pár száz éve bevezették hazánkban is a hivatali írásbeliséget), hogy a hazudozást ne is említsük. Hogy az emberségről már szó se essék. Meg a lelketlenségről se. Az állítólag nincs, olyat a magyar hivatal nem ismer.

.....

Az épületen még ott a rozsdás tábla: Általános Iskola – Vámosatya. És a közepén a Kádár-címer. Teljesen bebarnult már, de azért egészen jól olvasható az egykori fölirat. Ezt a lerongyolódott épületet kapták lakhelyül a hatvanas években Nagy Sándorék, amikor az iskola máshová költözött.

Emmi néni picike asszony, a hetvenes éveiben jár. Diplomásan, negyvenkét évig tanított, és ebből huszonnyolcat Vámosatyán. A most 81 éves férje Horthy pilótája volt, aztán emiatt internálták: megjárta Recsket és Márianosztrát.

– A Tildy-korszakban édesanyámat bevitték valami miatt, és úgy megverték, hogy belehalt – mondja. – Vagyonunk egyetlen perc alatt vált semmivé. Nyugdíjat sosem szereztem, Recsk miatt most kapok havi 19 ezer forintot.

Amikor Emmi néni nyugdíjba került, lakcím nélküli lakáshasználóvá nyilvánították őket. A lakáskiutalásuk megvolt, ám az önkormányzat nem akarta eladni az ötvenéves jegenyék árnyékában álló épületet. Végül bíróságra került az ügy, és így vették meg 1994-ben – igaz, 40 százalék kedvezménnyel – a házat. Az idős házaspár ma is elképesztő harcot vív a létért. Mindketten gumicsizmában, mert az állatok gondozása ezt igényli. Van hatvan anyabirkájuk – mellette hét kecske –, ezek két melléképületben szoronganak. Ellátásukhoz bizony erő kell, jó derék – és ez megvan. Sándor bácsit megedzette az élet, látszik minden mozdulatán, érződik minden szaván.

Hanem az árvíz! Az egykori iskolaépületet 140 centis víz lepte el, szintje ma is látható a külső falon a ki-kibukkanó vályog alól.

– Hol voltak akkor a birkák?

– Elvitték őket Darócra – mondja Sándor bácsi. Beregdarócot a környéken rövidített formában emlegetik. – Mikor hazahozhattuk, 40 ezer forintot adtam annak, aki gondozta őket, és még hét birka is ott maradt. De elpusztult 13 darab, aztán 238 darab különféle baromfi, köztük 28 pulyka, libák, kacsák.

– Ezekért kártérítést tetszettek kapni?

– Kaptunk 454 ezer forintot.

Az árvíz azért jócskán okozott kárt egyébként is. Hús napig meg sem lehetett közelíteni a régi iskolát. Az épület teli van repedésekkel, de Emmi néniék nem akarták, hogy lebontsák. Félték a jelzőlog-fenyegetettségtől. Megelégedtek volna azzal is, hogy renoválják, ahogy másokkal tették. Később azonban jött a döntés, hogy a ház alaposan leromlott volt azelőtt is. (Megjegyzem, ez nem indok. A legtöbb végzete-

sen károsult ház ilyen állapotban volt, ahogy Gulácson mondták: a víz már csak a kegyelemdőfést adta meg a vályogfalaknak.)

– Engemet 1970-ben kirúgtak az állásomból – mondja Emmi néni. – Mi mindig olyan balról kezelt emberek voltunk, de például ebben az ügyben még az MSZMP-sek is segítettek. Most is abban bízunk, hogy vannak becsületes emberek, akik segíteni fognak.

Tévedtek.

Emmi néni kihoz három viharvert széket a jegenyék alá, hogy leültesen bennünket, mert a berendezés egy évvel a katasztrófa után is olyan állapotban van. A házat pedig nem renoválták.

– Hogyan lehetséges ez?

– Megállapították, hogy volt kár, de értéket nem írtak – mondja Emmi néni. – Később jött a papír, hogy az árvíz nem sok kárt okozott.

Keserves helyzet aztán adódott rendesen, mert az idős házaspár is megpróbált eljárni az ügyben. Volt itt egy kormánybiztos – Nagy Károlynak hívták –, akinek fogadóórájára elsőnek jelentkezett be Emmi néni. A kormánybiztos hét embert fogadott, de őt mindig csak visszaultették. Aztán ezt megalázónak érezte, és eljött.

– Járt itt egy fiatalember a Magyar Karitástól – mondja Emmi néni. – Mivel az árvíz tönkretette a kerítésünket is, a kutya házát is, ezért a kutyát azóta benn tartjuk. Amikor meglátta a fiatalember, hogy a kutya benn van a lakásban, azt mondta, ő kutyaólba nem megy be. És nem is kaptunk semmit a Karitástól.

.....

Miközben Jónás Annát keressük, Beregi Tibor képviselő-testületi tag elmondja, hogy Vámosatyán 52 károsult ház teljesen kimaradt a kártérítésből. A legtöbb helyen be se mentek a károk felmérőik, csak kívülről saccolták meg, mit művelt a víz az épületben. A településen lévő 270 lakóházhhoz képest ez azért rendkívül nagy szám, és még akkor is az, ha nem kell lebontani őket. Azt sem lehet tudni, hogy miért történt ez így. Helmeczy László szerint a spórolás miatt. Na de a vizet ráeresztjük ezekre az emberekre, aztán a következményeket mind ők viseljék?

És aztán vannak olyanok is, akik kárát még föl sem vették, mert nem lehetett látni.

– A testvérem házába vezettük be a vízvezetékét az árvíz után – mondja Bakó István, akivel teljesen véletlenül, Jónás Anna keresgélése közben találkozunk. – Amikor megbontottuk az alap terméskövét,

akkor látszott, hogy szinte morzsolódik az átnedvesedés miatt. Be se jelentették... Az még az ötvenkettőben sincs benne...

– Az anyósom lakatlan házánál csak egy betonozást kértünk – mondja a szemben lakó Révész Jánosné óvónő. – Azt sem kaptuk meg.

Itt, Vámosatya hosszú utcáján, a Szabadság utcán aztán vannak egészen furcsa dolgok. Nemcsak Beregi Ferencné házánál fordul elő, hogy mellette, jobbról-balról kettőt is lebontanak és újjáépítenek, az övénél meg a szükséges renoválást sem végzik el, hanem ez szinte sorozatos. A döntéseket meghozók bizony nehezen tudnák megmagyarázni, miért így, és miért nem másként döntöttek. Vagy itt is a parancsot követték: spórolni?!

Ami aztán Jónás Anna és menyé ügyében történt, az a magyar hivatalnak olyan abszurdja, hogy valóságos leírásához egy Franz Kafka kellene. Két házról van szó. A Jónás Annáét a víz összetörte, bontásra van kijelölve (egy év után még nem bontották le), de lakhatatlan. Milák Endréékét pedig augusztusban bontották le azzal az ígérettel, hogy újjáépítik. Később kiderítették, hogy a telek keskeny, ezért a tervet módosítani kell az építéshez.

– Egy fákamrában laktunk öten, december 15-ig – mondja a szőke fiatalasszony Éva, Milák Endréné. Két gyerekük közül a fiúcska már iskolás, a huncut szemű kislány pedig óvodás.

– Élelmiszercsomagot vittem nekik – emlékezik dr. Kiss Gábor, aki akkor országgyűlési képviselő volt (MSZP), emellett a helyreállítást és újjáépítést felügyelő társadalmi bizottság tagja s mindenese egyben. – Olyan elképesztő körülmények között éltek, hogy nem tudtam a csomagot hová letenni.

– Decemberben már nagyon sírtam – folytatja Éva. – Akkor megpróbáltuk segíteni rajtunk, és beköltözhattünk ide.

Ennek a Szabadság utcai háznak is megvan a bontási engedélye, de ez még némileg jobb állapotban van, úgyhogy valameddig kockázatosan meg lehet húzódni benne. A volt tulajdonosának valahol házat vettek, így ez most állami tulajdon.

– És mi lett az építéssel?

– Semmi – válaszolja Éva. – Megmondták, hogy nem építenek.

– Lebontották a fejük felől, és nem építik?

– Így történt.

– És az anyósáét?

– Az övét sem. Megmondták, hogy nem építik fel.

– Van ennek olyan stichje, hogy Jónás Anna cigány? Van az intézkedések és a cigány volta között valami összefüggés?

– Nincs, szerintem legalábbis nincs. Úgy látom, hogy a katasztrófavédelem a hibás.

Jónás Annával tehát megvetettek egy telket, hogy majd építenek rá, pótolva az árvíz összerombolta házát. De most mégsem! És az sem valószínű, hogy eztán még megváltozna. Mi történik itt? És miért?

– Megmondták, hogy nem építenek – hajtogatja Éva.

– És maguk?

– Mi ebben a házban június 15-ig maradhatunk. Utána az utcára... – sírja el magát.

Bár a hivatalnak nincs lelkiismerete, a hivatalnokoknak azért lehetne, és nem hinném, hogy ebben az ügyben el tudnának számolni vele.

.....

Özvegy Vass Pálné, a Gulács, Szabadság utca 21. szám alatti ház tulajdonosa 2001 májusában megállapodást kötött a megyei közigazgatási hivattal, hogy az árvíz során károsodott házának helyreállítását „természetbeni térítés” formájában „a Kormány biztosítja”. (No, ez jó. Hogy miért éppen a kormánynak tulajdonítják a helyreállítás „biztosítását”, azt sem megérteni, sem elfogadni nem tudom. A kormánynak nincs pénze. A kormány az adófizetők pénzét költi.) A megállapodás 3. pontjában szó szerint az alábbiak állanak:

„A károsult vállalja, hogy az elvégzendő helyreállítási és felújítási munkálatok elvégzésének idejére biztosítja a kivitelező számára a munkavégzéshez szükséges feltételeket.”

A megállapodást követően született néhány dokumentum. Ezekből mutatóba:

November 16-i jegyzőkönyv, betűhíven. Jelen vannak: dr. Szűcs László jegyző, Szántó Miklós (HUB), Angyal István tű. fhdgy, Udvari Sándor NYÍRÉP Kft., Vass Pálné tulajdonos:

„Jelen lévők megtekintették fenti címen lévő lakóház helyreállítási munkáit és megállapították, hogy az alaptest megerősítését a NYÍRÉP Kft elvégezte, de a belső helyreállítási munkákat (melegpadló csere, vakolatjavítás, festés-mázolás) nem kezdte el, mivel a tulajdonos a beállt hideg időre hivatkozva nem hajlandó munkaterületet biztosítani, a helyiségekből nem pakolja ki a bútorait. Jelen lévők ismételten felkérlik a tulajdonost, hogy tegye lehetővé a munkálatok elvégzését.

A tulajdonos kérése, hogy »a belső téri helyreállítási munkákat 2002 tavaszán végezze el a kivitelező, mert akkor látható lesz a tél folyamán keletkezendő újabb károsodások«. Ennek megfelelően nem távolítja a károsodott helyiségekből a berendezési tárgyait, a kivitelezőnek nem teszi lehetővé a munkavégzést annak ellenére sem, ha ezzel kockáztatja annak lehetőségét, hogy kikerül a helyreállítás- és újjáépítés köréből.

K.m.f. Aláírások. A fentiek tanúsítják az alább leírtakat. A tulajdonos nem írja alá a jegyzőkönyvet.”

A jegyzőkönyvet november 23-án vagy 28-án (a dátum kézzel van javítva) megismételték (a NYÍRÉP Kft. képviselőjében Udvari helyett Nagy Ferenc volt jelen), amelyben a tulajdonos a következő nyilatkozatot tette: „Tavasszal kéri az épület külső és belső helyreállítási munkálatainak elvégzését. Jelenleg nem biztosítja a kivitelező számára a munkaterületet.” A jegyzőkönyvet ezúttal özv. Vass Pálné is aláírta.

Levél (815-62/2001 számú, ügyintéző Varga Béla tű. őrnagy) Vass Pálné részére, november 28-án:

„Tisztelt Asszonyom! Tájékoztatom, hogy a Helyreállítási és Újjáépítési Tárcaközi Bizottság Újjáépítési Koordinációs Munkabizottság Vezetőjének döntése alapján, mivel a kivitelezőnek a munkaterületet nem biztosította, 2001. november 23-ai hatállyal Ön kizárásra került a kártalanítás köréből. Tisztelettel: Istenes Sándor ezredes, megyei igazgató, főtanácsos.”

Akárhány címe van Istenes Sándor ezredesnek, ez a levél a magyar államigazgatás gyöngyszeme. Miért tájékoztatás? Miért nem határozat? Hová és mikor lehet a döntés ellen fellebbezni? Vagy ez jogerős? Ha jogerős, akkor miért az? Ki hatalmazta fel a hivatalt katasztrófavédelmi enciklikák kiadására?! Ki ruházta fel őket tévedhetetlenséggel? Milyen felhatalmazással söprik le az asztalról az államigazgatási eljárásról szóló 1957. évi IV. törvény mindmáig érvényes rendelkezéseit?

A kérdéseket csak abbahagyom.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Szatmár-Beregi Kórháza vásárosnaményi tudósgondozójának igazolása 2001. december 10-én Vass Pálné (született 1931. február 21. napján) részére:

„Fent nevezett b. o.-i beszűrődés miatt kiemeltük szűrésen, kezelés és kivizsgálás alatt áll. Előreláthatólag több hónapos kezelésre van szüksége. Dr. Bartha.” (De nem biztos, hogy az aláírást jól olvasom. Az igazolás mellett a kezelésekről és a kontrollokról szóló följegyzések.)

Levél dr. Bakondi György katasztrófavédelmi főigazgatónak december 10-én, s annak utolsó bekezdése:

„Megértettem, hogy azokat a házakat építik és javítják sürgősen, ahol lakhatási gondok voltak. Amikor a szomszédos épületeket javították, joggal feltételeztem, hogy én is sorra kerülök. Ez sajnos nem történt meg. Amikor már az időjárás nem tette lehetővé, hogy a viszonylag épen maradt bútoraimat megfelelő helyen tudjam tárolni, joggal emeltem kifogást. 71 éves szív- és tüdőbeteg asszony vagyok, a hőmérséklet változásra fokozottan érzékeny. Szanatóriumi kezelésre szorulok. A téli felújítás igen súlyos egészségkárosodással és gazdasági kárral járna, melyet részemre fel nem róható okok miatt kellene elviselnem. Nyáron 3-4 hónapot vett igénybe egy lakás felújítása, télen elképzelhető, hogy többet is. Sokakkal ellentétben nem kértem a 15-20 milliós új lakást, csak egy nagyságrenddel olcsóbb felújítást. Mivel a helyreállítás és újjáépítés 2002-ben folytatódik, kérem a Tisztelt Bakondi Urat, tegye lehetővé ezt számomra is.”

A Bakondi Györgyhöz írott levélre a HUB Tárcaközi Bizottság Felügyeleti Munkabizottsága válaszolt (száma 56-2/642-01):

„Tisztelt Asszonyom! A Dr. Bakondi György főigazgató úrhoz írt levelében foglaltakkal kapcsolatosan a Helyreállítási és Újjáépítési Tárcaközi Bizottság Felügyeleti Munkabizottság által lefolytatott vizsgálata alapján a következőkről tájékoztatom.

A Kormány vállalta, hogy az árvíz következtében károsodott épületeket legalább az árvíz előtti állapotnak megfelelő mértékig helyreállítja. Annak megállapítására, hogy mely károk keletkeztek a közvetlen árvízi elöntés miatt, és melyek alakultak ki a korábban elmaradt állagmegőrzési munkák következtében, építőipari szakemberek lettek kijelölve, akik hibajegyzékben rögzítették a károkat. Szeretném felhívni a figyelmét arra, hogy a hibajegyzékben rögzítetteket Ön a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közigazgatási Hivatallal kötött helyreállítási megállapodás aláírásával tudomásul vette, ezzel elfogadta azt, hogy további kárigényt az állammal szemben nem támaszt.

A helyreállítási megállapodás aláírásával Ön arra is kötelezettséget vállalt, hogy a helyreállítási munkálatok elvégzése érdekében a kivitelezést végző építőipari cégnek – az általuk megjelölt időpontban – biztosítja a munkaterületet.

Mivel Ön többszöri figyelmeztetés ellenére sem tette meg, így a fentiek értelmében nem tett eleget a megállapodásban előírtaknak, ezért a Helyreállítási és Újjáépítési Tárcaközi Bizottság Újjáépítési Koordi-

nációs Munkabizottság vezetőjének döntése alapján a helyreállítás köréből kizárásra került. Ennek a döntésnek az utólagos megváltoztatására nincs lehetőség.

Kérem a fentiek tudomásulvételét.

Budapest, 2002. január 10. Üdvözlettel dr. Balogh János r. dandártábornok főosztályvezető h., olvashatatlan aláírás”

A levél második bekezdéséről a sarkosabban fogalmazók azt mondanák, hogy sóderolás, ami nem ütné agyon a valóságot, de én inkább finomabban fogalmazok: a panasz szempontjából érdektelen szöveg. A következő bekezdésben az a rész igaz, hogy a megállapodásban özv. Vassné vállalta, hogy átadja a kivitelezőknek a munkaterületet, az viszont akkor sem igaz, ha egy rendőr dandártábornok nevében írják, hogy az építőipariak által megjelölt időpontban. Ez ugyanis nincs benne a megállapodásban.

A magyar bürokrácia eme ékkövével dr. Helmeczy László, a megyei közgyűlés elnöke sem tudott mit kezdeni. Azt látta célszerűnek, ha peresítik a kárigényüket, és rögvest javasolt is egy ügyvédet. Azóta az ügy a bíróságon van.

.....

A Lánczyék házát nem érte túlzottan nagy kár, de még hosszú ideig viselik a kevesebb nyomait is, ha ugyan rosszabbra nem fordul a helyzet.

A férj parkettásmester volt, azonban néhány éve súlyosan megbetegedett, rokkanttá nyilvánították. Rengeteg gyógyszert szed, így képes olykor munkát is végezni. A feleség 50 százalékos munkaképesség-csökkenéssel rendszeres szociális járadékot kap, a nagyobbik gyerekük középiskolás, a kisebbik nyolcadikos, 2002-ben kezdi a továbbtanulást.

Rákóczi utcai – ez Gulács főutcája – házukat 1989-ben építették. Az építéshez OTP-kölcsönt vettek fel, amit 2014-ig fizetnek.

Stabil épület, megfelelő alapokkal. Az árvíz azonban épp ebben az utcában jelentkezett először, körbevette a házat – a vaskapunak csak a teteje látszott, de az kissé lejjebb van –, habár magába a lakásba nem ment be a víz. A betonfundamentum azonban így is süllyedt, és mivel ez a süllyedés egyenetlen, a lakásban kisebb-nagyobb repedések jelentek. Az átnedvesedéstől a falakon, parkettán és főleg a fürdőszobai szennyvízlevezetésen jelentősebb károk mutatkoztak.

Jöttek is az állami kárfelmérők hamarosan. És ahogy az szinte szokásba jött az árvíz után, a kapuból nézték meg a kárt. Az udvarra sem mentek be. Később egy ember megnézte belülről, de ő is csak felülete-

sen, ráadásul március vége volt, és a szobákban még nem látszott a víz alattomos munkája. Az csak később derült ki, s akkor már kipakoltak onnan.

Közben a biztosítóval – nem írom meg, hogy melyikkel, nincs kedvem bíróságra mászkálni – vitáztak Lánczyék. A két szoba parkettázásának a felét kifizették, a kazánt viszont nem. A házban van gázfűtés is, meg központi fűtés, korábban vegyes tüzelésű kazánnal. Az árvíz estéjén éppen égett ebben a tűz, a víz meglepte, megrepedezett, javíthatatlanná vált. A biztosítósok azt mondták, hogy tíz évnél régebbi, nem fizetnek rá semmit, és mehetnek Lánczyék az atyaúristenhez, akkor sem.

– A biztosítókkal az egész Beregben súlyos viták voltak és vannak még most is, egy évvel az árvíz után – mondja dr. Kiss Gábor. – Volt egy asszony Hetefejérsén, akinek a régi házát elpusztította a víz. A biztosító 40 ezer forintot fizetett a házért, ami bármilyen épületért nevetséges. Ilyen másutt is előfordult. Azzal indokolták, hogy ezek nem az árvízről dőltek össze. Hát mitől? Trunkó Barnabás, a biztosítók szövetségének főnöke szerint hogyan szólhatunk rosszat rájuk, mikor kétmilliárd fölött fizettek ki. Biztosan valós ez az összeg. De szinte minden egyes ügyintézés panaszos.

A ház helyreállítása csak hosszadalmas levelezés után kezdődhetett el. Lánczyné novemberben írt a helyreállítási bizottságnak, kérve, hogy végre próbálják meg az ügyüket intézni. Válasz nem érkezett ugyan, ám decemberben megjelent náluk két úr – Szántó és Angyal nevű, talán éppen a HUB-tól? –, fölvtették a jegyzőkönyvet, és azt ígérték, hogy meg lesz csinálva. Valamennyi valóban meg lett. Azonban a renoválók Lánczyék házában inkább csak tessék-lássék munkát végeztek: bevasalták az alapot, aztán lemeszeltek mindent. A mész valameddig eltakarja a kontármunkát. Az összetört szennyvízvezetékét úgy javították ki, hogy a vécé ma sem folyik le.

Közben az újjáépítésen Lánczyné férje és a fia is dolgozott – minden hadra foghatónak lett helye. Tizenhét lakást parkettáztak le egy al-alvállalkozó részére. Az azonban még a kikötött napszámot sem fizette ki: 180 ezer helyett csak 60 ezret adott, de úgy tűnik, Lánczyéknak semmi kedvük a pereskedéshez a csaló vállalkozóval szemben. Pedig azt is a szemére vethetnék, hogy a dolgozóinak nem hagyott pénzt, itt laktak Lánczyéknál, és a házigazdák adtak nekik enni. (A saját házukban ők maguk nem dolgoztak.)

Így ment ez a Beregben az árvízi helyreállítás során.

Az adományok elosztásakor ők főleg kazánt szerettek volna másikat, ami persze nem volt. Hoztak a faluba tizenöt automata mosógépet, perszívókat, gáztűzhelyeket. És Lánczyék is megkapták a 24 ezer forintos pénzadományt, miként mindenki.

– A mosógépek elosztását a polgármester a Karitászra bízta, mert ő maga nem vállalta az elosztás miatti gondokat – mondja Lánczyné.

Berki Károly önkormányzati képviselő szerint a gáztűzhelyek – plusz egy másik gép, mosógép vagy hűtő – elosztását az alpolgármester úgy végezte, hogy kisorsoltak tíz nevet, és azok kapták. A szerencse majdnem csak az olyanoknak kedvezett, akik egyedülállók.

– Volt olyan adomány, hogy ahány család, annyi csomag. Ezt könnyű volt elosztani. A később érkezőkről – például az automata mosógépekről – úgy döntött a képviselő-testület – mert az döntött –, hogy átadja a Karitásznak. A térségben a Máltai Szeretetszolgálat, a Vöröskereszt és a Magyar Karitászműködött, ezt a falut az utóbbi kapta. A testület azért bízta az egészséget a Karitászra, hogy az elosztás miatt ne őket szídják a lakosság.

– Színtiszta református falu. Meg tudná valaki magyarázni, hogy miért éppen egy katolikus irányítású szervezet foglalkozott itt az adományokkal?

– Nem tudom én sem. Csak a felosztást ismerem, amint mondtam, ez szinte véletlenszerű volt. Amúgy a református egyháztól is kapott a lakosság támogatást. Elégedettséget az sem hozott. Például azt mondják, hogy a templomjárók többet kaptak, jóllehet az egyházadót mások is fizetik.

Gond támadt az étkezési hozzájárulással is, amit csak azoknak jutattak, akiknek bontották a lakását. Ezt valóban így szabályozta a kormány, de – állítom – sehol nem találkozott egyetértéssel. Egy helyreállítás során a családok százainak kellett kiköltözniük istállóba, padlásfeljáróba, sátorba, konténerbe, miközben élelmiszer-tartalékaik – kamrában, spájzban, hűtőben, fagyasztóban – már az árvíz napjaiban tönkrementek. Sok megpenészedett, füstölt kolbászt és húsvétra szánt sonkát ettek meg errefelé a kutyák, megbűdösödött húsokat a fagyasztóládákból – igazából még tartott a téli disznóvágásokból. Ritkaságszámba ment, akit nem ért ilyen kár, hiszen például Gulácsra egy hét múltán lehetett visszatérni a rohodi evakuálásból, közben pedig nem volt villany, csak víz meg nyirkosság.

– Százötven aláírást gyűjtöttünk össze, mert nem kaptunk étkezési utalványt – mondja Lánczyné. – Zúgolódott a fél falu. Végül kihívták a

rendőrséget, azok meg két cigány asszonyt el is vittek. Eközben az adományként érkezett krumplit, zöldséget, hagymát a szemétkébe öntötték. A császárszalonna meg a mosópor? Azok szépen eltűntek.

.....

– Ha megmondjuk valakinek az 5,8 milliós jelzálogot, hát kinevet bennünket – mondja Angalét Béla, Tarpa, Árpád utcai lakos. Közben úgy felturbózza magát, hogy a kalap is sistereg a fején. És joggal.

A víz a lakásukba nem tört be, csak a küszöbíg ért, és körülvette az épületet. Az hagyján, hogy május végéig nemigen foglalkoztak velük – amúgy addig alig látszott a károsodásból valami, másoknak meg rogyott összefeje a tető –, akkor született az első megállapodás a tatározásról. Ez elsőre még nem minősült nagy értékű helyreállításnak – így fejezték ki a különbséget –, azonban a megállapodás után következő hónapokban munkálkodni kezdett a víz, ennek nyomában az utcai fal megindult a járda felé. Novemberig csak alá volt dúcolva, Angaléték pedig kiköltöztek az istállóba.

November elején aztán dolgozni kezdtek a mesterek, néhány nap múlva pedig jött egy jogász az új szerződéssel, hogy azt alá kell írni, különben amit addig végeztek, annak az árát vissza kell fizetni. A szerződés arról szólt, hogy a nagy értékű helyreállítást a vállalkozó 9 millió 375 ezer forintért vállalja. Angaléték a nyilvánvaló kényszerhelyzetben aláírták ezt a papírt, noha tudták, hogy ennyi pénzért új házat lehetne építeni. Az ő házuk eredetileg 72 négyzetméteres, amely aztán az okmányokon 76 négyzetméteressé nőtt. Csak ott, mert a valóságban nem.

– Nekünk hétmilliós lakást lehetett volna vennünk, de úgy, hogy három és fél milliót nekünk kellett volna hozzátenni – mondja Angalétné, és széttárja a kezét: Honnan?

A 2001-es év különösen zord őszét egészen karácsonyig az istállóban vészelték át, akkor az majdnem kigyulladt – fűteni kellett valahogyan ott is –, ezért inkább visszaköltöztek a lakásba. A felújítást a mesterek márciusban fejezték be. Még meg se száradt a festék a falakon, máris új repedések jelentkeztek. Némelyik helyen a vályogfal mellé téglából húztak másikat, de úgy, hogy közöttük széles légrés maradt, és kopogtatásra kongó hangot ad, akár egy hordó. De mindez nem újság, Tarpán szinte egyetlen ház tatározása, felújítása vagy helyreállítása sem kifogástalan. Csakhogy rosszul írom. Pontosabb így: a munka minősége – dr. Kiss Gábor szerint – itt épp olyan csapnivaló, mint a többi telepü-

lésen. (A legrosszabbak Tarpa mellett Jánd, Vámosatya és Hetefejércse.)

Ezek után kiszámolták: A felújítás értéke: 9 375 000 Ft, mínusz a ház értéke: 3 500 000, marad 5 875 000, és ez utóbbi számot jelzálogként bejegyeztették az ingatlan telekkönyvi lapjára. Angaléték sokallották, kihívtak egy szakértőt, aki megállapította, hogy a számlázott összeg nem egyszerűen több mint az elvégzett tényleges munka, hanem nagyon sokkal több. Kiss Gáborék vizsgálatot kezdeményeztek, feltételezve, hogy – szolid szám – az építési számla legalább 2-3 millióval meghaladja a tényleges értéket. (A valós ennek körülbelül a kétszerese. Legalább.) Közben Angalét Béla elmondta egy tévés műsorban, hogy milyen helyzetbe kerültek. Kijött Mátészalkáról egy katasztrófavédelmis alezredes – a polgármesteri hivatalból Szalai Erika kísérte –, és kérdőre vonta Angalétékát, hogy miért hívták ki a tévét. (Istenkém, milyen érzékeny is tud lenni a magyar hivatal! Na jó, legyen az. De mi ez a felelősségre vonás?! Talán szégyellték a tévében elhangzottakat?)

– Nem mi hívtuk, jöttek maguktól – felelte nekik Angalét Béla. Erre az alezredes azt mondta, ne mondjak máskor ilyeneket.

– Ez fenyegetés volt? – kérdezem az embert.

– Szó szerint nem, de végül mi úgy éreztük, hogy az.

Angaléték pedig megkísérelték hivatalos útra terelni az ügyet. Vizsgálatot kértek. A válasz a következő volt: Nekik a vállalkozó számlájához semmi közük, mert az építtető a Magyar Állam. Ilyen trükköt a világon egyedül a magyar bürokrácia képes kieszelni! Az Angaléték házának és telkének mai forgalmi értéke Tarpán – ha egyáltalán el lehetne adni – hárommillióra jönne ki. A hivatalos felértékelés sem volt sokkal több. Ha ezt valakitől megkapnák, akkor be kellene fizetniük a jelzálog miatt a kincstárnak, és már „csak” 2 875 000 forinttal tartoznának.

Magyarán: hivataljaink az Angaléték számlájára fogadták el a csapnivaló munka pofátlanul magas, irreális árát, és fizették ki azt a vállalkozónak. A család peresítette az ügyet, de őszinte kétkedéssel kell kezelnünk, hogy mit képes elérni a bíróságon a nyilvánvaló igazságával.

– Tarpán gyakorlatilag mindegyik helyreállított házzal ez a helyzet – mondja Sipos László alpolgármester. – Elfogadhatatlan minőségű munka, mellette meg elfogadhatatlanul magas ár.

– Mi a következmény?

– Az, hogy röghöz kötötték az embereket. Munkahely nincs, megélhetés nincs, elköltözni, házat eladni meg nem lehet, mert a vételár az

árvízi károk helyreállításának költségeit sem futná. Mindegyik ügyet a mélységéig ismerem, kivétel véletlenül sincs.

– Hány házat kellett itt felújítani?

– Nem számoltam össze, de néhány napon belül megtelefonálok. Sokat.

Az adatokat megkaptam:

Újjáépíttettek 139 házat, plusz még kettő sorsa 2002. április végén is eldöntetlen.

Nagy értékű felújításra 39 házat jelöltek ki, ebből tizenhatot vásárlással oldottak meg, így 23 házra jelzalogot jegyeztettek be, mint az Angalétékéra.

Vásárlás 59 ház helyett történt, ebből még három folyamatban van, a többi megvalósult.

Felújítás – nem nagy értékű – 421 házon történt.

Kártérítést kapott 43, az árvíz idején lakatlan ház tulajdonosa. Itt a legkevesebb a négyzetméterenkénti érték 15 és 30 ezer forint között mozog. Ezekből már 34 esetben megkötötték a szerződéseket.

.....
Ami viszont Dörfler Józsefné Varga Elvira nénivel történt, az megint kész abszurd. Amikor Dörflerék a Jókai utca 4. szám alá költöztek, Elvira néni néhai férje összeveszett a szomszéd J. Gyulánéval, s azóta tart a harag. Ez a szomszédasszony csupa jóindulatból bejelentette, hogy a Dörflerék háza életveszélyes, és kérte, hogy bontsák le. Hogy milyen fölmérés alapján hozott határozatot Vásárosnamény jegyzője, azt nem lehet tudni.

– Én sosem találkoztam olyan emberrel, aki a házat megvizsgálta volna – mondja Elvira néni. – Ott benn e célból senki sem járt.

Tény, hogy 2000. november 16-án a naményi jegyző elrendelte az épület 8 napon belüli lebontását, amelyet az esetleges fellebbezésre – ötezer forint illeték! – való tekintet nélkül végre kell hajtani, és amennyiben a határozatnak nem tesznek eleget, úgy százezer forintig terjedő, ismételtlen kiszabható bírsággal fogja kikényszeríteni a végrehajtást. A bontási munkák csak felelős műszaki vezető jelenlétében végezhetők, a munkálat megkezdése előtt az épületet a közművekből ki kell kapcsolni.

Hát bontás nem lett. Igaz, bírság se. De nem a sikeres fellebbezés miatt (pedig az özvegy Dörflerné kicsi nyugdíja miatt végül eltekintettek volna az illetékfizetéstől).

Dr. Nyéky Tamás polgármester elment Elvira nénihez, megnézte a házat, és azt mondta, hogy hirtelen nem is tudná hová költöztetni, egyelőre maradjon. Nem lehetett az a ház annyira életveszélyes! A polgármester sem merete volna megkockáztatni, hogy a bontási határozat ellenére a helyén hagyja Elvira nénit. November 24-én – még mindig 2000-ben vagyunk! – Elvira néni nyilatkozatot tett a polgármesteri hivatalban, amit eljuttattak a naményi jegyzőnek is. Ebben leírja, hogy egyedülálló kisnyugdíjas, havi 10 385 forinttal – uramisten, mire lehetett az elég?! –, a lakás helyreállítását (vagy bontását) ebből fedezni nem tudja, noha a bontási határozatot tudomásul veszi. Kiköltözését sem tudja megoldani, mert nincs hová mennie. Kéri, hogy belülről is tekintsék meg a házat, mert eddig ez nem történt meg.

„Kis helyreállítással – szakember szerint – ismételten lakhatóvá lehet tenni. Vannak olyan helyiségek, amelyek teljesen épek, ezért nem értek egyet azzal, hogy a fejem felől lebontsák a házat, és én tél idején az utcára kerüljek. Más lakásom nincs, egy gyereke van, de hozzájuk sem tudok költözni, mivel ők is szűkösen élnek, kicsi a lakásuk.”

A továbbiakban így ír:

„Vállalom, hogy a tavaszi hónapokban a lakást lakhatóvá fogom tenni. A felelősséget másra nem hárítom, baleset bekövetkezte esetén a felelősséget vállalom. A lakás falainak megtámasztását pedig szakemberrel azonnal el fogom végeztetni, annak érdekében, hogy a szomszéd lakást ne veszélyeztesse... Bár én úgy érzem, hogy itt nem veszélyeztetésről van szó, mivel ott a szomszédnak csak kiskertje van.”

A kétségbeesett és mindent vállaló nyilatkozat után a bontás lekeült a napirendről. Márciusig. Akkor a Tisza döntött, özvegy Dörfler Józsefnének pedig ki kellett települnie, a házban tovább maradni most már számára valós életveszélyt jelentett volna. Mire visszajött, már nem volt ház. A fiát is elvitte a víz. Nekik építettek egy másfél szobást.

Elvira néni pedig a falu határában lévő ápoló-gondozó otthonban él. Az otthon gyönyörű nyír-, juhar- és kőrisfák védőövezete mögött áll, azok ilyen poros tavaszokon jó szolgálatot tesznek a benne lakóknak. A szomszédos ház kissé különös ajtóval rendelkezik: az otthon felőli fala egyben hiányzik, itt-ott a határolókból is valamennyi, úgyhogy a tető fenyőrönkökkel van megtámasztva. De a rönkök rövidek lehetnek, mert alul hol téglával, hogy más pockokkal kellett megpótolni, és egy-egy ilyen pocok bizony labilis tákolmány.

– Egy éve szívatnak! – mondja Elvira néni. – Házam volt, most már nincs, de nem építenek másikat. Állítólag nem jár. Kártérítést sem kapok.

Ezt jól kiszámolták. Van egy házacska, amelyre elrendelik a bontást még az árvizet megelőzően. És vajon jogerős-e az a határozat? Biztosan annak tekintenék – fellebbezés nem történt –, ám ha így nézi a bürokrácia, akkor miért nem hajtották végre? Ha meg ténylegesen árvízi kár keletkezett, akkor miért nem kártérítik természetben a tulajdonost? Abban bíznak, hogy nincs pénze a pereskedésre? Hogy mindent tudomásul vesz?

– És most hogyan tovább?

– Van a Jókai utca 20. szám alatt egy kis lakás. Kis szoba, konyhával. Én azt mondtam Vassné Szűcs Rózsikának [ő a tarpai polgármesteri hivatal jegyzője – K. I.], hogy miért ne költözhetnék oda. A cigánynak kicsi volt, de nekem még megfelelne. Fizetek lakbért, csak hadd foglaltam el, míg valami változás nem lesz velem.

Elvira néni rendelkezik egy pusztá telekkel, és közben meghúzódik egy kényelmes, de mégiscsak szükségszálláson, mert nincs hová mennie. Az ügy pedig áll, senki nem kezd bele, hogy valahol följejtse és megoldja.

Visszaélés? Az itt nincs. Csak lelketlenség a végtelenségig. A jogszabályok szellemének féloldalas értelmezgetése. Érzéketlenség és tehetetlenség, keverve. Ez ma a magyar hivatal. Ha netán bajban lenne az ország, hogyan működnének a rest közszolgái? Számíthatnánk-e rájuk?

.....

A Cigány-tó Tarpa olyan félig külterülete, amelyet nemigen ismer a közvélemény. (Nem ismertették meg vele, nemigen mutogatták.) Valaha itt vetették a vályogot a cigányok, a megmaradt vályogvető gödröket nevezték el együttesen Cigány-tónak. Az árvízi újjáépítések során ide hordták a bontási törmeléket, azzal töltötték fel. Főleg föld, a falazáshoz használt régi anyagok minden mennyiségben és formában, némi összetört beton, piros téglá- és cserépvédő fóliák maradványai, meglehetősen esetlegesen leborogatva... Ahány plató, annyi halmocsk. Rendszer semmi. Ez lett a helyi sittlerakó. A teherautók úgy mentek, ahogy tudtak, több irányból, de mint a háborús időkben a tankok, toronyíránt, nem törődve az akadályokkal.

Mező Bertalannénak és családjának itt volt a háza, s itt van újra. Az új. Mert a régít összenyomta a víz, hát épült helyette egy szép, összesen 78 négyzetméteres.

– Milyen áron építették?

- Csaknem tizenötmillióért...
- Mennyiért?!
- Tizenötért. Nem sok híja van.
- De hiszen az majdnem kétszázezer forint négyzetméterenként!
- Bizony annyi. Ráadásul a gázkazán kéményét, vagy hogy mondják, a kéménybetétet olyan rosszul építették be, hogy a kazán gyakran elalszik. Állítólag a szél visszafújja a füstöt.

Ami nem veszélytelen. Itt szembesülök azzal a kérdéssel, amelyet dr. Helmeczy Lászlónak fölvettem, hogy néha gyanút keltően magas áron építik a házakat. Helmeczy szerint ilyen jó áron a megyei építők sosem dolgoztak, de az árak négyzetméterenként csupán 98 és 130 ezer között mozognak, a kisebb házaké a magasabb. Ez utóbbi normális és érthető, ám a Mező Bertalanné háza nem az apróbbak közül való – olyan 54 négyzetméteresek a legkisebbek –, csak hát ez az ár!...

Az így jóváhagyott ár jelzőlog formájában tizenöt éven át a tulajdonost nyomja, azonban – mint tudjuk – neki ehhez semmi köze, semmihez sincs köze, se ehhez az árhoz, se ehhez a minőséghez, az építtető a Magyar Állam, másnak itt nincsen szavazati joga.

A régi házuknak betonkerítése volt. Volt. Már nincs. A sített hordó teherautók eltakarították, mert akadályozta őket. Némelyik csapat az udvarukon keresztül húzott a Cigány-tóhoz, amely talán százméternyire lehetett. De a sitt jött meg jött egyre közelebb, a végén a kutya házánál állt meg, ami már távolról sem közterület, hanem a Mező-éké. Meg még sok a gödrökig vezető úton, köbméterek százai. A család panaszkodik, járkal a polgármesteri hivatalba, hogy legalább a telkükről dózeroltassák már el a törmelékét – 2002. április végéig hiába.

Ha belegondolok, milyen kényes is a környezetvédelem errefelé! A tarpai erdőbirtokosságtól lerabolt erdőt immár fegyveresen őrzik, és ha valaki gyöngyvirágot akarna szedni – mi akartunk –, akkor Aradi Csabától, a Hortobágyi Nemzeti Park igazgatójától kell saját kezű, írásos engedélyt kérni és az öröknek felmutatni. Hát inkább erre lenne kényes, erre lenne büszke, erre a Cigány-tóra! Megérdemelné Turi-Kovács miniszter, hogy keresztbe-kasul át meg át kelljen gyalogolnia ezen a meddőhányókra vagy tűzéségi lőterekre emlékeztető terepen, de lehetőleg száraz, szeles időben, hogy köhögjön is tőle egy kicsit. Ez a kívánság nem kegyetlenség a részemről, hanem annak óhaja, hogy a patetikus szavakat használó vezető is ismerkedjen egy csöppet a környezet tényleges állapotával, a keserves valósággal. Mert – említés té-

tetett róla – nem ám csak Tarpán ez a helyzet, hanem szerte a beregi öblözetben, ahol kettőnél több házat kellett elbontani. Nézze meg saját méltóságos miniszteri szemével, mit műveltek ezzel a tündéri tájjal, ezzel a háborítatlan természettel.

.....

Az ápoló-gondozó otthonban nemcsak Elvira néni él, hanem ott éldegélnek Oláh Károlyék. Az ő levelét idézem, némileg rövidítve:

„Oláh Károly vagyok, feleségemmel és két kiskorú gyermekemmel (kettő és négyévesek) a Tarpán, a Széchenyi út 65. szám alatt lakunk, de a ház nem lakható.

Lakásunkat árvíz sújtotta. Az árvíz után egy hónappal olyan nagy mértékben károsodott az épület, hogy a Kht. embereinek meg kellett támasztaniuk. A lakás veszélyességére való tekintettel albérletbe vonultunk a jegyzőnő tudtával és beleegyezésével. Albérleti támogatást nem kaptunk.

Május 31-én aláírtam egy megállapodást, melyen kitételként szerepel a statikusi vélemény szükségessége. Júliusban a statikusi vélemény »bontás« volt. Valamivel később Lengyel István úr nem lakottá nyilvánította a lakásunkat, a szomszéd szavára.

Augusztus elején jött egy úr, bemutatkozás nélkül, megtekintette a lakást, és visszavonta a bontási döntést. Állítása szerint nem a víz okozta a károsodást.

Ekkor Istenes Sándor ezredes úrtól személyesen kértem egy újabb műszaki felmérést, melyre azt válaszolta levélben, hogy a Közigazgatási Hivatal illetékes. Ez a levél postai bélyegző hiányában gyűrtten érkezett meg hozzám. [Istenes Sándor a megyei katasztrófavédelem igazgatója, ugyanabban az épületben dolgozik, ahol a Közigazgatási Hivatal is megtalálható – K. I.]

Augusztus közepén hazaköltöztünk, főleg anyagi és más okokból.

Dr. Helmeczy Lászlónak írt levelemben részletesen feltártam a problémámat. Válaszlevelében megígérte, hogy kivizsgálja és intézkedik az ügyemben. További tájékoztatást nem kaptam.

Augusztus 25-én (szombaton) elkezdtek a felújítást. Feltörték a szobákat és a konyhát, lakhatatlanná tették az épületet. Sőt a felbontással fertőzésveszély lépett fel. Két nap múlva (augusztus 27-én) a kivitelezők műszaki ellenőre leállította a munkálatokat, mivel (az épület) nem felújítható, valamint a tudtuk nélkül dolgoztak.

Ekkor jutott tudomásomra a kivitelezőktől, hogy a házunk lakatlan-

nak van nyilvánítva. A Polgármesteri Hivatalba Szalai Erika ügyintézőnek beadtam egy nyilatkozatot, melyen a szomszédok aláírásukkal (tanúsítják), valamint víz- és villanyszámlákkal igazoljuk, hogy az otthonunk nem tartozik a lakatlanok közé.

Szeptember 24-én dr. Kovács Jánostól, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közigazgatási Hivatal vezetőjétől kértem egy kivizsgálást a lakásról, és kértem, tájékoztasson az eredményről, valamint az otthonunk további sorsáról. Dr. Kovács János úr átadta kérésemet Istenes Sándor ezredesnek. Közben dr. Meskó Ferenc ügyvéd úr is megígérte, hogy utánanéz az ügyemnek és tájékoztat.

Október elején úgynevezett falugyűlésen tudtam meg, hogy az otthonunk továbbra sincs lakottá nyilvánítva, valamint felújításra van ítélve. [A falugyűlést újabban közmeghallgatásnak hívják, de a lakosság az istennek se bírja így nevezni a rendezvényt – K. I.] Tájékoztattak még arról, hogy a statikusi vélemény csak javaslat, nem mérvadó. [No, ez érdekes. Van talán főstatikus? Vagy melyik hivatalnak bírálja fölül a szakember véleményét? Kinek az álláspontja a mérvadó? Miért az övé? És mit szólnak ehhez a statikusok? De volt, aki megkérdezte: – És mennyibe kerül a mérvadó vélemény? – K. I.]

A nagy felújításról válaszelevelében tett említést Istenes Sándor ezredes úr és dr. Meskó Ferenc ügyvéd úr is.

Október 10-én választani lehetett a felújítás és a vásárlás között. Az utóbbit választottuk.

Október 16-án kiköltöztettek minket a katonai sátorból az ápoló-gondozó otthonba, de a költözésben senki sem segített.

Október 22-én aláírtam a bontási kérelmet, melyen a közel 120 négyzetméteres épületet felvették 66,44 négyzetméterbe. Ezt Szalai Erika és Vince Sándor úr mérte. Keveselltem a négyzetmétert. Az épületnek egybefüggő tetőzete és alapja van, valamint teljesen beépített, sehol sincs nyitott teraszos vagy tornácos rész. Kérni akartam egy újabb felmérést, de Szalai Erika szerint fölösleges, mert a lakás felújítási költsége 6,6 millió, így ha a négyzetméter több is, csak ennyiért vásárolhatnánk.

A statikus műszaki ellenőrök, vállalkozó építészek, akik látták az épületet kívülről-belülről, egyikük sem vállalna garanciát a felújításra. Ezért is választottuk a lakásvásárlás lehetőségét.

Az eddig nézett lakások közül, ami nekünk is megfelelt, az vagy elkelt, vagy nem fért bele a nekünk meghatározott 6,6 millióba. Végül december elején beadtam egy ingatlant, mely belefér az összegbe, és nekünk is jó.

December közepén újból költöztünk. Átköltöztettek minket a Polgármesteri Hivatal egyik épületébe a község végén. Természetesen most is a saját erőnkől kellett megoldanunk a hurcolkodást, két kisgyermekkel. Nem [volt] könnyű.

2002. január 4-én a jegyzőnk tájékoztattott, hogy a vásárolandó ingatlanért csak 4,5 milliót adnak, kétmilliót tegyünk hozzá mi. Hiába van meg a lakásra szánt összeg, mégis pótolnunk kell.

Az egész 2001-es évben szinte semmit nem tettek, semmilyen támogatást (albérleti támogatás, étkezési hozzájárulás) nem adtak, gyermekeim testi épségét és egészségét kockáztatták, anyagi helyzetünket és idegrendszerünket tönkretették, megaláztak, meghazudoltak, fenyegettek, és még most sem hagyják, hogy saját otthonunk legyen.

A feleségem fejében többször megfordult, hogy elhagyja az országot gyermekeimmel együtt, mert elege lett abból, amit ez az ország adott a tavalyi évben, és még most is. (A feleségem ukrán állampolgár.)

Erre a lakásra szükségünk van, és nem bánnám, ha valaki végre segítené nekünk... Tarpán sok szép új lakás épült. Ezek közül a többség jogosan épült újjá. Viszont egy-két olyan ház is volt, melyet a munkagép is alig bírt elbontani. Még rajtunk kívül is tudok olyan épületet, amelyet le kellett volna bontani, de csak felújítást kaptak.

Említésre méltó még, hogy a TV1 felvételt készített az otthonunkról november környékén, csak nem került adásba. Lehetséges, hogy nem tartották fontosnak, milyen körülmények között kellett élnünk a gyermekeinkkel?

Jelenleg földönfutó hajléktalanoknak érezzük magunkat, és ez gyakorlatilag így is van. Pillanatnyilag egy 15 négyzetméteres szobába vagyunk bezsúfolva. A konyhát és a mellékhelyiségeket közösen használjuk egy négytagú családdal és egy idős hölgyel. A gyermekeink mozgása erősen korlátozva van.

Kérem, segítsen valaki, hogy visszatérjünk az eredeti kerékvágásba. Tisztelettel Oláh Károly."

– Mi történt itt? – kérdezem Sipos László alpolgármestert.

– Önkényeskedés. Egyértelműen arról van szó.

– Beszélhetnék a jegyzőnővel?

– Nem tudunk. Vizsgaproblémái miatt huzamosabb ideje nem jár be a hivatalba.

Amúgy ez az egész ügy egy abszurd. A házat lakatlannak nyilvánítja a hivatal, holott egy család régóta benne lakik. (A lakatlan házáért minimális kártérítés járt, ha elpusztult.) Felújításra jelölik ki, habár a

szakember felújíthatatlannak minősíti. A tényleges alapterületének felére veszik fel, a többi nem érdekes. Bírja ezt még követni valaki?

Oláh Károly panaszára dr. Bakondi György, az országos katasztrófavédelmi főigazgató válaszolt. Válaszának lényege az, hogy nekik nem járt albérleti támogatás, mert a házukat nem bontásra jelölték ki. Az általuk megvásárolni szándékozott házért pedig azért nem akart 6,6 millió forintot fizetni a Magyar Állam, hanem csak 4,5 milliót, mert csupán annyit ért. Volna.

A levél megírása óta Oláh Károlyék mégis megvettek egy házat – a hírek szerint kihalt belőle egy alkoholista házaspár –, három és fél millióért. Most már sem a 6,6 millióról, se a 4,5 millióról nincs szó, ennyit kaptak, elégedjenek meg vele.

– Fel kellene újítani, mert nagyon rossz állapotban van – mondja a vasbolti eladó. – Fogalmam sincs, hogy miből. Egyedül keresek, a feleségem gyerekgondozásin van.

– Hitellehetőség nincs?

– Volna, de nem merek belevágni. A felújításra körülbelül hárommillió kellene. Semennyi sincs.

.....

– Az utolsó parlamenti napon interpelláltam a belügyminiszterhez a beregi kártérítés hiányai, továbbá a közvetett árvízkárok – amelyek főként Gelénesen, Tiszaadonyban és Gergelyugornynán keletkeztek – további sorsa iránt – mondja dr. Kiss Gábor. – Kérdeztem, hogy mi lesz ezeknek a sorsa, miként térítik meg. A belügyminiszter azt válaszolta, hogy a továbbiakra se pénz, se szándék nincs.

Hát – úgy látszik – a pénzkeretek túlságosan hamar elfogytak.

Pedig volna mit cselekedni. Célszerű lenne egy általános utóvizsgálatot lefolytatni a helyreállításról és újjáépítésről, és bizonyára hozna néhány vaskos meglepetést az adományok elosztása (vagy annak az ellenkezője) és az elosztások végrehajtóinak alapos elszámoltatása is. És nem mellőzhető a hivatali abszurdok előidézőinek kérdőre vonása sem, mert ha egyszer büntetlenül határozgathattak, akkor újra határozgatni fognak, még hozzá hasonló alapossággal, és nincs kizárva, hogy példájuk terjedni fog.

Ameddig mindez nem történik meg, ezen az istene hagyott vidéken a szinte kitapintható feszültséget megszüntetni nem lehet. Az egy év után sem csökkent. Rengeteg a tüske, és ha a gyógyításnak reménye sincs, akkor ezek a tüskék elgennyedhetnek.

A Beregben az építők tevékenységére az országos átlagnál is sokkalta több a panasz. Illetve több volna, ha sikerülne akár egyetlen kivitelezőt is megtalálni. De nem sikerül. Semmiféle kapcsolat nincs sem az alvállalkozókkal, sem a fővállalkozóval. Nyilván az okozza a sikertelenséget, vagyis azt, hogy a kivitelezők rá se hederítenek a lázongókra, hogy nem az építtető reklamál. Mert az építtető a Magyar Állam, az pedig átvette a munkát, igazolta a számla végösszegét és kifizette azt. Minden rendben van, nemde?

Ez a konstrukció – mármint az, hogy az építtető a Magyar Állam, de a tulajdonos telekkönyvi teherlapjára jegyzik be az építési költséget jelzőként, és tizenöt éven át ott is marad – érdekes dolgokat eredményezett a garanciális munkák elmaradásán kívül is. A ház tulajdonosa bele sem pillanthatott az építési vállalkozó számlájába, se új ház esetén, se helyreállításakor. Nem igazolhatott semmit, és nem tagadhatott meg igazolást. Vele csupán a szerződésben közölték – miként például Angalétékkal –, hogy mennyi a vállalkozó ajánlata, és rendszerint olyan helyzetben, amikor a szerződést nem aláírni már nem lehetett. És – erre is volt példa – a tulajdonos mással nem végeztethette volna el a felújítást, ott csak az dolgozhatott, akit a hivatal kijelölt. És akinek kilétéről a ház tulajdonosai gyakran semmiféle biztosat nem tudtak vagy nem tudhattak, olykor az alvállalkozó alvállalkozójának a nevét sem ismerték.

De a kártérítés terhe őket nyomja majd másfél évtizeden át. Elismerem, hogy a nyereszkeskedést meg kellett akadályozni. Nyilvánvaló, hogy az összedőlt komfort nélküli vályogházacskákat nem lehet újjáépíteni az eredeti formájukban, helyettük a kor színvonalának nagyjából megfelelő hajlékot kellett létesíteni, amelynek az értéke többszöröse a tönkrementnek. Elismerem, hogy az eredeti érték és az új érték (vagy a tatarozás költsége) közötti meglévő különbséget célszerű ki nem fizetendő jelző formájában az ingatlan telekkönyvi betétjére rávezetni. Azt nem ismerem el, hogy az újjáépítés vagy helyreállítás folyamatából a ház tulajdonosát kizárják, abban őt tétlenségre, sőt cselekvésképtelenségre kárhoztassák.

Nem mondom, hogy a konstrukció következtében bárkit is megvesztegettek.

Nem mondom, hogy ez a konstrukció (módi?) a korrupció melegágya.

Nem mondom, hogy nem csak az építési vállalkozók kaszáltak retentő nagyot a beregi katasztrófából.

Nem mondom, hogy értelmetlen törvényszegés volt a tömeges fekete munka.

Nem mondom, hogy különös az ezzel szemben tanúsított hatósági közöny.

Nem mondom, hogy a hivatalnak el kellene olvasni saját megfogalmazású megállapodásait.

Nem mondom, hogy a hivatalnak meg kellene tartania a rá vonatkozó törvényeket.

Csupán azt mondom, hogy a beregi újjáépítés a magyar társadalomnak egy olyan jelensége, amely – megkeserítve tízezreknek az életminőség javulása okán érzett örömét – vegytisztán mutatja minden bajunkat.

(2002. április–május)

Tévedésből leszavazva

Ilyet még nem pipáltam! Írok egy bírálatot a képviselő hozzászólásáról, aztán nem a megbírált haragszik meg, hanem mások veszik zokon, végül Beregi Tibor, aki kétségtávol sokat segített a vámosatyai valóság megismerésében, szinte megsértődik miatta. Magyarázkodhattam, hogy miért tettem, és dr. Kiss Gábor országgyűlési képviselő hogyan értelmezte a helyzetet – ez az eset, amikor mindkettőnknek igaza lehet. Úgy véltem, végképpen le kell zárunk, mert nem árnyékolhatja tovább a kapcsolatunkat.

Azt Kiss Gábor is elismeri, hogy az MSZP-nek ellenzékben hosszú időn át nem volt saját vonalvezetése a Fidesz ellenében. Általában csak a Fidesz kezdeményezéseire reflektált a párt, mindig az események után kullogott, és nem tudta a közvéleményt befolyásolni. Ennek az is oka, hogy a Fidesz kormányzása alatt eluralka a közmédiát, különösen a vásárosnaményi választóközvetben elérhető MTV1-et és a rádiót.

– És a magamfajta ellenzéki képviselőnek fű nem nőtt! – teszi hozzá. – Az árvíz alatt sokakat megkérdeztek, egyfelől Helmezyt, ami természetes, aztán mindenki mást. Kivéve engem. Soha nem kerestek meg, semmilyen formában, semmilyen kérdésről.

– Helmezy helyismeretben verhetetlennek tartotta...

– Mégsem. Amikor aztán a parlamentben felszólaltam az árvíz ügyében, a frakcióm kapacitált rá, hogy legyek nagyon kemény, és hogy egészen a populizmusig cifrázzam a szövegemet – „hogya ránézek a síró gyerekekre, és könnyes szemüket látom, akkor...” – Csak

hogy éntőlem ez a stílus idegen, ezért senki másnak a szövegét nem vagyok hajlandó elmondani.

Úgy véli, hogy a békülékenyebb felszólalással néhány eredményt sikerült elérnie. Például azt, hogy ne csak a szorosán vett nyolc árvizes település kapjon állami fejlesztési segítyt... Huszonhat lett belőle. Így tudta kijárni, hogy a vállalkozások kapjanak mintegy 500 milliós fejlesztési hozzájárulást, és ebből részesedhessen Vásárosnamény is. Ott innovációs alap is, pénz is van, így fel tudták használni ezt a lehetőséget, még túl is jegyezték. A személyes panaszok egy tekintélyes részét így tudta valamilyen megnyugtató módon elintézni, így kerültek be a nagy értékű felújítások körébe lakóingatlanok, és így sikerült építtetni olyan embereknek lakást, akiknek egyébként nem építettek volna. Ha keményebb a felszólalásában, akkor ezek az elintézési módok beszűkültek volna, és a terepet átadta volna olyanoknak, akik nem ismerik a helybéli viszonyokat, csupán a kormány instrukcióit követnék.

Kompromisszumos embernek ismeri a saját pártja is. Ilyen ügy volt a koronának a Parlamentbe kerülése, amelyet támogatott, mert csupán így látta elkerülhetőnek, hogy Magyarországot a Szent Korona-tan illetékessége alá sorolják. Hogy aztán ezzel sikerül-e elérni, azt a jövő dönti majd el. Másrészt Kiss Gábor olykor kemény kritikus a párton belül, amit aztán egyáltalán nem vettek jó néven. Kategorikusan ellenezte például a Magyar Állam és a Vatikán között Horn Gyula által aláírt egyezményt.

– Az árvízi magatartásomat a karakter határozta meg. A felszólalásom bírálóival egyetérték. Ilyen kritikát máshonnan is kaptam, és a megítélést elfogadom. Nincs nekem semmilyen fenntartásom, nem voltam sértődött a válaszlevelemben sem.

.....

Most már csak azt kellene eldönteni, miért ilyen ez a 63 éves ember. Gazdagabbakká váltak, mint a többi falusi család, hiszen az édesapja gyümölcstermesztéssel foglalkozott. Az almafáit 1927-ben kezdte ültetni, és az első komoly termésből 1935-ben nagy házat épített. A zsidók támogatása miatt Kiss Gábor szüleit csendőri felügyelet alá helyezték. Jó kapcsolataik voltak a zsidókkal, különösen Kiss Gábornak egy vele egykorú kislánnyal, aztán élete egyik nagy traumája lett a holokauszt. Két éve az ellenállók és antifasiszták szervezetével járt Auschwitzban, és a kiállítóteremben megkereste s meg is találta a Mandel családot, köztük a kislány nevét.

A háború után más baj lett. Kulák származása miatt osztályidegenné minősítették, ezért nem vették fel középiskolába, így került a református gimnáziumba, majd 1956 őszén visszatért Vásárosnaményba, és ott érettségizett. Egy tanára személyesen vitte el a felvételi lapját Debrecenbe, ahol a református gimnázium korábbi tanára – Juhász Géza nevű – barátságos volt vele, és miután maximálisan helytállt a felvételin, fölveették. Osztályidegen volta akkor is elkísérte, amikor nem maradhatott bent a tanszéken, így lett Kisvárdán, a Bessenyei Gimnáziumban magyar–történelem tanár nyolc éven át. Közben az ELTE-n elvégezte a filozófia szakot, és Nyíregyházára került a tanárképző főiskola filozófia tanszékére. Ott is eltöltött nyolc évet, majd átkerült az esti egyetem igazgatóságára, és kiment Moszkvába aspirantúrára. Moszkvában kandidált, és visszatérve igazgató lett az esti egyetemen.

Lengedezett a rendszerváltás előszele. Mint reformkommunistát 87 százalékos többséggel beválasztották az MSZMP megyei vezetésébe, és nyolc hónapon át megyei agitprop titkár lett.

– Tudtam, hogy nagy fordulatok előtt állunk. Írtam egy jelentést a szovjet tanulmányaimból, ráadásul egy hathetes delegációt is veztettem oda, láttam, mi következhet. Megírtam Romány Pálnak: én úgy látom, hogy a rendszer a szétesés előtt áll. Három okból. Elsőként a gazdaság irracionális működése miatt. Másodjára a nemzeti-nemzetiségi konfliktusok következtében. Harmadikként a vallási konfliktusokat érzékeltem, az iszlám térhódítását, a baltikumi katolikusság és az orosz pravoszlavizmus ellentéteit. Egyben tévedtem. Hosszabbnak ítéltém a lebomlás folyamatát.

A pártkonferencia után összeültek a megyei pártbizottságon az új tisztségviselők, és akkor megfogalmazta valaki közülük:

– Az a feladatunk, hogy szanáljuk a Kádár-rendszert. Hogy számoljuk fel.

Kiss Gábor innen kezdve játszott szerepet a politikában. Különösen akkor, amikor a rendszerváltás forratagában mindenki eltűnt mellőle. Ő saját magát a rendszer ideológiájának tartotta – akármennyire kritikus ideológusnak is –, ezért a támadások szinte személyesen ellene irányultak. Ám az MSZP-t ő szervezte a megyében, hogy aztán tíz éven át elnöke legyen. Köztisztséget nem akart vállalni, ennél nagyobb párttisztséget sem, 1990-ben képviselőnek sem jelöltette magát. Úgy vélte, az a szerepe, hogy félrevonuljon, mert új korszak következik, és új emberekre van szükség.

Korai volt ez. Mert a rendszerváltás után olyan jelenségeket tapaszt-

talt, amelyek a két világháború közötti kurzusra emlékeztették. Attól félt, hogy a történelmet nem 1947-ben kezdik újra, hanem 1938-ban, ez döntötte el, hogy újra beszállt a politikai csatákba. Ez idő tájt Nagykállóban volt „ejtőernyős” könyvtáros közös barátunk, a költő Ratkó József után, noha a költő özvegye nem nézte jó szemmel a „komenistát” az elhalt férje székében. Aztán ő is megbékélt némiképp, miután Kiss Gábor kiadatta Ratkó addig ki nem nyomtatott drámáját és más műveit is. Nemcsak az ország életében volt ez a néhány év nagyon nehéz, hanem a Kiss Gáboréban is.

1990-ben hívták képviselőjelöltnek Vásárosnaményba, Kisvárdára és Nagykállóba is, akkor nem vállalta, négy év múlva viszont megválasztották a vásárosnaményi körzetben országgyűlési képviselőnek. Azóta végezte ezt, méghozzá szenvedélyesen, az egyes emberig bezáróan, mindenkinek eljárva az ügye után.

1994-ben azzal fenyegették, hogy majd felturkálják, mi van a múltjában. Erre összegyűjtötte és megjelentette az írásait egy könyvecskében, mondván, hogy „itt vagyok, tessék engem megítélni”.

A könyvecske címe: *Becsület szó*.

.....

Nyolc év képviselőség a Beregben... Ez az élet egyeteme. Kiss Gábor mégis az eredménytelenséget hangoztatja. Ezek között a legfontosabb, hogy nem javultak a foglalkoztatási viszonyok. Már a szorosan vett Beregben, mert a peremeken – Vásárosnamény és Kisvárdá környékén – igen, de a Beregben nem.

– És az anyagi elszegényedéssel együtt járt egy szellemi kiürülés, leromlás, nyomott társadalmi és politikai hangulat. No meg az ezzel járó devianciák, mindenekelőtt az alkohol. Az egykori falusi kohéziót felváltották az emberek belső gyűlölségei, az egymással való szembenállás és a viaskodás. Tarpa annak idején példája volt a politikai progressziónak, meg az összetartozásnak is, most mindenki mindenkit gyűlöl.

Úgy vélte, hogy az infrastruktúrát mindenképpen fejleszteni kell, annak kiépítése nélkül szó sem lehet a továbblépésről. Ez számos területen sikerrel járt, például az útépítésben, itt az eredmények jobbak, mint az ország más területein. Végül is nincs már zsáktelepülés – ahonnan az út nem vezet sehová –, sikerült létrehozni az összekötéseket, jóllehet nem épült meg a 41-es út második fele. Szükség lett volna a határátkelők korszerűsítésére is, főképpen a beregsurányira, ettől azonban elálltak. Nagy fájdalom az autópálya-építés meglasztása,

mert a térségnek már az is haszon lett volna, ha a sztráda elér Nyíregyházáig.

Kiss Gábor következetesen forszírozta az iskolaépítéseket, holott a községek lélekszáma kicsi és csökkenő, s a gyerekek száma is egyre kevesebb. Tizenkilenc településen épült részben vagy egészben új iskola. Ez akkor is eredmény, ha az építéseket már az Antall-kormány idején elkezdték.

A telefonia mindmáig gondokat okoz. Még mindig nem olyan, amilyennek lennie kellene. Kevés a vezetékes telefon, a többségében mobil készülékek az internetre való rákapcsolódást nem teszik lehetővé, és más szolgáltatásaik is korlátozottabbak.

A Horn-kormány idején sikeres képviselőnek számított, ekkor hajtották végre a naményi kórház 3,4 milliárdos beruházását, a helyi rendőrkapitányság és a munkaügyi központ kialakítását. (Ami a kórházi vitát illeti: sokan azon a véleményen voltak, hogy a vásárosnaményi kórházat nem fejleszteni kellene, hanem elsorvasztani, mert ott van a fehérgyarmati, inkább arra kellene koncentrálni a beruházási pénzeket. És lehetséges, hogy ezeknek van igazuk, s nem azoknak, akik azzal érveltek a tervezet ellen, hogy milyen sokat kell utazni, ha az ember meg akarja látogatni beteg hozzátartozóját. A vitában inkább az lenne a döntő érv, hogy egy kórház nemcsak épületet jelent, nemcsak ágyakat, hanem olykor észveszejtően drága műszerekre és egyéb berendezésekre is szükség van, ám ezek a „távol-keleti” kórházak olyanok, mint a kacsalábon forgó vár, amelyik nem forog. [Dr. K. Viktor egykori urológus főorvos meghatározása a kisháti kórházra.] A betegek esélye fontosabb, mint a látogatók kényelme. De ott még nem tartunk.)

A Fidesz-kormány alatt megváltozott a helyzet. Semmit sem lehetett egyenes úton elérni, normális pályázatokon.

.....
A Bereg sorvadása nem ma kezdődött.

Az első ok talán az, hogy a háború után peremterület lett, méghozzá elzárt peremterület. Utána ide végképpen nem települt valóságos ipar – kivételnek számított a hadimegrendeléseket is teljesítő tiszaszalkai Magyar Acél –, olyan ipar, amely mozgathatta volna a térséget. A térszek szervezési időszaka után lökésszerű elvándorlási hullám indult, a szülők mindenkit elmenekítettek innen, akit csak tudtak.

Az idő tájt Kiss Gábor a kisháti Bessenyei Gimnáziumban tanított. 1961-ben négy osztály indult, a következő tanévben hét (!), mert

olyan nyomás alá került az iskola. És azok a gyerekek nem mentek vissza a falujukba, vagy csak nagyon kevesen közülük.

A téeszvilág jótékony hatása a Beregben kevésbé volt érezhető, mindössze talán a hatvanas évek közepén, amikor az almatelepítések falvak sorába hoztak fellendülést. Meggazdagodni az itteniek akkor sem gazdagodtak meg, hamarosan a felívelő folyamatok is megálltak. Azóta a fiatal nemzedék jókora része – meg kell mondani, hogy gyakorolta az értékesebb része – folyamatosan elvándorol, akármilyen erős az érzelmi kötődés, mert nincs munkahely, a megélhetési források rendkívül szűkösek.

– Most is munkát keresek egy közgazdásznak és egy két nyelvet beszélő jogásznak – mondja Kiss Gábor. – Az elvándorlás folytatódik, és ezen semmi más nem változtathat, mint a megélénkülő keleti kapcsolattrendszer. Jobb politikai légkörben kiderülnének a határszéli lét előnyei. A Horn-kormány sem tudott ezzel politizálni, mert nem fordított elég gondot a keleti kapcsolatokra. Nem beszélve az Orbán-kormányról! Most megcsillant a remény, hogy Medgyessy felismeri ennek a jelentőségét.

Kiss Gábor korábban megpróbálta elérni, hogy legalább mutatóba szerveződjön egy ukrán tanszék a nyíregyházi főiskolán... És egy-két határszéli iskolában, ha csak öt gyerek is, tanuljon ukránul, románul vagy szlovákul. A kapcsolatok miatt. Nem sikerült. Se a pártállami időkben, se most.

Szerinte intézményes fejlesztési elképzelések korábban nem voltak a Beregben; amiket látni lehetett, azokat inkább csak próbálkozásoknak tekinthetnénk. A Magyar Acélra Tiszaszalkán és környékén mindenki nosztalgiával emlékezik: munka, létbiztonság, szakma... Ám több ilyen nem akadt. A Kádár-rendszerben az állami források helyének kiválasztása erősen személyi függőségen alapult. A megyei érdekvérvényesítés hosszú évtizedeken át nagyon-nagyon rosszul sikerült, a naményi meg még rosszabbul. Ebben szerepe lehetett a helybeli vezérkar megválasztásának, hogy az mennyire volt koncepciózus vagy nem. A fegyvergyártati térség mindig előrébb járt egy kicsit a naményinál, mert ott helyhez kötöttebbek és elkötelezettebbek kaptak vezető szerepet.

– Naményban csak a rendszerváltozást megelőző legutolsó időszakban láttam elképzeléseknek jeleit – teszi hozzá Kiss Gábor. – De intézményes fejlesztésre akkor sem került sor. Biszku Bélát például nem érdekelte a Bereg, habár onnan származott.

A téeszek szétverésénél is azok jártak a legrosszabbul, amely térségek a legszegényebbek voltak. Az emberek eredetileg nem akarták itt sem felszámolni a szövetkezeteket, de jött egy hirtelen fordulat, hogy na most aztán nekünk is kell a föld, és ez elharapódzott.

– A gazdagabb hajdúsági településeken sok helyen megmaradtak a téeszek, itt az egészet széthordták – mondja. – Engem erősen emlékeztet a jelenség a korábbi történetekre. Ugye, annak idején a zsidó szajrét is szétkapkodták, aztán a kastélyokat és az uradalmak gazdasági épületeit fosztották ki szinte mindenütt, majd következett a kulákvagyon, aztán a rendszerváltozás időszakában a „kaparj kurta!” mentalitás. Úgy gondolták az emberek, hogy ha kész vagyontárgyakat eltulajdonítanak, azzal megalapozzák magukat gazdaságilag. Aztán kiderült, hogy ez önmagában semmiféle biztosítékot nem jelent, hogy így csak néhány ember képes meggazdagodni. A kárpótlási jegyes akciókkal a spekulánsok valóságos latifundiumokat szereztek, a fene se tudja, hány nagybirtokos birtokolja a térség zömét. A többség meg elveszítette még a legelőjét is, a közlegetőt. És a földjét is. Vagy ha az megmaradt, akkor egyedül nem képes megművelni.

.....

Újra visszatérünk a munkanélküliséghez, ehhez az ezercsapú poliphoz. Szociológiai felméréseket említ, társadalom-lélektani vizsgálatokat, amelyek szerint a munkától el lehet szokni, ha az emberek hosszú ideig nem gyakorolják. A tartósan munkanélkülit nagyon nehéz visszaintegrálni.

Ma már világos, mekkora baj az, hogy nagyon kicsi a különbség a minimálbér és a szociális ellátás között. Azért nem éri meg munkát vállalni, racionálisan felfogva, mert ahogy mondják: „Így kapok harmincezet, ha ledolgoznék napi nyolc órát, akkor kapnék harmincötezret.” Szűk a különbség! Inkább segélyen élnek, mint hogy elmenjenek dolgozni. Kiss Gábor szerint a segélyezési rendszert meg kellene változtatni, mert a mostani állhumánus. Nem köti a járandóságot semmiféle teljesítményhez, és a pillanatnyi felfogás szerint nem is kötheti. Különbséget kellene tenni azok között, akik végképp semmit sem hajlandóak elvégezni, és azok között, akik dolgozni szeretnének.

– Bejártuk a térséget Kapolyi Lászlóval, hogy nézzünk olyan települést, ahová ipart lehetne telepíteni – mondja Kiss Gábor. – Vegyük Tizsaszalkát, ahol a legtöbb szakember található. Optimális foglalkoztatáshoz szükség lenne kétszáz főre. A helyiek szerint a kétszáz főre tör-

ténő felfejlesztést három év alatt lehet megvalósítani. Tehát ott se menne egyszerre. Ennek az az oka, hogy például alacsony az alapképzettség, nagyon nehéz ráépíteni még betanított munkát is.

Aztán a közlekedés. Nem buszok kérdése az, hanem a pénztárcáé. Nincs annyi pénzük az embereknek, hogy bejárjanak Vásárosnaményba, ha nem támogatják az utazást, vagy ha az nem ingyenes. A mezőgazdaságnak nagy jelentősége van, de – így Kiss Gábor – az európai tapasztalatok azt mutatják, hogy nem lehet egy depressziós és elmaradott vidék kiemelkedésének a húzóágazata. E véleményének ellentmond ugyan az a körülmény, hogy nemcsak Bereg, hanem az egész megye lakóinak tíz- és tízezrei – minden jel szerint a többsége – még hosszú ideig ebből az ágazatból lesznek kénytelenek megélni, és megfelelő körülmények között képesek is lennének erre.

A munkanélküliség és az alkoholizmus terjedése között korrelatív összefüggés van, ám a beregi iszákosság sem a munkahelyek megszűntével kezdődött. Ellenkezőleg! A jobb időkkal. A hatvanas években, amikor emelkedett a falusi életszínvonal, akkor a szeszelési szokásokat a bizakodás és az öröm alakította: Már erre is jut! Most azonban más a helyzet. Sokan egy depressziós állapot oldására kezdenek erősebben inni, és úgy vélik, ezzel megszűnnek a bajaik. Az egészségügy nem tud vele mit kezdeni, és a lebeszélési technikák sem eredményesek, legalábbis tömegesen nem azok. A munka, a tisztas jövedelem reménye tudna segíteni mindazokon, akiken még segíteni lehet.

Például a cigányokon is.

– Azért vélem – a létszámarányok mellett – a legsúlyosabb problémának, mert nem a cigányságnak lesz életformamodellje a többi magyaré, hanem fordítva. A lumpenizálódásban vagy lesüllyedésben az eredetileg nem cigány származásúak is kezdenek ott tartani, ahol a putrilakók.

Az természetes, hogy a cigányság integrálása csakis az iskolázáson keresztül lehetséges, és igazából csupán a felnövekvő nemzedéktől várható változások. A cigányság képzésében azonban gyakorlatilag nem történik semmi, vagy ami történik, az csepp a tengerben.

– A szegregálástól való félelmeket hülyeségnek tartom! – elmélkedik. – Szívesen vennék a térségben roma kollégiumot, amellet, hogy már az óvodában emelni kellene őket, és más életmodellekkel megismertetni. Nagyobb arányú iskolázásra volna szükségük, és emellet a körükben is a foglalkoztatás a kiút.

– Most azonban az indián rezervátumokhoz hasonló roma rezervá-

tumok kialakulása tényleges veszély – vetem közbe. – A szegregálással ez felgyorsulhatna.

– Nagy különbségek vannak a települések között. Elő-előfordul olyan falu, ahol a cigányok együttélésével nincs igazából probléma. Nem tudom megmagyarázni, hogy miért, de érdemes lenne alaposan megnézni. Például Lónyán vagy Gelénesen ez a helyzet. Miközben Aranyosapátiban vagy Eperjeskén nem bírnak egymással meglenni... Vagy a jándi cigányság árvízi históriája... Az borzasztó dolog volt!

– Van-e remény egy korrekt romapolitikára?

– A tervezés szintjén végiggondolt elképzelésekkel eddig még csak az MSZP programjában találkoztam. A Horn-kormány időszakában készült egy középtávú program, amit a Fidesz-kormány is átvett, azon igazából nem módosított. A Fidesz azonban hiába propagálja, hogy mennyit iskoláztak be, az alapideológiája romaellenes. Abban bízom, hogy az MSZP a mostani terveit megkísérli megvalósítani. A romapolitika sikere összefügg az önkormányzatok pénzellátásával, összefügg az egész segélyezési rendszer átalakításával, összefügg a munkahelyteremtő programokkal, összefügg a betegségmegelőző tervekkel, és összefügg az iskolázás programjával is. Ha viszont a romapolitikára vonatkozó elképzelések mellé nem rendelnek pénzügyi kereteket is, méghozzá kiszámítható módon, nem pedig ötletszerűen, mint az előző kormányzatok alatt, akkor az sem lehet sikeres. Jártam Nógrádban és Borsodban, ahol a bereginél is nehezebb a romák helyzete. Különbéféle elképzelésekkel próbálkoztak, tanulmányokat is írtak róla, de azt tartom, hogy aki csak a cigányság gondjával, mint szűken értelmezett gonddal foglalkozik, az még ha jó szándékú is, nem jár egészen jó úton.

– Vagyis a térségi cigányprobléma elválaszthatatlan a többi magyartól?...

– Pontosan.

A Beregben a legalább alapfokon gondolkodó embereket az átlagosnál sokkal jobban foglalkoztatja a jövő. A reménytelenség olyan általános, hogy semmiféle képet nem képesek alkotni róla, milyen lehetőségeket rejthetnek a következő évek vagy évtizedek. Mi sem természetesebb, mint hogy Kiss Gábort is épp ezzel a kérdéssel bombázták leginkább az elmúlt időszakokban. Az ő véleménye azonban eltér sokakétól.

– A magyar politikai vezérlés szűk látókörű volt. Az Antall-kormányt még értem is, ha nem értek is vele egyet, de a Horn-kormányt már meg se értem. Nem ismerte fel a keleti kapcsolatokat jelentőségét.

És nem tulajdonított fontosságot e peremterületeknek, mint a leendő schengeni határoknak, holott már el kellett volna kezdeni a felkészítésüket arra, hogy az Európai Unió határai lesznek. Ha a politikai vezetés elég okos, akkor megnyithat egy olyan fejlesztési forrást ezeknek a térségeknek, amelyekkel eddig nem kalkuláltak. Amelyek valahogy eddig is működtek, de suba alatt. Ha nem csencselnének a benzinnel, a tetőfedő palával, és mindennel az égvilágon, akár éhen is halhattak volna. A segélyezési rendszer ide vagy oda... Attól függetlenül. Tehát az állami akarat hiányában a keleti térség segített e vidék életben maradásában. Ha ezt a politika szintjére emelik, akkor ennek a térségnek a kilátásai jók. Egy aggályomat viszont nem hallgatok el. A két legkorszerűbb tudományban az itteni embereknek semmiféle járatosságuk nincs: sem a nyelvtudásban, sem az informatikában. Ha ez így marad, akkor a beregi népesség páriája lesz annak a fejlődésnek, ami tőle függetlenül megy majd végbe, akkor csak takarító személyzet lehet belőlük azokban a műintézetekben, amelyek ide települni fognak. Hogy nem reménytelen a helyzet, azt néhány településen már most látni lehet. Beregsurányban például hasznosítani tudták mindazt, ami közvetlenül mellettük történik, a határforgalmat. Még jobb példát nyújt Csengersima és Tiszabecs. Meg lehet nézni, mi minden épült e helyeken, mióta megnyitották a határt. Pusztán ezáltal!

.....

Hanem a választás!

Különös ellenfelek között kellett döntenie a vásárosnaményi körzet lakosságának. A morális idealistának nevezett Kiss Gábor az egyik oldalon, akiről úgy tartották, hogy rendkívüli jelentőséget tulajdonít az erkölcsnek és az eszmei tartásnak, a másik oldalon pedig Balogh Gyula, az exkiszgazda vajai nagyvállalkozó, aki másfajta beállítottságú. A szocialista jelölt többet dolgozott a körzetében, mint másik öt képviselő – és nemcsak az árvíz miatt –, a koalíciós jelölt pedig személyesen osztotta az FVM pénzét. Kiss Gábor mellett a személyes ismertség és a képzettség szólt, és mellette az MSZP kampánya, Balogh Gyulát az országos közmédia mellett a Szamos TV harsány propagandája segítette, amely a látszatát sem igyekezett fenntartani a tárgyilagosságnak. (A Szamos TV tulajdonjoga nem a Balogh Gyula nevéen van, de a megyében sokan úgy tudják, hogy a Balogh Gyula pénzén lett megszerezve.)

A választás már az első fordulóban eldőlt: Balogh Gyula szerezte meg az egyéni mandátumot.

Az értékelések szerint nem az említett körülmények döntöttek, és nem is a rátermettség vizsgálata, még csak nem is a megyében most már bevett szokássá váló etetés-ítás – erre természetesen nem Kiss Gábornak és nem az MSZP-nek volt pénze –, hanem más okok vezettek a koalíciós jelölt győzelméhez. Mik azok az okok?

Túl egyszerű volna a koalíciós negatív kampányra fogni a választási eredményt, mert az első forduló előtt ez igen mérsékeltnak hatott. Helyi jellegű rágalmak már akkor is felröppentek, ezek közül a legsúlyosabb annak hangoztatása, hogy a baloldal győzelme esetén vissza kell fizetni az árvízi kártalanításokat és a helyreállítás költségeit. Ez ugyan önmagában is ijesztőnek bizonyult a térségben, mert valóságalapját gyakorlatilag senki nem vizsgálta. De nem is kérdőjelezte meg! A szavazás valóságos okai mégis mélyebbek az említetteknél.

– Elégedetlenek voltak az emberek, úgy ítélték meg, hogy nem veszik őket komolyan – mondja Kiss Gábor. – A Horn-kormány sem tudta demonstrálni, hogy a legelesettebbek kormánya, részben objektív okokból, részben pedig azért, mert kiesett a vidék a szemhatárból.

Az Orbán-kormány alatt a térség ugyanúgy a rúd végére került, mint a többi olyan körzet, ahol szocialista vagy szabad demokrata képviselőt választottak meg az 1998-as szavazáskor. A pályázatokon hátérbe szorítva, a lehetőségektől megfosztva... Ez jellemezte az önmagát polgárinak nevező kormány uralkodását a Beregben. A 2002-es választás során az emberekben a racionalitás működött: mindenki azt hitte, hogy a jobboldal fog győzni és kormányt alakítani. Nem akartak többé ellenzéki képviselőt, hanem úgy vélték, egy ügyesebb segítségével jobb dolguk lenne. A kiszolgáltatottság már hosszú ideje tart, emiatt szinte megszokták és a gondolkodásuk részévé vált, hogy valakihez mindig igazodni kell. Hogy a főhatóságok fölöttük vannak.

Az élet kegyetlensége: így lett újra ellenzéki képviselőjük.

– A választási vereséget a feleségem nem képes kiheverni – mondja Kiss Gábor. – Azt mondja, hogy ő nem tudja feldolgozni a méltányatlanságot, amit a sors hozott, és csodálkozik, hogy én milyen könnyen lépek túl rajta.

A keleti végeken azonban az igazságtétel törvénye nyelvöltögetően működik: minden jótett elnyeri méltó büntetését. De aligha ez az utolsó szó a történetben.

A beregi Ínség-domb

„Őrizd e könyvet, mint ereklyét, mert ezért a birtokért őseid verejtéke és sokszor vére folyt.” E látszólag patetikus mondat egy réges-régi igazolvány külzetén található, amely tanúsítja, hogy gazdája rendes tagja a „Volt Úrbéresek és Zsellérek Erdejére Alakult Erdőbirtokossági Társulat – Tarpa” névre hallgató szervezetnek. Csakhogy az emelkedettség itt valódi és indokolt: az erdőt a hagyomány szerint a tarpai lakosság magától a Fejedelemtől kapta mintegy három évszázada a Rákóczi-szabadságharcban mutatott áldozatos hűségéért.

És maga az erdő! Jelenleg 950 hektár területű tölgyesről van szó, méghozzá mindig gondosan, tervszerűen ápoltt, rendkívül értékeket rejtő birtokról. A helyiek szerint csupán a fatömeg értéke meghaladja a 14 *milliárd* forintot, és a becslés föltétlenül reálisnak látszik. De mi az, hogy erdőbirtokosság? Az erdőbirtokosság úrbéri vagy katonai szolgálatokért adományozott, a faluközösséget megillető vagyoni jogok voltak. Alapszabálynak tekinthető, hogy a tagok részenként nem adhatták el jogosultságukat, viszont az öröklődött. A közbirtok maga szigorú gazdálkodási elveken alapuló szervezet volt.

E hihetetlenül értékes tarpai erdőnek van egy tündéri éke: itt díszlik a hazánkban fellelhető kárpáti sáfrány (*Crocus heuffelianus*) egyik kicsiny populációja, a tölgyfák alatt. (A másik a Bakonyalján található.) A jégkori reliktumnak tartott, csodálatosan szép, márciusban lila virágszőnyeget alkotó növénykéek a környező országok hegyeiben tömegesen fordulnak elő, olyannyira, hogy itt keleten kora tavaszunként a határokon sokan lebuknak: védett növényt próbálnak becsempészni hazánkba. Ez pedig olyan súlyos vétek, amelyért büntetés jár, a „csempészarut” pedig elkobozzák.

A tarpaiak nem pusztítják – soha nem is pusztították, hanem bizonyosan óvták – a kárpáti sáfrányt, pedig az a három vagy négy hektárra tehető csoda nemcsak örömet szerzett nekik. Fokozottan védetté nyilvánították miatta az egész erdőt, s mint ilyet – a helyiek szerint – „egy tollvonással” elvették a falutól. A tollvonás végül jogszabályok sorából áll, az elvétel azonban színigaz. Valójában nem a tévesztés vétké ez,

hiszen amikor a nagyüzem kezelésébe került az erdőség, akkor is a falu lakosságának érdekeit szolgálta. Nem vette el a labanc, nem fogható a kommunistákra se, a „nemzeti kormány” viszont... 1998-ban jegyezték be az államkincstár tulajdonjogát, és a Hortobágyi Nemzeti Park használatába került. Ahhoz tarpainak coki!

A település megpróbálta visszaszerezni a közbirtokot, még olyan formában is, hogy (akkor) kisgazda (azóta már fideszes) polgármestere instanciázott az ügyben Torgyán miniszternél. Sikertelenül. A minisztériumban tavaly lefolytatott vizsgálat megállapította, hogy minden intézkedés törvényes volt, habár két-három esetben a faluközösség vagy polgármestere is elfeledkezett a fellebbezési lehetőségekről. Fölöttébb magabiztosan figyelmeztette a közhivatalnok e sorok íróját is, hogy „politikai ügyként ez az eset jogállamiságunk következtében nem kezelhető”. (Az FVM Földügyi és Térképészeti Főosztálya, 38.531/2001. sz. levél, 2001. április 28.)

Igaza van. Egy jogállamban ez nem lehet politikai ügy. Ott ilyesmi egyszerűen nem fordulhat elő.

Talán még Romániában sem, pedig a román jogállamiságról megvan az Orbán-adminisztráció véleménye vastagon. A *Heti Válasz* című lapban (2001/3. szám) alaposan leszedték a keresztvizet az ottani ügyintézőkről. Tény, hogy mintegy 250 ezer hektár (!) erdő visszaszerzéséért folyik a küzdelem, és főként Erdélyben, mert ezek 90 százaléka ott található. „Az utóbbi évben mindegyik erdélyi közbirtokosság megvívta a maga harcát az erdők és legelők visszaszerzéséért. Elképesztő akadályokat kellett leküzdeniük a megyei tulajdonmegállapító bizottságoknál. Ezek ugyanis olyan tisztségviselőkből álltak, akik az állami tulajdont, az állam érdekeit védték. A legkeményebb ellenállást az állami erdőügynökség képviselői, az erdőmérnökök tanúsították, a legtöbbjük felettesük parancsára a végletekig gáncsoskodott. A közbirtokosok jogai mellett kiálló erdőmérnököket és erdészeket megfélemlítették vagy megbüntették. Sok helyen az erdészet kikényszerítette a számára előnyös szerződést az erdők kezelésére, munkálatok, szolgáltatások elvégzésére. Igaz, köttettek békés, kölcsönösen előnyös, gyümölcsöző szerződések is” – írja a lap.

A tarpai erdő esetében el kell fogadnunk: ha az a jégkori reliktum annyira értékesnek minősítettett, hogy fokozottan védetté kívánták nyilvánítani, akkor az indokolhatja az erdő állami tulajdonba vételét. Egyetlen apró kívánságot tehetnénk ezen intézkedés mellé, méghozzá azt, hogy az egykori közbirtokosságot – a falu lakosságát – kártalanítani

lenne kötelesség. Úgy lenne korrekt, jogszerű és alkotmányos. De erről (egyelőre?) szó sincs! Ha fontos a kárpáti sáfrány, ugyan miért nem fontos az ember, aki megőrizte azt évszázadok során? Miért nem „fokozottan védett” annak a faluközösségnek a jó sorsa, amely óvta ezt a csodálatos populációt? Vajon miért nem „fokozottan védett” az a település, amelynek lakossága hat évtized alatt négyezer főről 2200-ra csökkent? (Az előbbi adat a *Jászkunság* című folyóirat 2000. július–szeptemberi millenniumi különszámának Ezer év a Tisza mentén c. összeállításából való, az utóbbi forrása a KSH).

És e lakoságnak nagyjából 40 százaléka munkanélküli... Micsoda ragyogó millennium! Avagy zászlóerdőt könnyebb hinteni, mint felvirágoztatni egy térséget?!

Hiszen nem csak Tarpáról van itt szó! A Beregben jócskán találunk erdőt, méghozzá rendkívül értékes tölgyerdőket. Gelénes, Csaroda, Tákos, Vámosatya, Hetefejércse, Lónya – hogy csak a vaskosabbakat említsük. E helyeken működtek erdőbirtokosságok. A Vásárosnaményi Járási Tanács 1964-ben sorra szüntette meg azokat. Ma csaknem valamennyi, az átlagosnál értékesebb erdő állami tulajdonban van, vagy természetvédelmi területté nyilvánítva, néhol már a Hortobágyi Nemzeti Park kezelésében, de számottevő területet gondoz az állami erdészet is. Földalapként vagy részarányként alig-alig kerülhetett erdő e vidéken önkormányzati vagy magántulajdonba. Márpedig az állami tulajdonú erdők a helyieknek munkát is minimálist nyújtanak – szerződések, mint a román szomszédnál? ugyan kérem! –, hasznot meg szinte semmit. Nem hiányzik ez a legszegényebb megyénk legelésebb vidékének létalapjából? Valamennyi beregi település hasonlóképpen sorvad, mint Tarpa, legföljebb a munkanélküliség arányai magasabbak az ottaninál. (Vámosatya: 90 százalék!)

És ha itt terjeszkedik a nemzeti park, vagy önállóvá alakul? Mint ahogyan rebesgetik... Még kevesebb jut az erdők hasznából a helyieknek. Az Őrség előre fél az effajta természetvédelmi tervektől – föltehetően joggal. A legelők még hagyján – bár intenzív legelőgazdálkodást a természetvédelem nemigen engedélyez –, az erdők meg végképpen kikerülnek az azokat létrehozók keze alól. Így könnyű természetvédelmi érdemeinkkel verni a mellünket! Törvényekkel körülbástyázva, ám ellenérték nélkül, kártalanítás nélkül elszedni tulajdonosaiktól a védendő objektumokat. Bármilyen jogszabály született ezen ügyletekre, bármilyen államigazgatási döntés, és bármilyen hibát követtek is el a felbbevezések elmulasztásával az ügyfelek – azért a tények mégiscsak

könyörtelen tények maradnak. És a jogtalanság akkor is jogtalanság, ha parlamenti szavazással szentesítik.

Nem az osztrák sógort kellene itt fenyegetni ordenáre módon, mert az akár vásárolt, akár bérelt, mindenképpen fizetett a birtoklásért. A mi államunk meg ingyen vett el, erőszakkal, kiszolgáltatottaktól. Nem hisztériakeltésre volna szükség, és nem a román szomszéd szemében kellene minduntalan meglátni a szálkát, hanem tárgyilagosan megvizsgálni, mit művelt, milyen érdekeket sértett, milyen alkotmányos jogokat alázott meg a mi kormányunk Tarpán s másutt a Beregben. Ez nem annak a gyönyörű virágnak, a kárpáti sáfránynak a vétke! Ez a mi jogászállamunk működési zavara. És mindaddig marad ez a zavar, amíg a törvényekkel lerabolt közbirtokok egykori tulajdonosai, a faluközösségek megfelelő kártalanítást nem kapnak. Erről azonban hallgat az Orbán-kormányzat, olyannyira hallgat, hogy a tarpai lakosság három év óta nem kapott tisztességes választ a kérdéseire.

Kártalanítás meg szóba se került.

.....

Közben megkérdeztem az FVM illetékesét, hogy valójában mi történt a többi beregi erdőbirtokossági társulattal. 2001 júliusában levelet kaptam a megyei földhivatalból (aláírás: Falcsikné, dr. Madar Violetta ingatlan-nyilvántartási osztályvezető helyett, ügyiratszám: 30.304/2001), amelyben tájékoztat, hogy az FVM-be küldött beadványom nyomán megvizsgálta a beregi erdőhelyzetet, és a következő eredményre jutott:

„Csaroda, Tákos, Hetefejércse, Vámosatya és Lónya községek esetében erdőbirtokossági társulatok nem voltak. Ezekben a községekben az erdőterületek tulajdonosai helyrajzi számonként külön-külön betétben voltak nyilvántartva. A földrendezést követően az erdők termelőszövetkezeti használatba, majd az 1967. évi IV. sz. törvény alapján a nem tsz-tagok ingatlanai tsz-tulajdonba kerültek. A tsz-ek megszűnését követően egy részük részarány-kiadás, más részük kárpótlás jogcímén magántulajdonba került.

A Lónya és Gelénes községekben található nagy kiterjedésű, összefüggő erdők az 1945. évi földosztást követően a Magyar Államkincstár tulajdonába – az Állami Erdőgazdasági Üzem kezelésébe – kerültek. Az erdők jelenlegi tulajdonosa a Magyar Állam, vagyonkezelője a NYÍRERDŐ RT. (Nyíregyháza). A gelénesi erdők védett, illetve fokozottan védett területek, míg a lónyai erdőterületre a védettség jogi jellege nincs bejegyezve.”

Az érintett települések polgármestereihez fordultam. Mi a helyzet a községük területén található és leggyakrabban óriási értéket képviselő, de – a fenti levél állításával ellentétben – inkább állami, s kevésbé magántulajdonban lévő erdőkkel? Ezek esetében a magántulajdont nemcsak a földhivatali eljárás sokéves elhúzódása, hanem az a tény is korlátozza, hogy a terület jókora része természetvédelmi terület, így az erdőművelés – és ennek nyomán az erdő hasznainak szedése – fölöttebb korlátozott. Leveleimre Lukovics Bertalan csarodai polgármester ígérte a választ, de ez csupán ígéret maradt, mások nem foglalkoztak vele, viszont a környék egyik legkisebb településének polgármestere, a hetefejércsei Kiss László még szinte ki is kérte magának: hogyhogy kérdezni merem?

Akadtt azonban, aki válaszolt: Szabó Árpád Lónyai polgármester. Ezt írja:

„Lónya községben a termelőszövetkezet megalakulásáig működött erdőbirtokossági társulás, melynek főbb vezető tagjai a nagyobb részarányal rendelkező erdőtulajdonosok voltak, például K. Rácz János, Bíró András, Nagy Zoltán, Rácz Ferenc. A közbirtokosság felszámolásának időpontja 1964. év. Az erdőbirtokossági társulásnak jelentős taglétszámát alkották a községünkben eltelepült (elköltözött) erdőtulajdonosok. A termelőszövetkezet megalakulásakor az erdőtulajdonosok erdőterületeik egy részét a téesz tulajdonába adták. Az erdők más részét államosították, majd természetvédelmi területté alakították.

A községünkben elköltözött erdőtulajdonosok erdeit a téesz minimális földmegváltási áron kifizette a gazdáknak, így ezek is a téesz (akkor még téeszek) tulajdonába kerültek. 1993-ban ezeket az erdőket is felosztották. Az erdők egy részét a téesz a földkiadó bizottság közreműködésével újra visszajuttatta a község lakosságának, valamint egykori tulajdonosainak. Az erdők további jelentős része kárpótlás alapján, licitálással került vissza a magánszemélyek tulajdonába. Ezek a területek többnyire osztatlan közös erdők, egy-egy részletnek sok esetben 50-60 tulajdonosa is van. Az ingatlan-nyilvántartás a földhivataloknál köztudottan folyamatosan rendeződik, anyagi problémák (pénzhiány) miatt a tulajdonjog-bejegyzés lassú, melynek az erdők minősége látja kárát a szükséges művelés elmaradása miatt. Remélem, ez az állapot hamarosan rendeződik, és községünk újra büszke lehet kocsányos tölgy és más erdeire.”

Azt hiszem, hogy a földhivatalban az egyszerűbb utat választották, és úgy tettek, mintha nem lettek volna erdőbirtokossági társulatok. Megkerestem Szabó Árpádot Lónyán, és tovább faggattam.

– A hatvanas évek első felében a Vásárosnaményi Járási Tanácson dolgoztam. Részt vettem 1964-ben a járás erdőbirtokossági társulatainak hatósági megszüntetésében. Persze, úgy képzeld, hogy erre utasítást kaptunk, nekünk csak a határozat formáját kellett megadnunk.

– A földhivatalból azt írták, hogy itt sehol sem volt erdőbirtokosság. Ha nem voltak, akkor miért kellett azokat megszüntetni?

– Mert léteztek. Minden jelentősebb településen volt ilyen közbirtokosság, ahol erdőket találunk. Csarodán, Tákoson, Hetefejércsén, Vámosatyán és Lónyán biztosan, de úgy emlékszem, hogy Gelénesen is.

– Tarpán?

– Tarpa nem ebbe a járásba tartozott, hanem a Fehérgyarmatiba. De mind ott, mind a Csengeri járásba tartozó erdőháti településeken voltak erdőbirtokosságok. Mindet akkor szüntették meg, ugyanúgy parancsra, mint ahogyan a Vásárosnaményi járásban történt.

– A tulajdoni lapok rendezetlensége miatt eredményez az erdő működésében súlyos következményeket?

– Azért, mert erdőt művelni csak terv alapján lehet, ahhoz egyébként csak úgy hozzányúlni tilos. A fát szállító járműveket a rendőrség sokszor ellenőrzi, és ha nincs engedélye az illetőnek a fa kivágására, akkor annak büntetés a vége.

Még a lopásért is a tulajdonost teszi felelőssé a felügyelőség! Ez a rendelkezés úgy rossz, ahogy van! Miért? Mert éppen a tulajdonos nem tehet a lopásról. Például a mezőőri szervezet felállításáról az önkormányzat dönt, és rendszerint úgy teszi, hogy a település határát nem őrzi senki. Nincs arra pénz. Az erdő tulajdonosának – aki esetleg évtizeden át maximum gallyat szedhet, esetleg gombát vagy gyöngyvirágot az erdejében – téli éjszakákon őriznie kellene az erdejét a fatolvajoktól. Ki találta ki ezt az örületet? És ha őrzi? Pár éve Szabolcsveresmarton a fatolvajok félig agyonverték az őket meglepő gazdát, és az örülhetett, hogy csak félig. Nyírbogdányban egy egész nyárfaerdőt elloptak, mire a gépesített partizánakciót észrevették.

Szabó Árpád így folytatja:

– Márpedig az erdőfelügyelőség akár tisztítást, akár növénytérbővítő gyérítést, akár véghasználatot (tarvágást) csak akkor engedélyez, ha az erdőrészlet tulajdoni viszonyai tökéletesen rendezettek, és a tulajdonosok az egyéb feltételeket is teljesítik. De a tulajdonviszonyok rendezetlenségén rendszerint fennakad minden tervezet.

– És az állami erdők? Azokból mennyit kapott vissza a helyi lakosság?

– Semennyit sem.

Közben Szilágyi Gábor, a Hortobágyi Nemzeti Park igazgatóhelyettese arról panaszkodott a balatonöszödi természetvédelmi konferencián, hogy nagyon sok olyan terület van, amelynek nem ismert a tulajdonosa. (*Népszabadság*, 2001. május 17.) A tulajdoni lapra egy téesz földhasználati joga van bejegyezve, de a terület valódi tulajdonosát a földhivatal sem ismeri. Ráadásul a téeszek egy részét időközben jogutód nélkül fölszámolták, emiatt a kijelölt földeket nem lehet megvásárolni.

Ugyanitt Illés Zoltán, a parlament környezetvédelmi bizottságának elnöke elmondta, hogy egyetértés van abban a tekintetben, hogy az állami tulajdonban lévő, természetvédelmi oltalom alatt álló területek a kincstártól és az ÁPV RT.-től a nemzeti parkok tulajdonába kerüljenek. Szerinte káros, hogy az Aradi-ügyként ismert botrány miatt megállt a természetvédelmi oltalom alá eső területek visszavásárlása. (Ebben Torgyán még miniszterként moratóriumot rendelt el, mert szerinte a természetvédelem a visszavásárolt, oltalomra kijelölt földek ellenértékét nem a gazdáknak, hanem a téeszeknek fizette ki, és ez „az évszázad bűnügye”. Mondanom sem kell, hogy semmiféle bűnügy nem történt, csak az a kérdés, hogy az önmagát sztárügyvédként aposztrofáló egykori miniszter ekkora jogi baklövést követett-e el, vagy a politikus énje nem ragaszkodott az utolsó vonásig a valós tényekhez.)

Balatonöszödön Bíró Sándor, a Környezetvédelmi Minisztérium főosztályvezetője elmondta, hogy 2001-ben 1,3 milliárd forint fordítható földvásárlásra. Tardy János, a minisztérium természetvédelmi helyettes államtitkára úgy határozta meg a szándékokat, hogy az őrségi és beregi nemzeti parkok kialakításával az akkori kilenc százalékról tizenkét százalékra szeretnék növelni a természetvédelmi területek nagyságát, mert csak így lehet megmenteni a védett területeket a privatizációtól.

A kirajzolódó kép nem különösebben biztató. Az, hogy magántulajdonban lévő, de oltalom alatt álló területeket meg akarnak vásárolni, az korrekt és célszerű is egyben, mert az oltalom a földek használatát erőteljesen korlátozza. Magyarán: hiába van birtoka valakinek, nem úgy műveli, ahogy akarja, hanem ahogyan megengedik neki. És ez még a legelőkre is vonatkozik!

Az igazán nagy baj nem a magántulajdonba került területekkel van, hanem azokkal, amelyeket különböző időpontban államosítottak. Ezek közül a legnagyobb tétel nyilvánvalóan a tarpai csaknem ezerhektáros erdő, de a többi tölgyes is óriási értéket képvisel, és államosí-

tásuk – bármely időpontban történt is – érezhetően, jelentősen csökkentette a térségben élők létalapját. Az államosítás – akármennyire is kínos – rendszerfüggetlen, sőt azt kell mondanom, hogy a jobboldali kormány intézkedései okozták a lakosságnak a legsúlyosabb károkat. Ezen az sem enyhít, hogy – állítólag, de nehezen vagy egyáltalán nem bizonyíthatóan, viszont közszájon forgó vélekedések szerint – itt is egy privatizációs akciót kívántak megelőzni az erdőség állami tulajdonba történő vételével. (Nem véletlenül említette ezt célként Balatonöszödön Tardy János.) A fáma szerint három nagypénzű kiszemelte magának az erdőt, és kárpótlási jegyekért kívánta megszerezni. E három tőkeerős vállalkozónak semmi köze nem volt sem az MSZP-hez, sem az SZDSZ-hez – elkötelezett jobboldaliak voltak –, így alighanem a hatalomban lévő csoportok között megindult marakodásnak vetett véget az államosítás.

A tarpai lakosságot ez nem vigasztalja, mint ahogyan az állami tulajdonban és használatban lévő többi erdő sem igazán tétel ma már a környék lakosságának megélhetésében. Csakhogy a téészek megszűntével lassanként már semmiféle létalapja nem maradt az itteni lakosságnak. Ipar nincs, a szolgáltatásokra minimális a fizetőképes kereslet, a szatócsok a nincstelenekből élnek (aki teheti, az a fényes nyíregyházi hipermarketekben vásárol be, ha lehet, akkor hetekre). A mezőgazdaságban akkora a káosz, hogy mindenkit képes megrendíteni egy rosszabb esztendő, ezzel együtt a kialakult béna modell nem képes munkát adni falvanként még tucatnyi napszámosnak sem...

Akkor mit hoz majd a jövő?

.....

Tarpa a beregi öblözet legnépesebb községe, és a legvitálisabb település a medencében. (Nem számíthatjuk ide Gergelyiugornyát és Tivadart, mert azok eléggé a térség határán fekszenek, és a föllendült idegenforgalom mindkét helységen meglátszik. A Tisza számukra áldás.) A dolgozó ember jövőjéről beszélgetünk dr. Nyéky Tamás háziorvossal, a falu immár fideszes polgármesterével.

– Attól függ, hogyan lesz tovább – mondja. – A munkanélküliség a legnagyobb problémánk. Munkahelyteremtő beruházásokra lenne szükség.

– 1998 óta milyen munkahelyteremtésre került sor?

– Lényeges nem történt. Az árvíz után az adományok egy részét arra fordítottuk, hogy javítsunk a terület – a volt téésztelep – rossz műszaki állapotán. Ötmilliót kaptunk, de ehhez még kellene állami támogatás.

- Mire gondoltak?
- Varrodára... Húsz-harminc főnek adna munkahelyet, ugyanennyi családnak megélhetést.

Magam nem jártam mostanában varrodában, de járt több szabolcsi üzemben is Moldova György. Őt idézem. Elsőnek egy görög tulajdonú manufaktúráról írja: „A varrónők három hosszanti párhuzamos sorban helyezkednek el. Futószalag nélkül is lélekszakadva hajtják magukat, az igyekvés feszültségétől testük görcsbe áll, előrehajolnak, homlokuk hozzáér a varrógép acélfejéhez. Egy műszak alatt nem illik kétszer is kikérdzkedni a végére. Horváth Ede, a legendás sztahanovista jut az eszembe, aki, hogy ne veszítsen időt, állítólag egy fűrészporral teli konzervdobozt készített az esztergagép mellé, és abba végezte el a dolgát.”

Aztán egy másikból:

„Később jártam a nagykállói Feratrade cég varrodájában is. Ott sürűn egymás mellé telepített gépeken 15 ukrán nő kabátokat varr. Számukra főnyereménynek számított, hogy itt kaphattak munkát, igyekeztek kitenni magukért. Rezzenéstelen, merev arccal dolgoztak, teljesítményük messze felülmúlta magyar kolléganőikét. Nem közösködtek a többiekkel, a tízórás szünetben összehúzták a függönyöket az étkező-sarkuk körül, és úgy fogasztották el az uzsonnájukat. A leghajtósabak pedig még enni sem jöttek el a gép mellől.”

A görög üzemből pedig igyekszik gyorsan távozni:

„...Ha megengedi, elmennék, mert attól félek, hogy ha még egy negyedórát maradok, belépek a Kommunista Pártba.” (Az idézetek az író *Európa hátsó udvara* című szociográfiájának első kötetéből valók.)

Ez volt három éve. Akkoriban és még sokáig a megyei munkaügyi hirdetésekben szinte soha nem volt száz fő alatt a keresett varrónők száma, és a jelek szerint ezen állásokat képtelenségnek számított betölteni. Hazai dolgozóval. Lassanként a kárpátaljai utánpótlás is kimerült. Hozzá kell tenni, hogy a varrodák tulajdonosai – és a hasonló taktikával dolgozó cipőüzemek és más, könnyűipari feldolgozók tulajdonosai is – teljesítménybérezést alkalmaznak, és így gyakran kevesebbet fizetnek egy dolgozó teljes munkaidős havi munkájáért, mint amennyi a törvényes minimálbér. A hírek szerint vannak olyan (például) cipő-felső-rész-készítő manufaktúrák, ahol senki, egyetlen fizikai dolgozó sem képes elérni a hónapos munkával a minimálbér szintjét.

Csakhogy a változás gyors volt és drasztikus.

– Ismereteim szerint a megyében lévő kisebb varrodák, amelyekben rendszeresen bémunkát végeznek, az 50 ezer forintos minimálbér mi-

att egyre nehezebb helyzetbe kerülnek – mondom a polgármesternek. – A bér munka filléres hasznot hozott, az emelkedő ráfordítások miatt már az sincs, inkább veszteségesek. Minderre az erősödő forint csak hab lehetne a tortán. 2002-ben már nincs varrónőt kereső állás-hirdetés.

Bérmunkát ugyanis leginkább külföldi cégek vesznek igénybe, az áraik enyhén szólva nyomottak, precízebben: a fejlődő országokéval vetekedő éhbérek. A forint erősödése ebben úgy hat, hogy a szerződésben rögzített dollárért vagy euróért egyre kevesebbet ad átváltáskor a bank. Márpedig az átváltást nem lehet megúszni, sem adót, sem járulékokat, sem vízdíjat vagy áramszámlát nem lehet külföldi pénznemben leróni, ha a kárpátaljaiak elfogadnák is munkabérüket dollárban vagy euróban.

Látom a polgármesteren, hogy mindez nem zavarja.

– Tehát varrodára gondoltunk – ismétli. – Pályázunk sok mindenre. Önerő kellene... Az nincs. A költségvetésünk hiánya miatt erre gondolni sem lehet.

– És a lakosság?

– A lakosságtól lehetne követelni, de nincs értelme.

– Hogyan változott a település lakóinak száma az árvíz óta?

– 1981-ben még 2600-nál is többen laktak Tarpán, tavaly már csak 2400 fő volt, az árvíz után pedig elköltözött 63 család, amely körülbelül újabb száz fővel csökkentette a lakosság számát.

A biztonság kedvéért utánanéztem az adatainak. Az újabb statisztikai adatok (KSH 2000) szerint valójában a településen már 2000 év elején is csupán 2183 fő élt 999 lakásban. Hát bizony ez jókora tévedés.

– Beköltözők nincsenek?

– Jönnének ide főleg roma családok az üres házakba. Nem éppen olyanok, akik dolgozni szeretnek. A téesz idejében nem volt munkanélküliség. Ha nem is magas szintű, de biztos megélhetést nyújtott. Az más kérdés, hogy miért kellett megszűnnie a téesznek. Van, ahol most is megvan a környéken, itt azonban úgy döntöttek, hogy megszüntetik. A téeszben 4-500 fő tarpai dolgozott, nem számítva a gulácsiakat és a tivadariakat. Azóta alakultak mezőgazdasági vállalkozások, de sokkal kevesebb embert alkalmaznak. Most talán ötven fő körül lehet ez a létszám. A mezőgazdaságban tehát lecsökkentek a munkalehetőségek. Tény, hogy ma is főleg a mezőgazdaságból élnek az emberek. A családi gazdaságok maximum kétszáz főt foglalkoztathatnak...

Nem tudom megállni, hogy közbe ne szóljak, hiszen a családi gazdaságok kiemelt támogatását és speciális jogosítványait eléggé feudális jellegűnek tartom:

– E gazdálkodási formával kapcsolatban erősen szkeptikus vagyok.

– Majd meglátjuk... A kormány támogatja ugyan a mezőgazdasági vállalkozásokat, de mindenki a profitra törekszik. Az olcsó munkaerőt keresik, főleg a feketét. Akitől nem vonnak adót, nem fizetnek egészségügyi hozzájárulást, egészségbiztosítást, nyugdíjbiztosítást.

– Pedig volna jelentkező?

– Nem mondanám. Nem akarnak az emberek dolgozni. Itt is volt tavaly (2001-ben) száz főnek munkalehetőség. Alig tíz százaléka jelentkezett. És aki!... Nemegyszer előfordult, hogy késve, fél kilenckor kezdte a munkát. Vagy kezdte volna. Az emberek hozzáállásával is baj van.

– Mi ennek az oka?

– Jártam külföldön. Ott is úgy tapasztalható, hogy van, akinek a segély összege is elég. Ez egy életforma. Esetleg ehhez még egy kicsit fektézik. A térszéből kijöttek, most meg így vannak.

– Nyilván nem cigányokat tetszett említeni...

– Nem. Sokan átjárnak a határon, üzemanyagot hurcolnak. Illegális, de valamiből megélnék, vagyis ők legalább gondoskodnak a saját megélhetésükről.

Ez is egy nézőpont. A csempészet viszont igaz. Újabban olyan hírek terjengenek, hogy a fináncok mintát vesznek az autók (főként teherautók) meg a traktorok tankjaiból, és ha nem magyar üzemanyagot találnak benne, akkor elkobozzák a járművet. (Hasonló ügyből lett országosan ismert esemény: hét liter csempészpálinka miatt kobozták el a gépkocsit.) Az akció hírét a lakosság elemi felháborodása kísérte, vagyis az, hogy a büntetést túlzásnak tartják a tett súlyához képest. Ismereim szerint a mintavételek ezután csökkentek vagy megszűntek, ám voltak, akik jól értesülten suttozták:

– A szocialisták hozták ezt a rendeletet!

Az ellenzékben lévő szocialisták... Hiába, közeledett a választás. Ám sokan elhitték.

– A felépült új házakban mindenütt érzékelhető az urbanizáció – folytatom a kérdezősködést –, de ennek komoly ára van. Hogyan képesek fizetni azt?

– A többség eddig is összkomfortban élt – válaszol dr. Nyéky Tamás.

– Most van olyan, aki télen is kigatyában járkal a 26 fokban lakásban, az

negyvenezres gázszámlát fizet. Láttam a tévében. Más megoldja ezt 18 fokon a harmadából.

– Az újjáépített házak korábban nemigen voltak komfortosak...
– Akinek semmije nem volt, az más lapra tartozik. A villanyszámla mellett – mert az áram azért ott volt a vályogházakban is – vízdíjat, gázszámlát fizetni?... Szociális segélyből nehéz.

Azt azért túlzásnak tartom, hogy az árvíz előtt a lakosság többsége összkomfortban élt. A statisztika szerint valójában a következő a helyzet:

Villamos energiát fogyasztó háztartások száma	1 239
Vezetékes gázt fogyasztó háztartás	494
Az összes százalékában	40
Az összes lakás	999
Közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakás	933
Az összes százalékában	93
Közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakás	256
Az összes százalékában	26

– Mit vár a jövőtől Tarpa?

– Ha jön az autópálya... Ha jön... Akkor ide befektetőket várunk. Itt a kétkezi munkás... A téeszéből kikerült, de kapott almást, van ötven fája, és ebből van annyi jövedelme, mintha minimálbérből élne.

Aha, szóval a munkanélküliek egy része itt is őstermelő.

.....

Hanem az almatermesztés a keleti végeken évtizedek óta különleges, fogós téma a társadalmi életben. Voltak települések, amelyekről azt tartották már a hatvanas években is, hogy ezen gazdagodtak meg. (Nem igazán kell ezt szó szerint venni.) Akadtak helyek, ahol mohó módon telepítettek és telepítettek az újabb hullámban, a hetvenes évek elején zajló rekonstrukció idején, olykor háromszáz hektáros új kerteket kialakítva.

– Amelyik gazdaságban nem terem ezer súlyvagon alma, az csak kozsos parasztportának tekintendő! – mondta ekkor egy nyírségi állami gazdaság igazgatója.

Aztán se a metszéshez nem kaptak elegendő munkaerőt, se a szürethez. Annyi diák szedte itt szeptemberben az almát, amennyit csak oda lehetett küldeni, de hát ez nem volt az a kiváló munkaerőbázis, ezért

némely üzem országot járó felhajtókat is alkalmazott. A Kemecei Állami Gazdaságban például évről évre bányászok (!) is szüreteltek. És katonák, még szovjetek is. Na, az nem akármilyen műsor volt. Harsány hurrával rohamozták meg a fákat, aki látta, a földön fetrengett a kacagástól. Miközben a szép alma igazából kesztyűs szedést igényelt volna, hogy ne nyomódjon, ne törődjön.

Aztán újra változtak az idők. Elhagyott, elvadult kertek tömege siratta a kárpótlást, a téeszek szétverését, a káoszt és a reménytelenséget. A kilencvenes évek elején a megye úgy nézett ki, akár egy óriási elefánttemető: ott feküdtek a fák a kertekben kivágva.

Tarpa határában – a kétezer hektárnyi szántó mellett – 1500 hektár gyümölcsös található, ennek fele almás. Jelentősek a szilvások és az ártéri diósok. A szilvaskertek jókora része nem árutermelő, hanem az itteni méltán híres pálinkának az alapanyagát adó „nemtudom” szilvának nevezett apró, ám rendkívül édes gyümölcsű fajta. Van persze nemes szilva is az ültetvények között, Stanley, Olasz kék, Besztercei. Ritka ünnep, amikor a szilva örömet szerez a gazdájának. A korai csacsaki fajták letermése után gyakran – nagyjából három évből kétszer – összeomlik a piac, ilyenkor tíz forintért sem lehet elsózni a gyümölcs kilóját. Kalákában magvalják, ha földéríthető valamelyik felezett szilvát vásárló konzervüzem. A legértékesebb Beszterceivel az a baj, hogy kései, habár vevőt azért erre lehet találni, de például a Stanleyt cefrézni sem érdemes, kevés a cukortartalma, és fele pálinka se lesz belőle, mint a többiből.

Már a gulácsi belterületnél elkezdődnek a tarpai almatelepitések, zömmel még újak, a 2000. évi nagy hullámból valók. Intenzív művelésre szánták őket, asztali alma termelését megcélozva, nem ipari almát – ez látszik rajtuk. Az árvíz a kerítések egy csomó betonoszlopát kidöntötte, azokat gyorsan helyreállították – a vízborítást túlél vadak szorgosan rághatták volna az egyébként szegénytelenül drága facsemetéket –, és úgy tűnik, a pangó víz nem okozott súlyosabb károkat a kertekben, pedig attól lehetett tartani, hogy a levegőtlen talajban megfuladnak a gyökerek. Föltehetően ilyen is megesett, a többség azonban túlélte a rizsföldekre emlékeztető viszonyokat.

A telepítések szépek, olykor gyönyörűek, nem dilettáns munka egyik sem. A gondok ma már nem a termeléssel vannak – no, azért azzal is, egy sereg őstermelő nemigen bajlódik a szakszerűséggel –, hanem az eladással. A hazai piac eléggé paralízises, és az itteni csekély versennyel sem bírnak a termelők. Pedig az unió nehezebb ügy lesz.

Ott óriási a túltermelés étkezési almából. Emiatt az Európai Unióból a telepítéseket nem támogatják, csak a kivágásokat (az őszibarackéval egyetemben), már persze csak abban az esetben, ha a farmer szentül megfogadja, hogy tizenöt éven belül egyetlen almát sem ültet.

Habár a magyar asztali alma piacának 80-90 százaléka fekete, számla nélkül bonyolódik, az bizonyosnak látszik, hogy az egész sem sok, legalábbis meg sem közelíti a termelők elvárásait. Egy időben – egészen pontosan 1997 elején – az Alma Terméktanács főtítkára, dr. Inántszy Ferenc s vele együtt a terméktanács vezetése óriási reményeket fűzött az Agrármarketing Centrum (AMC) működéséhez, annak ellenére, hogy sehol, egyetlen fejlett országban és egyetlen ágazatban sem volt még sikeres az állami marketing. Tévedésükkel évtizedre visszavetették a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében legfontosabb termék felkészülését a kemény piaci kihívásokra. Meg kell jegyezni: ilyen tévedésből le kellene vonni a következtetéseket egy demokratikus államban, ahol van politikai felelősség. A mi hazánkban ez ismeretlen fogalom. A főtítkár ma is főtítkár.

Ez idő tájt a termelő összeteszi a két kezét, ha kilónként 40 forintért el tudja adni a szép almáját, miközben Nyíregyházán hetven forintot is elkérnek a piaci árusok az olasz vagy spanyol zöld alma darabjáért. Az ágazat a külső segítségre várva lebénult. (Az pedig ma még nem tudható, hogy mit kezd az AMC vezetőivel a rendőrség és az ügyészség, de ez már a torgyáni idők tajtéka.) A helyzet a jövőben sem lesz rózsásabb. Erről írja Bittsánszky János: „Az EU-ban rendszeres túltermelés van. Ezért csak korlátozott mértékű, kiváló termőhelyi adottságú területeken, legkorszerűbb ültetvények támogatása javasolható. Hosszú távon mintegy 600 ezer tonna termésből 250 ezer t-t hazai fogyasztásra, 50 ezer t-t exportra, és 300 ezer t-t a feldolgozásra kerülő ipari áru [céljára érdemes termelni].”

Hát ez nem egészen így történt!

A helyzetről a békéscsabai MTA RKK Alföldi Tudományos Intézetnek is érdekes véleménye van: „A megyében az eddig folytatott gyümölcsöstelepítések sok esetben piaci korlátokba ütköztek. A nyersgyümölcsökből telített, sőt túltelített – és gyakorta ingadozó – piacra sem külföldön, sem itthon nem lehet könnyen betörni, csak a konkurensek természeti károsodása esetén. Ezért – a nehézségek ellenére – a piaci kereslet és a várható exporthozam alapján prognózisokat kell készíteni, és ennek alapján szükséges a telepítések fajok, illetve fajták

szerint differenciált támogatása.” (*Kitörési lehetőségek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében*, 2001.)

Ez az utolsó mondat olyan általános intelme, hogy panelnak nevezhetem, bárhová beilleszthető, akár az éti csigák pároztatási vagy a kecskebékák telepítési programjába is. Az intézet lényegében nem foglalt állást, valószínűleg azért, mert el akarta kerülni a törvényszerűen drasztikus megfogalmazást, vagyis azt, hogy „ember, egyetlen újabb almafát sem szabad elültetni!” Erre mutat a következő megfogalmazásuk is: „Az alma területének növelése a piaci prognózisok alapján semmiképp nem látszik célszerűnek – rendkívül megfontoltan kell folytatni a fajtakorszerűsítést is –, a további hűtő- és sűrítőkapacitások területfejlesztési támogatása sem indokolt.”

Mit jelentenek ezek a sorok? Az korrekt, valós és elfogadható álláspont, hogy a hűtő- és sűrítőkapacitások további bővítésére a területfejlesztésből ne kapjon támogatást a vállalkozó. Kap másból, holott a meglévő kapacitások is túlzottak a piaci értékesítés lehetőségeihez képest. Ám az alma területének növeléséről írottak kissé csalafintak. Úgy tűnik, mintha valóban nem növelnék e gyümölcsösök területét, csak a régi telepítéseket váltanák ki újakkal. Sajnos, ez nem igaz. Még a hatvanas évek elején eltelepített, vad alanyú fák is tömegesen teremnek, és az istennek se akarnak kipusztulni. Idős kertészek szerint ezek legalább ötven évig élni képesek, és teljesen fölösleges kivágni őket, már ha legalább minimális gondozásban részesülnek. Évente leadják fánként a három mázsa almát a száz négyzetméterre tehető termőterületükön, ami húszforintos léalmaáron is hatezer forint, és a gazda bármit vetne a helyükbe, ennyi bevételre nem tenne szert. A kilencvenes évek elején kivágott rengeteg gyümölcsös nagyüzemi volt, azok a politika áldozatai lettek, itthon, és a Szovjetunió felbomlásával.

A minisztérium azt mondja: korszerű fajtákra van szükség. Ez igaz lenne, ha bárki képes lenne megmondani, melyek a korszerű fajták. A világ almatermelésében divatok vannak – a marketing igénye, olykor a diktátuma szerint –, és mi e divatokat akkor szoktuk követni, amikor Nyugat-Európában már kezd az idejük lecsöngeni. Ennek igazából nem tudom az okát, lehetséges, hogy nem sikerül hamarjában honosítani az éppen feljövőben lévő almafajtákat, lehetséges, hogy olyan drága az oltványok beszerzése, hogy a hazai piac azt megfizetni képtelen, de az is előfordulhat, hogy – éppen a divathullám miatt – még az oltványok beszerzése sem lehetséges, mert nincs kínálat. Az a helyzet, hogy a hagyományos triót – Jonatán, Starking és Golden almá-

kat – már nagyon sok helyen felváltották a korszerűnek tekintett fajták (például a Gala, az Elstar, a Braeburn, a Jonagold, az Idared, a Gloster vagy a Golden nem perzselődő klónjai), az ezeket termelők között azonban sok a csődbe jutott. Mert az asztali alma ügyében csak egy fázis a szép gyümölcs előállítás, a sikeres gazdálkodáshoz egy sereg más is szükséges lenne, ami nem áll rendelkezésre. Nálunk. Mert másutt igen.

De nemcsak az étkezési almával vannak gondok, hanem az ipari almával is, ha nem még amannál is nagyobbak. Évek óta folyik a következő játszma:

A léüzemek augusztus végén vagy szeptember elején meghirdetik a felvásárlási áraikat, amelyek fillérre egyeznek a különböző cégek kalkulációiban. (Óh, dehogyis kartell! A világpiaci árak, uram!) Ezután a termelők serege felhördül, hogy az kevés, ide állami támogatás kell. Mert a költségek magasak – ez még igaz is lehet –, a növényvédő szer, a műtrágya, a gépi munka, a gázolaj meg a kenőolaj, a szállítás, a léüzemek előtti két-három napos várakozás a megrakott teherautóval (óránkénti taksát kérnek a fuvarozók, és igazuk van), szóval azt a 15 forinttól 22 forintig terjedő árat a költségvetésből ki kell egészíteni. Az utóbbi években e számok között alakultak a felvásárlási árak, de volt egy év, amikor a léalmáért a szezon vége felé – amikor szorította a feldolgozót a szerződésben vállalt mennyiség legyártása – még 35 forintot is fizetett némelyik.

Nos, ezekhez az árakhoz kértek általában 8-10 forintos kiegészítést a költségvetéstől a termelők és szószólóik. És rendszerint meg is kapták az 5-6 forintot! Nem kevés ám! Százmilliókra, néha milliárdokra rúg! Egyedül Torgyán figyelmeztette őket – ezért megemelem előtte a kalapomat –, hogy nem lehet az idők végezetéig költségvetésből dotálni az arcpirítóan alacsony színvonalú termesztést, ezért a költségvetési támogatás összege évről évre csökkenni fog. (Az asztali alma termesztése különös gondosságot igényel, az ipari almáé ennek töredékét. Például nem permetezik tizenöt-húsz alkalommal a tenyészidő alatt, hanem csak néhányszor, és akkor sem a legfinomabb, a leghatékonyabb – tehát drága – permetszerekkel, hanem olykor drasztikus keverékekkel. Szüretkor pedig rendszerint nem szedik a gyümölcsöt, hanem lerázzák, és a földről zsákokba összedobálják.) Aztán Torgyán az első követelés-hullámra elfelejtette az előbbi gondolatot, beadta a derekát, és ismét magas támogatásban részesültek az ipari alma termelői – a kalap tehát visszakerül a fejre.

Csakhogyl történt más is. Korábban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyé-

ben évente 8-900 hektár almát telepítettek évente. Ami rengeteg. Indokolhatatlan. (Az igazsághoz tartozik, hogy volt olyan esztendő, amikor a meggy megelőzte az almásokat, hozzátevé, hogy annak is megvan a maga keresztye.) Amikor ezek termőre fordulnak, szinte önteni fogják a gyümölcsöt. Piac meg nincs. Ha a léüzemeknek még nagyobb árualap áll rendelkezésükre, még tovább csökkentik az árat.

De hol vannak már a 8-900 hektáros évi telepítések! 2000 tavaszán és őszén a megyében összesen 2400 hektár almát ültettek, egy részét 2001 tavaszára áthúzza. Óriási volt a lelkesedés – maga Torgyán miniszter biztatott erre –, kivéve azon eretnekeket, akik nagyjából ismerik az almapiac európai helyzetét és a világ tendenciáit. Ők a fejüket fogták. Egyedül ez az év csaknem tíz százalékkal megnövelte a megyében a gyümölcsösök területét. (Május 31-én 25 860 hektár volt – KSH 2000.)

Hogy milyen hatással lesznek az új telepítések az almatermés mennyiségére, az ma még nem mondható meg, nem árt azonban átnéznünk az előzményeket:

	Almatermés (tonna)
1991–1995 évek átlaga	380 967
1996–2000 évek átlaga	289 800
1998	237 050
1999	211 900
2000	440 000

(Gazdálkodó szervezetek és egyéni gazdálkodók együtt,
forrás: KSH 2000.)

Ez kizárólag a szabolcsi mennyiség, és nem tartalmazza az ugyancsak jelentős hajdúsági, borsodi, Bács megyei és zalai almatermést, amellyel máris a Bittsánszky János prognosztizálta felső határ fölé került az ország. 2000-ben a korábbi évek (1996–1997) telepítései is termőre fordultak, és a statisztikában szereplő termés nagyságrendekkel növekedett a korábbiakhoz képest. E mennyiség túlnyomó többsége ipari alma volt. Az étkezési alma piacáról megbízható statisztika nincs, mert ami van – a fenti mennyiségből pár százalékot mutat ki asztali értékesítésként –, az köszönő viszonyban sincs a valósággal. A feketén eladott 20-30 ezer tonnára becsülhető étkezési alma a fenti mennyiségeket növeli, de nem teszi értékelhetetlenné. (Az eset fölveti a magyar agrársta-

tisztika teljes nyomorát. A gazdálkodók döntő többségének semmiféle elszámolási kötelezettsége nincs sem a földterületének hasznosításáról, sem állattállományáról, sem a termésének fölhasználásáról. És például a majd csaknem egymilliós őstermelői réteg 95 százaléka még a bevételeit sem köteles nyilvántartani. Így nem lehet egy országot kormányozni. Nevezhetjük az uniós hivatalokat némely demagóg nyugat-európai mozgalomhoz hasonlóan bürokratáknak, de tény, hogy rendkívül pontos elszámolást igényelnek a gazdáktól. És okkal-joggal teszik. A hírek szerint a német farmer statisztikája és adóbevallása mintegy öt méter hosszú.)

Az almale-koncentrátum nélkülözhetetlen alkotóeleme a világ egyre növekvő természetes és nem vegyipari alapanyagokból készült üdítőitalainak. A kereslet nagy iránta, de a kínálat is egyre nő. Kínában őrjási almaültetvényeket hoztak létre, és a hírek szerint a koncentrátumot gyártó multik mind odatelepedtek. Van kifogás is az ottani alma minősége ellen, hiszen főként az édeskés japán Fuji fajrát telepítették, amely nem eléggé savas. Ma még ez a helyzet, de hogy a holnap mit hoz? Kína képes vezényszóra eltelepíteni egymillió hektár almást.

Ám a mai kilátások sem valami biztatóak. A koncentrátum ára rengeteg mindentől függ, és bizony gyakorta zuhan. Ilyenkor a magyar léüzem mit tehet, ha talpon akarna maradni? Csökkenti a felvásárlási árat. Azt a felvásárlási árat, amely jobb években sem elegendő az alma-termelés célszerű folytatásához, csak egészen ritka, kivételes években, mondjuk olyankor, ha a virágzaskor súlyos fagykárokat szenvednek a kertek. Ez nagyjából tízévenként következik be. Csakhogy a magyar léalmaárak még a legrosszabbul fizető években (mondjuk, amikor 12 forintot ért egy kiló) is rendkívül magasak, az Egyesült Államokban például két dollárcent körül mozog az ár, amely most olyan 5,50 forint lehet.

Az almatelepitések forszírozásának a torgyáni indoka az volt, hogy (1) fajtaváltásra van szükség, (2) ha uniótagok leszünk, akkor már újabb telepítésekre nem adható állami támogatás. Mindkét érv egy kliéntúra kiszolgálásának populista megoldása, amelyhez azonban eléggé tömegesen csatlakoztak klientúrán kívüli gazdálkodók is. Őszerintük még az is jó lesz, ha nyolc forintot fizetnek a léalma kilójáért, akkor is nagyobb jövedelmük lesz belőle, mint ha a beregi földbe búzát, kukoricát vagy napraforgót vetnének. És ha a vásárosnaményi Wink Kft. támogatja ezeket a telepítéseket, akkor az almát később fel is vásárolja majd. Habár a hazai almalegyártás jövőjéről némely szakértő kétkedve

nyilatkozik, azért ebben az érvelésben van ráció, és meg kell érteni a telepítő gazdákat is.

Egy hektár alma telepítése átlagosan egy- és kétmillió forint között mozog, színvonaltól, céltól függően. Egy szuperintenzív, támrendszeres, csöpögtető öntözéssel működő kertben azonban még ezeknél az áraknál is jóval többre van szükség. (Egy nem különösebben nagy termést produkáló, hektáronként 40 tonnát adó almás szedéséhez kétszáz tartályláda kell egységenként, amelynek az ára önmagában csaknem félmillió forint.) A költségeknek durván a felét fedezi a költségvetés. Aztán a termés túlnyomó többsége újból költségvetési támogatás után kiált, s még nem volt karakán miniszter, aki ezt meg merte volna tagadni.

A képlet világos: az adófizetők pénzéből támogatjuk a telepítéseket, hogy később majd egyre nagyobb tömegű termést kelljen szintén az adófizetők pénzéből dotálni. Lassanként olyasfajta szerepet kap erre felé az alma, mint a békebeli időkben a nagykállói Ínség-domb. Azt az ínségmunkásokkal előbb összehordatták, aztán meg széjjel. Az almatelepítések, majd a gyatra minőségű termékek százezer tonnájának tömeges támogatása helyett is célszerűbb lenne a rászorulóknak közvetlenül szociális segílyt adni, és ezzel utat nyitni azon vállalkozásoknak, amelyek a kőkemény versenyben helyt akarnak és tudnak is majd állni.

De nem. Nehéz leszámolni az illúziókkal. Egyelőre folytatódik a következő évtizedekben beélesülő – és valószínűleg robbanó – „almabombák” kormányzati gyártása.

– Itt valakinek elment az esze – fogalmazott Bíró Miklós, a megyei agrárkamara ügyvezető elnöke.

.....

– Milyen jövőképük lehet a tarpaiaknak? – kérdezem újra dr. Nyéky Tamás polgármestert.

– A falusi turizmusban nagy fantáziát látok. Ehhez azonban tőke kell, és anélkül a falusi ember nem mer belekezdeni. Aki elkezdte, annak jól megy. Itt szép a táj, s vannak dolgok, amiket másutt nem lehet látni.

– Valóban. A Nagy-hegy például egy csoda. Ámbár szép tájakat sok helyütt talál az utazó...

– Itt vannak panziók, több is már. Látják, van benne fantázia. Aki átmege a határon, jön Tarpára megpihenni.

Ez azért kissé bonyolultabb. A környékbeli határátkelőkön – Beregsurány, Tiszabecs – vagy kishatárátlépővel, vagy útlevéllal, plusz meg-

hívólevéllel lehet átmenni, vagy „betétes” útlevéllel. (Ez utóbbit úgy kell érteni, hogy beteszünk egy ezrest az ukrán ellenőrzés előtt az útlevélünkbe, amit arab bazáros stílusú alkuval akár ötszáz forintra is csökkenteni lehet.) Szabályosan, útlevéllel csak Záhonyban lehet átmenni, de az odébb van, panziókínálattal pedig arrafelé is bőven találkozhat az utazó.

– Sajnos, a periférián vagyunk – folytatja a polgármester. – A fejlődéshez szakemberek kellenek, de a helyi gyerekek nem nagyon tanulnak tovább. Az oktatásban volna lehetőség, oktatási centrumot létrehozni, bár a közelben vannak ilyenek, de hát erre nem adnak támogatást. Az árvíz után jártak itt egy minisztériumból – nem tudom, melyikből –, adatokat gyűjtöttek, de azóta nem hallottam róluk.

– Azért úgy gondolom, mégiscsak a gazdaság föllendülése jelenthet jövőbeli virágzást a falunak, és jólétet a lakosainak. E témában kialakult-e valamiféle konkrét terv?

– Mégiscsak megpróbáljuk a varrodát... Vagy amint Márokpapiban belekezdtek, a fröccsöntést. Én nem értek hozzá, de lehetséges, hogy olcsón be lehetne indítani. Igaz, semmi sincs hozzá. Sokat jelentene, ha a gépeket akkor kellene kifizetni, ha a terméket már eladták.

A választási kampányban, a Fidesz reklámúságában találkoztam újra dr. Nyéky Tamás nyilatkozatával. Balogh Gyulát, a Fidesz–MDF közös jelöltjét támogatta azzal, hogy a jelölt milyen sokat tett az árvízi újjáépítés sikere érdekében. Mivel e folyamatot kiemelten figyeltem, egyszerűen nem emlékeztem rá, hogy bármilyen szerepe is lett volna a helyreállításban. Megkérdeztem hát:

– Mit tett Balogh Gyula a Beregért?

– Semmit – mondta Gazda László. – Összesen egyszer járt árvízes területen. Emlékezetes: lakkcipőben volt.

A tarpaiak szerint helikopteren érkezett Szabó János honvédelmi miniszterrel. A látogatás után némelyik újság hírül adta, hogy a honvédelmi miniszter negyven tonna élelmiszerrel segíti a beregi árvízkárosultakat.

– Ebből kilenc flakon szóдавíz valósult meg – mondta erről egy adományok összesítésével foglalkozó.

Így volt-e, vagy sem, nem tudom, de tény, hogy Balogh Gyula lakkcipőjére sokan emlékeztek.

Új áradások előtt

Soha nem készítettem interjút szabolcsi potentátokkal, noha három és fél évtizede valamennyiüket jól ismertem. Egyikük sem utasította volna vissza interjúkérésemet. Már ha lett volna. Többeket tiszteltem közülük. Volt, akit azért, hogy „rendes ember, semmi több”, volt, akit tudásáért, és volt olyan is, akit azért, mert egyetlen itt eltöltött év után sikeresen menekült el a megyebeliek szorításából. (Akivel aztán számomra hosszú esztendőkön át öröm volt a közös munka egy igazgatótanácsban.) Összességében azonban – saját értékelésem szerint – Szabolcsnak soha nem voltak karizmatikus vezetői, noha némelyikük kemény vitákat folytatott a kormányzatiakkal, leggyakrabban eredménytelenül.

Dr. Helmeczy László, a megyei közgyűlés társadalmi megbízatású elnöke már a megválasztásakor összetűzésbe került azzal a Fidesszel, amelynek megyei szervezésében pótolhatatlan szerepet játszott. 2001-ben függetlennek tekintette önmagát, később alapítója lett a Centrum Pártnak.

E beszélgetésnek több fontos indoka van, elsősorban az, hogy 2001 márciusa óta a közgyűlés elnöke a megyében soha nem tapasztalt vehemenciával, szinte önsorsrontó eréllyel és elszántsággal harcolt a beregi lakosság kártalanításáért és életminőségének javításáért. A második az, hogy az árvízi történések során s azt követően nála senki nem ismeri jobban a hatalmi konyhák kulisszatitkait, a rendszer furcsa működését, és ezekről nyíltan beszél. Nincs titkolnivalója.

– Az előző két fenyegető árvíz, az 1998. évi őszi, illetőleg 2000. tavaszi áradás után milyen tervek születtek a védművek megerősítésére? Voltak-e viták, vagy mindenki egyetértett a fejlesztés több évre szétűzött ütemezésében?

– Azt én nem tudom, milyen szakmai viták voltak, de egyet mondhatok: a vízgyesek meg én is mindig keveselltük azt a gáterősítési mennyiséget, amennyit elvégeztettek. Szorgalmaztuk volna az intenzívebb gáterősítést, hiszen tudtuk, mit jelent, ha minden évben rekordot dönt a Tisza. Nekünk az lett volna a jó, ha egy év alatt mind elkészül.

– Száztizenöt kilométert kellett volna, de csak harminckilencet erősítettek meg.

– Tudom, hogy mennyi hiányzik, bár szerintem több mint száz kilométeren nem alkalmas a gát az áradások megfékezésére. Nálunk még nagyon gyors a folyó, hét-nyolc kilométeres óránkénti sebességgel ha-

lad. Egy nap alatt most hét métert emelkedett a vízszint, tehát képes egyetlen nap alatt megterhelni az egész gátoldalt. Olyan hatalmas volt az áradat, hogy márciusban erőgépeket vitettem a tivadari hídra, mert féltem, hogy a víz letolja a pillérekről.

– Pedig az a híd nem valami tákolmány, nem egy fabürü.

– De nem ám! Szóval itt rendkívül gyorsan válsághelyzet alakul ki, rajtunk sokkalta gyorsabban átszalad az ár, mint például Szolnokon, ahol öt vagy inkább négy kilométeres óránkénti sebességgel halad a víz. Ha itt kibírjuk az első két-három napot, akkor megússzuk az árvi-zet. Szolnoknál lassan vonul el a víz, de több idő van mindenre, a felkés-zülésre is. Nálunk azért lenne fontos megerősíteni a gátakat, mert a felkészülésre sincs idő, és a védekezésre se. Az áradás valósággal ránk szakad. Az előző két évben is a szerencse mentett meg bennünket.

– A gátak akkor még kibírták...

– Ki. De igazából az ukrán gátszakadások mentettek meg bennün-ket. Ezért itt nekünk, a Felső-Tisza környékén nagyon fontos, hogy sta-bil gátrendszerünk legyen, mert ha nincs, akkor itt úszik minden.

– De miért nem erősítették meg a gátakat végig? Információim szerint tízmilliárd kellett volna, ehelyett csak hárommilliárdot fordítottak rá.

– Ennek szerintem is anyagi oka volt. Nem szakmai, hanem pénz-ügyi. Ezt a kormánynak el kell ismernie. Nem a tél akadályozta meg a gáterősítést. Lényegében komoly fagyot soha nem hozott. De se terv nem volt a munkára, se közbeszerzési eljárást nem folytattak le. Ez tény.

– Mi történik, ha Kárpátalján jók a védművek, nem pukkannak ki a gátak, és nem önt el a Tisza igen nagy területeket? Ott 250 millió köb-méter víz ömlött ki, állítja a VITUKI vezérigazgatója. Itt 140 millió köbméterrel birkóztatok. Mi történik, ha mind idezúdul?

– Borzasztó lett volna. Az ottani gátszakadások itt is érezhetőek voltak. Azonnal megállították a folyamatos áradást. A többire jobb nem gondolni.

– Az árvíz során a 41-es út átvágásával többen nem értettek egyet. Jőmagam nem foglaltam állást, viszont írásban közvetítettem például Szász Józsefnek, Vámosatya polgármesterének a véleményét, aki sze-rint ez emberileg vagy szakmailag hibás döntés volt. Ugyanakkor Vámosatyán – ez volt végül az egyetlen település, amelyet az átvágás nyomán ténylegesen elöntött az áradat, hiszen a többit sikerült megvé-denii – az Országos Vízügyi Főigazgatóság illetékesének véleményét is cáfolják, vagyis azt, hogy az átvágás nyomán a víz szabályozott körül-

mények között, a településektől távol folyik le. Az átvágásért viszont te vállaltad a felelősséget. Utólag hogyan értékeled a döntést?

– A döntést meg kellett hozni. A 41-es út egy természetes gátat képez. Ha a megadott helyen át nem vágjuk, akkor egyre jobban megtöltjük a déli öblözetet, egyre nagyobb köröket önt el a víz. Ha nem engedem át az úton a vizet, ezt a részt teljesen elárasztom. Ide a vízügyesek szerint 60 millió köbméter fér el – de 140 millió jött. Külön gondot okozott, hogy a vízügy nem ismerte föl idejében, hogy az út töltését nem szabad védeni. Ehelyett lezárattuk az összes áterest, és azt mondták nekem, hogy ezt a vonalat meg kell védeni. Amikor a köztársasági elnök úr elutazott, még bizakodtak, ezen a vonalon meg tudjuk fogni a vizet, sőt ezt papírra vetve, írásba adták. Aztán viszont a két gátszakadáson örült erővel ömlött kifelé a víz. És már ömlött át a 41-es úton is, néhol félméteres vízszinttel. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az útból nem lesz lokalizációs töltés, ott nem lehet megfogni az áradatot.

– Az átereszek meg zárva...

– Azok meg zárva... Pedig volt vagy nyolc... A Csaronda folyócska, a Makócsa-csatorna meg más csatornák... (Megjegyzés: a falu neve Csaroda, a folyócskát viszont Csaronda. – K. I.) Szóval akkor mondják nekem mint a védelem vezetőjének, hogy kétszer negyven méter szélességben vágjam át az utat, az 55-ös és a 62,5-ös kilométerszelvényben. A védelmi bizottságot akkor és ott már nem lehetett összehívni, nekem kellett döntenem. Megkérdeztem: ha kétszer negyven méter szélességben átvágjuk az utat, hogyan fogunk továbbmenni a 41-esen? Ott falvakat kell ellátni. Hogyan fogunk enni adni az embereknek? Megkérdeztem a közutas Hegedűs Csabától, hogy van-e valamilyen híd készen? Mondja, hogy van, de csak akkor használható, ha az átvágás nem több húsz méternél.

– Gondolom, ezzel gyorsan lerövidült az átvágás...

– Az le. Ráadásul azt kérték, hogy robbantsam fel az utat, de nem volt robbanóanyag. Felköltöttem éjjel a belügyminisztert, mert a hozám rendelt ezredesnek nem volt joga robbanóanyag kiadására, ahhoz szerinte a hadsereg főparancsnokának az engedélye kell. A belügyminiszter éjjel egykor felköltötte Fodor Lajos főparancsnokot, és akkor megkaptam az engedélyt a robbanóanyag kiadására. Csakhogy közben Csarodánál és Tákosnál ömlött át az áradat, idefelé már vízben jöttünk, a robbanóanyag meg ki tudja, honnét érkezett volna... Szereztünk erőgépet, azzal próbáltuk átvágni, de hát nagyon erős az az út... Harminc centi beton.

- Végül is hadiútnak épült a háború előtt...
- Így igaz. Amikor ráment a gép, megemelte a lánctalpat. Az átvágás mégis megtörtént, ömlött észak felé a Tarpától rohanó víz. A vízűgyesek azt mondták, Vámosatyát és Gelénest nem tudjuk megvédeni, mert nagyon mélyen vannak, a többi település azonban körgáttal megvédhető. Ki kell ezeket is telepíteni, de erre éjjel nem kerülhetett sor, csak reggel. Egyébként mindennel késésben voltunk, a homokzsákokkal, a felkészüléssel...
- Tarpát például vígan meg lehetett volna menteni az elárasztástól harminccentis ideiglenes gáttal. Tiszaadonyban, Lónyán másfél méteres víztől is mentesítették a falut ideiglenesen összetúrt földgátakkal, homokzsákokkal... De más falvakban is előfordulhatott a Tarpához hasonló baki, például Jánd déli részén sem lett volna törvényszerű a víz betörése...
- Mindenféle szervezési gondok adódtak. Kedden éjjel – emlékeztetes: a gát aznap délután szakadt át először – a tákosi községhezán épp csak hogy nem rimánkodtam: hajtsák el a jószágot a faluból, meg települjenek kifelé, mert holnap itt vízben fognak állni. A polgármester Kiss Miska – együtt jártam vele iskolába – azt válaszolta, hogy itt még soha nem volt víz. Hát lett. Ő meg azóta szégyelli a vitánkat.
- Még mindig felzaklatnak az akkor történtek...
- Némileg. Amikor az utolsókat markolta a gép az átvágásnál, már a víz is segített neki. Készen voltunk az elsővel. Akkor érkezett meg a robbanóanyag. Kérdezem a százados gyereket, hogy mennyi idő alatt tudja felrobbantani az utat. Az idő sürgetett egy kicsit... Azt feleli a százados, hogy legalább olyan hosszú idő kell, mintha géppel bontanánk. Akkor mondtam – megjegyezvén: az összes televíziós tiltakozása ellenére –, hogy nem lesz robbantás, hanem markolóval bontjuk, mert azal szabályosan át lehet vágni, a robbantás meg isten tudja, mit szakít. Mire a másodikat kibontottuk, már világos volt. Az egyik átvágás 14 méteres lett, a másik 15 méter, rátehattük a hidat, és a víz sem árasztotta el olyan intenzíven az úttól balra, északra eső részeket, de a jobb oldalt részben mentesítettük. A munka végeztével pedig telefonon elrendeltem az északi részek kitelepítését.
- Ismereteim szerint az már szervezetten zajlott le...
- Szervezettebben, mint a déli részek kitelepítése. De hát hogyan! Megbeszéltem Hegedűs Csabával, hogy hozzák a két hidat meg a darut. Jött is Budapestről a két híd, de olyan darut küldtek, hogy a teher alatt hasra esett. Nem tudta levenni a trélerről a hidat. Nagy nehezen

sikerült egy erősebb darut szerezni, és az első átvágásra másnap rátettük a hidat. De a darus nem vállalta, hogy átkeljen rajta, víz van, a padka gyenge... Akkor a robbantós százados fiú javasolta, hogy rendeljem el: hídvető harckocsival tegye le a hidat. Ennek megtörténte után kijött egy tréler, rajta a harckocsi, és öt perc alatt rátette az átvágásra a hidat.

– Szóval mehettetek Tákos meg Csaroda felé a kenyérrel, minden rendbe jött...

– Hát nem egészen. Másnap ugyanis kaptam egy faxot egy nyikhaj államtitkár-helyettestől, hogy én alkalmatlan hidat rakattam le a katonákkal, és azonnal szereljem le. Felhívtam Fónagyot, és megmondtam, mi a véleményem az ilyen államtitkár-helyettes urakról. És hogy (1) engem nem utasíthat erre, (2) a híd meg tökéletes. Azon járnak az autók, azon viszem a homokzsákokat, az élelmet, mindent. Még egy hídvető kiment, és egy teljesen zárt katonai hidat tettünk rá. Ez pedig hetekig működött zavarmentesen. Hegedűs Csaba visszaigazolta saját minisztériumának, hogy a katonai híd igenis teljesen alkalmas a közlekedésre. Ezek voltak a nevezetes átvágások. De volt pár olyan eset is, amit nem lehetett hallani a rádióban, nem lehetett látni a televízióban... Például Tiszaadonynál karhatalmat kellett kirendelni, mert a nép kezdte átvágni a Tiszakerecseny felé vezető utat. Ezzel tehermentesítette volna saját faluját, de elárasztotta volna Tiszakerecsenyt.

– Évszázados trükk...

– Az hát. Ezt nekünk meg kellett akadályoznunk, és a karhatalom segítségével meg is akadályoztuk. De megígértem, hogy a katonai utat Barabás irányában éjszaka átvágjuk Tiszaadony tehermentesítése érdekében. (Hárman voltunk ott, velem együtt Kiss Gábor MSZP-s országgyűlési képviselő és Petróczki Ferenc nyírbátori polgármester.) Utasításba adtam, hogy a barabási úton menjenek beljebb, ahol egy nagyobb öblözet kezdődik, és ott vágják át az utat. Visszatelefonálnak, hogy küldjek tankot vagy kétéltűt, mert az erőgép belefordult az árokba. Hiszen nincs már út... Közben valahogy az erőgép visszakapaszkodott a töltésre, és megkezdte az átvágást. Mondtam, hogy ha bezavartam ezeket a szerencsétlen embereket oda, akkor menjünk be, és nézzük meg, mit tudunk segíteni. Elindultunk a terepjárával négyen, negyedik a gépkocsivezető volt. Senkinek sem kívánom azt az egy órát, amíg odaértünk. Egyszer csak elfogytak oldalról a bokrok, elfogytak az útjelzők, és vissza sehová. Amikor megérkeztünk az erőgépekhez, elmondták, hogy legalább három olyan csatorna keresztezi az utat, hogy

ha azok valamelyikébe beletévedünk, ott is maradunk, mert ellepte volna a víz a terepjárót is. A harminckét éve sofőr Marcsek Miska úgy maradt az úton, hogy amikor érezte: lemegy a kerék, akkor azzal tapogatva ellenkormányzott. A víz meg folyt. Hülyéskedtem, hogy a francba, ha meg van írva, hogy itt pusztulunk el, akkor teljesen mindegy. De a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani az autóban, mert – állítom – mindegyikőnknek halálfélelme volt. Egy víztengeren megy egy autó az éjszakában.

Másnap reggelre visszatértem Tiszaadonyba, ahol szidtak, mint a bokrot, szidták még az anyámat is, nem akarták engedni, hogy a rendőrfőkapitánnyal felszálljunk a helikopterre. „Ne engedjétek! Ezek árasztottak el bennünket!” A falu szárazon maradt, az állításukkal ellentétben. Harmadnap reggel ismét visszamentünk a falujukba. A homokzsákoknál 15-20 centit apadt a víz a barabási katonai út átvágása következtében. Mindenki megnyugodott. Kecsesajttal kínáltak: Együnk! Elmúlt a tegnapi harag...

Mire helikopterrel megint Naményba értünk, várt egy üzenet. Lakatos Jóska, a tiszaadonyi polgármester telefonálta, hogy azonnal küldjék karhatalmat, mert egy tagbaszakadt parasztember katonai ruhában elfogott egy erőgépet, és elkezdte átvágni az utat, amivel elárasztotta volna Tiszakerecsenyt... Kijöttek a készenléti rendőrök, akik kemény pesti zsaruk voltak. Rendet raktak. Nem volt ott tettelegesség, nem kellett. A tagbaszakadt katonai ruhást pedig előállították, hogy közveszélyokozás miatt kihallgassák. Az úton amúgy ma is látszik... Voltak ilyen esetek, ezekkel nem traktáltuk a sajtót.

– Erőszakra azért néhol sor került a kitelepítések alatt.

– Elmondhatom, hogy a legnehezebb helyzetekben sem rendeltem el a karhatalom közbelépését, tehát nem engedtem erőszakot alkalmazni. Egy példát mondok, ezt se tudják mások. Amíg le nem vettük az áramot, addig sehol sem kezdtek kitelepülni. Ha elveszem az áramot, akkor már tudja a lakosság, hogy baj van. Addig nem megy elfelé, ameddig villany van a faluban.

– Az árvíz pusztításai nyomán a kormány kezdetben „segítségéről” beszélt, vagyis arról, hogy a kárt szenvedett lakosoknak maguknak kell a házaikat újjáépíteniük, a kormány ebben csupán a szokásos módon segít. Mikortól kezdted úgy látni, hogy itt a pusztta támaszték nem elegendő, a lakosság a saját erejéből mozdulni sem tud?

– Itt egy kicsit megint visszább megyek. A gátszakadás kedden délután történt. Hétfőn este engem a TV2 – a kereskedelmi csatorna – ri-

portere kérdezett meg, hogy mi a helyzet. Akkor azt mondtam a televízióban, hogy nekem mint a védelmi bizottság elnökének az ukrán megyei elnöktől olyan információim vannak, hogy a baj nagyobb, mint bárki hinné. Hiszen ott ekkor már megtörténtek az első gátszakadások, és Ivancsó, a megyei elnök erről informált. Jól beszél magyarul, és nagyon jó viszonyban vagyunk. Én ekkor még azt is mondtam, hogy el kellene rendelni a veszélyhelyzetet. Ez azért fontos, mert ha el van rendelve, akkor az állam fizeti a védekezési költségeket. Egyébként meg ha nem rendelik el, akkor a mi nagyon csekély vis maior alapunkból kell védekezni, ami talán 110 millió, és ami kellene másra is a megyében.

– Később kiderült, hogy egy napi védekezési költség is jóval meghaladja ezt...

– Hamar kiderült. Tehát ez volt hétfőn este...

– Ám kedden a megyei lap nem ezt írta, hanem azt, hogy a nyilatkozatod szerint hosszú lesz a védekezés, de a szakemberek urai a helyzetnek.

– Ilyet én nem mondtam. Ha az újság ilyet írt, akkor hazudott. Másnap, kedd reggel megérkezett a miniszterelnök, a belügyminiszter, Fónagy meg Bakondi. Reggel hét órakor. Egyenesen a vízügyhöz mentünk. Ott Fazekas Laci leadta a nagy pozitív jelentését, hogy tartjuk magunkat, állunk a gáton. Énnekem nem ugyanaz volt a véleményem. De Fónagy nagyon sikkesnek találta, hogy azonnal nekem jöjjön – mint renegát fideszesnek – a miniszterelnök előtt. Azt mondja: Mit üzengetsz nekem a televízióban, hogy rendkívüli veszélyhelyzet? Erre én azt mondtam, hogy ha így akarnék pénzt szerezni – vis maior-pénzt –, akkor nem így szereznék, hanem szétosztanám a száz tízmilliónkat az árvizes területen, és ha elfogyott, akkor úgyis a kormánynak kellene adnia, mert másképpen nem tudnánk védekezni. Ott ült mellettem Orbán, és mondtam, hogy azt hiszem, ismer engem a miniszterelnök úr, és tudja, ha én sumákolni akarok, akkor ezt nem így fogom kezdeni. Vedd tudomásul, miniszter úr – mondtam Fónagnak –, hogy igenis indokolt a rendkívüli veszélyhelyzet! Javaslom, hogy menjünk ki, és nézzük meg a területen. Ne én üzenjek a televízióban, hanem a helyszínről! Orbán beleegyezett. Kimentünk a repülőtérre. Ők beszálltak a kormánygépkocsiba. A telefonom rezgésre van állítva, hogy a zajban is meghalljam, ha keresnek. Csörgött, felvettem. Jelentették, hogy Kisart elöntötte az árvíz. Rádióon szóltam át a miniszterelnöki gépkocsiba, hogy menjünk azonnal Kisarba, mert árvíz van. Amikor beszálltunk, megjegyeztem a vízügyi miniszternek, hogy nem én üzengetek, hanem a víz. Itt nincs rendkívüli veszélyhelyzet?!

– Kisarban sírás, jajveszékélés... Ott öntötte el az orrunk előtt az első falut az árvíz. Akkor Orbán döntött, hogy még ma kormányüles lesz, és el fogják rendelni a rendkívüli veszélyhelyzetet. Nekem meghagyta, hogy tegyek meg mindent az élet- és vagyonbiztonság megőrzése érdekében. Ez történt, és ennek a történetnek minden része dokumentálható.

– Magyarán azt mondod, hogy már az árvízi védekezés költségeit sem akarta vállalni Fónagy miniszter, mert ha nincs elrendelve a rendkívüli veszélyhelyzet, akkor csupán a megye piculáiból lehet védekezni, míg abból tart.

– Körülbelül így nézett ki. Hogy folytassam: Kisarban beszálltunk gumicsizmásan a helikopterbe – Orbán hozott egyedül gumicsizmát, a többi nemigen –, onnan mentem Tarpára, mert tudtam, hogy nagyon nagy a veszély. Ott voltam néhány perccel a gátszakadás után, amikor még csak a gát mellett ömlött a víz... Szembetalálkoztam Halmay Balázs mentőőrfőorvossal, aki majdnem ottmaradt...

– Akkor a helyszín valóban üzenhetett...

– Üzent bizony! Még a sorok közt egyet. Aki a legtöbbet segítette a kormánytagok részéről, az Pintér Sándor belügyminiszter volt. Napon-ta négyszer-ötször felhívott, miben segítsen. Bárhol elakadtam, ember kellett, katona kellett, helikopter kellett, mindegy, mi kellett. Nem tudom, miért viseltetett olyan empátiával az árvízes védekezésben...

– Végre valami pozitívum a működéséről...

– Nem ilyennek ismertem én sem, inkább eléggé merev embernek. Az árvíznél azonban le a kalappal! Hívhattam éjszaka, bármikor... Nem mondanám, de ebben tisztességes volt.

– Először Varga pénzügyminiszter és maga Orbán is segítségről beszélt, hogy segíteni fognak a helyreállításban. Ez március első felében volt, akkor szó sem esett százszázalékos kártérítésről. Később azonban erről szólt a propaganda, noha a kormányhatározat csak részleges kártérítésről döntött.

– Most sincs százszázalékos kártérítés. Hogy a propaganda miről szólt, azt nem tudom, mert az árvízi napokra alig emlékszem, a lapokat nem olvastam, nem is láttam újságot sokáig. Az első hat napban egyetlenegyszer sem feküdtem úgy le, hogy alszom legalább két órát... Az első tíz napban fogytam hét és fél kilót. Nem azért, mintha nem lett volna mit enni. Az a borzasztó ideg feszültség... Amikor Orbánékkal kimentünk Kisarba, attól kezdve nyolc napig nem voltam Nyíregyházán. A ruháimat is úgy hozták ki... Amikor a hatodik napon Veres Jancsiék

Petróczkival lefektettek, egy óra ötven perc után föl kellett kelteniük... Attól, hogy előzőleg nem pihentem, begyulladtak az idegek a hátamban, és olyan beteg lettem, hogy bár le se feküdtem volna!

És nemhogy nem olvastam, egy napra kitiltottam az árvizes területről a sajtót, mert akadályozták a védekezést. Nem engedtem be őket. Tehát ekkoriban végképp megszakadt minden kapcsolatom a sajtóval, propagandával. A vezetési pont Vásárosnaményban volt, a főcápálya mellett, mert ott tudtak a helikopterek le- meg felszállni. De hogy a baj nagyságát még Pintér belügyminiszter sem érzékelte, arra jó példa, hogy a gátszakadáskor telefonált: Ott van neked négy vagy hat Mi-8-as helikopter, azokkal a tokaji hegyet is el lehet hordani, zárjátok el velük a gátszakadást. Rárepültünk... A zúduló víz szinte kivágta az útból a zsákokat. Visszahívtam a belügyminisztert: Lehet, hogy a tokaji hegyet el lehet hordani ezekkel a helikopterekkel, de a gátszakadást nem lehet velük elzárni.

A kormány kezdetben bizonyára nem érzékelte, milyen károkat okoz az árvíz, és kiknek okozza, de a döntéseiben sosem beszélt százalékos kártérítésről. Gazdasági épületekre, műhelyekre, ingóságokra nem járt kártérítés, és nem jár ma sem.

– Panaszkodtak az árvízi mentésnél dolgozó cégek, hogy a kormány az általuk elvégzett másfélmilliárdos munkaértéket sokáig nem fizette meg, emiatt több vállalkozás került csőd közeli állapotba, vagy valóságosan is csődbe jutott. A megyei vízügyi igazgató nyilatkozata szerint ebből 800 milliót végül május 18-án utaltak át nekik. Mi volt e késésnek az oka? Mikor fizették ki a teljes összeget?

– Miután nekem is panaszkodtak, a tárcaközi bizottság ülésén ebből ügyet kezdeményeztem. Ezt a jegyzőkönyvek is bizonyítják. Azon vitáztak, hogy a központi tartalékból fizessék ki ezeket a pénzeket, vagy a tárcák tartalékából. Na most! Ott derült ki, a tárcaközi bizottság ülésén, amikor a Pénzügyminisztérium képviselője közölte, hogy az 1033-as határozatban megjelölt pénzek nem központi tartalékban vannak, hanem a tárcák tartalékában. És ment az egymásra mutogatás. Az első huszonvalahány milliárdos összeg mind a tárcákra volt kiszabva.

– A vita folyt, az idő szépen telt, a védekezésben áldozatosan segítő vállalkozásoknak viszont bért kellett fizetniük, adóelőleget, járulékokat, és eltelik két hónap, minden tartozásra ketyeg a kamat, a dolgozók morognak...

– Nem fizették idejében, tudom, így volt. Sokat csúszott a kifizetés. Hogy pontosan mikor történt, azt csak a naplóból tudnám megmon-

dani – szívesen odaadom egyébként a jegyzőkönyvet –, de az biztos, hogy azután, miután a tárcaközi bizottságban kitört a balhé. Cirkusztoltam, nem tagadom. Azt követően fizettek. Ez tehát későn ugyan, de rendeződött. Volt azonban itt nagyobb baj is.

Amikor lecsökkent a vízszint, ott tátongott az átszakadt gáton két hatalmas rés. Le kellett zárnom – tudtam, hogy Ukrajnában megint zuhog az eső –, mert ha ezt nem teszem, akkor megint ömölhet kifelé. Elrendeltem a gát haladéktalan elzárását. Mivel a katasztrófahelyzetre nem vonatkozik a közbeszerzési törvény, a vízügyesek szépen megbízást adtak Hajdú-Bihar megyei cégeknek. A gátelzárás több milliárdos munka volt, és erre fővállalkozói szinten nem megyei céget bíztak meg. Jöttek ám a panaszok hozzám! „Akkor jók voltunk, a veszélyhelyzetben?! Most meg idejönnek más megyéből ezek a vállalkozások, amikor nyugodt körülmények között egy kis pénzt lehetne keresni?” Nagyon furcsa dolgok voltak ezek, de akkor még nem volt időm odafigyelni rájuk. Később már cirkusztoltam azért, hogy ne budapesti konzorcium építse újjá a Bereget, hanem igenis legyenek benne Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vállalkozók. Ezért nagyon sokat cirkusztoltam, és egy része a sajtóban is hangot kapott.

– Térjünk vissza a kártalanításhoz. A márciusi, továbbá az áprilisi kormánydöntések ezt akként értelmezik, hogy egyes károkat megtérítenek, másokat meg nem. Újjáépítik vagy renoválják a lakóépületeket, az elpusztult melléképületeket azonban – sok ilyen van – nem is említik, az mindenkinek a saját kára. Részleges kártalanítást kapnak a gazdálkodók a mezőgazdasági károkra, a vállalkozók kárait azonban nem térítik meg, ahogy a lakosság ingóiban keletkezett veszteségeket sem. Egyetértesz-e ezzel a rendelkezéssel, és mi indokolja a különbségtételt?

– Nem értek egyet, és nem tartom indokoltnak.

– Hozzátenném, hogy jogász másként nem gondolkozhat, mert – ez az én álláspontom kezdettől – az árvíz bekövetkezése egyértelműen a kormány mulasztásainak következménye. Nem úgy járt el, ahogyan elvárható... Nem erősítette meg a gátakat.

– Igaz, mi teljes kártalanításban gondolkodtunk. A területfejlesztési csapatunk, a szakemberek ötvenmilliárdos kárról beszéltek, és nincs okom ebben kételkedni. A kormány által elismert különféle pusztulásokon kívül tönkrement rengeteg melléképület, műhelyek sokasága, víkendházak, istállók, mezőgazdasági létesítmények, ültetvények, és hatalmasak voltak az ingóságokban, illetőleg az állatállományokban keletkezett károk is.

– Tehát mindazok, amelyek a Bereg jövőbeli életminőségét keményen meghatározzák... A kormány huszonvalahány milliárdos kárról beszélt, te pedig egészen pontosan 59 milliárdra tetted ugyanezt. Mi a fölöttébb hatalmas különbség oka?

– Az újjáépítés egyik anomáliája ma is az, hogy a kormányhatározat szerint újjá kell építeni az életveszélyessé vált házakat, amelyek összedőltek, vagy amelyek bontását rendeli el a hatóság, vagy amelyek gazdaságosan nem újíthatók fel. De nem beszél például arról, hogy lakott vagy nem lakott házakról van-e szó.

– A Beregben a házak jókora része lakatlan.

– Az is igaz, meg az is, hogy vannak közbenső esetek. Például egy házaspár vett a lányának egy lakást, és elkezdte felújítani. A lány még nem ment férjhez, és nem is költözött bele. Jött a víz, utána jött a hatóság, és azt mondja: nem lakott, tehát nem építik újjá. Kérjél kártalanítást, ami töredéke annak, amit egy új lakás ér. Egy csomó jogvitás helyzet van most, 2001. szeptember második felében is, és sokan emiatt nem írájk alá a kártalanítást. A két kárfelmérés között pedig az a lényegi különbség, hogy mi itt a megyében – a területfejlesztési csapat segítségével – minden kárt megbecsültünk, nem jogászkodva összeírtunk, a másik esetben pedig a hatóságok a saját értelmezésük szerint tették ezt, ráadásul a kormány a kártalanításból kizárt milliárdos tételeket.

– Az újjáépítés során hatalmas feszültségek keletkeztek. Ezekben kétségtelenül szerepet játszott az emberi irigység is, de nem hallgathatók el a kártalanítás folyamatába részben óhatatlanul becsúszó, részben pedig a helyi szereplők által okozott anomáliák sem. Van olyan falu, ahol elsőként olyan házakat bontottak le és építettek újjá, ahol a lábukat egyáltalán nem érte a víz...

– Ilyenről nem tudok...

– Jándon, a református templom környékén... Nekem tucatnyi ember elmondta felháborodva, persze. Azt hittem, a polgármester is arrafelé lakik, de ők tiltakoztak. A polgármester háza vízben állott, az épület tönkrement, annak újjáépítését jogosnak tartják.

– Emlékszem a helyre ott a templom mellett... Oda be tudtunk menni, ott tényleg nem volt víz.

– Folytatom a kérdést. Sok helyen a segélyek elosztására panaszkodnak, az önkormányzati döntéshozók sajátos módszereire. És mondják: „Minden szentnek maga felé hajlik a keze, de ezek még csak nem is szentek!”

– Hát nem...

– Lecsillapíthatók a feszültségek? Van megoldásuk?
– Talán. Elmondom, hogy én mit szeretnék. Van 178 millió a BM számláján.

– Amit a lakosság az árvízkárosultaknak felajánlott és befizetett...
– Arról van szó. Azt szeretném, hogy miután az ingóságokért nem kaptak kártalanítást, ebből a legsúlyosabban károsultakat segítsük. Minden egyes önkormányzati testület mondja meg, hogy kinek adjunk kártalanítást bútorra – ezt a legdrágább pótolni –, kinek jár. Aztán azt is mondom, hogy az összes szabolcsi bútorgyártó álljon össze, esetleg nagyobb bútorgyártóval, készítsenek egy közös bútorkatalógust, hogy mit ajánlanak. Egy család ebből a pénzből olyan 200 ezer forint értékű bútort vehet – tudom a pontos számokat, hogy hányan károsodtak –, hogy ha ezt a boltban vennék, alig kapnának érte valamit. Ha így teszünk, sokat érhet, másképpen meg elmegy a 178 millió a kezek között.

Nem mi mondanánk meg, hogy ki kapjon, hanem a közösségi testület. Ők tudják, hogy kinek ázott szét a bútor. Ha a 178 millióhoz hozzátennénk a karitatív szervezetek által összegyűjtött 70 milliót, akkor már családonként kijönne 250 ezerre a segítség. De ami most történik, az nem jó. Az Ökumenikus Szeretetszolgálat jelenti a miniszterelnöknek, hogy Tákoson meg Csarodán 150 ezer forintért konyhabútort vesznek minden házba. Mintha ők a saját pénzüket osztogatnák! Hát nem az övékét osztogatják! Hanem a másét! Például odakerült a Westel telefontársaság pénze – megjegyzem, nem fillérek. És akkor ők nagy kegyesen jelentik a miniszterelnöknek!

– Háborogj csak nyugodtan...

– Nem csak ez a baj. Megnéztem azt a bútort, amelyet 150 ezerért beraknak családonként a konyhába... A mi pénzünkéből, a mindannyiunkéból... Azt a mi gyártóink odavinnék 70-75 ezerért. Érted?! A feléből!... És én ezért megint cirkusztartam. A múlt hétfőn kértem a tárcaközi bizottságot, hogy ültessük oda a karitatív szervezeteket is, és számoljanak el velünk. Mert a hozzájuk került pénz nem az ő pénzük, nem ők kapták, hanem mi kaptuk, tehát énnekem jogom van tudni, hogy mennyiért veszünk bútort. Fölmerül a gyanú, hogy valaki itt zsebre dolgozik... Különbözik miért venné meg olyan drágán? Nem merek egyetlen tárcaközi bizottsági ülésről sem távol maradni, és minden hétfőn ott vagyok, mert örökösen megy a cirkusz ezekről.

A BM abban korrekt volt, hogy megmondta: úgy osztjuk el a 178 milliót, ahogy akarjuk. Erre én olyan álláspontot foglaltam el, hogy a pénzt nem szabad leküldeni az önkormányzatoknak, mert széthintik

segélyre. Annak nagy része meg a kocsmában köt ki. Elvész... Elmegy kézen-közön, ugye... Azt szeretném elérni, hogy egységesen bútorra költsük. A szétrohadt bútort a lakosság nem képes önerőből pótolni.

– Az egyik éles vita arról szólt, hogy ki végezze az újjáépítést. Azt az álláspontot képviselted, hogy van erre a megyében elegendő kapacitás, csupán meg kell teremteni a pénzügyi feltételeket. Célszerűbb lenne, ha nem más térségbeliek kaszálnának a beregi bajokból. Aztán a fővállalkozók mégse „hazaiak” lettek. Min bukott el az egyébként Szabolcsban teljes mellszélességgel támogatott javaslatod?

– Amikor szóba került az újjáépítés, akkor kormánykörökből azonnal közölték, hogy tőkeerős vállalkozásokkal végeztetik, mert meg kell előlegezni a pénzt. Erre konzorcium alakul. Szó nem esett róla, hogy ebben a konzorciumban szabolcsi vállalkozók részt fognak venni. A kormány kijelentette, hogy csak tőkeerős vállalkozók dolgozhatnak, olyanok, akik előre tudják finanszírozni a munkát. Erre én – hogy szemben menjek az eseménnyel – összeírtam valamennyi tőkeerős építőipari céget, azzal, hogy konzorciumot alkotunk. Azt mondtam: álljon meg a menet, nekünk is van működőképes konzorciumunk. Ha a mienk az összes bánat, keserűség meg gyász, akkor maradjon itt az a csekély haszon is a megyében, ami a munkából származik. Erre azt felelték, hogy mi nem tudunk előfinanszírozni. Akkor meg azzal érveltem, hogy van mögöttünk bank. Mert bankot is szereztem.

Ekkor tört ki a balhé. Ez idő tájt nyilatkoztam a *Népszabadságnak* vagy másvalakinek – még mindig nem volt időm se olvasni, se tévét nézni –, hogy nem kellene ide Vegyépszerek, köszönjük szépen, a mi vállalkozóinknak nincs munkájuk, túlkínálat van a piacon, meg ilyeneket. És úgy látszik, hogy a sajtó hangja meg a megye iránt érzett részvét...

– Vagy a bűntudat...

– Valami ilyesmi... Szóval ez arra bírta a kormányköröket, hogy engedtek az előző álláspontjukból. Mert aszerint mi itt nem kaptunk volna munkát, vagy fővállalkozói szinten nem. Akkor arról folyt a vita, hogy hányat engedjenek be. Azt mondtam: ha három idegen bejön, akkor legyen szabolcsi is három, mert ha nincs ennyi, akkor leszavazzák őket. A kormány három idegenhez mindenképpen ragaszkodott...

– Vajon miért?

– Ki tudja... Tehát ehhez ragaszkodtak azzal, hogy ezeknél elsődlegességet élveznek a szabolcsi alvállalkozók. Így mentem bele abba, hogy három-három legyen a fővállalkozók száma, idegen és megyei. Ez

zel a kompromisszummal zárult az ügy, mert nem rejtettem véka alá, hogy én akár a polgári engedetlenségig elvinném a megyét abban az esetben, ha mi az újjáépítésből kimaradunk. Hiszen akkor már nyilvánvalóvá vált, és tisztában voltam vele, hogy a gát elzárásából, a szád-falazásból kimaradtunk, azt megyén kívüli cégek kapták.

– Az, hogy a fővállalkozók nem mind megyei cégek, végtére is kudarc...

– Hát hogylene lenne az! De legalább a fele megyei. Ennyit sikerült elérni. Az ilyenekből bőven van példa. A napokban volt Nyíregyházán a tanárképző főiskola bővítésének alapkőletétele. Ez egy többmilliárdos munka. Az Oktatási Minisztérium eleve úgy írta ki a pályázatot, hogy csak budapesti cég tudott megfelelni neki. A beregi újjáépítésben részt vevők – hárman együtt – sem feleltek meg a kiírásnak. Nem igaz, hogy ők ne tudtak volna főiskolát építeni! Ez a pénz is kimegy a megyéből!

– Egyesek szerint képtelenség, hogy 50-60 négyzetméteres ház 10-12 millió forintba kerüljön. Ennek többségét jelzálogként jegyzik be a telekkönyvbe, és tizenöt éven keresztül ott lesz, vagyis – mivel egyébként e házak értékesíthetetlenek, hiszen a Beregben egyáltalán nincs ingatlanforgalom – a lakókat szinte röghöz kötik...

– Igaz, így van.

– Az újjáépített házak árával kapcsolatban minden gyanúsítás előfordul, még a korrupció is. Mi a véleményed e gondunkról, és vannak-e megbízható információid – mert azok egyébként felkutathatatlanok – az építkezések áráról?

– Már folyt az építkezés, de a kormány még nem tudott megegyezni a négyzetméterenkénti árról. Senki sem tudta, mennyiért dolgozik. A konzorciumban volt egy budapesti vállalkozó, a vezetésével kitarottak a kormánnyal szemben is, és kemény árat harcoltak ki. Az egyik szemem sír, a másik nevet: mert legalább jól jártak a szabolcsi vállalkozók is. Állítom, hogy ilyen jó áron a megyebeliek még sose dolgoztak. És ezt az árat a károsultnak valójában nem kell megfizetnie, a jelzálog csak az értékesítés esetén lép életbe.

– A szóbeszéd szerint olykor 200 ezer forint a négyzetméterenkénti ár...

– Nem annyi. Általában 98-100 ezer, vagy 98-130 ezer forint. Ha akarod, majd megnézem pontosan. De minél kisebb a ház, annál nagyobb a négyzetméterenkénti ár.

– Egyes információk szerint a megyei építési alvállalkozók sora hagyta abba a munkát augusztusban, mivel olyan késedelmekkel fizet-

ték ki a számláikat, hogy nem bírták tovább finanszírozni a tevékenység folytatását. Valósak-e ezek a hírek, vagy fel vannak nagyítva? Ha igen, mi az oka a fizetési késedelemnek? Szándékosság a fővállalkozók részéről, vagy csupán a körülmények kényszere?

– Két részre lehet osztani. Most már nem pénzkérdés az újjáépítés, meglett a fedezet is. A problémát az okozza, hogy örökösen megpróbálnak spórolni. Azért volt az első körös bontás, aztán a második körös, aztán a harmadik körös... Kivárunk a legvégsőig, holott két hónappal ezelőtt is látszott, hogy egyiket vagy másikat le kell bontani. Az nem igaz, hogy amit két hete lebontottak, azon korábban nem látszott a helyreállíthatatlanság. Az ordított ebből a magatartásból, hogy a lehető legkevesebbet bontsuk, mert az új nagyon drága. Emiatt egy csomó időbeli csúszás keletkezett. Meg még más is! Van olyan például, hogy a nem lakott épületet lebontották, aztán elkezdték az építést, elkészült az alap, amikor leállították... A megkötött szerződés után... Nem akarom fokozni, de hát ha megkötöttek egy szerződést, akkor azt teljesíteni kell, azt nem mondhatja fel senki... Csak a bíróságon. És mégsem épül... Az ilyen és hasonló esetek miatt külön panaszíródat hoztam létre. Most kétszáz körül tartunk a panaszok elbírálásában. Aki fejből ismeri az egész Bereget, az Kiss Gábor országgyűlési képviselő. Név szerint tudja, hogy – mondjuk – Nagy Péteréknél mi a hiány. Ő a panaszok pótolhatatlan összegyűjtője.

A másik a vállalkozások helyzete. Egészen pontos információt mondhatok a fizetési időkről. A kormány harminc nap múlva fizet a fővállalkozónak, ő azonban sokszor hatvan napot kötött ki az alvállalkozó kifizetésére. Ezt nehezen bírják ki a közepes vagy kisebb cégek. Jeleztük a bajt a Belügyminisztériumnak, és a miniszter úr szigorúan leellenőriztette. Ennek az lett a következménye, hogy például az egyik nem megyebeli vállalkozásnál egy csomó szerződés felbontását kezdeményezték. Megmondom, melyik volt az, de ne írd le.

– Ha tőkeerős az a fővállalkozó – ez volt a követelmény –, akkor miért várja, hogy a kormány előbb kifizesse a munkát?

– Legalább akkor fizetné ki, amikor ő megkapja!

– Hagyták abba a munkát emiatt alvállalkozók?

– Hagyták. Sőt volt olyan is, aki el sem vállalta, olyan alacsony volt a fővállalkozó rezsiorabér-ajánlata. A konzorcium tagjai a saját maguk által számlázott rezsiorabérnek az 50-60 százalékát ajánlják az alvállalkozóknak. Akik a munkát ténylegesen elvégzik... Ilyen panaszok bőven vannak, vagy voltak az újjáépítés elején. Most azonban

már emelkednek az árak, mert közeleg a vállalt határidő, és sűrűsödik a munka.

– Milyen jövő vár a beregi öblözetre? Egyes hírek szerint a töltések újabb árvizeket nem képesek megakadályozni, az előrejelzések szerint a közeljövőben újabb ötszáz éves rekord dől meg a méteres téli havazások „ajándékaként”, és az igazán nagy bajok itt következnek be, nem a Tisza középső vagy alsó szakaszán. Szabó Árpád lónyai polgármestertől tudom – aki a Beregből három társával részt vett a parlament környezetvédelmi bizottságának ülésén –, hogy egyes elképzelések szerint a térség a jövőben vésztározóként szerepel, és a településeket körgáttal fogják védeni. Az elképzelést nem bírálom, megoldás lehet ez is, azonban fölvetem: itt állunk ősz elején, és mire készült föl a megye? Mi lesz a közelítő télen és tavasszal? És a jövőben? Letették-e a voksot valamelyik védelmi rendszer mellett, és azt megvalósították-e, vagy még mindig a viták szintjén tartunk, és rettegve lessük, hogy olvad-e a Kárpátokban a hó?

– Részben annak köszönhattuk a 41-es úttól északra a sikeres védekezést, hogy az 1948-as jeges ár beszintezte a területet, és a régi öregek tudták, hová kell rakni a homokzsákokat. A településeket megvédtük a körgáttal. Ha ezt az öblözetet elárasztom, akkor a falvak védelmére körgátakat kell húznom, egy méter vagy másfél méter magasra. Arra a víz nyomása nem ugyanaz, mint egy hétméteres vízoszlopnak a nyomása, tehát körgáttal könnyebben, jobban és biztonságosabban lehet védekezni. Egy kivétellel mindegyik települést sikerült szárazon tartanunk. Ukrajnában szarul csinálták, ott hat települést elöntött ugyanez a víz. A gátak itt gyöngék, a többről nincs döntés.

E kérdéskörben sok mindenről nem beszéltünk eddig, tehát végre el kell mondanom. Március 18-a körül tárgyaltam az ukrán katasztrófavédelmi meg az ökológiai miniszterrel, Zajáccal és Dudineccel. Ott volt a legmagasabb vízügyi vezetőjük és a két szomszéd megye vezetője is. Kötöttem velük egy megállapodást. Több millió köbméter vizet átengedtünk Barabásnál, hogy ez a nagyon jelentős mennyiség tehermentesítse a kárpátaljai falvakat. A tárgyalás hangneme azonban nagyon csúnya volt. Zajác miniszterük üvöltve szidott a térkép előtt. A szomszéd megyék képviselői álltak a védelmemre. Behívtam őket Magyarországra, körberepültünk a víz fölött, hogy nézzék meg: igenis, szakmailag indokolt, amibe kezdtem.

Jó, ha tudod, amikor éppen a katasztrófa helyzetben tárgyalni kellett, akkor a kormány egyetlen tagja sem jött ide. Aztán jóval később, amikor Orbán kiment a csapatával Ungvárra tárgyalni, akkor az ukránok

külön kérésére sem tettek be a tárgyaló delegációba. A külön kérésre se! Jusczenkó miniszterelnök nekem személyes ismerősöm volt, s a szomszéd megyei vezetők is kérték Szakács Zoltán főkonzulon keresztül, hogy aki itt a Beregben irányította a védekezést, legyen benne a csapatban.

– Orbánék talán renegát fideszesnek tartottak...

– Talán... Kifogásoltam Németh Zsolt politikai államtitkáron keresztül az eljárást, ugyanis ezzel azt a látszatot keltették, hogy nekünk itt takargatnivalónk van. Azt mondtam: az én becsületemmel ne játsszanak! De mégis ez lett.

– Mit hoz a jövő? Zágoni Miklós 1999-ben levelet írt Orbánnak, hogy hatalmas áradások várhatók. Ezt ő a globális felmelegedésből és a környezet ökológiai helyzetéből vezeti le. A levélre választ sem kapott. A gátak mai állapota nem megnyugtató, és az árvizekre való felkészülés szinte teljesen hiányzik. Évente kell majd újjáépítenünk a beregi öblözet falvait?

– Ez bizony könnyen előfordulhat.

.....

Két adalék az interjúhoz.

2001 őszén Helmecczy Lászlón a debreceni klinikán súlyos szívműtétet hajtottak végre. Ez a szívós ember azonban hamarosan – talán két hét sem telt el – már a parlamenti ülésen is ott volt.

Az árvízvédelemmel és a helyreállítással kapcsolatban több száz ember részesült kitüntetésben vagy jutalomban, dicséretben, elismerésben. Pontos számot mondani erről képtelenség, de úgy tűnt, hogy a minisztériumokban dolgozó takarítónő-helyettesek sem maradtak ki a szórásból.

Illetve egy ember mégiscsak kimaradt.

Helmecczy László. Őt egy langymeleg kézfogásra se méltatta a hatalom.

A változó Vásárhelyi-terv

Fazekas László, a Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság (Fetivizig) igazgatója azt kérte, hogy a kérdéseimet juttassam el hozzá, és ő azokra írásban válaszol.

– Személy szerint te meddig bizakodtál (időben) a 2001-es árvíz elkerülhetőségében, és mikortól láttad úgy – és miért –, hogy a baj bekövetkezik?

– A tarpai vélemények szerint körtöltéssel – vagy legalább félkörívben megalkotott ideiglenes töltéssel – meg lehetett volna akadályozni a víznek lakott területre történő beömlését. (Hasonló véleményeket hallottam Jándról is, de ez utóbbi meglátásban eleve kételkedem.) Szerintük nem volt ott olyan nagy víz, meg sem közelítette a tiszavidí, tiszadonyi vagy lónyai másfél métert, és idő is lett volna az elhárításra, mert a gátszakadás nyomán elsőbben a beregi öblözet legmélyebb pontját (Gulácsot) öntötte el a Tisza, és csak jóval később Tarpát. Szerintük már március 5-én, hétfőn tudni lehetett, hogy a baj nagyon nagy, de senki nem készült a lokalizálásra. Megítélésed szerint helytálló-e a vélekedésük, s ha nem, miért nem, ha pedig igen, akkor miért maradt el a lokalizációs gát összerakása?

– A 41-es úton van egy csomó átereszt. (Szipa-, Makócsa-főcsatorna meg a kisebbek, talán nyolc.) A gátszakadások és utána ezek mind zárva voltak, noha egyes vélemények szerint már eleve óriási mennyiségű vizet elereshettek volna, csökkentve ezzel a beregi öblözet déli részére háruló nyomást, amelyet csak az út két átvágása csökkentett. Miért voltak zárva, és indokolt-e a vélekedés, hogy jó lett volna ezeket kezdettől szelepként használni?

– A régi medrek, morotvák, holtágak zöme a térségben igen rossz állapotban van. Néhol még szeméttlerakónak is használják, másutt a gyom fölveri, mikor kiszárad, és igen ritka, amikor gondozott horgásztóvá válik valamelyik. Ki ezeknek a gazdája, és milyen feladata lenne vízgazdálkodási és környezetvédelmi szempontból?

– Az átszakadt gátak helyreállításával a Fetivizig más megyében létező cégeket bízott meg, és ezt sokan nehezményezték a megyében, élükön dr. Helmečy László megyei közgyűlési elnökkel. Vélekedésük szerint a megyében e nagyjértékű munkának az elvégzésére lett volna elegendő szabad kapacitás, és erkölcsi kötelesség lett volna azoknak juttatni a munkát, akik óriási terheket vállaltak az árvédekezésből, s akiknek sokáig ki sem fizették a számláikat, majd pedig munka nélkül maradtak. Mi volt az oka a más megyebeliek megbízásának?

– Sokan mondják a térségben, hogy a folyómedrek áteresztőképessége nagyon lecsökkent, kotorni kellene, mert erősen feltöltődtek. A kotrás a hajózás miatt is kikerülhetetlennek látszik. Mikor történt mederkotrás a Felső-Tiszán – és jó lenne, ha a Szamost is megemlítenéd –, továbbá valóság-e ezen meglátások, avagy laikusok oktalanságai?

– A Vásárhelyi-terv vagy az Új Vásárhelyi-terv – mindkettő emlegetése gyakori – milyen elképzeléseket tartalmaz a beregi térség árvé-

delmére? Elfogadta-e e tervet immár a szakma vagy a főhatósága, illetőleg mi valósult meg tavaly (2001-ben) az előirányzataiból, továbbá milyen idei feladatok vannak? (Hozzá kell tenni a kellemes helyzetet: aszályos tél után aszályos tavasz jött. De amelyik eső meg hó most nem esett le, az le fog. Csak az ideje kérdéses.) Van-e esélye a Beregnek, hogy a Tisza újabb rekordvízszintet eredményező áradása ellen sikerül a töltéseket helyreállítani? Ha viszont vésztározóként használják a térséget – nem értelmetlen gondolat –, milyen felkészülésre van szükség, és mi valósult meg belőle?

Két hét múlva érkezett a válasz. (Levelét később nem publikusnak minősítette, így azt nem közölhetem.) Két anyagot küldött. Ezek tanulmányozásából emelek ki részleteket, amelyek a kérdéseimet érintik. Válaszfele lehetett az elzárt átereszek dolgára a következő, noha maga az elzárás vagy nyitás ténye nincs említve:

„A szakadásokon kiömlő víz március 7-én reggel érte el a második lokalizációs vonalat, a 41. sz. főutat, s az út alatt lévő hidakon, átereszekben folyamatosan folyt át. Ezek a nyílások a felülről érkező nagy víztömeget nem voltak képesek áteresztetni, s a felduzzadt víz március 7-én délutántól hosszú szakaszokon ömlött át az út tetején.

A 41. sz. főközlekedési út a beregi öblözet közepén halad keresztül a víz levonulás irányára merőlegesen. Az út alatt Gergelyugornya és Csaroda között – ahol a víz átfolyása történt – a belvíz átvezetésére 3 db híd és 5 db áteresz van beépítve, összesen kb. 100 négyzetméter átfolyási szelvénnnyel.”

Hogy aztán ezek zárva voltak-e (Helmeczy szerint lezárták azokat), vagy sem, arra nincs válasz.

A másik válasz a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztéséből olvasható ki:

„A Tisza völgyében elegendő tározótérfogat áll rendelkezésre ahhoz, hogy síkvidéki árvízi vésztározással az árvizek hatékonyan csökkenthetők legyenek. A vésztározókkal elérendő célkitűzés az, hogy a mértékadó árvízszinteknél magasabb vízszintek a Tiszán ne alakulhassanak ki...

Mindezen szempontokat figyelembe véve a Tisza mentén 10 árvízi vésztározót választottak ki, melyek 577 négyzetkilométer igénybevételel 1526 millió köbméter tározó térfogatot jelentenek.

A vésztározók kisajátítása nem szükséges, viszont építési korlátozás elrendelése indokolt (természetesen pénzügyi kompenzáció mellett). Egy esetleges árvízi előntést követően kártalanítást kell nyújtani az érintetteknek...

A töltésrendszer jelenleg érvényes mértékadó árvízszintre vonatkozó kiépítése – beleértve az előírt biztonságot is – kiindulási feltételnek tekinthető.

További töltésmagasítás csak azokon a vízfolyásszakaszokon merülhet fel reális műszaki megoldásként, ahol sem a vízszállítás növelésére, sem az árvízi véstározásra nincs lehetőség, így

- a Felső-Tiszán és
- a mellékfolyásokon, elsősorban is azok határ menti vagy felső szakaszain....

Az előirányzott változat – mérnöki becsléssel meghatározott költségigénye 99 milliárd forint, szemben azzal a 315 milliárd Ft-tal, amelybe a teljes Tisza-völgy további 1,0 m-es töltésemelése kerülne.”

A terv három véstározó létesítését irányozza elő a keleti végeken: a felső-túri, a szamosközi és a szamos–krasznaközi véstározókat. A Bereg e tervben véstározóként nem szerepel.

A kálvária stációi

A Beregben két feladat vár ránk: mentesíteni az árvizek pusztításaitól a térséget, illetőleg kimozdítani a jelenlegi bénultságból a lakosságot. A két célra irányuló törekvéseket magam társadalmi jelenségnek tekintem, amely jellemezte az elmúlt évtizedek kormányzását, és jellemzi a mostaniakat is. A kilencvenes évek végéig a gazdasági fejlesztés lett volna előbbre való, és ez a Kádár-éra kormányainak éppen úgy púp volt a hátukon, mint a szabadon választott jobb- és baloldali kormányoknak. Igazából az ármentesítés volna az egyszerűbb – láttuk, az sem sikerült.

Törekvések a nehezebbre, a sorvadás megállítására is történtek, azonban ezek még soha semmiféle eredményre nem vezettek. A tét nem egészen kicsi: a kudarcok nem a kormányok kudarcai, hanem egy számottevő népességé, s hozzá kell tennem: nemcsak a Beregé, nemcsak a Tiszaháté, hanem tőle délre az Erdőháté is. A Szatmári-síkság minden települése érzi már évtizedek óta. Pedig voltak reális elgondolások, voltak nemes szándékok, nekibuzdulások eddig is. A jövőkép formálására irányuló akarat egyetlen percig nem lankadt. Bemutatok két olyan dokumentumot, amely ilyen céllal készült.

.....

A beregi fejlesztési programról többeket megkérdeztem. Meghökkenett, hogy szinte senki sem tudott róla, mármint a létezéséről sem, arról pedig végképp tájékozatlan volt mindenki, polgármesterektől pedagógusokon át vállalkozókig, hogy megvalósult-e belőle valami, vagy van-e olyan orientáció, amely akár erre, akár más projektekre épülne.

A Bereg Térségi Fejlesztési Társulat (a továbbiakban: Társulat) 1993-ban alakult, és 31 település érdek-képviselői társulásaként működik.

Nem árt pontosítanunk, mit tekintenek e körbe tartozónak. Ez a vidék Szabolcs-Szatmár-Bereg megye északkeleti részén terül el, döntően a Beregi-síkságon. Keleten Ukrajnával szomszédos, ez fontos, hiszen Beregsuránynál nemzetközi határátkelőhely működik, Lónya és Barabás területén pedig kishatár-átkelőhely. Mindegyik rendkívül forgalmas, oda-vissza állandóak a hosszú kocsisorok. Ez utóbbiakat csak a két ország határterületein élők vehetik igénybe, megfelelő dokumentumokkal, amelyek nálunk nem útlevelek, hanem egyszerű határátlépési igazolványok. A beregi térség délen a Szatmári-síksággal határos, nyugat felé pedig a Nyírséggel, vagy át is nyúlik oda. Nyírmada, Ilk, Gemzse valódi nyírségi települések, de tagjai e Társulatnak. Az átfogott terület 629 négyzetkilométer, ez a megye területének 10,5 százaléka, a lakosság 37 530 fő (1998), a megye népességének 6,5 százaléka.

A térség gazdasága alacsony színvonalú. A legtöbb árbevételt (61 százalékot) az ipar produkálja, noha Vásárosnaményon kívül alig-alig található még ipari kisüzem is. A vállalkozások összes bevétele a megye összbevételének hat százalékát teszi ki.

Szinte valamennyi település rendelkezik építészeti kulturális emlékekkel. Ezek közül a legkiemelkedőbbek Csaroda, Táros és Lónya református templomai, a tarpai szárazmalom vagy a naményi volt Tomcsányi-kastély. Nagy vonzerő az itt még első osztályú vízminőséggel folydogáló Tisza. A gergelyiugornyai homokpartot – no meg szemben vele a termálvizű strandját –, továbbá a tivadari üdülőfalut évről évre növekvő vendégközönség keresi föl.

A térségből 25 ezer hektár a Szatmári-Berei Tájvédelmi Körzet része, és ez a terület egyre növekszik. Csaroda és Beregdaróc között található a Báb-tava és a Nyíres-tó. A tőzegmohaláp különösen védett, csak engedéllyel látogatható.

A Társulat 1999-ben elkészítette a maga vidékfejlesztési stratégiai programját. (Szakértőként közreműködött benne a VÁTI Magyar Regionális és Urbanisztikai Kht., ahol a témafelelős Szokolay Örs volt.)

A programkészítésben részt vett négy helyi munkacsoport: agrár, innovációs és gazdaságfejlesztési, turisztikai, továbbá humán infrastruktúrával foglalkozó munkacsoportok. A Bereget járva tapasztaltam, hogy igen sok emberrel elbeszélgettek (sajátos interjúkat készítve), a 31 település polgármesterein kívül 22 társadalmi és civil szervezet, valamint vállalkozás vezetőivel, és további 25 vállalkozóval, illetőleg gazdasági szervezetet irányító személlyel. Mindezek alapján álltak össze a szikár füzetek.

– A helyi akarat szent, azt csak segíthetjük, támogathatjuk – írják a szerzők.

A munkát alapműnek tartom.

A program nem javaslatokkal bombázza az itt élőket, hanem számba veszi a térség erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és a veszélyeket. Nem akármilyen ilyen összegezés! Erre alapozni lehet a konkrét fejlesztési projekteket, és ez komoly érték. Érdemes a fontosabb megállapításokat rögzíteni:

Erősségek például a rendkívüli természeti értékek, a gazdag növény- és állatvilág, a tiszta vízű Tisza és a fellelhető termálvizek. Jó az infrastrukturális ellátottság, kiépült a telefonhálózat, minden településre eljutott a vezetékes gáz (!), teljes körű az ivóvíz és az elektromosenergia-ellátás. Volt téveszépületek, kúriák és egyéb, nem hasznosított, kihasználatlan ingatlanok tömege áll rendelkezésre. Az oktatási és egészségügyi alapellátás infrastruktúrája jó.

Mindezeket megkoronázza a lakosság kiemelkedő lokálpatriotizmusa és rendkívül magas fokú áldozatvállalása. Az átképezhető munkaerő-állomány potenciálisan rendelkezésre áll.

Gyengeség viszont, hogy a munkanélküliség a térségben csaknem 20 százalékos (ez statisztikai adat, nem kell túlzottan komolyan venni, mert csak a regisztrált munkanélkülieket tartalmazza), de vannak települések, ahol a 60-70 százalékot is eléri. Az is gyengeség, hogy az emberek átlagos iskolai végzettsége roppant alacsony, a képzett szakemberek elvándorlása jellemző. A mezőgazdasági termelés jobbára kis parcellákon folyik, kevés a jól működő mezőgazdasági vállalkozás, az értékesítési infrastruktúra hiányos: a felvásárlók zöme monopolhelyzetben van. A társadalmi önszerveződések szintje alacsony. Gyengeség elemei a nem megfelelően kiépített ár- és belvízvédelmet szolgáló létesítmények. (Írták mindezt az árvíz előtt két évvel! Honnan tudhatták?)

Gyengeség a lakosság alacsony morális szintje is. A magas és tartós munkanélküliség tömeges alkoholizmust és depressziót indukál. Egyre

nő a feszültség a szegény, lecsúszott többségi lakosság, és a még szegényebb, még lecsúszottabb cigány rétegek között. A segélyek és szociális támogatások hatékonysága nem optimális (fogalmazunk magyarul: kifejezetten rossz, csapnivaló), a közmunkáért felajánlott díj pedig nem teszi motiválttá a munkavállalásban a munkanélkülieket.

Nincs kellőképpen kiépített turisztikai infrastruktúra – teszem én hozzá, hogy marketingmunka meg annyira nincs, hogy jószérével csak a vendégek ingyenes és spontán propagandája nyomán nő az itteni idegenforgalom.

És a legfontosabb: az értelmiség elvándorlása folyamatos.

A lehetőségek számbavételénél már több a bizonytalanság. Mit lehet kezdeni például az ilyen tézissel: „Cigány lakosság bevonása a termelésbe felzárkóztatással”. Vagy egy másikkal: „Munkanélküli tömegek versenyképessé tétele, átképzése”. Ezek valóban lehetőségek, de csak valami ábrándozásszinten. A tíz említett tézisből azonban kettő fontos lehet: ha megépül az M3-as, akkor javul a térség megközelíthetősége, a piaci centrumok elérése (azért tömeges ipari befektetővel jobb lenne nem számolni, legalábbis egyelőre, talán évtizedekig nem, mert a közelebbi ipari parkok százszorta jobb lehetőségeket nyújtanak az ittenieknek), a másik szerint az Európai Unió alapjaiból egyre jelentősebb támogatásokat lehet elnyerni a felzárkóztatásra.

A program kitűnően átgondolja a térségfejlesztést fenyegető veszélyeket.

Várható, hogy a keleti piacok továbbra is stagnálnak. A halmozottan hátrányos helyzetű rétegek szociális válsága tovább mélyül, az etnikai feszültség fokozódik. Lehetségesek környezeti katasztrófák. A mezőgazdasági termelés hatékonysága és érvényesülési képessége tovább romlik, ugyanígy a térség országon belüli megítélése is. A kistérség elnéptelenedése folytatódik, a halmozottan hátrányos helyzetű kisebbség abszolút többségbe kerül, ami a szociális rendszer teljes összeomlásához vezet.

A program készítői külön kiemelendőnek tartották a térség politikai pozícióinak elemzésekor, hogy a megye szerencsés helyzetben van, mert a vidékfejlesztésért felelős miniszter erős térségi kötődésű, és jelentős segítséget tud adni. Hogy ebből aztán gyakorlatilag mi lett, közismert.

Ettől függetlenül jó kiindulási alap az összegezés a további munkákhoz, amelyek jelenleg is folynak. Az elmúlt időszokról Gazda Lászlót, a Megyei Területfejlesztési Tanács munkaszervezetének igazgatóját kérdeztem.

- Mi valósult meg ebből a programból?
- Semmi nem valósult meg.
- Ugyanaz lett a sorsa, mint a korábbiaknak?
- Lényegében igen. Korábban számos fejlesztési koncepció készült a megyében – és néhány a Beregben is –, azonban ezek mögött sosem álltak források, így a megvalósulásuk illúzióvá vált. A beregi fejlesztési programmal azonban némiképp más a helyzet. Ez a SAPARD-pénzekre épült volna, feltételezte, hogy azokból hamarosan részesülhet az ország, a régió és a beregi kistérség is. A SAPARD-program pedig mostanáig el sem indult.

- Mi ennek az oka?
- Az, hogy a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium 2000 végéig képtelen volt egy kormánytól független hivatali szervezetet létrehozni.

- Csak nem függőt akartak?
- De igen, és éppen ez volt a baj. Az illet Brüsszel, az Európai Unió nem fogadja el. Emiatt mindmáig – most 2002 tavasza van – egyetlen fillérhez nem jutottunk hozzá.

- Miközben Bulgária a hírek szerint...
- Igen, Bulgáriának már egy éve folyósítják ezt a támogatási alapot.
- Úgy tudom viszont, hogy a kistérségek mindegyikében kineveztek menedzsereket, és ez a szervezet létrejött. Jól működik ez?

- Nem mondhatnám. A kistérségi menedzsereket a munkaügyi központ vette föl, az ő állományukban vannak, de egy-egy térségi központban dolgoznak. Ezeket a szervezeteket én alkalmatlannak tartom a fejlesztések lebonyolítására. Fő gondom az, hogy a kistérségi szervezetekre mindegyikére rátelepedett egy polgármester, és az lett a meghatározója a támogatandó projekteknek.

- Ez oda vezethet, mint a nagyközségi tanácsoknál, hogy a társközségeknek a fejlesztésekből piculák se jutottak?

- Oda, csak a tét nagyobb, mert egy-egy kistérség nem két-három településből áll, hanem a többszöröséből.

.....

A programról és utóéletéről Jüttner Csabával, Vásárosnamény polgármesterével, a Bereg Térségi Fejlesztési Társulat elnökével beszélgettünk.

- Az elkészült beregi vidékfejlesztési stratégiai program óta dolgoznak-e valamelyik témán a tervben említett négyből? (Agrárium, gazdaságfejlesztés, idegenforgalom, humán erőforrások).

– A meglévő program keret a jövőbeli fejlesztésekhez. Ami a SAPARD-pénzeket illeti, a három évvel ezelőtt elkészült munka feltételezte, hogy ezen a címen futó uniós támogatásokhoz hamarosan hozzájut az ország. Ez eddig nem történt meg. A gazdaság fejlesztésében vannak dolgok, amik rajtunk múlnak, és vannak, amik nem. A gazdasági felemelkedéshez szükséges az infrastruktúra további fejlesztése, főként a közlekedésé. Ez nem a beregieken múlik. Kulcskérdés, hogy be tudunk-e kapcsolódni abba a véráramba, amely régen természetes módon működött. A beregsurányi csomópont kiépítésével ez folyamatban van.

– A négy munkacsoport végül is elkészítette-e a stratégiai programból következő speciális projektjét?

– Az agrárprogram készen van, a gazdaság fejlesztéséről szóló részleteiben. Ezen folyamatosan dolgoznak. Az idegenforgalmi témában csak a Vásárosnaményra vonatkozó készült el. A humán erőforrások számbavételéről cselekvési program készült, de átfogó munka még nincsen.

– Ma hogyan látja a beregi falvakban kialakítható jövőképet? Mik a kitörés lehetőségei, és megvannak-e vagy megteremthetők-e a sorvadás megállításának feltételei?

– A falvak problémái hasonlatosak a városéhoz. Itt is, ott is magas a munkanélküliség. Munkahelyteremtés szempontjából a város jobb helyzetben van, a falvak csak részmegoldásokat képesek elérni. Mégis fontosak: lakóhelyteremtés szempontjából. Az ottélés feltételeit javítani kell, és be kell járni dolgozni a városokba. A turisztika adta lehetőségek rövid távon is komoly sikereket hozhatnak. Falvakban nagyipari bővítésre nem számíthatunk, a mezőgazdasági feldolgozóiparban talán, de az inkább csak a többletjövedelem elérését hozhatja.

– Az elmúlt három évben folytatódott-e, avagy megállt az értelmiség elvándorlása a beregi öblözet falvaiból – most ezek engem jobban érdekelnek, mint akár Vásárosnamény, akár a Nyírség felé eső települések –, és milyen akadályai vannak az értelmiség megtartásának vagy letelepítésének?

– A társulat elnökeként nincs információm róla, hogy az elvándorolt emberek közül kik az értelmiségiek, és mennyien vannak. Vizsgálni ezt nem vizsgáltuk, pontosat nem is tudunk róla. A jelenséget viszont megéljük, tapasztaljuk. A megtartásban elsősorban a munkahely hiánya akadályoz. Az értelmiség a lehetőségeket keresi, és azok itt kevésbé megtalálhatók.

– Ismereteim szerint a meglévő értelmiség is visszahúzódik, a települések életébe kevésbé kapcsolódik be, ahogyan egy gulácsi képviselő-testületi tag mondta: nem keveredik a plebszszel. Ennek következtében a Beregben kialakultak az iránytű nélküli falvak, ahol az emberek többsége az elmúlt évtizedekben sorozatosan rossz döntéseket hozott saját sorsát illetően. Hogyan lehetne aktívabbá – aktívvá – tenni a megmaradt értelmiséget, hogyan lehetne az nagyobb hatással a térség fejlődésére?

– Az értelmiség visszahúzódásáról nekem is vannak negatív tapasztalataim. Nem találják a közösségi formát, amelyben cselekedhetnének, ám ezt nekik kellene megteremteniük. Emiatt más célokat követnek. A kultúrából sok mindent el lehetne vinni a falvakba. Most hat településre vittünk el a beregi ünnepségek során fesztivál jellegű rendezvényt. Ez nem saját rendezésük, de kapcsolódtak hozzá. A kulturális rendezvényeket helyben maguk is kezdeményezhetnék és rendezhetnék, nem csak passzívan kapcsolódhatnak hozzá.

– Elképesztő tájékozatlanságot tapasztaltam, de nemcsak az átlagembernél, hanem vezetőknél is. Ilyenkor a magamfajta arra gondol, hogy évszázada kialakultak a falvakban az olvasókörök – művelt parasztokat adtak az országnak –, most pedig tudtommal egy sincs házámban.

– A beregi településeken biztosan nincs. És az is igaz, hogy az olvasókörök alapot adtak, és szükség lenne rájuk most is.

– Még nincs döntés róla, hogy Záhonynál vagy Barabásnál hagyja-e majd el az országot az M3-as autópálya vagy gyorsforgalmi út. Milyen várakozással tekint a megépülésére?

– Az autópálya ügye ellentmondásos kérdés. Mások a vidék gazdasági igényei, és mások a környezetvédelmi szempontok. Az ellentmondás abban van, hogy a térség melyik úton induljon el. A Bereg jókora része természetvédelmi terület. Jogos a környezetszennyezéstől való félelem.

– Ahogy a bontott házak törmelékének trehány kiborogatását elnéztem, azért még minisztériumi szinten sem lehet olyan nagy a környezetszennyezéstől való félelem... És a természetvédelmet is az embervédelem elé helyezte az Orbán-kormány...

– Elfogadom ezt a véleményt is. Megítélésem szerint azonban az autópálya és a természetvédelem ellentétes érdekűek. A kérdésben dönteni kell, döntést kell hozni. Mind a két útnak megvannak a maga érvei. Ha Záhony felé fordul a nyomvonal, akkor a Bereg gazdaságilag

kevésbé tud hozzákapcsolódni. Ha Barabás felé, akkor a természetvédelmi terület károsodik.

– A tiszai teherhajózásról miként vélekedik?

– Nem hiszek benne, mert a medret alkalmassá kellene tenni a hajózásra. És még a gátakat sem tettük rendbe, hogy megvédjenek bennünket. A medrek feltöltődése nagy, az átbocsátóképességük erősen csökkent, kotorni kellene. Akkor is, ha hajózunk, akkor is, ha nem.

– A *Kitörési lehetőségek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében* című tanulmányban a szerzők azt javasolták, hogy az aprófalvak ingázói részére közlekedési állami támogatást kellene adni, mert enélkül alkalmazásuknak – figyelembe véve a munkaerő gyöngye mobilitását is – alig van lehetősége, a jelenlegi helyzetben pedig a munkahelyteremtés elsősorban nagyvállalati téma, amely a kisebb településeket még hosszú ideig nem érinti. Megítélése szerint ez hatásos intézkedés lenne-e, vagy nem érdemes vele foglalkozni?

– Támogatnám. Egy ilyen intézkedés egyfajta eszköze lenne annak, hogy a falusi ember egyenlő eséllyel tudjon munkát vállalni. Az ésszerű határ a fontos, az, hogy milyen távolságon támogatják. A 2-300 kilométeres ingázásnak, a heti hazautazásnak nem sok értelmét látom. Most is kaptunk ilyen megkeresést a Dunántúlról.

– Borsodban nem sok eredménnyel járt nemrégiben egy hasonló kísérlet. A munkaerő mobilitása hazánkban rendkívül kicsi.

– Úgy tűnik, itt sem lesz másképpen. Nem szeretném én sem, ha az itt élő emberek hetekre elhagynák a családjukat. Az ingázás támogatása azonban megyén belül megoldás lehet.

– Ipari parkot létrehozta Naményban?

– Ipari terület van. Az infrastruktúra még nem teljes, a szennyvízcsatorna mellette megy el. De alakul.

– A beregi falvak vezetői szerint a falvak bénultságának és sorvadásának egyik oka, hogy az elmúlt évtizedekben Vásárosnamény minden fejlesztési lehetőséget elhappolt előlük. Úgy vélem, ez látszik is: Namény és a falvak – két külön világ. Találkoztam ilyen fölvetésekkel?

– Naponta. Nem lep meg a vélekedés, de teljes mértékben tévesnek tartom. Azt hiszik a polgármesterek, hogy ha a város nem tartana valamire igényt, akkor azt a falvak kapnák. Ezzel a tanácsi rendszer elosztását idézik fel. Ma pályázat útján lehet valamit megszerezni, kijárni. Amit a város nem tud megszerezni, azt nem kapják meg a falvak. Korábban igaz volt ez a felvetés. A kilencvenes évek elejéig a kistelepülések teljesen el voltak zárva a fejlesztési lehetőségektől. Támogatnék

viszont olyan elképzelést, amely az elosztás jelenlegi rendjét megváltoztatja. Az önkormányzatok támogatásánál a pályázati rendszereket vissza kellene szorítani. Normatív támogatásokra volna szükség. Ez megszüntetné az önkormányzatok függőségét a kormánytól és általában a politikától. Ma az önkormányzatoknak igazodniuk kell az „adományozókhoz”, ha támogatást akarnak.

– Kétségtelen, a Beregben látványos a falvak urbanizációs fejlődése az utóbbi évtizedben. Vízvezeték mindenütt van, vezetékes gáz... A szennyvíz és a szilárd hulladék megnyugtató kezelése azonban még hiányzik. Azt azonban, hogy gazdasági fejlesztésre önkormányzatok kapjanak forrásokat – ahogy nem egy esetben felvetődött –, erős kétségekkel fogadom. És ön?

– Az önkormányzatok gazdálkodási tevékenységéről nekem is rossz a véleményem. A gazdaság végezze a dolgát, az önkormányzat meg legfeljebb a gazdaság működéséhez szükséges alapfeltételeket teremtsen meg, és ne a gazdaságtól várja, hogy járda legyen, meg orvosi rendelő.

– A beregi öblözet településein egyre súlyosabb gondot okoz a cigányság helyzete. Mi kellene ahhoz, hogy legalább elkezdődjön némi változás?

– Csak az az út járható, amelyik a gondok okait szünteti meg. A következményeket már nem tudja kezelni sem az önkormányzat, sem az állam. A fő okok: az aluliskolázottság és az alulszocializáltság. Ebből a két lényeges okból vezethető le minden későbbi probléma. A megoldás csak az lehet, ha minden lehetséges eszközzel – állami, önkormányzati eszközzel – a legkisebb kortól megoldjuk az oktatásukat és a nevelésüket. Ha kell, akkor teljes térítésmentességgel. Az összes többi következmény már csak tüneti kezelés, az általános állapotokon nem változtat.

– Mi lesz ott – a békéscsabaiak tanulmánya ezt kifejezetten reális lehetőségként említi –, ahol a cigányság a településen többségbe kerül?

– A saját megosztottságuk miatt nem jutnak egy-egy településen irányítói szerephez, de az együttélés viszonyai lényegesen rosszabbakká válnak.

– Az 1999-es program szerint a meglévő szabad munkaerő képzettsége roppant alacsony, ráadásul erősen terjed az alkoholizmus és a depresszió. Komoly jelek figyelmeztetnek arra is, hogy a postástáskából való megélhetés tömegek számára bevett életforma. Hogyan látja, a meglévő beregi munkanélküli-seregnek mekkora része lehet még valóban munkaerőnek tekinthető?

– Úgy gondolom, hogy talán a 25 százaléka. Ez egyben súlyos kritika is, önmagunk számára. Nem állítom, hogy most, de az 1989-es átalakulást követően nagyobb esély lett volna a munkanélküliek mentális

gondozására, a velük való foglalkozásra. Akkor talán megmaradt volna a munkához, munkahelyhez ragaszkodó igény, amely mára zömében eltűnt. Ma a munkanélküliek nagy részét itt nem lehet munkára fogni. Alkoholizmus, hozzáállás, közömbösség... Leszoktak az emberek a munkáról. Ha ezt tovább gondoljuk: a hátrányos helyzetű térségekben akkor sem lett volna szabad szétverni a téeszeket, ha a fenntartásuk pénzbe került volna az államnak. Ha másért nem, a munkamorál miatt. Az Európai Unió arrafelé halad, hogy az effajta foglalkoztatást inkább megfinanszírozza, mintsem hogy munkanélküli-segélyt adjon.

– A falusi idegenforgalomhoz nagy reményeket fűztek és fűznek ma is. Eredménye jelenleg több mint vegyes, látnivaló bőven van, ám valószínűleg hiányzik a megfelelő marketing és a vendégeket csábító programok sokasága. Hogyan látja ennek a milliárdokkal megtámogatott ágazatnak beregi jövőjét?

– Az idegenforgalommal kapcsolatban a beregi térségben gondolkodunk. Lényeges javulás tapasztalható a fogadó feltételek minőségében. Számokkal bizonyítható, hogy a terület milyen sikeresen pályázott bizonyos turisztikai fejlesztésekért. A beregi térség nagyon komoly lehetőség előtt áll. Ebben szerepet játszott a tavalyi árvíz utáni helyreállítás, amely olyan minőségi javulást eredményezett a lakóépületekben, amelyek nyári hasznosítása a turisztika területén sokak számára megtehetővé vált. Heteken belül összehívjuk azokat az érintetteket, akik hajlandóak felismerni, hogy ezeket az épületeket erre a célra is használhatják. Május közepén nyílik a Főtéren a Turinform irodánk, amelynek egyik legfontosabb feladata a térségi kapacitások lekötése. Nem hóbort ennek a területnek a fejlesztése, s ezt a térség be is fogja bizonyítani önmagának és a külvilágnak is.

– Engedje meg, hogy kételkedjem. Nem hiszek benne, hogy jelentős marketing nélkül tömegesen eladható lenne a beregi idegenforgalmi kínálat, és a hatásos marketing óriási összegekbe kerül – talán meg sem térül. Másrészt hiányoznak a programok. Egyedül a horgászok eldorádójának látszik ez a térség, mert – már engedelmet – a templomok egy-két órás meglátogatása után ásitózni fognak a vendégek.

– Valóban sokan nem hisznek ebben a programban. A marketingről azoknak kell gondoskodniuk, akiknél megvan erre a forrás. A városnak önálló turisztikai referense van. A város és az ő munkája két év után kézzelfogható eredményeket mutat. Az érintett területeken – amelyek évekig eladhatatlanok voltak – most telt házak vannak. Az önkormányzatoknak is a saját pénzükkel kell segíteniük a marketinget.

- Amely akár milliárdos összegű is lehet...
- Az interneten saját honlapunk van, és kiállításokra visszük az ajánlatainkat. A gyógyturisztikában komoly lehetőséget látok. A gergelyiugornyai termálvizet a VITUKI ásványvíznek minősítette, gyógyvíz-minősítése még nincs, de azt nem is tartom jelentősnek. A termálvizes gyógyfürdői idegenforgalom jelentős felfutására számítok akkor is, ha a hazai konkurencia egyre erősebb lesz. És még valami. A beregi térségben szép házak épültek, s ezek egy része idős emberek tulajdonában van. Ők eddig is a nyári konyhában éltek. A szép ház meg ott állt üresen... Ha az idős emberek gyerekei szálláshelynek kiadják, kiegészítő jövedelemre tehetnek szert.
- A térségben minden program a kiegészítő jövedelemszerzést célozza meg. És főállás miből lesz? Főjövedelem?
- Ez igaz, de legalább próbálják meg. Ha egyébként nincs munka... Miért kellene ellenezni a kiegészítő keresetet? A világon egy sereg országban az idegenforgalmi ágazat hozza a legnagyobb jövedelmet. De az nem minden térségnek adatik meg, csak azoknak a településeknek, ahol megvannak az adottságok. A beregi térségben vannak ilyenek – közösen Szatmárral. A város – Vásárosnamény – saját költségén két éve folyamatosan próbálja menedzselni a térséget.

.....

A beregi stratégiai tervezetnél lényegesen részletesebb a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének *Kitörési lehetőségek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében* című tanulmánya. A mű az egész megyével foglalkozik, és csak olykor tér ki a még itt is elmaradottabbnak tekintett szatmári-beregi részek sajátos gondjaira. Több egészen kiváló munka található az összeállításban, s mellettük jó ötletek és egészen dilettáns gondolatok is. Kitűnő például az a történeti áttekintés, amelyben a megye lemaradottságának okait vizsgálják. Nehezen cáfolható érvük egyike – korántsem a legfajsúlyosabb, persze, említeni is csupán azért említem, mert eddig soha föl nem vetődött, vagy legalábbis én nem találkoztam vele –, hogy itt a lakosság jelentős része zsidó volt, nemritkán meghaladva a népesség tíz százalékát, s nemcsak a városokban, hanem a falvakban is. A zsidóság fő erejét munkaszolgálatra vitték, a többiek pedig deportáltak. A többség természetesen meghalt, megölték őket természetesen (copyright Bacher Iván). És azóta is hiányzik a polgárosodás útjára lépett zsidó réteg!

Megkísértem utánanézni, milyen is volt a zsidóság aránya a térség-

ben a holokauszt előtt. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a Beregben a még vallási szempontokból is adatokat gyűjtő 1941. és 1949. évi népszámlálás szerint az egyes településeken az alábbi létszámban voltak – az akkori szóhasználat szerint – izraeliták:

Település	1941. létszám	A lakosság százalékában	1949. létszám
Barabás	50	3,2	4
Beregdaróc	48	3,6	0
Beregsurány	39	4,2	0
Csaroda	73	7,2	2
Gelénes	23	2,6	4
Gergelyugornya	96	5,5	
Gulács	44	2,8	5
Hetefejércse	33	2,3	6
Jánd	37	3,1	3
Kisar	24	2,0	4
Lónya	66	3,1	7
Márokpapi	17	1,7	1
Mátyus	8	1,2	8
Tákos	23	3,1	7
Tarpa	227	5,4	18
Tiszaadony	47	5,0	5
Tiszabecs	72	4,8	1
Tizsakerecseny	43	2,5	4
Tiszaszalka	61	5,0	4
Tiszavid	6	1,1	0
Tivadar	7	1,8	0
Vámosatya	27	2,3	6
Vásárosnamény	896	23,9	+ 171
Összesen	1871	6,4	260

(Források: Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok. KSH – 1947.

Magyarország településeinek vallási adatai (1880–1949) KSH – 1997.)

Megjegyzés: 1941-ben Hete és Fejércse külön településnek minősült, én azonban összevontan kezeltem. 1949-ben már együtt szerepeltek.

+ Gergelyugornya 1941-ben még Vásárosnaménytől elkülönült település volt, 1949-ben azonban már nem.

Ismereteim szerint Vásárosnaményban volt nagy zsinagógájuk a zsidóknak és híres saját fürdőjük is. (Winkler János, özv. Kajor Menyhértné és mások szóbeli közlése). Ezeket az épületeket azóta lebontották. A falvakban nem találtam nyomát hitközségeknek. Tarpán működött zsinagógája a zsidóságnak, ám a deportálást túlélő két család is kivándorolt, és maga az épület az enyészetté vált. A hatvanas években egy ABC-áruház épült a helyére.

A számsor némileg ellentmond az akadémiai tanulmánynak – a falvakban sehol sem érte el a 10 százalékos arányt az izraelita lakónépesség –, ez azonban csak arányok kérdése, és nem cáfolja, hogy a térségben jelentős számban éltek zsidók. Hogy 1949-ben már alig? Hát igen. Akadtak elvándorlók – például a fővárosba –, akadtak az akkor még Palesztinának nevezett térségbe, majd a mai Izraelbe történő kivándorlók (alijázók), habár kevesen. A szükséges anyagiak alig-alig álltak rendelkezésre, hiszen csaknem minden vagyonuktól megfosztották őket, és bizony a községek lakossága nehezen tudna elszámolnia zsidóktól elorzott szajréval (emlékezzünk dr. Kiss Gábor szavaira).

Hogy az itt élt zsidóság polgárosodott? Igen, ez föltétlenül igaz, és még akkor is igaz, ha egy részük bizony éppen olyan ágról szakadt szegény volt, akár a többi magyar. Csakhogy volt egy jókora különbség: a zsidóságnak nem okozott gondot az olvasás, gyakorolta is, a lakosság túlnyomó zömétől eltérően. Ezért *általában* tájékozottabbnak tekinthető, és ennek nem mond ellent az sem, hogy a deportálás során semmiféle ellenállást nem tanúsított.

A jobb módúak pedig a gazdaság motorjainak voltak tekinthetők e térségben. Ilyen motor azóta sincs.

Ami a gazdaságra jelentős hatásúnak tekinthető, az Kárpátalja visszacsatolása után a szomszédos térségekben végzett 1941-es népszámlálás adataiból olvasható ki. Ebből négyet kiemelek:

Település(ek)	1941-ben izraelita népesség	A lakosság százalékában
Beregszászi járás	2 059	6,0
Munkácsi járás	2 083	7,5
Beregszász város	5 856	30,2
Munkács város	13 488	42,7

(Forrás: 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok – KSH 1947.)

E térségből későbbi adatok nem állnak rendelkezésre. Egy tévéfilmből tudom, hogy 1996-ban alig-alig éltek izraeliták a két városban. A falvakról nem is beszélve.

Érdekes vizsgálódásuk az is, hogy az Európai Unióban milyen módszerekkel kísérelték meg az egyes régiók felzárkóztatását. Itt már változatosabb a kép, s erre egyetlen példát hoznék fel: a megye hasonlatosabb a spanyol Andalúzia tartományhoz, mint a tanulmányban részletezett Extremadurához, amelynek talpra állításához a fejlesztési program a munkahelyteremtésekben a következő prioritásokat célozta: a földrajzi elszigeteltség csökkentése (44 százalék), a gazdasági-üzleti infrastruktúra fejlesztése (26 százalék), az ipar, a szolgáltatás és a kézműves ipar fejlesztése (18 százalék), az emberi erőforrás fejlesztése (7 százalék), a turizmus fejlesztése (4 százalék), vidékfejlesztés (0,7 százalék). Tehát ott a mezőgazdaság szinte érdektelennek minősült. A pár évtizede még koldusszegény Andalúziában viszont – főként Almeria környékén – valósággal szárnyal.

Az általános részek megalapozhatják a rá épülő tanulmányokat, mert azok általában korrektek: a népesedési helyzet, a települési struktúra, a munkaerőpiac, az egészségi állapot, a szociális helyzet meg a többi. Kiemelkedőnek tűnik a megye gazdasági potenciáljának, elsősorban az ipari lehetőségeknek a vizsgálata.

A tanulmány körülmekintően foglalkozik a cigányság gondjával. (Érdekes, hogy a 2001 vége felé Záhonyban rendezett, e munkáról szóló vitán ez a kérdés minden mást megelőzött.) A KSH előrejelzése szerint 2015-ben a megye lakosságának 25 százaléka cigány lesz. Ez az átlag. A perifériákon még nagyobb lesz az arányuk.

A békéscsabaiai megfogalmazása a Beregre hatványozottan érvényes: „Mindez – tekintettel a roma népesség legalább 70-80 százalékos munkanélküliségi rátájára, alacsony képzettségére, szociális helyzetére és a többségi társadalommal való konfliktusaira – jól mutatja a megyei (és országos) roma programok indokoltságát, az e célokra fordítandó figyelem és összegek többszörösére növelésének szükségességét. A megye különösen hátrányos helyzetű térségeinek kitörése ugyanis elképzelhetetlennek látszik a cigányság kitörése nélkül.”

Egyetlen megoldást látnak: a tanulást. Ez akkor is rendkívül nehéz keresztünk, ha számomra feledhetetlen a lónyai pedagógus, Szabó Andrásné lelkesedése, amivel a cigánygyerekek oktatásáról beszélt. És igazat kellett adnom Helmezy Lászlónak, aki büszke volt a 350 beiskolázott roma gyerekre, de hozzátette:

– Első, hogy adjanak nekik enni!

Mármint az iskolában, napköziben, menzán, óvodában. Pedagógusok szerint kötelezővé kellene tenni hároméves kor után az óvodába járatást, mert másként indul az a gyerek, aki járt óvodába, mint aki nem. Egyesek tagadják azt, amit az okok között például a tanulmány is megemlít, hogy a cigánygyerekek ingerszegény környezetből indulnak – szerintük nagyon is ingergazdag és szeretettel teli az ő családi környezetük, ami bizonyos szempontból igaz lehet –, emiatt a fejlődésük lassúbb, és a megyében a cigánygyerekek csaknem fele kisegítő iskolai osztályokba jár.

Nem akarok vitázni az ingerszegény vagy -gazdag minősítőkkal, azt azonban hozzá kell tennem, hogy tapasztalataim és pedagógusok meggyőződése szerint a magyar anyanyelvű cigány gyerekek és kamaszok egy része nem érti az alapvető szavakat sem. Egy tanítónő elmondta: a gyerek nem tudja, mi az, hogy föl vagy le, és természetesen az ennél bonyolultabb kifejezéseket sem képes értelmezni. Egyes felmérések szerint a cigány gyerekek zöme 1500-1600 szót ismer – és e mennyiség jelentékeny része trágárság –, holott a hasonló korú alsós tanulók ennél lényegesen többet. Az óvoda nemcsak azért kellene, hogy rendszeresen enni kapjon a csemete, hanem azért is, hogy megtanuljon beszélni. Hogy ne csak szavakat mondjon – ez nagyon gyakori –, hanem mondatokat, és hogy megismerje a szavak értelmét. A beszéd, a nyelv – utánzás! És ha nincs kit utánozni – mert a szülők hasonló szinten beszélnek az anyanyelvüket, hiszen cigány nyelven már alig tud valaki –, akkor nagy az esélye a kisegítő iskolának. (Életre szóló élményem a hetvenes évekből K. Barnának, az egykori nyíregyházi építésztechnikusnak a hétéves kislánya, aki egy év belgiumi tartózkodás és iskolai tanulás után úgy fordított flamandból magyarra és vissza a szüleinek, akár egy hivatásos tolmács.)

Úgy vélem, hogy innentől kezdve komplex programokra van – volna – szükség, méghozzá azonnal, mert ez a populáció adott esetben veszélyeket hordoz magában, megélhetési bűnözést, gettófölkeléseket, éhséglázadásokat, és akkor a társadalom kamatostól és keservesen megfizeti azt, amit most jó lélekkel megtehetne. A cigányügyben puszkaporos hordón ülünk, közben pedig bőszen cigarettázunk, és politikusaink nemigen hallgatnak azokra, akik föl-fölemelik a szavukat a bajaink fölszámolása érdekében.

Az egyébként alapos gazdasági elemzés egyik sarkpontja a tanulmányban annak rögzítése, hogy az aprófalvas térségekben – így a

Beregben is – területfejlesztési támogatásokkal is csak a kisvárosokban, illetve néhány nagyobb faluban teremthető meg az esélye érdemi helyi gazdaság kialakulásának. Megfontolásra érdemes, sőt nagydíjas meglátása és javaslata, hogy az ingázás támogatásának komoly szerepe lehet a munkaerő-piaci feszültségek enyhítésében. Mi a helyzet ma? A munkáltatók általában ragaszkodnak a helybeliekhez, mert a rendkívül magas foglalkoztatási közterheket nem szeretnék megfizetni még a vonattal vagy autóbusszal való bejárás költségével. Amelyek ugyancsak rendkívül drágák. Épp ezért az apróbb falvak lakói – pláne meg azok, akik a központoktól távolabb laknak – szinte ki vannak zárva a munkavállalásból. Csupán 1990 és 1996 között 259 ezerrel lett kevesebb a naponta ingázók száma az országban, és a munkanélküliség elsőnek őket érintette. Ugyanebben az időben a megyében 24 ezerrel csökkent az ingázók száma – ami az országos adatnak csaknem egytizede –, és itt nem hatott az a tendencia, hogy később a fejlődő-fejlettebb megyékben a munkaerő-kereslet növekedésével az ingázás is növekedett.

A munkaerő mobilitása hazánkban rendkívül alacsony, csak igen kis számban telepednek át az elmaradottabb területekről a gyorsan fejlődőkbe, és a tanulmány prognózisa szerint változás a jövőben sem valószínűsíthető. 1999-ben a megyében az aktív munkaerő-piaci programokban érintetteknek mindössze 2,8 százaléka részesült utazási költségtérítésben, csoportos személyszállításban vagy helyközi utazási támogatásban, ami indokolhatatlanul alacsony arány. Fejlett nyugati országokban rendszeres, hogy kisebb községekben 50-100 főt foglalkoztató üzemeket létesítenek, vagy több település „fókuszába” mini ipari parkokat négy-öt ilyenrel. Ez nálunk még jóval odébb van, addig más megoldást kellene keresni.

A békéscsabaiak a következőket írják:

„Kutatási eredmények támasztják alá, hogy a kiterjedt napi ingázás jelentékeny mértékben csökkentheti a területi egyenlőtlenségeket, sőt... akár a munkanélküliség szintjét is... Jelenleg a munkahelyteremtés kulcsszereplői a nagyvállalatok, melyek telephelyeiken több száz alkalmazottat foglalkoztatnak... Az ipari tőkebefektetőket vonzó tényező lehet tehát a könnyen mobilizálható, azaz széles településkörből bevonható munkaerő is. Emellett az ipari foglalkoztatottak térbeli koncentrációját előidéző ipari parkok megjelenése-betelepülése is az ingázás közlekedési és anyagi feltételeinek javítását indokolná. Az ingázás fokozottabb támogatása különösen a falusi térségekben élők számára fontos, mivel a falvakban felszabaduló munkaerő nagyobb része opti-

mális esetben is valószínűleg csak a környékbeli központokba(n)... tud majd munkahelyhez jutni."

Mindez fokozottan érvényes a beregi térség falvaira. Jellemző, hogy az összeomlott házak lakói közül inkább csak az idősek költöztek el, az aktív korúak kevésbé vagy egyáltalán nem. De amíg a munkahelyteremtésben igazi eredményeket nem képes elérni a társadalom, addig célszerű lenne valóban jelentős összegekkel támogatni a napi ingázást, mert sok vállalkozás képtelen rá, holott alkalmazottra szüksége lenne, a dolgozó meg nem akarja a fél keresetét utazásra költeni.

A záhonyi vitán legkevesebb figyelmet a tanulmány mezőgazdasági része kapta. Pedig a szerzőket megéri az ágazat fontossága: „A mezőgazdaság korszerűsítésének, piacképessé tételének, a termelők önszerveződésének támogatása elsősorban épp foglalkoztatási-szociális szempontból fontos, mégpedig különösen a halmazottan hátrányos helyzetű, aprófalvas kistérségekben.” Ehhez képest a mezőgazdasági fejezet a megye szempontjából lényegében használhatatlan. Ezt fejezhették ki Záhonyban is az érdektelenséggel. Pedig az ágazat gondjai épp ott sűrűsödnek, ahol a többi baj is koncentrálódik. Például a Beregben.

Kezdjük az erdővel. A tanulmány szerint a művelési ágak között talán az erdőnek a legbiztatóbb a jövője, ráadásul az igen költséges telepítésre állami támogatás is igényelhető. Mind a vízjárta, mind a futóhomokos területeken elsősorban erdőtelepítést javasolnak. Igaz lehet, de hozzá kell tenni két körülményt. Elsőnek azt, hogy az állami támogatásból nem lehet megélni, az egyébként nem is arra való. A másik: az erdő legalább harminc évig nem ad jövedelmet, addig viszont élni kellene valamiből. Emiatt ez az egész egyelőre csak kiegészítő lehet, a megoldás másban van, különösen a Beregben, mert ott az erdőbirtokos egy napon úgy érezheti magát, mint a tarpaiak: államosították a fásítását. A Nemzeti Parknak mindent szabad, és meg sem kell indokolnia.

Az erdősítés fontos kérdés, de sem a Beregben, sem másutt nem oldja meg az azonnali gondokat, nem könnyíti a megélhetést, márpedig itt és másutt Szabolcsban nem valami távoli jövedelemre van (vonna) szükség, hanem olyanra, amelyből már ma és holnap kenyeret, tejet, húst, inget és cipőt lehet venni. Az erdő nem ilyen. Alkalmas rá, hogy különféle földdarabok művelésének nyűgét a gazda pár év alatt (amíg a telepítést gondoznia kell) letudja, alkalmas arra is, hogy a térség erdősültségét növelje, ami fontos és valóban nem megkerülhető, de munkahelyet nem teremt, ezért népességmegtartó erejét ne túloz-

zuk el, mert az esetleges tévedésért ismét – és már hányadszor! – súlyos árat kell fizetni. És nem annak, aki „félrevitte az éneket”!

A tanulmány ténszerűen közli azt az egyébként közismert tényt, hogy az állatsűrűség és a növénytermesztés összhangja megbomlott a megyében (is), emiatt növelni kellene az állatállományt főként azokon a helyeken, ahol jelentősebb gyepterület áll rendelkezésre – például a Beregben. Ezen túl aztán maradnak a közhelyek, ilyenek: „A helyzet javítása érdekében a termelő állatállomány paramétereit kellene sürgősen javítani, a feldolgozó üzemeknek pedig az állattartók számára takarmányozási és tartástechnológiai iránymutatást kellene nyújtani.”

Aztán: „A juh- és kecskeágazat az átlagosnál gyengébb talajadottságú területeken fontos szerepet játszhat a legelőkapacitás minél teljesebb kihasználásában.” Meg kell jegyezni, hogy a juhászok mindmáig általában – de azért már egyáltalán nem kizárólagosan – feltakarító legeltetést folytatnak. Mennek a tarlókra, mennek a fásorokba, árokpartokra, dűlőutakra – néha beleszibráltatva a veteményekbe is –, de saját legelővel nemigen rendelkeznek. Pláne meg nem olyan berendezett és bekerített legelőkkel, amilyenek például Angliában réges-rég bevett gyakorlatnak számítanak: az az előnyük, hogy az állatok őrzése nem igényel munkaerőt. A mi szokásaink szerint ez elképzelhetetlen, ennek következtében az így folytatott termelés balga módon drága, és a pásztorok bérköveteléseinek növekedésével nemcsak egyre drágább lesz, hanem könnyen folytathatatlanná válik. Arról nem is beszélve, hogy a legeltetett földek tulajdonosai – mert a juhász a legritkább esetben legeltet a saját birtokán – előbb-utóbb vagy kitiltják a földjükről a nyájukat, vagy alapos kártérítéseket követelnek a letarolt terményekért. Az előbbire már sok példa van, az utóbbira még kevés.

Most az a gyakorlat, hogy a juhászok egy-egy nyáját tartanak. Ennek a maximális létszáma ritkán haladja meg a háromszáz anyabirkát, mert úgy vélik, azzal még elbír a bojtár, meg – főleg – a kutya. Ennyi állat téli takarmányozásának megalapozása igazából nem különösebben nagy feladat, az értékesítés némileg kockázatosabb ugyan, de az is tartalmaz azért némi jövedelmet. Főleg akkor, ha se az adót, se a munkabérek járulékait nem fizeti a gazdálkodó. Így aztán előfordulhat, hogy a nyírott gyapjút kilónként 80 forintos áron elkótyavetyélik (az őstermelők már ennyiért is odaadják), amely ár alig különbözik a hetvenes években kialakult áráktól (!), és ezért játszódozhatnak az olaszok a húsvéti bárány átvételével, árával, minőségi követelményeivel. Az el-

adók között nincs összefogás, könnyű közjük éket verni – és ez a vállalkozások eredményességét veszélyezteti.

Ugyanez érvényes a tanulmány által – méltán! – kiemelten kezelt méhészetre, a mézvertikumra is. Jön a közhely: „A kitörés fő útja a méhészet terén... lényegében az alapanyag-termelés minőségi, higiéniai előírásokat követő fejlesztése.” Ez akár igaz is lehetne, és az is, hogy e téren kereskedelemfejlesztési programra is szükség volna, és mindennek előtt az EU-szabványoknak megfelelő feldolgozó létesítésére.

Csak hogy a méhészet gondja ennél sokkal kacifántosabb.

Az első az, hogy a körülbelül tízezer tonnára rúgó éves uniós exportunkat súlyos vámtétel nehezítette. Ezt a Torgyán-korszakban sikerült töredékére, a vámérték tíz százalékára csökkenteni. Az ám, de a környező országok – köztük Románia és Csehország – vámmentességet kapott, nagyjából akkora mennyiségre, mint amennyit mi az unióba szállítottunk volna. Ez gondokat okozott, azonban 2002-re a vámkedvezmény a mi termelőink esetében is vámmentességre változott. A szállításnak nem lenne akadálya, ha ebben az évben nem fagyott volna el szinte embrió nagyságban az akácvirág. A jövő azonban mégis biztató, mert a magyar akácméz a legkiválóbb termékek közé tartozik, és a keleti végek rendelkeznek a legnagyobb összefüggő akácerdővel, első sorban Szabolcs.

A méhészek jövedelme azonban nem egészen ettől függ. Bizonyos, hogy technológiaváltásra lenne szükség, ami nem megy máról holnapra. Most a méhkaptárak túlnyomó többsége úgynevezett fekvő kaptár – a Boczonádi különféle típusai –, amelyek százéves konstrukciók, és bármennyire megbecsültek, olyan korból származnak, amikor nem számított túl sokat a munka termelékenységére. Ilyen kaptárral egy ember legföljebb 30-40 családot képes gondozni, ha nem vándorol vele, és a pörgetésnél van segítsége. Az éves költségeinek levonása után legföljebb annyi marad számára, amennyiért mások három hétig napszámba járnak. A vándorlással több méz begyűjthető, de ugrásszerűen megnövekszik a költségek, ugyanígy a méhcsaládok számának növelésével is. (A segédmunkaerőt alaposan meg kell fizetni, mert kevesen vannak, akik vállalkoznak rá, hogy egyáltalán ki merjék nyitni a kaptárt.)

Termelékenyebb berendezésekre van szükség – amúgy beszerezhető és terjednek is az országban –, az úgynevezett rakodó típusú kaptárakra, amelyek esetében akár megtöbbszörözhető az egy ember által kezelhető családok száma. A tevékenység csak akkor eredményez sikert, ha vállalkozásban és jövedelmezően folytatható, ami eddig az or-

szág gazdaságirányítását nemigen izgatta. A nyolcvanas években például kiderült, hogy a méz és a nyúl éppen akkora dollár-export-bevételt hozott, mint amennyit a gyógyszeripar. Csakhogy míg az utóbbiba milliárdokat fektettünk be, a két „apró” ágazatba egy megveszekedett vasat se, azok a lakosság áldozatvállalására épültek. Ez az, ami nem mehet sokáig, ezért a méhészetben is változásokra lesz szükség – amelyeknek mélységét azonban a békéscsabaiak tanulmánya nem tárta föl.

A tanulmány természetesen nem feledkezik meg a kisállattenyésztésről, a nyulászatról sem, mondván: ennek az Alföldön hagyománya van, ugyanakkor jellegzetesen kiegészítő tevékenység, kapcsolódik a családok jövedelemszerzéséhez. „Az üzemméretek ebben a tenyésztői körben csak egészen kivételesen haladhatják meg a családi munkaterő-kapacitást...”

Hogy a szemlélettel mi a bajom, arra még visszatérek, de álljon itt a fejezet (3.3.2.4.) címe: Kisállattenyésztők szakszövetkezeti intézményszerűségeinek létrehozása. Nos, ez az. A szakszövetkezetek – mint sajátos termelészervezési rendszerek – már a nyolcvanas években a szó szoros értelmében halódtak, végül az új szövetkezeti törvény (1992. évi I. törvény) meg sem említi ezt a formát. Vagyis végletesen elavult. Feltámaszt-hatatlan. A tanulmány készítőinek képzeletében azért még jelen van!

Amit aztán a tanulmány a külterületi természetes baromfitenyésztésről ír, az minden alapvető értékünket tagadja, és olyan retrográd módon gerjeszt illúziókat, ami felülmúlja a Torgyán-párt elmúlt évtizedben nyújtott demagóg „teljesítményét” is. Így ír: „A szuperintenzív technológiák mellett a természetes baromfitartás ma is életképes lehet, hiszen ez a tartási mód kevesebb különtakarmányt és kisebb energia-költséget, épület- és gépberuházást követel. Nem nélkülözhető azonban az edzettebb, régi baromfifajták tenyésztésének újjáélesztése... (Ezek) ugyan lassabban növekednének, de húruk fehérjedúsabb, ízletesebb, aromásabb lenne, és az igényesebb vásárlók számára biohúsként volna értékesíthető. Így kevesebb energiafelhasználással, olcsóbb takarmányozás mellett, kevesebb egyed nem tömegszerű nevelésével az intenzív tartásánál nagyobb jövedelem lenne elérhető.”

Ami a jövedelem dolgát illeti, arra rögvessz visszatérek, csupán megjegyzem, hogy a tanulmány szerzői ez esetben összetévesztették a jövedelmet a bevétellel.

A tanulmány mezőgazdasági részére vonatkozó minősítésem – az, hogy használhatatlan – korántsem véletlen, és keserűen kell megállá-

pítanom, hogy szemlélete a mai világtendenciákkal teljesen ellentétes, tömeges megvalósítása esetén még nagyobb válságba kerülnének az ágazatban dolgozó emberek százazzei.

Szinte minden javaslatával kiegészítő tevékenységre alapoz. Ez ma-napság – amíg az őstermelő néven bevezetett adózási abszurd létezik – még elmegy, de azért hazánk mégiscsak tag szeretne lenni az Európai Unióban, ahol eléggé sztrikt szabály, hogy aki árut termel, annak kötelességei is vannak, többek között kiadásainak és bevételeinek pontos elszámolásával, továbbá a közöltségekhez való arányos hozzájárulás-sal, vagyis adózással. Ez ma Magyarországon csaknem egymillió őster-melő számára ismeretlen. (És tegyük hozzá, hogy több százezerre rúg a csupán kistermelőként emlegetettek száma, akik még őstermelői iga-zolványt sem váltottak ki, mert a költségvetési támogatások piculái nem értek nekik annyit, hogy bemenjenek a falugazdászhoz. Ne fele-djük: a 2000. márciusi mezőgazdasági összeírásról azt jelentette a Köz-ponti Statisztikai Hivatal, hogy hazánkban 2 035 500 ember folytat mezőgazdasági tevékenységet, ami örvületesen magas szám. A helyzetet Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében súlyosbítja, hogy a 19 megye közül a legtöbb őstermelő – mintegy 150 ezer! – itt él.)

E dekadens rétegnek azonban a politika nem megengedte az adózás elkerülését, hanem mindedig nem merete megszüntetni. Ez a forma a háztáji gazdálkodás torzszülött unokája, és csupán azért létezik, mert falusi emberek tömegének jó volt elhinni politikusaink hitegetésből kotyvasztott támogatási politikáját. Még sok bajt, tragédiát, családi tönkremenést okoz a jövőben, hogy egyszer eljön az igazság órája. Csakhogy hol lesznek már akkor a hitegetők?

Az őstermelésre azt is szokták mondani, hogy kényszervállalkozás. A kényszer sok esetben igaz, a vállalkozás nem. Például milyen alapon nevezhetnénk vállalkozásnak azt, ami nem teremt munkahelyet? Már-pedig az őstermelők még az alkalmi munkások (napszámosok) megfe-lelő adatlapját sem töltik ki sohasem, mert nem akarnak adót levonni a napszámból, nyugdíj- és egészségbiztosítást, és ők maguk sem szeretné-nek még külön járulékokat is fizetni. Egy adóelkerülő intézménytől ilyet elvárni akkora tévedés, mintha macskákat akarnánk rábeszélni a káposztaevésre.

Tehát maga a tanulmány is főként kiegészítő jellegű termelésben gondolkodik, ami „az ipari, a szolgáltatási, a mezőgazdasági keresők családjainak jövedelemszerzéséhez” kapcsolódik. A gondolat nem len-ne elvetendő, ha lenne a felsorolt területeken olyan munkahely, ahol

penzt lehetne keresni. De zömmel nincsen. Ahol meg van, ott lassacskán kezd olyan mértékűvé válni a munkaintenzitás, hogy a dolgozónak a szabad idejében egyre inkább csak pihenésre van szüksége és ereje. És ez a tendencia folytatódni fog.

Végül a jövedelem. Milyen jövedelmet tekintsünk elérendőnek a mezőgazdaságban dolgozók számára? Van erre egy kialakult gyakorlat az Európai Unióban. Alapvető szempontnak tekintik, hogy a tőke- és munkajövedelmek az agrárágazatban is el kell hogy érjék azt a szintet, amelyet a nemzetgazdaság más ágazataiban elérnek. Ez azért fontos (nekik, mert nálunk még a gondolatot sem kapiskálja a politikus ensemble), mivel minden más esetben csődbe jutna a mezőgazdaságuk, és elnéptelenednének a falvak. Ma hazánkban a havi bruttó kereset átlagosan százezer forint, s meg kell jegyezni, hogy a mezőgazdasági dolgozók – mert ilyen is van nagyjából 260 ezer fő – ennek csupán a 62 százalékát képesek elérni. Ennél kevesebb átlagos kereset egyetlen területen sincs, az egészségügyben is magasabb.

Készítettem néhány modellt a tanulmányban említett természetes baromfitenyésztés bevételi és jövedelmi viszonyaira. Ha a dolgozó szeretné elérni azt a keresetet, amelyet más nemzetgazdasági ágazatban elérhetne, akkor ahhoz évente egymillió kacsát, vagy másfélmillió tyúkot kellene kapirgáltatnia a tanya körül, aztán piacra vinni és eladni. Mekkora tanya kellene ahhoz? És mekkora piac? Milyen távolságokat kellene bejárni, hogy ennyi szárnyas vevőre találjon? Mekkora fizetőképes keresletre lehet számítani? És hány dolgozót lenne képes eltartani a „külterületi természetes baromfitenyésztés”? Megyénként ötöt? Tízet?

Egy komoly tanulmányban a „külterületi természetes baromfitenyésztést” leírni minimum illetlenség. De nem, több annál. Folytatódik vele a falusi ember évtizedes hitegetése, hogy a két keze munkájából meg tud élni. Egy mélységesen retrográd szemlélet megnyilvánulása, amelynek ideálját jól mutatta pár éve a déli harangszókor a magyar televízió: a kukoricaföldön kapálgató, templomot süvegelő parasztot.

A mezőgazdasági tevékenység éppolyan vállalkozás, mint a többi, csak mások a kockázatai. Változnia kell a szemléletünknek róla, mert ha az élet kényszeríti ki a változást, akkor az temérdek könnyel fog járni. A tanulmány agrárrésze azért használhatatlan, mert a régmúltat akarná konzerválni. És ez azért is különösen fájdalmas, mert olyan megyéről van szó, amelynek lakosai közül még sokan hosszú időn át a mezőgazdaságból lesznek kénytelenek megélni.

.....

Csak hogy vannak ennek a tanulmánynak egészen jó részei is, olyanok, amelyeket meg kellene valósítani, és olyanok is, amelyekre új programok építhetők. Értékeinek sorsa a jövőben dől el. A magam részéről szkeptikus vagyok. Nem hiszek benne, hogy bármi változást képes indukálni. Nagy valószínűséggel ez is az irattárba kerül, akárcsak az elődei, mert eleve nem lesz pénz a legelemibb gazdasági fejlesztések megvalósítására.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye pedig viszi tovább a maga keresztjét a kálvárián az újabb stációkig.

A félig gyógyult seb

A gátakat nem lehet minden árvíz után megemelni – mondta volt Orbán miniszterelnök. Színigaz. Más módszerekkel is védekezni kell, hiszen a töltések nehezen viselik el a mind magasabb áradásokat. 2001 márciusában a beregi öblözetbe a szakemberek szerint 140 millió köbméter víz ömlött ki. Ugyanekkor a Kárpátalján a gátszakadások nyomán 250 millió köbméter zúdult a falvakra. Erre jegyezte meg egy vízügyi szakember, hogy ha az is idejön, akkor itt nagyon nagy a baj. Az ukrán kormány újabb komplex árvízvédelmi programot fogadott el gáterősítésekre és vésztározók kialakítására, amely munkák elvégzéséhez nyilvánvalóan szükséges néhány év. Hosszú távon viszont aligha számíthatunk rá, hogy a Kárpátokból lerohanó víz zöme majd rendre odaát dönti romba a településeket.

2001 tavaszáig kitűnő szakmai döntések születtek, és a munkavégzés is kifogástalan volt – ezt a legfőbb magyar vízügyestől tudjuk. Kár, hogy nem értesítették erről a Tiszát, az meg bolond fejjel átszaggatta a gátat. Az átszakadt töltéseket Tarpa környékén befoltozták, ám a teljes megerősítésük – és/vagy koronaszintjük emelése – ismételten elmaradt. A megyeiek értékelése szerint a Felső-Tiszán mintegy száz kilométer hosszú gátszakasz nem bír ki egy újabb otromba áradást, ennyit mindenképpen meg kellett volna erősíteni. A munka elmaradásának nem kapacitásbéli okai vannak. Azon vállalkozások, amelyek csupán a legészakkeletibb megyében megrendelésiánnal küzdenek, képesek lettek volna az elvégzésére, ha van rá pénz, ha van terv, és van közbeszerzési eljárás. Azaz ha van kormányzati akarat. Mindez hiányzott. Ma már nincs követője Orbán 2000. decemberi tarpai szónoklatának – akkor vágta át a szalagot a pár kilométeren megerősített gát átadásán, s jegyezte meg magabiztos beszédében, hogy immár biztonságban élhetnek az itteniek –, nincs egyetlen felelős személyiség sem, aki ki merné mondani, hogy a védművek biztonságosak, árvíz pedig nem lesz.

Némelyek szerint e sanyarú helyzet „megideologizálására” született a hangzatos nevű Vásárhelyi-terv. Mind többet beszélnek vésztározók létesítéséről, talán tízről, talán tucatnyiról a folyó mentén. Az el-

gondolás alapja, hogy az érvágások lecsillapíthatják a dühöngő Tiszát. A 2001-es nyár folyamán tárgyaltak hasonló elképzelésről a parlament környezetvédelmi bizottságában, amelyre meghívtak beregi polgármestereket is. A kiút keresése annak beismerése, hogy a kormány képtelen megvédeni a beregi öblözet lakóit egy újabb árvíz pusztításaitól, és talán nem is nagyon akarja ezt, mert ha netán sikerülne, akkor a Közép- vagy az Alsó-Tiszán válna kritikussá a helyzet. A várható víztömegek egyre gorombábbak, az ürgejárta gátak állapota meg egyre rozogább. Az egész Tisza-völgy veszélyben van.

Bármilyen patent is legyen az előjelző rendszer, a folyó gyors áradása itt nemigen hagy időt a gátszakadások vagy -súvadások sebtében való kivédésére. A Felső-Tiszán lehetetlen homokzsákokkal védekezni száz kilométer hosszan a hirtelen emelkedő vízszinttel szemben. Márciusban egyetlen nap alatt hét métert áradt a Tisza! Csakhogy a bajnak kizárólag a látványosabbik oldala a töltések megerősítésének ismételt elmaradása. Kormányzati szinten ugyanis semmiféle felkészülést nem hajtottak végre, amely a Beregben élő emberek védelmét – társadalmilag kötelező védelmét! – jelentené. Ha az egész öblözetet vésztározóként használnák a jövőben, ami akár terv szerint, akár kényszerből alighanem valósággá válik, akkor volna néhány más, a védművek megerősítésénél olcsóbb, de elkerülhetetlen teendő. Például az, hogy a települések köré körgátakat építtessen a kormány. (A megyének erre nincsen pénze, a lakosság meg örül, ha élni tud.)

Az eljárás sikeres lehet. Márciusban a 41-es számú úttól északra hat település e módszerrel maradt száraz. Tiszaadonynál például dózerokkal összetolt, majd fóliával takart, és végül homokzsákokkal magasított körgáttal másfél méter magas víztől óvták meg a települést, ami állítólag világrekord, mert ilyen magas víz ellen ideiglenes töltéssel még sohasem operáltak sikerrel. Arra azonban nem lehet számítani, hogy például Gulácsot is így, a víz fenyegetése után mentesítsék, hiszen mire a döntés megtörténne, már úszna a falu. Hasonló a helyzet Tákoson, Csarodán, Tarpa és Jánd egyes részein, továbbá Gergelyiugornya déli felén. Vámosatyán és Gelénesen – az öblözet északi felének két legmélyebben fekvő településén – ugyancsak késő lenne az áradás kezdetén kapkodni a körgát összedúráásával. Gelénesen legalább egy részét meg is hagyták a hirtelenjében emelt, a falut védő „sáncnak”, s a jelek szerint inkább vállalják ezt a kényelmetlenséget, mintsem hogy újra kitegyék magukat a Tisza hívatlan látogatásának. Az sem biztos, hogy elegendő lehet a folyó jobb partjára tervezett vésztározó megnyitása –

noha ezt a tervezetet 2002 nyaráig még el se fogadták –, és a településeket ott is, a Tisza–Szamos közében is védeni kellene. Ami egyelőre csak valamiféle ábrándszintű gondolat.

A töltések már nem bírják a terhelést, a kényszerű vésztározón belül megépítendő körgátak még hiányoznak... A Bereg tehát továbbra is védtelen. Mi lesz ebből? A kormány mulasztásait – érdektelenségét? indolenciáját? – legelsőnek a biztosítók jelezték, és 2001 nyara óta nem kötnek szerződést a térségben árvízi kockázatokra, és e szomorú tényt még csak a szemükre sem szabad vetnünk. Némely potentát megjegyezte: az ártéri házakra nem kötnek... Ha tudná, mi az az ártér! A folyó medre és a gát között lévő terület. Ott gyakorlatilag már egyetlen lakóház sincs e vidéken. Nem azoktól menekülnek a biztosítók, hanem a falvak belterületén lévő épületek biztosításától. Túl nagy ott a kockázat számukra.

Irdatlan összegekbe került az országnak az árvízi kártalanítás, és noha az feszültségekkel terhes mindmáig, azért a Beregben élők átlagos életminősége jelentősen javult. Ami időszerű lett volna árvízi károk nélkül is. Csakhogy a kártalanítás milliárdjai sem pótolnak egyvalamit: a Bereg jövőjét. Jóllehet a megyei területfejlesztésből az elmúlt évek során tisztes összegeket irányítottak ebbe a térségbe, azért mégsem lendült el a gazdaság a holtpontról. A legtöbb településen 40-50 százalékos a tényleges – és nem a kormány által propagált – munkanélküliség. Vámosatya nem áll egyedül azzal, hogy a községben a legnagyobb munkáltató az önkormányzat – tizenvalahány főt alkalmaz –, rajta kívül néhány bolti eladó, és azzal kész. Az aktív korúak 90 százaléka munkanélküli. Aki bírta fizikailag, akart és tudott dolgozni az újjáépítésen, az olyan jól keresett, mint még soha. De a zöm erre nem volt képes, és hogy miért nem, arra csak alapos szociológiai felmérés tudna fényt deríteni, miként arra a tényre is, hogy a Beregben a férfiak meglepően korán halnak.

Ám az újjáépítés is véget ér egyszer, s akkor folytatódik az immár évtizedek óta gyorsuló sorvadás. Ötven-hatvan év alatt a települések lakossága határozottan elöregedett, s nem mellékesen a felére csökkent, habár olyan is kerül – például Lónya –, amelyik a harmadára. Még a betelepítés sem segíthet, mert mire telepítsünk? Milyen jövőt tudnánk ígérni az ide kívánczókknak? Mivel biztathatnánk őket? Sajnos pusztán azzal, hogy az Orbán-kormány kizárólag propagandaszinten kezelte a térséget. Némelyik minisztérium kiírt ugyan egy-egy pályázati felhívást, de az inkább csak szájalmas pótcselekvés volt. És a pályázatok-

kal elnyerhető összeg csupán töredéke annak a tényleges árvízi kárnak, amelyből a vállalkozóknak egyetlen petákot sem térít meg a büdzsé (ugyan miért nem?). A karitatív szervezeteknek meg van elég gondjuk a néhol fekvőhely nélkül maradt lakossággal, mintsem hogy a produktív szféra sirámaival törődjenek. Márpedig megélhető jövőt itt is csupán a gazdaság szülhet, a közhasznú munka meg a többi erre képtelen.

A pályázati lehetőségeknek az átgondolt fejlesztési politikát kellene helyettesíteniük. Mert az hiányzik. Csakhogy a kormány a saját pótcselekvésre irányuló döntését sem hajtotta (hajtatta) végre. Az 1033/2001. (IV. 12.) Korm. határozat 7./d. pontja szerint: „A Kormány felkéri... a gazdasági, valamint a földművelésügyi és vidékfejlesztési minisztert a szatmári és beregi kistérség vidékfejlesztési és ökoturizmus tervének kidolgozására és külön előterjesztésére.” (Ha valaki nem hallotta volna az ökoturizmus kifejezést, azért ne kapkodjon a lexikon után. Ez egy olyan fogalom, amelyet maga a kormány alkotott, ámbar nem tudható, hogy mivel van összefüggésben: az ökológiával-é – a környezettannal –, avagy az ökonómiával-é – a közgazdaságtannal –, vagy csak valami szépen hangzó reklámfogást akart megetetni a csodára váró plebsszel.)

És mi történt? Semmi. Egy évvel a döntés után sincs semmiféle nyoma annak, hogy legalább a munkát megkezdte volna bármelyik minisztérium. A területfejlesztésiek kutatják, vajon hol dolgozhatnak e felkéréseken, de hát... Igaz, a kormány határidőt nem adott meg a döntésben, ám ha valóban komolyan vették volna a felkérést, akkor az eltelt időben akár a valóságos fejlesztési programok is elkészülhettek volna. De nem készültek.

A szép új házak sem takarhatják el a keserves tényt: minden marad a régiben, a bénultság, a sorvadás, a reménytelenség. A Bereg félig gyógyult seb. A végrehajtott kormányzati intézkedések csupán tüneti kezelésnek minősíthetők, az öblözet szervi bajainak megszüntetésére kísérlet sem történt.

2001. március – 2002. július

Egy év múltán: a fényűzés bibircsókjai

2003-ban iszonyú aszály pusztított ezen a vidéken is. Nem egy helyen ötmázsás búzahozamot mértek hektáronként – egy hektárt legolcsóbban tízezer forintért vág le a kombájn tulajdonosa –, és a kukoricából augusztusban is sok helyen kilátszik a fácán. Vagyis csökkent. A gazdál-

kodók mind rosszabb helyzetben vannak. Zömmel nem hitelképesek, sőt hitelt föl sem mernének venni – ezt jogosnak tekinthetjük a nálunk kialakított agráranarchiában –, a ráfordításaik pedig gyakorlatilag elvesztek. Az elképzelhetetlen, hogy káraikat *teljes mértékben* térítse meg a költségvetés, de még az is, hogy legalább a felét... Az újrakezdéshez sokaknak nem lesz gazdasági erejük.

Csakhogy öreg parasztok szerint amelyik eső nem esett le, az előbb-utóbb le fog, pusztán az a kérdés, hogy mikor. A gátak még mindig nem készültek el teljes hosszban, viszont kijelölték a Vásárhelyi-terv szerint létesítendő vésztározót. Az elgondolás lényege, hogy veszélyes áradás esetén megcsapolnák a folyót. (Erre a csapolásra nemcsak egy helyen lehet szükség – adott esetben a mellékvizek is növelhetik az áradatot –, ezért tartalmaz a terv tucatnyi vésztározót, noha nem tudható, mennyi valósul majd meg belőlük.) A szakértők szerint nem a 2001-ben előntött beregi öblözet lenne célszerű, amely a Tisza folyásának jobb oldalán terül el, hanem a másik oldal, a Tisza–Szamos köze, egy háromszögforma. Minden bizonnyal indokolt a döntés. Ez a térség Fehérgyarmattól északkeletre húzódik, az érintett települések: Kisar, Kérszemjén, Panyola, Nábrád és főként Olcsvaapáti. Itt az 1970-es árvíz súlyos károkat okozott, azóta viszont a Szamos nyugodt, igazán veszélyes áradásaira nem került sor.

Nyilvánvaló, hogy a vésztározó kialakítása rendkívül sürgős. A Közép-Tiszán az áradásra való felkészülésre rendszerint hét nap áll rendelkezésre, errefele azonban mindössze 24 óra. Ha az egyre duzzadó víztömeget nem csapolják meg, akkor újra bekövetkezhetnek a 2001. évihez hasonló gátszakadások, és újra hatalmas károk járhatnak a nyomukban. A társadalom elemi önvédelmi érdeke, hogy e lehetőségeket kizárja. Részben meg kell védeni a lakosságot ekkora traumáktól, részben pedig a megelőzés még mindig sokkalta olcsóbb, mint a helyreállítás. Márpedig itt a lakosság saját erejére nem lehet számítani, kizárólag állami segítséggel lehetne a rombolás következményeit fölszámolni.

A vésztározó mielőbbi kialakítása érdekében igen nagy erőfeszítéseket tesz Gazda László immár országgyűlési képviselőként (MSZP) és megyei közgyűlés elnökeként. Sorozatos megbeszélések, mindenféle főhatóság győzködése, tárgyalások, ígérek... Az érintett lakosok azonban mereven elutasítják a vésztározó létesítésének tervét. Egyes hírek szerint – és alighanem megalapozottak e hírek – településként öt-hat nagyobb földterülettel rendelkező gazdálkodó erőteljes agitációjának hatásaként. Valójában a kormányzati álláspont igen korrekt: ha

a vésztározót kénytelen-kelletlen elöntik a Tisza vizével, akkor a földterületek használóit kártalanítják. Túl nagy falat lenne a vésztározó területe ahhoz, hogy az egészet kisajátítsák – nem beszélve a Tisza mentén létesítendő másik kilenc-tíz hasonlóról –, mert az irdatlan összegekbe kerülne. És mit kezdenének vele?

Csakhogy az ígéretekre (egyelőre?) nincs semmi garancia.

Senkinek nincs már itt hitele – mondják balról és jobbról egyaránt, és a politikus ensemble-ra értik. (Magam immár megfogadtam, hogy a politikusokkal kapcsolatban az elit szót addig nem írom le, amíg ilyen nem lesz.) És a kormányfő megalapozottan beszélhet róla, hogy ez az ensemble – ha nem változtat a magatartásán – teljesen elveszíti az ország lakosságának bizalmát. És joggal írhatja Hack Péter a következőket: „Amennyiben a jelenlegi elit nem tud túllépni pillanatnyi érdekein, akkor az ország sorsáért felelősséget érőknek ideje elkezdni keresni az új elitet, amely megakadályozhatja, hogy még a mostaninál is rosszabb jöjjön.” (Fordulat vagy válság, *Népszabadság*, 2003. augusztus 23.)

Mind gyakrabban kerül szóba közügyek iránt érdeklődő emberekkel, hogy az ország egész politikai vezetését le kellene cserélni. Nemcsak a fővárosban, hanem a végeken is mindennapos téma ez. Hogy a botrányok sorozata váltja-e ki e vélekedést, vagy a hatalmon lévők gátlástalan zsákmányszerzése-e, netán a fennhéjázó urizálás, a gazdagság arroganciája vagy éppen az épkézláb gazdaság- és egészségpolitika hiánya (e kettőt érzékelik a legsúlyosabbnak), netán a hivatali visszaélések – nem tudom, de nem is foglalkozom vele. A lecserélésnek ugyan nincs teljes realitása, de azért fenyeget a weimarizálódás veszélye, annak minden lehetséges következményével és folyamányával. Még uniós tagságunk viszonyai között is.

Témánk szempontjából egyedül a rideg tény érdekes: érvényesült az országos trend. A Tisza–Szamos-közben nem hisznek az ígéretekben. A vésztározó pedig csak a lakossággal történt megállapodás után jöhet létre. Hogy e megállapodás milyen jellegű lesz, azt döntsék el a felek egymás között, ám halaszthatatlanul gyorsan, mert a munka befejezéséhez (még el sem kezdődött) évek kellenek. Közmunkával is, ahogyan tervezik.

2003 szeptemberének elején újabb fórumot tartottak a Tisza–Szamos közti vésztározóban érintett települések lakosai számára. A fórumon elhangzott: javában folyik a tervezés, ám ez a résztvevőket nem hatotta meg, s továbbra is élesen elutasítóak maradtak.

Azért a fórum nem maradt meglepetés nélkül. Jelentkezett a másik oldalról – tehát a 2001-ben árvíz sújtotta beregi öblözetből – tíz település, hogy ők készséggel hozzájárulnának, ha a vésztározót azon az oldalon alakítanák ki. Hogy e jelentkezést mi szülte, rejtély. Talán az a félelem, hogy amíg a nábrádiak, olcsvaiak meg a többiek ellenkeznek, a szelep megvalósítását a Tisza majd nem bírja kivárni, és megint ellátogat Tarpára, Gulácsra, Tákosra meg a többi faluba. Hívatlanul, persze. A tízek jelentkezése azonban nem váltott ki osztatlan örömet.

Azon az oldalon a vésztározó kialakítása éppen a duplája lenne a Tisza–Szamos közinek. A pénz meg szűkösen.

*

– Válasszuk szét a dolgokat: Volt egy árvíz előtti Bereg, és van egy árvíz utáni – mondta Balogh Gyula, e vidék országgyűlési képviselője. (Fidesz-támogatással választották meg, de azóta függetlenné vált, mert szerinte a Fidesz-frakcióból nem lehetett Kisgazda Pártot szervezni.)

– Szentül meg vagyok győződve, hogy a beregi rész Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is a legelmaradottabb térség. Ennek több oka van. Nyilvánvalóan nagyon gyenge az infrastruktúra, és elég nehéz a megközelítés. Valljuk be őszintén, a térségben semmiféle olyan külföldi beruházás nem érkezett – kivéve a farostlap-gyárat [helyesen: a vásárosnaményi faforgácslap gyárat: a hatvanas években építették a svédek], amely az itteni népesség életét megkönnyítette volna. Az itt élő emberek elsősorban állattenyésztésre szakosodtak. A táj eléggé kiterjedt legelőrendszerrel rendelkezik, és ha megbocsát nekem, akkor nem csupán a beregi öblözetéről beszélek, hanem arról a negyven településről, ami az én választóközrözetem. Ebből összesen tizenhat települést érintett az árvíz...

– *Jómagam kilencet számoltam, s ha Kisart is hozzájuk veszem, akkor tízre. A 41-es úttól északra Vámosatyán kívül máshová nem tört be a víz. [Tévesen említettem Kisart. Kispaládót kellett volna.]*

– Az más kérdés, hogy nem tört be a víz... Nos, megtörtént az árvíz, és egy nagyon komoly dilemma után végül is úgy döntött az Orbán-kormány, hogy végrehajtja ezt az újjáépítést. Véleményem szerint a Bereg óriásit lépett ezzel előre, hiszen ezeken a településeken nemcsak családi és lakóházak épültek, hanem olyan közintézmények is, amelyekre az adott térségnek, az adott településnek égetően szüksége van. Azt látta át az Orbán-kormány, hogy a lakosságnak semmire nincs ereje, ahhoz se, hogy a hitelekhez a saját erőt összeszedje.

– Ahhoz, hogy a jelenlegi helyzetet vizsgáljuk, le kellene zárunk az újjáépítést. Abból jócskán vannak ugyan elintézetlen panaszok, főként a döntésekre és a munkák minőségére vonatkozóan. A megyei vezetés 500 milliót kért ezek lezárására.

– Szerintem sokkal több kellene. De hát a Medgyessy-kormány megalakulása óta oda semmi nem érkezett. Az újjáépítésről még annyit, hogy nagymértékben hozzájárult a beregi nép életének fejlődéséhez, az élet minőségén sokat változtatott. Más kérdés, hogy – sajnos – elmaradt a befejezés. Egyetlenegy településen sincs csatornázás, és elmaradt az egyházi ingatlanok befejezése, holott azokra még az Orbán-kormány jóváhagyott – ha jól emlékszem a számra – 532 millió forintot. Érdekes módon ez a pénz mind e percre nem érkezett meg. [Megpróbáltam informálódni az ügyben, ezért dr. Gulyás Kálmán címzetes államtitkárhoz fordultam. Az ő megbízásából Ravasz Levente főosztályvezető tájékoztatott a Miniszterelnöki Hivatal Egyházi Kapcsolatok Főosztályáról:

„A beregdaróci konferenciaközpont építését a központi költségvetés 2001 évtől támogatta, összesen 290 millió forinttal.

Az Egyházi Kapcsolatok Államtitkársága szervezeti egységen keresztül 2002-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében egyházi rekonstrukciókat, beruházásokat 193,35 millió forinttal támogatott a kormányzat. A 2002 évi Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei és a beregdaróci konferenciaközpontra adott támogatás összesen 25 ingatlant érintett, 486,35 millió forinttal.

Az Orbán-kormány részéről 2003-ra kötelezettségvállalás ezen a területen nem történt.”

A válasz természetesen cáfolja a Balogh Gyula által említett 532 milliós előirányzatot, de azt is, hogy a Medgyessy-kormány semmit nem adott volna az egyházi beruházásokra.

Megjegyzem, hogy a levél nem tér ki rá, azonban más forrásokból ismertek, hogy a térségben lévő, többségükben műemlék templomok rekonstrukciójához a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma is hozzájárult, bár az említetteknel jelentősen kisebb összegekkel.]

Ha nagyon sommásan akarom megfogalmazni, hogy milyen az élet a Beregben, akkor azt mondom: szegényes az élet. Tönkrementek még azok a családi gazdaságok és gazdák is, akik eddig tejtermeléssel foglalkoztak. Ők vagy eladták az állatállományukat, vagy kivágták. Gyakorlatilag a fiatalság és a munkaképes erő elvándorol a Beregből. Egyre inkább a nyugdíjasok és az idősek lakta területté válik ez a vidék.

– Változásban nem reménykedik?

– Abban bízom, hogy az autópálya elérkezteivel – ami jelen állás szerint a Beregen keresztül vezet – látványosan fejlődésnek indul. Egyébként pedig minden olyan kormányígéret, ami a választás előtt elhangzott, hazugságnak bizonyult. A mostani választásról beszélek. Medgyessy Péter járt abba a térségbe kampányolni. Elég sok mindent megígért. Egyelőre semmi jelét nem látjuk annak, hogy bármit megvalósítottak volna.

– Az Orbán-kormány 2001 nyarán kötelezte a Gazdasági, továbbá a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumot egy-egy a beregi térségre vonatkozó gazdasági fejlesztési program kidolgozására. Magam részéről sem a programoknak, sem a kezük nyomának jelét sem találtam.

– Segítetek. 2001-ben az FVM elkészítette a programot. Sőt nemcsak programot készített, hanem hozzárendelte a szükséges pénzt is. Ha előtetszik venni a 2001-es költségvetést, akkor ott ennek nyoma van, mert külön fejezetként szerepelt másfélmilliárd forint a Szatmár-Beregi térség megsegítésére. A húshasznú szarvasmarha-tenyésztést gondoltuk, pont a legelők miatt, a kihasználatlan legelők, a hozzáértés, az emberek szorgalma miatt. Ebből éltek, ehhez értenek. Sajnálatos tény, hogy az emberek nagyon kedvező feltételek mellett sem vették igénybe. Ha jól emlékszem, ötven- vagy százmillió forintot igényeltek ebből a pénzből, és az összes többi év végén átcsoportosították egy más területre.

[A húshasznosítású szarvasmarhatartásról – a tejágazat gondjaival összefüggésben – többször írtam, de azért az időnek ismét utána kellett néznem. Az FVM-ben az erre vonatkozó programot valójában 2000. év őszén – tehát még az árvízet megelőzően – fogadták el, de ebben szó sem volt a beregi térségről: országos programnak számított. Más kérdés, hogy a támogatási feltételeket dilettáns módon állították össze, így ma sincs az uniós kvótáink negyedrésznél nagyobb húshasznú szarvasmarha állomány. Eleve gond volt a szemlélettel: e tevékenységet kistermelők aligha végzik majd tömegesen. Több okból. Elsőnek idiotizmusnak tartják a tejhaszon eldobását, másodjára nem bírják anyagilag a hosszú bevétel nélküli időt – bevétel itt csak a borjúból lehet –, harmadjára pedig túl sok munka jár vele, túl kevés pénzért. A húshasznosítású tartási irány is nagyüzemi tevékenység. A program ki-múlt. Még legalább nyolcezer tehén van jelenleg is a megyében kistermelők tulajdonában. A népegészségügyi követelmények miatt – pontosabban azok teljesítésének elmaradása miatt – e kistermelői tevékenység is hamarosan elmosza az idő.]

– A Gazdasági Minisztérium programjáról valóban nem tudok. Az lett volna a gazdaságélénkítő elképzelés, és ez 2006-ig egészen biztosan megvalósult volna, hogy először az autópályát kell ide elhozni. A másik oldalon pedig el volt döntve, hogy kilenc plusz hat, tehát összesen tizenöt településen megvalósul a szennyvízberuházás. Elkülönbítették rá a pénzt, csaknem ötmilliárdot. Azóta réges-régen elkészült volna a csatornázás. És hát ha az autópálya 2006-ig eléri a Bereget, akkor automatikusan elindul a fejlődés. A pénzt a Belügyminisztérium és a Környezetvédelmi Minisztérium adta volna össze. Láttam ezt a kormánydöntést. Ezenkívül pedig a Környezetvédelmi Minisztériumban folyamatban van annak előkészítése, hogy a Bereg önálló nemzeti park lesz. Leválík a Hortobágyi Nemzeti Parkról.

– *Úgy könnyű nemzeti parkot kialakítani, hogy egy erdőbirtokosság 300 éves tulajdonát egy papírral elveszjük Tarpától. Csak a faanyag ér azon a 950 hektáron tizennégymilliárdot... Így könnyű! Fel vagyok háborodva, akármelyik kormány tette.*

– Én is. Horn Gyulával kellene ezt a kérdés megbeszélni, ugyanis ez az ő idejükben történt. Valóban elvették az ezer hektár erdőt, állami kézbe. [Képtelenség volt kinyomozni, ki írta alá a rendelkezést. A panaszköz vizsgálata viszont bizonyosan Torgyán minisztersége alatt történt – és az elutasításuk is.] Egyébiránt pedig van egy jó hírem. Az erdő használati jogát visszaigérték Tarpának. Talán 20-30-40 embernek ezzel munkát és megélhetést sikerül nyújtani.

– *Nemcsak Tarpán volt erdőbirtokossági társulat, hanem a térségben sok helyen. Szabó Árpád nyugdíjas lónyai polgármester még a Vásárosnaményi Járási Tanácson hozta a társulatok megszüntetésére vonatkozó határozatokat.*

– Nagyon szeretem Szabó Árpádot, de erre a döntésére nem lehet büszke.

– *Ugyan! Ő csak a végrehajtó lehetett egy ilyen horderejű ügyben. A többi erdőbirtokossági társulatról viszont ma szó sincs!... Miközben Romániában 250 ezer hektár erdőt adtak vissza a régi társulatoknak magyarlakta területeken. Ám térrünk más témára. Az almatelepítésekkel nem értek egyet. Korábban e térséget érintően is leírtam, miért nem.*

– Ma pedig Romániában olcsón lehet erdőt venni... Arra viszont nagyon büszke vagyok, hogy az elmúlt négy esztendőben hetvenmilliárd forint értékű almatelepítés történt ebben a megyében.

– *Sokan szidják majd önöket érte!*

– Bevallaljuk azt is. Ha viszont meglesz az infrastrukturális háttere, akkor nagyon sok embernek fognak kenyeret biztosítani.

– *Kétkem. Az almatelepítésekkel egyetlen munkahelyet nem teremtettek, és nem is fognak.*

– A program így nincs befejezve. A telepítések megtörténtek, de a hűtőházprogram – amit elindítottunk – megállt. [Az említett 70 milliárdot sokallom. 2000-ben telepítették a legtöbb almáskertet a megyében, összesen 2 400 hektárt. Egy hektár telepítése egy-, maximum két-millió forint. Tehát ha minden hektáron a legkorszerűbb beruházást valósították meg, akkor ez 4,8 milliárd forintot jelenthetett. A többi évben ennél kevesebb ültetvény létesítésére került sor. Egybe vehetjük a másik számottevő gyümölcsöt, a meggyet. Ebből évente átlagosan még ezer hektárt sem telepítettek el, a beruházás pedig lényegesen olcsóbb, mint az almáé, mert sem támrendszerre, sem öntözésre nincs szükség. Amire meg volna – rázógép – az nem telepítési ráfordítás, mivel legfőljebb öt év múlva lesz szükséges, és az egész megyében csupán pár darab működik. Összességében az ültetvénytelepítések összes értéke alig haladhatja meg a megyében a képviselő által említett összeg ötödét. Ami azért elég komoly eltérés.]

Nincs pénz sehol. Körülbelül 160 milliárddal kevesebb az FVM költségvetése... Teljesen mindegy, hogy ki mit hazudozik! Ezek a számok tényadatok. Ennyivel kevesebb pénzt kaptak a gazdák. Nyilvánvaló, hogy nagyon fog hiányozni, hiszen amikor belépünk az Európai Unióba, akkor nem leszünk versenyképesek.

– *Más számokat tudok. Az FVM-nek most, a takarékosági program minuszával 235 milliárd a költségvetése. De sosem volt 400 milliárd... Torgyán miniszter is csak álmodozott 430 milliárdról, aztán majdcsaknem a felét kapta.*

– Mondok két számot, és akkor rögtön rá tetszik jönni, hogy miről beszélek. Kérem szépen, a családi gazdaságokba az elmúlt esztendőben 107 milliárd lett beletéve. Igaz, hogy ez hitel, de szinte kamatmentes vagy nagyon kedvező kamatozású. Hogy 2002-ben a többlet 160 milliárd mennyiben növelte a versenyképességünket? Jó lenne, ha egyszer valaki pontosan kimutatná ezt a folyamatot. A másik tényszám, amit mondok: össze lehet hasonlítani a két költségvetést, az idei eleve 66 milliárddal kevesebb, mint az előző évi volt. Ez a mezőgazdasági bizottság tagjaként bizonyítani tudom önnek.

– *A támogatási rendszerről nagyon rossz a véleményem, de nem azért, mert kevés a rendelkezésre bocsátott közpénz.*

– Egyetértek. A pályázati rendszert el kellene törölni, mert az másra sem jó, mint hogy a nagyok kilopják a kasszából pénzt, és választási ígéreteket, hazudozások megvalósítására fordítják.

[Az agrártámogatások 85 százalékát 2002-ben azok az őstermelők vették föl, akik a közjóhoz szinte egyáltalán nem járulnak hozzá, vagyis közterheket nem fizetnek. Az őstermelés nem gazdálkodási, hanem adózási, pontosabban adóelkerülési forma. De ez csupán egyetlen bírcsók a támogatási rendszeren. Az egészében hibás: prioritások nélküli, szétszórt, a versenyképesség megteremtésének illúziója is hiányzik belőle. Viszont ez nem egyedül a Medgyessy-kormány vétke: így működik évtizede. Mindenképpen változtatni kellett volna rajta, ezt viszont az új kormány is elmulasztotta.]

– A családi gazdaságok programja politikai blöff volt. Következetes megvalósítása a magyar mezőgazdaság kivégzésével járt volna.

– Nem! Azt most végzik ki! Mégpedig látványosan, hozzá nem értő emberek. Abban nem értünk egyet, hogy a családi gazdaságok megvalósítása bármiféle politikai érdeket szolgált volna. Nagyon büszke vagyok rá, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei emberek részesültek a legnagyobb létszámban és a legnagyobb összegben. Arra is büszke vagyok, hogy ezen belül a Beregben hallgattak rám az emberek, még hozzá nagyon sokan. Ott van az 1-es és az 1000-es számú családi gazda a Beregben, az egyik Csarodán, a másik Mándokon.

[A megyében így alakultak a speciális agrárlétszámok: (fő)]

Főfoglalkozású egyéni vállalkozók	3 18
Nem főfoglalkozású egyéni vállalkozók	251
Főfoglalkozású őstermelők	577
Nem főfoglalkozású őstermelők	36 451
Családi gazdaságok	1 782
Családi gazdaságok munkaszerződéses alkalmazottai	114
Társas gazdaságok és szövetkezetek alkalmazottai	5 456

(Forrás: Megyei Agrárkamara)

Nyilvánvaló, hogy az első négy sorban jelzett népességből kerültek ki a családi gazdaságok. Foglalkoztatottjaik száma elenyésző. És ez akkor is így van, ha szezonban napszámosok tízezreit dolgoztatják feketén, hiszen e térségben egyedül a dohánytermesztés a mai – szinte manufakturális – színvonalán tizenötezer ember legfőljebb öt hónapon át tartó, szezonális kézi munkáját igényli. Ugyanez érvényes az alma- és a meggytermesztésre is, ott a szezon rövidebb, a szükséges létszám nagyobb. E térrénum a közterhekből szinte semmit sem vállal. Ha a fog-

lalkoztatott napszámosok után meg kell fizetni a közterheket, akkor ezek az ágazatok rapid módon összeomlanak. A családi gazdaságok programjának egyik lényeges elemének számított a szövetkezetek és társas gazdaságok létalapjának elvonása. Ha ez sikeres lett volna, ma a megyében négy-ötezerrel több munkanélkülit tartanak nyilván. És még valami: azok jelenleg is adót és járulékokat fizetnek a bérek után, nem is keveset.]

– A Gazdasági Minisztérium 2001-ben meghirdetett egy 200 milliós pályázati lehetőséget, amely azt szolgálta, hogy a beregi öblözet vállalkozásai – amelyeknek egyébként nem térítették meg az árvíz okozta kárait – ismét talpra állhassanak. Tehát pályázati kártérítés, amelyről a minisztériumban döntöttek. Ez volt benne a gyönyörű.

– Egyetértek önnel, ez a pályázati rendszer, ami itt Magyarországon ki van dolgozva, ez semmire nem való. Ezt így folytatni nem szabad. Csak arra volt jó, hogy a döntéshozók helyzeti előnybe kerüljenek. Én azt kifejezetten utáltam és többször is szóvá tettem, hogy Budapesten, az íróasztal mögül próbálják meghatározni és eldönteni, hogy például a beregi vagy szatmári embernek mire van szüksége.

– Visszatérek az autópályára. A Beregnek az nem hoz megváltást. A befektetők ipari parkokba fognak menni, de még csak nem is Vásárosnaményba, ahol nincs kész infrastruktúrájú ipari park, hanem Nyíregyházára, ahol most telt be az egyik, és mostantól létesül a második.

– Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy amelyik térséget eléri az autópálya, az mind látványos fejlődésnek indult. Tessék nézni: az autópálya eljutott Polgárig, s már abban a térségben ott vannak a multik. De jön tovább!

– Lépünk egyet. Mi a véleménye, hogy a beregi munkanélküli-tartalékseregnek mekkora része hadra fogható? Mennyi az a rész, amelyikben van hajlandóság, motiváció, akarat, és föltétlenül ragaszkodik a munkahelyhez? És mennyi képes egy-egy hetet, öt napot keményen végigdolgozni?

– Gondolom, hogy nagyon magas az az arány, amelyik már nem képes kemény munkára, de azt állítom, hogy egészen biztosan elindul az eddigi elvándorlással szemben a visszavándorlás. Mondok egy példát: Nyilvánvaló, hogy a schengeni határ körülbelül ezen a helyen épül ki. Sokkal több vámosra és határőrre lesz szükség, továbbá olyan dolgozóra, aki a vámolással, szállítással kapcsolatos speditőr munkát végzi. És sorolhatnám. Én arra beszélek rá minden családot, akinek erre vonatkozóan tudással vagy érdeklődéssel bíró gyermeke van, hogy beszéljék meg velük, és erre az időre végezzék el az iskolát. És jöjjenek haza. Ez

egy jelentős szám. A másik oldal: egy autópálya mellett másképpen épülnek ki az üzletláncok. Nyilvánvaló, hogy Magyarországnak ez a része akkor fog istenigazából fejlődni, ha a közlekedése megoldható. Most egyetlen multinacionális cég sem fog ide áruházat telepíteni, mert túl magas ennek az ellátási költsége. Nem tud közlekedni. És nem mindegy, hogy két és fél óra alatt jutok el ide Budapestről, vagy négy és fél óra alatt.

– Még a választások előtt történt egy fölmérés Tiszaszalkán. Kiss Gábor és Kapolyi László végeztette. Szerintük a minimális üzemi létszám kétszáz fő, és ez reális. Mi lenne, ha ide települne egy ilyen üzem? A végeredmény az volt, hogy kellene három év a kétszáz fő összeszedéséhez. Tiszaszalka pedig az egyik nagyobb település Tarpa mellett.

– Hogyha ugyanezt Mándok térségébe gondolták volna el, ott lenne munkaerő, hiszen a vasúttól nagyon sokan hazakényszerültek. És azok az emberek még sokkal hadrafoghatóbbak. Sajnos, a Bereg valóban kiürült. Csak a visszavándorlásban reménykedhetünk. Az elmúlt másfél év sok kárt okozott. Évről évre nagyobb az elvándorlás. A gyerekek kikerülnek az iskolából, elmennek középiskolába, később pedig ott vállálnak munkát, ahol van munkahely. Legalábbis ingázik Nyíregyházára. Sok ilyet tudok. Felkészült, kvalifikált ember nem jön vissza a Beregbe, mert nehezebb a megélhetése, mint akár a fővárosban, akár a megyeközpontokban. Egy gondolatot még ehhez hozzátennék. A Beregben sok új lakás épült, s azokban a gázfűtés benne van. A nyugdíjas korosztály ezen a télen már nem fogja tudni kifizetni a fűtést, a gázszámlát. Ki fogják venni a kazánokat, és ismét fával vagy szénnel fognak fűteni.

– Most beszélgetünk, nem kampányolunk. A Fidesz-kormány is emelgette júliusonként a gáz árát 12 százalékokkal, és most is emelni kellett. Mind a kettő indokolt volt. Indokolt az áram árának emelése is – a szociális gondokat másképpen kell megoldani.

– A 31 százalékos áramár-emelés... Egy dolgot tessék nekem megmondani. Pakson megtörtént egy sajnálatos baleset, és ez a felelőtlenségből adódó baleset az országnak 100-150 milliárdjába került. Pakson egyetlen embert nem zavartak ki a telepről, holott mindenki elismerte, hogy ők voltak a felelősök. Az árát meg velünk fizettetik meg.

– Evezzünk békésebb vizekre. Azt mondják a Beregben, hogy ritkán látják a képviselőjüket.

– Engem? Csak az elmúlt héten, egyetlen héten tizennégy településen fordultam meg az ünnepeken.

– *Vasárnap [augusztus 31-én] is tetszik menni Beregdarócra?*

– Megyek. Hála Istennek, már ilyen egyházi építményeink is vannak. Nagyon büszke vagyok rá, hogy végre eddig eljutottunk a rendszerváltás után tizenhárom esztendővel... Hogy végre egyházi dolgok is épülnek.

– *Ami a Kádár-érában a lónyai vadászkastély volt, az ma a beregdaróci luxus református üdülő- és konferenciaközpont.*

– Más célt szolgál a kettő. Az egyik a politikai elit vadásztatására létesült, itt pedig emberfőket fognak nevelni, művelni és elhelyezni. Ha ön luxusnak tartja, akkor azt mondom, hogy boldog vagyok, hogy végre egy luxusépület felépült. De én nem tartom luxusnak, nagyon nagy szükség volt rá.

– *A nyolcvanas években Heidelbergben képezte magát egy honfitársunk, bizonyos néhai Pap Zsolt. Tapasztalatairól olykor beszámolt az Élet és Irodalomban. A heidelbergi menzán gyakran találkozott dél-koreai hallgatókkal. Kérdezte tőle egy koreai: „Te magyar vagy?” – „Igen.” – „És mit tanulsz?” – „Filozófiát.” – „És hányan vagytok magyarok az NSZK-ban?” – „Egyedül én vagyok itt. És te mit tanulsz, koreai?” – „Üzemgazdaságtant.” – „És hányan vagytok koreaiak az NSZK-ban?” – „Ötezen.” – „És ők mit tanulnak?” – „Mind üzemgazdaságtant.” Ennyit a református vagy más, hitalapú oktatásról. És meg kell nézni, hol volt harminc éve, és hol van ma Dél-Korea, és hol voltunk és hol vagyunk mi. De hát Beregdaróc nem oktatásra épült.*

– Mindegy is. Imádom azt a területet, s nem tud úgy vendégem jönni, hogy ne ültessem autóba, és le ne vigyem a Beregbe. És úgy néz ki, hogy az a nép is elfogadott engem. Ennek köszönhetem, hogy az első körben megválasztottak. Nagyon nagy ellenfelem volt dr. Kiss Gábor személyében.

*

A templomokat mind rendbe tették, és ez helyénvaló. De nem Magyarországon élnénk, ha ezt túl nem hajtottunk volna.

2003. július 27-én avatták a felújított tiszasalkai református templomot. Az avatáson Orbán exkormányfő elmondta szokásosan patetikus, amúgy a semmit szoborrá formálni szándékozó beszédét. Mégis jelezte, hogy a templom átépítése az árvíz kárainak felszámolásába tartozik. A hatvanmilliós felújítás során a régi templomból csupán a torony falai és a harangok maradtak meg, különben vadonatúj hajót építettek Bánlaki Zsolt tervei szerint, és részben módosult a toronyrész is. Az avatási istentiszteleten Bölcskei püspök az igehirdetése során megje-

gyezte, hogy a 2001-es árvíz után hatvan református épületet újíttak fel, ebből negyvenhatot – közöttük a tiszaszalkait – állami listán szereplőként, a többi egyházi finanszírozásban.

Apró pörsenés az ügyön, hogy Tiszaszalkán *nem pusztított az árvíz*. A 41-es úttól északra gyors és határozott munkával összedúrtak 35 kilométer ideiglenes gátat, és azzal Tiszaszalka mellett megmentették a rombolástól Tiszavid, Tiszaadony, Tizsakerecseny, Mátyus és Lónya községeket. Az árvíz tíz településen okozott károkat, s ha minden településen három épületet hoztak helyre, az akkor is csupán legföljebb harminc lenne. A három épület így jön ki: templom, harangtorony (ez se mindenütt különálló), továbbá parókia. A falvakban ritkaság, ha egyházi iskola működik. Ismereteim szerint a tíz településen mindegyik önkormányzati intézményekben tanítanak.

Egyértelmű, hogy az árvíz által ténylegesen károsított településeken negyvenhat református egyházi épület nem létezett.

S hogy ez mennyire így van, arra Beregdaróc a legjobb példa. A víz már a szomszédos Gelénes határában megállt, tehát ide nem tört be. Itt viszont új parókia épült. Mindez hagyján.

Hanem az a református üdülő- és konferenciaközpont!

2003. augusztus 31-én avatták. A hálaadó istentiszteleten ismét a szokásos duó szerepelt: Bölskei püspök hirdette az ígét, mellette Orbán exkormányfő mondott ünnepi beszédet. És volt miért hálálkodni!

Magam bő egy héttel az avatás előtt néztem körül. Egy sokat tudó javakorabeli hölgy vezetett végig, igen készségesen. Később kiderült, hogy a tervező édesanyja. A hölgy elmondta, hogy a fia a Dunántúlon élt, elkészítette a létesítmény tervét, majd letette a miniszterelnökség asztalára azzal, hogy a Beregben is kellene egy ilyen. Orbán miniszterelnöknek megtetszett, így kezdődhetett a megvalósítás. Nem lehetetlen a történet. Hunniában ez így megy.

Elismerem viszont, hogy a hölgy joggal büszke a fia munkájára, és arra is, ami annak nyomán megvalósult.

A talán egy hektárnyi terület utcafrontján mívesen ácsolt, három oldalán embermagasságú, gyalult deszkakerítéssel van körülvéve, és a fát a Beregben már megszokott dohánybarna színre pácolták mindegyik. A főépület oldalán ugyancsak díszes faárkád húzódik, hasonlóra pácolva.

Az ebédlő nem túl nagy, talán húsz-harminc személy egyszerre történő étkezését lehet megoldani. Ám a bútorok egyedi tervezésűek, és különösen a székek a belső építés nagyszerű munkájának eredményei.

Ezek a régi kolostorok refektóriumainak emelkedett hangulatát idézik – korunk kényelmi szempontjainak egyidejű érvényesítésével. (Az ülőke kárpitozott.) Az árukat meg sem merem kérdezni.

Az ebédlő fölött konferenciatermet alakítottak ki, hasonló létszámú részvevőre számítva. Itt a görögön guruló, karfás, háttámlás, kék huzatú székek ára külön érdekes: százezer forintba kerültek. Darabonként, persze.

Az épület további részeiben apartmanokat találunk. A fekvőhelyek a galérián vannak, lenn szalonszerű helyiség és fürdőszoba. Mindegyik apartman rendelkezik számítógéppel és internetes kapcsolattal. A fürdőszobák zuhanyozófülkével vannak ellátva, és halvány mogyorószín csempével a mennyezetig burkolva. A kék színű fugázáson látszik, hogy nem magyar módra szórták föl a burkolatot, hanem gondos, rendkívül precíz munkával készült. Feltűnik, hogy a fürdőszobában hiányzik a másutt általános alumíniumradiátor. Dehogy hiányzik! Nem is kell. A radiátorokat csak biztonsági jelleggel építették be, különben az épület a lehető legkorszerűbb fűtési rendszerrel, padlófűtéssel (is) rendelkezik. Van külön családi apartman – a gyerekek részére külön hálóhellyel –, ezt megnéztem, de az elnöki lakosztályt már nem. Zárva volt.

Valamennyi helyiségben – akár a bankokban – mozgás- és füstjelző. Egyszer valamit hegesztettek az építők, ám még Miskolcra is telefonáltak a tűzoltók, hogy nincs-e valami baj. Az árkádok alatt kamerák figyelik a terepet. Ez bizonyára elkerülhetetlen.

Az épület végében jókora félereszt alakítottak ki. Középen kör alakú, zömmel műköből készített szabad tűzrakó hely várja az akár bográcsban, akár tokban főzőcskészőket-sütőgetőket, de szalonnasütésre is megfelel. Fölötte kürtös kémény. De nem ám akármilyen!

Meg kellene magyaráznom a fiatalabb nemzedék nagyobb részének, mi az a kürtös kémény. Magam összesen egyszer láttam hasonlót gyerekkoromban egyik nagybátyám mezőhéki tanyáján, s már az idő tájt is ritkaságnak számított. Az a lényege, hogy a tűzhelyből nem vezet kifelé semmiféle füstcső, hanem a füst egy fölötte lévő kürtőn keresztül távozik. A kürtő egy szájával lefelé fordított hatalmas tölcsekre emlékeztet. Maga a kémény aztán a normálisnál jóval nagyobb átmérőjű kellett hogy legyen, így húzott igazán kifelé, különben a konyhában fuldokoltak volna a füsttől. Ami nem volt ritkaság – tanúja lett ennek ama régi tanya konyhájának meglehetősen füstös fala –, mert olykor a szél visszavágta a füstöt a szerfölött egyszerű módon megépített, tetőn túli kéménybe. A nagy átmérőt sok helyen húsfüstölésre is használták,

mármint ott, ahol fával tüzeltek. Nagybátyámék lakhelyüknek közelében öt kilométeres körzetben sem találtak volna egy ebédfőzéshez elegendő fát, ők inkább csutkaízzal (a kukoricaszárról a tehének leették a leveleket, s ami maradt, az az ízik) vagy szárított tehénlepénnyel tüzeltek. Ez utóbbit szinte minden tanyán hasznosították azon a vidéken.

Beregdarócon ilyen szegény ember tüzelője aligha ég majd az üdülő és konferenciaközpontban, s nemcsak azért, mert ott fa is van elegendő. Az itteni kürtős kémény viszont megérdemli, hogy kissé részletesebben bemutassam. A kürtő alja – vagyis a tölcser szája – négyszög alakú, és egyik-egyik oldala jóval nagyobb a méteresnél. Hanem az anyag! Rézlemez borítású a váz, és belül a kémény is, csaknem a tető magasáig. Ennél drágább csak akkor lehetett volna, ha ezüsből vagy aranyból hengerelt lemezekkel borítják. Fönn szikrafogó ügyl a biztonságra, és fölötte – ha jól értelmezem – kovácsolt vasból készült, tulipán formájú kéménydísz. E kürtős kémény árából e tájon jobb házakat lehet vásárolni, fürdőszobával és vezetékes gázzal.

A szabad tűzön készült ételeknek különös íze és varázsa nagyon, a régmúlta emlékeztetve, talán őseink konyhájára és szakácsművészetére is. Ám van itt elektromos grill is, ami nem annyira a múlt, hanem inkább a jövő: látni is kevesek láthattak hasonlót. Összességében a féleresz alatt meg lehetne tanítani bográcsban gulyást főzni akár a walesi herceget is, hiszen a környezet visszafogottan angolos ugyan, de azért nem nélkülözi a főúri pompát. Nem égnénk vele.

Innen mindössze pár méter az uszoda. A medencét kézzel mozgatható, félkör alakú tetőzet borítja, így télen is használható. (A végében díszes faépületben rejtőzik a fűtőkazán.) A sínen mozgó alumíniumkeretek egy bizonyos merev műanyagot tartanak, amely a nap sugarait szűrve átengedi. A legkorszerűbb növényházak borító anyaga ez. Maga a medence talán húsz-huszonöt méter hosszú lehet, és legföljebb tíz méter széles. Kék csempe az alja, a víztükör feszített. Olyan berendezés is van, amellyel a partról takaríthatják a 160 centi mély víz alatt a medence csempéit.

Az uszodából nyílik a pezsgőfürdőhöz (jakuzzihoz) vezető bejárat. E kis medencét színes mozaikokkal borított ágyba helyezték. Míves munka ez is! És innen tovább: az már a szauna. A szaunázó válogathat: a jakuzzi vagy az úszás. A gyerekklubickoló kívül található, zuhanyozó viszont van kinn is és benn is, az uszoda partján. A megoldása módfelett igazodik a környezethez: a vízvezeték csövét 10×10-es zártszelvény borítja – rozsdamentes acélból. (Ennek ára a rézlemezekével vetekszik.)

A park fái közül a tavaly ültetett balnis nyírek nem fogantak meg (amúgy garanciások), a kihajtottakat tatárjuharnak nézem, de tévedhetek. Maga a fű még további gondozást igényel: itt majd sátorozni lehet. Villany és vízvezetéki csatlakozás előkészítve. Odébb három, piros salakos tenispálya várja a játékosokat. A világítás? Legföljebb derékig érő lámpásokkal, földbe rejtett kábelről, fölöttébb hangulatosan. Vissza-
indulva a kijárat kapu felé a kert még rendezettebb. Nyílnak a hibiszkuszok, a törperózsák, és a kis tuják is üdén zöldellenek. Közöttük a föld darabos fenyőhánccsal takarva. A hánccs csillapítja a gyomosodást, a kiszáradást, és pár év alatt humusszá válik. A kapunál gépkocsiparkoló, a közelében pedig hordozható vécé (Toi-Toi) az építők számára. A bérlete nem olcsó, de hát inkább ez, mint az összerondított terep.

Úgy vélem, ez ma a Bereg legfényűzőbb létesítménye. (Eddig a Lónyai vadászkastélyt számítottam annak). A hölgy szerint a komplexum eddig több mint 500 millióba vagy, és kerülnek még kifizetetlen számlák. Állítólag bárki igénybe veheti (gondolom: aki képes megfizetni az ötcsillagos árát), és a népes forgalomra alighanem szükség is lesz, mert a fenntartása horribilis összegekbe kerül majd. De ez legyen a tulajdonos gondja.

A mienk más. Nekünk el kell hessegetni pár feltoluló aggályunkat. Ne ironizáljunk, hogy a beregdaróci pihenőközpont a *protestáns puritanizmus jegyében fogant*. Ne számolgassunk, hogy mi mindent belevarrtak az árvízi helyreállításba. És felejtsünk. Felejtsük el, hogy e csaknem színreformátus vidéken a lelkészek az árvíz után korántsem álltak a feladatuk magaslatán, és tömegesen hiányzott a vigasz, a lelki traumák oldása. Ne akadékoskodjunk, hogy a politika egyik oldala *mennyire összefonódott a klérussal*, és ne pedzegessük, hogy a *másik oldal egy része pedig versenyt kívánna futni vele*. Ne kalkuláljuk, hogy mibe kóstál ez, és ne higgyük, hogy a klérus politikai hatalmat akar.

Mindezek helyett gondoljunk Évára, egy cigány ember szőke feleségére.

*

A vámosatai fiatalasszonnyal először 2002 tavaszán találkoztam. Akkor ideiglenesen egy bontásra ítélt házban élt férjével és két gyerekével, valamint anyósával, Jónás Annával, akit a faluban csak Panni nének ismernek. Az Éváék házát lebontották – miként a Panni néniét is –, aztán mégsem építettek újat helyette, és kártalanítást sem kaptak, ahogyan az *Istene hagyott vidék* című fejezetben leírtam. Kíváncsi voltam, hogyan oldódott meg a helyzetük. Kiss Gábor – öt időközben a

megyei közgyűlés alelnökévé választották – elmondta, hogy a család lakhatásának megoldására kétszázezer forint segélyt letétbe helyeztek a vámosatyai önkormányzatnál. A ház a Kincstári Vagyonkezelő Igazgatóság tulajdona, attól kell megvenni.

Évának fülig ér a szája, amikor meglát. Egy hangulatos utcácskában – a vége már a tündérek járta mezőkre vezet – élnek, nevezetesen a Május 1. utcában. (Még ilyen! Ez az utcanév nem felejtődött el?) És ez már a saját házuk. A Panni néni nevére vették, s ő vállalta, hogy lakhatást „biztosít” a fia családjának, s erről a polgármesteri hivatalban jegyzőkönyv készült. Úgy sikerült megvenni, hogy a megye adományát a Vöröskereszt kiegészítette háromszázezer forinttal. Ezt az információt megerősítette Hercegh Gábor, a Magyar Vöröskereszt megyei titkára.

Tehát egyik sem állami kártalanítás.

Áprilisban rendezkedtek be. Maga a házacska régi vályogépület. Van egy kis szélfogó előtér, aztán egy nagyjából kilenc négyzetméteres konyha, beljebb pedig olyan tizenhat négyzetméteres szoba. Itt élnek négyen.

– És Panni néni? – kérdezem, mert Jónás Annával tavaly sem sikerült találkoznom, s most is kószál valahol.

– Neki egy ugyanilyen része van a túlsó oldalon – mondja Éva.

A házon persze látszik a víz nyoma, a falak repedezettek, habár korántsem annyira, mint azt a bontási döntésből hinnénk. Az azonban nyilvánvaló, hogy helyreállítást igényelne, aminek a mai világban igen borsos ára van.

– Éva, mi lett az elbontott házukkal?

– Egyelőre semmi. Pedig már az ombudsmannál is járt az ügy.

Maguk a dokumentumok nem érdektelenek: hivataljaink működésének hű tükrei. Csak a fontosabbakból néhány részlet.

Lipták József vásárosnaményi jegyző 2001. augusztus 21. napján kelt határozata a bontásról:

„Milák Endre és neje Milákné Vajda Éva, Vámosatya, Május 1. u. 33. szám alatti lakosok kérelmére a jelen engedélyem mellékletét képező jóváhagyott bontási tervdokumentációnak megfelelően engedélyt adok a Vámosatya, Szabadság u. 113/A szám alatti ingatlanon álló, szoba 19,10 m², konyha 9,30 m² alapterületű helyiségekből álló 28,40 m² hasznos alapterületű, 39,60 m² befogadó méretű lakóépület bontására az alábbi előírások betartásával:...

A határozat azonnali végrehajtását rendelem el.

[És az indokolásból néhány mondat]:

A kérelemhez bontási jogosultság igazolásával az ingatlan három hónapnál nem régebbi tulajdoni lapja került csatolásra.

Az épületről fényképfelvételeket készítettem. Az épület állagáról készített statikai szakvélemény szintén a lakóház bontását igazolja.”

Milákné Vajda Éva 2001. november 14-én kelt levele a megyei Közigazgatási Hivatal vezetőjének:

„Férjemmel együtt 2001. március 6-án kelt adásvételi szerződéssel megvásároltuk a Vámosatya, Szabadság út 111/A. szám alatti ingatlant Baráth István és felesége vámosatyai lakosoktól. Az ingatlant az adásvétel napján birtokba vettük. A 2001. évi tavaszi árvíz a lakást olyan súlyosan megrongálta, hogy a bontását rendelték el. A megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság minket árvízkárosultaknak minősített, és a lakásunkat újjáépítésre vették fel. November 7-én értesültünk az Önök megbízottjától, Nagy Károly úrtól arról, hogy nem vagyunk jogosultak új lakás építésére, mivel – állítása szerint – mi az árvizet megelőzően Békéssámszónra költöztünk, és az árvizet követően költöztünk vissza Vámosatyába.

Ez súlyos ténybeli tévedés, ugyanis mi születésünktől fogva Vámosatya községben laktunk, és onnan soha egy napra sem költöztünk el. A tévedés valószínűleg onnan ered, hogy a lakás eladói, a korábbi tulajdonos Baráth István és felesége, Lukács Annamária a lakás eladását követően Békéssámszónra költöztek, és jelenleg is ott laknak. Azt, hogy mi soha egy percre sem hagytuk el Vámosatyát, igazolni tudja mind az önkormányzat, mind a falu lakossága, hiszen ismernek minket.

Mindezekre tekintettel azzal a kéréssel fordulok a T. Vezető Úrhoz, hogy az elutasító álláspontjukat szíveskedjenek felülvizsgálni, és szíveskedjenek az árvíz által elpusztított lakásunk helyett részünkre lehetővé tenni új lakás építését vagy vásárlását.”

Szász József polgármester aláírásával az önkormányzat az alábbi szövegű igazolást adta ki 2001. november 20-án:

„Vámosatya Község Önkormányzata igazolja, hogy Milákné Vajda Éva, Milák Krisztián, Milák Georgina, Vámosatya 111/A szám alatti lakos a 2001. 03. 07.-i tiszai árvízi kitelepítéskor a községből a többi vámosatyai lakossal együtt telepedett ki.

Önkormányzatunknál bejelentették és rögzítettük, hová szándékoznak elutazni a kitelepítés idejére. 2001. 03. 07.-én a kitelepítéshez biztosított Volán autóbusszra való felszálláskor is nyilvántartásba lettek véve.”

Összefoglalom a történeteket: Éváék egy nappal az árvíz előtt megvesznek egy csöpp házacskát, és abba bele is költöznek. A víz ezt a házat tönkreteszi. A katasztrófa elől Éva a gyerekeivel menekül, a férje akkor is távol dolgozik. A telekkönyvi átírás hamar (!) megtörténik, a bontást elrendelik, és végre is hajtják. A családot kizárják az újjáépítésből vagy a lakásvásárlásból ama kósza hír alapján, hogy az árvíz idején Békéssámszonban laktak. (Hogy ezt miként állapította meg a magos hivatal?...)

Dr. Kovács János, a megyei Közigazgatási Hivatal vezetője az Éva levelére férjének, Milák Endrének válaszol a feleség levelére december 3-án:

„A 2001. évi tiszai árvíz során károsodott megyei települések helyreállítására és újjáépítésére vonatkozó 113/2001. (IV. 12.) Korm. határozat szerint csak az árvíz idején is lakott lakóházak újjáépítésére kerülhet sor.

A fent említett földrészlet és lakás 2001. 04. 02.-án került az Ön és felesége tulajdonába. A lakcímnnyilvántartás szerint a szóban forgó lakásba 2001. 08. 07.-én jelentkeztek be, tehát Önök a folyó évi tiszai árvíz alkalmával [sic! – K. I.] nem voltak tulajdonosai az ingatlannak, és nem is laktak a lakásban

Fentiekre miatt [sic! – K. I.] lakásuk nem építhető újjá, az Önök elhelyezéséről a helyi önkormányzat gondoskodik.”

Két nap múlva Istenes Sándor pv. ezredes, főtanácsos, megyei katasztrófavédelmi igazgató is levelet küldött Éva panaszja tárgyában dr. Meskó Ferenc vásárosnaményi ügyvédnek:

„A fent nevezett állampolgár az árvíz idején a fenti ingatlan tulajdonjogával nem rendelkezett, így a kártalanítás egyik formájában sem részesülhet.

A település polgármestere arról tájékoztatott, hogy a panaszos anyósa, Jónás Anna 1990. 07. 30.-án állandó lakosként bejelentkezett a Május 1. út 33. szám alá, amely ingatlan tulajdonjogával öröklés által Bákaai Sándorné rendelkezett, ezt az ingatlant vásárolták meg zsebszerződéssel.

A polgármesteri hivatal által elkészült egy javaslat, amelyben az szerepel, hogy a panaszost és más hasonló károsultakat azokban a nem életveszélyes, egészségre nem ártalmas lakásokban kívánják elhelyezni, amelyeknek a tulajdonosai lakást vásároltak, de még a lakásuk nem került lebontásra.

Mindezeket figyelembe véve a kérelmében leírtakat nincs módunk figyelembe venni.”

Eddig a levél. Azt nem tudom ugyan, hogy egy tíz évvel korábbi „zsebszerződés” hogyan keveredett az ügybe, annyit azonban megjegyeznék: egy ingatlan adásvételi szerződés megkötése után a vevő akkor is tulajdonossá válik, ha a szerződés lényegét csak később vezetik át a telekkönyvön. (Nálunk évekbe is beletelik néha, és ezt a hivatalnokaink normális esetnek tekintik). Kétségtelen: Évák hónapokkal később jelentkeztek be a vásárolt és károsodott lakásukba, de azok a hónapok nem voltak azért olyan unalmasak. A feje tetején állt minden, a hivatalok is, az emberek is. Éva pedig a két gyerekkel és Panni nénivel egy olyan pici fákamrában húzódott meg, hogy mozdulni sem lehetett benne.

Novemberben pedig Szász József polgármester engedélyt kért Istenes Sándortól, hogy Zám Imréné és társainak tulajdonában lévő, jogerős bontási határozattal rendelkező házában helyezhessék el Évákat, s a bontást csak később hajthassák végre, mert másként a család elhelyezéséről a községben nem tudják megoldani. Akkoriban csikorgó hidegeket hozott az őszi vége, és Évák szinte bemenekültek ebbe a háza. Később itt találkoztunk.

Éva 2002. május 21-én a Miniszterelnöki Hivatalhoz fordult. A panasz ismert tényeit nem írom le újra, csupán néhány részletet emelek ki a levélből:

„A bontással kapcsolatos ügyintézés a katasztrófavédelem megbízottja és az újjáépítési biztos közösen végezte. Az ügyintézők a bontás időpontjában nem tájékoztattak arról, hogy... a lakóépület visszaépítésére nem kerül sor. Sőt a telek mérete miatt arról tájékoztattak, hogy tőpusterv helyett egyedi terv alapján kerül sor a visszaépítésre.

Azóta semmilyen intézkedés nem történt, sőt elzárkóznak, elutasítanak és nem tájékoztatnak. Halmozottan hátrányos helyzetű vagyok, szociális szempontból elesett, így a jogi ügyintézésre képtelen.”

Az ügy több hivatalt is türelmesen megjárta, végül 2002-ben az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese, Takács Albert elé került. (Ügyintéző: dr. Izafé Éva.) Az OBH 4810/2002 számú ügyben a jelentés 2003 áprilisában készült el.

A rögzített tényállásból csupán két megállapítást említtek. Vámos-
atya jegyzője maga is az ombudsman segítségét kérte, hogy a szerencsétlen helyzetű család lakhatási gondja mielőbb megoldódjon. A másik: 2002. 06. 20-án az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság je-

lezte a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közigazgatási Hivatalnak, hogy a panaszos család kártalanításból való kizárása nem volt megalapozott, és kérték a hivatalvezető álláspontjának felülvizsgálatát. Ekkor azt is közölték, hogy a panaszos és a férje *két nappal a víz betörése előtt ügyvéd általi ellenjegyzéssel vásárolta a károsodott ingatlant*. Az ügyben indult rendőrhatalósági eljárás (még ez is?) sem állapított meg semmilyen visszaélést. A főigazgatóság végül nyomatékkal rögzítette, hogy a Közigazgatási Hivatal vezetője a megoldás érdekében intézkedjen.

A vizsgálat megállapításai között az alábbiak olvashatók:

„A panaszost és családját tévesen zárták ki a kártalanítási lehetőségől, annak ellenére, hogy... az ügyben érintett három hatóság közül kettő kifejezetten javasolta és kérte a kárenyhítési megállapodás megkötését. A megyei Közigazgatási Hivatal ennek ellenére a mai napig nem intézkedett.

Ilyen tényállás mellett elfogadhatatlan, hogy a család a két kiskorú gyermekével ma is bizonytalanságban él, ideiglenes lakhelyükről el kell menniük, és egyetlen hatóság sem intézkedett annak érdekében, hogy a család soron kívüli pénzübeli támogatással esetleg ingatlant vásárolhasson. A beregi újjáépítéskor a hatóságok meg sem kísérelték a panaszos család meglévő ingatlanán az újjáépítést, de csereingatlan megvásárlásáról sem gondoskodtak, és olyan határozat meghozataláról sem intézkedtek, amely valós tényekre alapozva zárta volna ki a családot a kárenyhítésből.” (No csak: nemcsak én hiányolom a törvényes határozatot? Vagy az *Istene hagyott vidék* című fejezetben írtak általánosnak tekintendők?)

És az ombudsmani jelentés:

„A vizsgálat során megállapítottam, hogy a feltárt súlyos mulasztással a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közigazgatási Hivatal az Alkotmányban biztosított *tulajdonhoz, jogorvoslathoz, valamint a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével és tisztességes eljáráshoz való joggal* összefüggésben visszásságot okozott. Visszásságot okozott továbbá a BM Katasztrófavédelmi Főigazgatóság és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság is, mivel a több mint két éve fennálló állapot megszüntetéséről nem intézkedtek és hallgatásukkal hozzájárultak e rendkívül sérelmes állapot fenntartásához, annak ellenére, hogy a maguk részéről tisztázottnak tekintették a kártalanítás jogosságát.” (Kiemelések az eredetiben – K. I.)

Az a kérdés, hogy mi legyen a kártalanítás.

Évák jelenlegi házáat alapos indokkal jelölték ki bontásra. Mostanában aszály van ugyan, de jöhet újabb belvizes év – árvíznek se kell ahhoz már lenni –, és e házacska vályogfalai bemondják az unalmast. Ez hosszú távon a családnak továbbra sem megoldás, és nemcsak azért, mert négy ember mégsem élhet egy tizenhat négyzetméteres szobában.

Valóságos kártalanítás háromféleképpen történhet: pénzben, új ház építésével, vagy régebbi vásárlásával.

A pénzbeli kártalanításokkal – sok van ilyen – a hivatal kivívta az érintettek felháborodását, habár tenni nem sokan tudtak ellenük. A legmagasabb összeget a komfortos lakások tulajdonosainak számfejtették, például egy Vásárosnaményban élő asszonynak. Neki komfortos gulácsi házáért (örökölte, még nem lakott benne) négyzetméterenként negyvenezer forintot tartottak jogosnak, mivel víz, fürdőszoba, vezetékes gáz is volt a szépen rendben tartott házban. Ezt ő nem fogadta el, pereskedik, és mindössze két és fél év után máris jogerős ítélete van a Fővárosi Bíróságtól arról, hogy *a következő perben melyik alperest perelheti majd*. A negatív csúcs – ezt a beregi mindentudó Kiss Gábor tartja nyilván, őtöle értesültem – egy hetefejércsei ház kártalanítása, amikor a boldog tulajdonosnak negyvenezer forint ütötte a markát az összedőlt épület biztosítójától. Összesen, persze. Az egész házáért.

Mit érhetett ebben az értékrendben az Évák huszonnyolc négyzetméteres házacskája? Mire lenne elég az érte kapott kártalanítás?

Éváknek új házat is lehetne építeni. Sőt kellene. Ez lenne a korrekt. És jogkövető. Számtalan végelgyengülésben szenvedő vályogépület helyébe kaptak a térségben komfortos új lakást a gazdáik. Csakhogy beszéljünk az árnyékról is. Mind a tíz faluban van néhány olyan család, akiknek még az utcáját sem látogatta meg a Tisza, nemhogy a lakásuk falát – de azóta új épületben laknak – állami ajándékként. Ezt a lakosság egészen pontosan tudja, háborog is miatta, de soha nem ejtenek ki neveket – állítólag még egymás között sem –, mert senki sem rajong érte, ha bíróságra idézik. Úgy tartják, hogy ezek a Fidesz választói célközönségét alkották, s e rétegbe a vámosatyai Milákék halmozottan hátrányos helyzetű tagjai egyszerűen nem fértek bele. Ők ilyen szempontból nem számítottak. A házukat lerombolták, új ígéretével, ám végül az ígéretekből nem lett semmi. Illetve lett: vándorlás a fáskamrából a bontásra ítélt egyik, majd másik házba. Amelyet korábban szintén le akartak bontani. És okkal döntöttek így.

Lehetne másik, lakható házat is vásárolni, azonban ilyen nem ke-

rült egyelőre szóba sem. A konstrukció meg olyan – láttuk a tarpai esetből –, hogy sok köszönet nem lenne benne.

Az ombudsmani jelentés megismerése után levelet írtam dr. Kovács Jánosnak, a megyei Közigazgatási Hivatal vezetőjének, és kértem, szíveskedjen tájékoztatni az április óta megtett intézkedéseiről. A hivatvezető az Orbán-kormány idején pályázattal nyerte el megbízatását. (2003. augusztus 20-án tüntették ki elődjét, a köztiszteletben álló dr. Fekete Zoltánt Nyíregyházán életműdíjjal.) Választ mégsem a hivatvezetőtől, hanem helyette dr. Tóth Sándor főosztályvezetőtől kaptam. Levelének lényege:

„A kérdéses ügyben az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének OBH 4810/2002. Jelentésével, az abban foglalt megállapításokkal, a kezdeményezésével nem értettünk egyet és korábbi álláspontunkat továbbra is fenntartottuk, miszerint a vizsgálati eredmények kizárják annak lehetőségét, hogy Milák Endrével és Milákné Vajda Évával kárenyhítési szerződést kössön hivatalunk, mert a 2001. évi tiszai árvíz során károsodott megyei települések helyreállítására és újjáépítésére vonatkozó, módosított 1033/2001. (IV. 12.) kormányhatározat alapján jogosultságuk nem áll fenn.”

Ezután a válasz megismétli azon indokokat, amiket a hivatvezető idézett levelében olvashattunk, továbbá megemlíti, hogy a Magyar Vöröskereszt és a Megyei Védelmi Bizottság „segítségével” (nem adományt ír) lakhatásuk megoldottá vált.

A hivatal tehát dacol, megkötötte magát. A válasz megérkezése után egy telefonbeszélgetésből kiderült, hogy 2002. december 31-től már nem dr. Kovács a hivatvezető (ügyvéd lett), hanem dr. Tóth a megbízott, és szeptember elején már új hivatvezetőt neveznek ki dr. Rácz János személyében. Ez meg is történt. Lesz dolga bőven.

*

Jakuzzi a Beregben... A beregdaróci református üdülő- és konferenciaközpont szükségességét sokan vitatják a megyében. Gyakorlatilag helyben alig él olyan, aki képes lenne megfizetni a létesítmény árait, az ország más részeiből pedig inkább másfelé tart a turizmus. Nemcsak baloldaliak mondják, hogy a nagystílű pihenőhely az Orbán-kormány *cinikus provokációja* a vidéken – nem mellékesen a református egyház kapzsi és mohó asszisztálásával –, a belefektetett bő félmilliárdot célszerűbben is felhasználhatták volna, például munkahelyteremtésre. (Éppen olyan cinikusan provokálja a lakosságot, mint a nyolcvanas

években a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, amelynek Egyetértés nevű vadásztársasága olyan vadászkastélyt építtetett Lónyán, amelynek láttán grófok is elismerően csettintettek volna. Ez állítólag akkori 300 millióba került. Persze akkor is közpénzből. Ma hotel, leginkább külföldi vadászok számára.)

Másra bizony célszerűbben! Mert munkahely meg nincs. Az árvíz után néhány hónappal a kormány sebtében kötelezte a Gazdasági Minisztériumot, hogy programokat dolgozzon ki a beregi helyzet javítására. Lehet, hogy kidolgoztak valamit, ámbár – Balogh képviselő bizonykodása ellenére – alig valószínű. Az azonban biztos, hogy bármilyen plánum is született a fővárosi irodákban, az úgy elszállt, mint a szeptemberi köd.

Még az előző ciklus vége felé interpellált országgyűlési képviselőként Kiss Gábor a belügyminiszterhez a lezáratlan panaszok tömege miatt, és a másodlagos károkat is megemlítve. Pintér Sándor válasza az volt, hogy ezekre *se szándék, se pénz*. Pénz csak az egyházi óhajokra maradt és rendeltetett.

A választási kampányban a szocialisták mentegetőztek, hogy ellenzékben mit sem tehetnek, de ez megváltozik, ha kormányra kerülnek. Ezt az ígéretet ma nemcsak a vízkárt szenvedett településeken, hanem az egész Beregben számon tartják. Nemcsak ellenzékiek ám! Súlyosan esik a latba, hogy változás a Medgyessy-kormány idején sem tapasztalható. *Munkahelyteremtésre kísérlet sem történt*, és ez még a programokban sem szerepel. Pedig az idő is pusztítani képes. Kiss Gáborék hat éve fölmérték: akkor a beregi munkanélküli-seregből mintegy harminc százalékot tekintettek még aktiválhatónak, vagyis ennyi számított hadra fogható munkaerőnek. A többi alkoholistá, depressziós, beteg, ambícióktól mentes, aki leszámolt a világgal. Vagy – ez immár divat – ötvenszázalékos munkaképesség-csökkenés miatt várja a postást havi 18 770 forintért. Mert ez is bevétel, talán a túlélés biztosítója. Ma már – és ez általános vélemény, de nem pontos felmérés – az itteni munkanélkülieknek alig tizede bírna ki egyfolytában legalább egy hét kemény munkát. A fiatalok zömének – ha nem vándorolt el – marad a benzincsempészet, habár a Kárpátaljára történő napi átruccanás is egyre körülményesebb. A többiek közül a jobbak elmennek közhasznú foglalkoztatásra, ott elég reggel fél nyolctól tízig ott lenni – a munkavégzés nem elsőrendű követelmény –, aztán megkapják a minimálbért.

A panaszok nem elintéződtek, hanem elhaltak. Sipos László tarpai alpolgármester szerint a kilenczted részükben semmiféle intézkedés

nem történt, de a panaszosok befáradtak a hivatalok szélmalmaival vívott tusákba. Szinte általános, hogy az elvégzett – nagyrészt trehány – munka után még a kivitelezőt se lehet megtalálni. Másutt aláírást papírokat a károsultakkal, hogy elvégezték a garanciális javításokat, aztán felszívódtak papírostól, s a kezüket sem koszolták be. Nem tudom, hány elintézetlen panasz, a fényűzésnek hány bibircsókja van a Beregben – némelyik faluban kevesebb, másutt több –, de nem egykettő. És Isten malmai örölnék ráérősen a Milákné Vajda Éváéhoz hasonló ügyet is pár helyen.

Kiss Gáborék számot vetettek a panaszok tömegével. Kérték a kormányt, hogy ezek lezárására különítsen el 500 milliót – vagyis kicsit kevesebbet, mint amennyibe a beregdaróci komplexum belekerült –, és akként rendeznék a fájó pontokat, hogy a helyi önkormányzatok a szükséges összegeket segélyként utalják ki a panaszosoknak. Az összeg jelzi, hogy mekkora a gond, vagy mekkora volna, ha valaki végére akarna járni legalább a jogos kéréseknek. Az ötszázmillió bizonyára megnyugtatóná a térségben a lakosságot.

Am nem kaptak egy fillért sem.

*

Szép házakba költözött a Beregben a kilátástalanság. A vidéket már megint félvállról kezeljük, miként a korábbi nyolc évtizedben. Pedig ez is Magyarország, ez is a mi hazánk, a mi százszor elfelejtett Szicíliánk. Közfgyelem reflektorának fényébe csak akkor kerül, amikor reccsennek a házak gerincei. Beérné, ha negyedannyi törődést kapna, mint a határon túli magyarok, de a huszada sem jut neki.

Az újjáépítés nyomán kívülről rendezett vidéket mutatnak a Tisza károsította falvak, éles ellentétben azokkal, ahová a folyó nem küldte el pusztító erejét. Viszont egyformán sok a kapuk mellett a kispad, és egyformán népes a rajta üldögélők serege. *Délelőtt is. És nemcsak öregek.* S a kocsmák csaposainak sincs nyugtuk percnyi sem. Itt ráérnek az emberek. Itt nincs hajsza, rohanás.

Újfajta gondok persze bőven. Felgyorsult a lakosság évszázada tartó csökkenése. Gulács például az árvíz óta lakónépességének hatodát elvesztette. Költöztek is el, kétségtelen, hiszen a lakásvásárlásról szóló lehetőséget más településen is kihasználhatták – és főleg ott, hiszen helyben alig találtak maguknak eladó házat –, de sokan meg is haltak. Az árvíz sokkját főként az idősebbek viselték el nehezen. Vagy sehogy. Akkor is, ha az újjáépített házban éltek már.

Habár épp az új házak mutatták meg a jelzőlog nehezen kibontható gubancait. Az örökösök ritkán laknak helyben, és a távoli lakásaikból nem is akarnak ideköltözni. Mire költöznének? Munkanélkülinek? El szeretnék adni az örökölt szép házat, csakhogy az lehetetlen. Ha két- vagy hárommillióért meg is venné valaki, hogyan fizetnék ki belőle a 10-12 milliós jelzőlogot?

Tarpán nem létesült a polgármester ábrándozta varroda, és más munkahely sem. Gulácson egy zöldségtisztító vállalkozás meg szeretne volna venni a Dessewffy-kúriát, de mégsem települt ide, mert az ÁNTSZ nem engedélyezte a tevékenységet. Nincs szennyvízelvezetés. Márpedig ez a teljesen jogos elutasítás válasz azoknak, akik itt a jövőben virágzó élelmiszeripart vélnek látni. A szilárd hulladék elhelyezésére program készült, és annak megvalósítása lassanként be is indul, a szennyvízcsatornák rendszerének kiépítésére azonban egyelőre terv sincs. Igaz, iszonyúan drága lenne, és az is igaz, hogy a lakossági hozzájárulásra csak erősen korlátozott mértékben lehetne számítani.

A baloldali kormányzás nem hozott semmiféle pozitív változást. Ha meg sem kísérlik a két keleti térség, a Beregi- és Szatmári-síkság népének fölemelését, akkor a Medgyessy-kormányról is elmondható, hogy cserbenhagyta ezt a vidéket. A tervezett, ám Luca székének tekintendő vésztározó pusztán mentőöv a bajban, ám nem távlatos munkahely. A kialakítandó nemzeti park csupán a környezet egyes elemeit óvja majd, de nem az itt élő embereket. A természetvédelmet fontosnak tartjuk, az embervédelmet nem annyira. A *munkaerő erőzítője felgyorsult*, és könnyen lehet, hogy elkészünk. Aki dolgozni képes, az elmene-kül, aki marad, az fizikailag vagy mentálisan összeomlott, netán csak a kocsmában érzi majd jól magát. Akkor a munkaképes népesség hiánya lesz majd a hordó legrövidebb dongája, s az akadályozza a borral való feltöltést, a vállalkozások megtelepedését.

A beregi öblözet falvaiba visszatért a reménytelenség. Keleten a helyzet változatlan.

Felhasznált irodalom

- Bereg Térségi Fejlesztési Társulat: *Vidékfejlesztési stratégiai program* (1999).
- Bittsánszky János: Kilátások és kihívások a főbb zöldség és gyümölcsfélék piacain. In *Nemzetközi agrárpiaci kilátások*.
- Botos László: Küzdelem Erdélyben a közbirtokokért. *Heti Válasz*, 2001/3.
- Boldizsár Iván: *A gazdag parasztok országa* (1938).
- Györffy István: *Alföldi népelet* (1983).
- Fetivizig: *A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése. Tájékoztató a koncepció-tervről* – 2002.
- Fetivizig: *Összefoglaló jelentés a 2001. március 04. – március 21. között lefolytatott rendkívüli védekezésről* – 2001.
- Jócsik Lajos: *Egy ország a csillagon*. Magyarország felfedezése sorozat (1977).
- Komló László: *Az ipari mezőgazdaság felé* (1968).
- Magyar Agrárkamara: *A magyar mezőgazdaság EU-csatlakozási felkészülésének stratégiája* (2000).
- Mocsár Gábor – Taar Ferenc: *Tanyavilág – bomló világ* (1964).
- Mocsár Gábor: *Nálunk vidéken* (1967).
- Moldova György: *Európa hátsó udvara* (2000).
- MTA Agrártudományok Osztálya Integrációs Stratégiai Munkacsoport (szerkesztette Varga Gyula): *Az EU-csatlakozás agrárgazdasági kilátásai, előnyök és hátrányok* (1997).
- MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézete (Békéscsaba, szerkesztette Kiss János Péter): *Kitörési lehetőségek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében* (2001).
- MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézete (Kecskemét, szerkesztette dr. Csatári Bálint): *A Tisza-vidék problémái és fejlesztési lehetőségei* (2001).
- Pünkösti Árpád: *Kiválasztottak*. Magyarország felfedezése sorozat (1988).
- Szabó István: *A Tisza menti települések adattára*. In *Jászkunság*, (2000. július–szeptember).
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye statisztikai évkönyve* – 2000 (KSH).
- Védett földek – gazdátlanul. *Népszabadság*, 2001. május 17. – Ö. Z.
- Végh Antal: *Erdőháton, Nyíren*. Magyarország felfedezése sorozat (1972).

Ezt a térképvázlatot a Feti vizig március 6-án délután 4 óra 46 perckor (tehát az első gátszakadás után 3 óra 6 perccel) faxolta le a tarpai önkormányzatnak. A munka a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Központ Vízrajzi Intézetében készült, nyilván nem aznap. A kétnyíl a várható gátszakadásokat jelezte, noha azok nem ott következtek be. Jánd fölött semmiféle gátszakadás nem történt. A térképvázlat Tarpán óriási felháborodást okozott, mert úgy vélték, hogy ez elöntési terv, vagyis áradás esetén eleve fel akarták áldozni a beregi öblözet településeit.

A Felső-Tiszavidéki Vízügyi Igazgatóság szakértői által készített térkép, amelyen jól látszik a gátszakadás helyei és a hatalmas víztömeg levonulásával érintett falvak. Emellett a térkép jelzi azt is, hogy Gergelyiugornytól északra lokációs gátakkal valamennyi települést sikerült mentesíteni az árvízi károk alól, beleértve a kárpátaljai Szalókát és Eszenyt is. Tákos térségében a két nyíl a 41. számú főút két átvágásának helyét rögzíti.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes
írásbeli hozzájárulásához kötött.

Osiris Kiadó, Budapest
(Az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja.)
www.osiriskiado.hu

Felelős kiadó Gyurgyák János
Szöveggondozó
Tipográfia
Tördelő
A nyomdai előkészítés az Osiris Kft. munkája
Készült a Dürer Nyomda és Kiadó Kft.-ben, Gyulán
Ügyvezető igazgató Megyik András

ISBN 963
ISSN